

**T.C.
KAHRAMANMARAS SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ VE İMAM HATİP LİSELERİ

ÖMER SOYLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAS

AĞUSTOS - 2013

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ VE İMAM HATİP LİSELERİ

DANIŞMAN: PROF. DR. M.ALİ KİRMAN

ÖMER SOYLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

AĞUSTOS - 2013

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ VE İMAM HATİP
LİSELERİ**

ÖMER SOYLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

**Bu Tez / Proje/...../..... Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.**

Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

Prof.Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Prof. Dr. Zekeriya PAK

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç.Dr. Murat KARABULUT

Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ VE İMAM HATİP
LİSELERİ**

ÖMER SOYLU

Danışman: PROF.DR. M.ALİ KİRMAN
Yıl: 2013, Sayfa: 147+X

Jüri : Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN (Başkan)
: Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR (Üye)
: Prof. Dr. Zekeriya PAK (Üye)

Dinin tarihi insanlık tarihiyle eşittir. Din yaratılıştan gelen bir ihtiyaç (tır) olduğu için ve insanın evrendeki varoluş nedenini, yaşamın amacını ve hikmetini açıklamak ve insanın nereden gelip nereye gittiği sorusuna cevap bulmak gibi amaçlara hizmet eder. Bu nedenle, din olgusunun insan hayatındaki yeri ve önemi tartışılmaz bir gerçektir. İnsan hayatı için bu derece önemli olan dinin bir şekilde varlığını sürdürmesi, gelecek kuşaklara aktarımının yapılması gerekmektedir. İşte bu noktada devreye din eğitimi girmektedir. Din eğitiminin başarılı olabilmesi ve aktarımının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için kurumsal bir yapı içerisinde belirli bir programa, sisteme ve pedagojik formasyona sahip kişilerce bir amaca yönelik olarak yapılması gerekmektedir.

Bugün ülkemizde kurumsal anlamdaki din eğitiminin resmi temsilcisi durumundaki kurumlardan en önemlisi İmam Hatip Liseleridir. Hiçbir İslam ülkesinde bir benzeri olmayan ülkemize özgü eğitim kurumları olan İmam Hatip Liseleri bir inkılâp kanunu olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (eğitim öğretimin birleştirilmesi kanunu) ile 1924 yılında eğitim- öğretim hayatına başlamıştır. İmam Hatip Liseleri Kuruluşundan itibaren sürekli bir tartışma konusu yapılmış hemen her dönemde birtakım engellemelere rağmen milletimizin bu kurumlara olan teveccühü sayesinde varlığını devam ettirebilmiştir. 2012 yılında ülkemizde kademeli eğitim sistemine (4+4+4) geçilmesiyle birlikte din eğitimi ve İmam Hatip Liseleri adına önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bugün İmam Hatip Liseleri ülkemizin eğitim sistemine adapte olmuş modern eğitim kurumları olarak eğitim- öğretim hayatına devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, din eğitimi, İmam Hatip Liseleri, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, özelleşme, sekülerleşme.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGION SCIENCES

ABSTRACT

MA Thesis

**RELIGIOUS EDUCATION AND IMAM AND
HATIP HIGH SCHOOLS IN TURKEY**

Ömer SOYLU

Supervisor: Prof.Dr. Mehmet Ali KİRMAN
Year: 2013, Pages:147+10

Jury : Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman
: Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
: Prof. Dr. Zekeriya PAK

The history of religion is equal to the history of humanity .It is an innate necessity and it serves the purposes of explaining the reason of the presence of human in the universe and clarifying the purpose and profundity of life and finding an answer to the question of where he comes from and he goes .For this reason ;the place and importance of the concept of religion in the life of human is a crystal-clear fact .As an extremely important thing for human, religion must be conveyed to the next generations. Just at this point, religious education plays a vital role. For a healthy and successful religious education, a well-organized programme and a system in an institutional structure and qualified educationist with pedagogical formation are needed.

Today in our country, the most important formal and institutional representatives of religious education are Imam Hatip High Schools. With no counterparts in the whole world, they began their education life in 1924 with the Law on Unification of Education (Tevhid-i Tedrisat Kanunu).Although they have always been a matter of debate, Imam Hatip High Schools continued their existence thanks to the courtesy of our public. Today, they lead their education life as modern educational institutions that adapted themselves to the education system of our country.

Key words: religion, religious education, Imam Hatip High Schools, specialization, secularization, the Law on Unification of Education (Tevhid-i Tedrisat Kanunu)

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında modern bir ulus-devlet olarak kurulmasıyla bir dizi inkılâplar yapılmasına hız verilmiştir. Modernleşmenin ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmenin yolu tartışmasız güçlü bir eğitim sistemiyle yetiştirilen nesiller sayesinde mümkün olabilmektedir. O dönemde Eğitim adına yapılan ve günümüzde de geçerliliğini sürdüren inkılâp kanunu, 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (Eğitim-Öğretimin birleştirilmesi) Kanunudur.

Bir devrim kanunu olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile 1924 yılında kurulan İmam Hatip Okulları, kurulduğu günden bu güne kuruluş ve kapatılış biçimleri ile sürekli tartışma konusu olmuştur. Ülkemizde laik kesimler tarafından medreselerin devamı olarak görülmesi, cumhuriyet devrimleri ile elde edilmiş olan kazanımlar için tehlike unsuru olarak kabul edilmeleri; laik devlet anlayışı ile uyuşmadığı gerekçeleriyle eleştiri konusu olmuşlardır. Bazı muhafazakâr kesimlerce de eleştiri konusu yapılan İmam Hatip Liselerinin neredeyse tamamına yakını hayırsever vatandaşlarımız tarafından finanse edilerek halkımızın hizmetine sunulmuştur. İmam Hatip Liseleri din eğitimi probleminin çözümü için kurularak, Türk eğitim sistemi içindeki yerini almıştır. İslam ülkelerinde hem fenni ilimlerin öğretildiği, hem de din eğitiminin yapıldığı benzer kurum olmaması nedeniyle ülkemize özgü bir eğitim kurumu özelliği taşımaktadır.

İmam Hatip Liseleri, Türkiye'nin din eğitimi tecrübesinin en önemli kurumlarından biridir. Osmanlı döneminde Medresetü'l-Eimme ismiyle başlayıp cumhuriyet Türkiye'sinde evrilerek devam eden bu eğitim kurumu, bugün kendi tarihindeki dönüm noktalarından birini yaşamaktadır. Türkiye'de eğitim kademelerinin 4+4+4 olarak yeniden düzenlendiği süreçte, İmam Hatip Liselerinin eğitim sistemimiz içindeki yeri güçlenmiştir. Aynı zamanda bu yeni dönemde İmam Hatip Liseleri konusunda beklentiler oluşmuş; bu okullara ilgi artarken beklentilerde artmış ve tartışmaların fitilini ateşlemiştir. Ülkemizde İmam Hatip Liseleri üzerinden din eğitimi konusunun belki de başka hiçbir yerde benzerine rastlanmayacak bir yoğunlukta tartışılmaya başlanması, aynı zamanda 4+4+4 eğitim kademeli eğitim sistemine geçilerek din eğitimi alanında yeni kazanımların elde edilmesi, sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulaması ile orta kısımları kapatılan İmam Hatip Liselerinin kademeli eğitim sistemine geçilmesiyle, orta kısımlarının açılması beraberinde İmam Hatip Liselerinin miadının tamamlayıp tamamlamadığı tartışmalarını gündeme taşımıştır. Dini alanda özelleşmeyle söylemleriyle birlikte din eğitiminin cemaatlara bırakılması taleplerinin artması gibi konular bizi böyle bir araştırma yapmaya sevk etmiştir.

Tartışmalara katkı sağlamak amacıyla yapılan bu araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuya genel bir giriş yapılmış; ikinci bölümde Türkiye'de din eğitimi ve İmam Hatip Liseleri üzerine yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde eğitim ve din eğitiminin tarihsel süreci üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde Türkiye'de din eğitimi sürecine yer verilmek suretiyle sosyolojik bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde Türkiye'de önemli din eğitimi kanallarından olan İmam Hatip Liselerinin, Osmanlı'nın son döneminden günümüze kadar olan süreçte geçirmiş olduğu değişim ve gelişim süreçleri sistematik bir şekilde ele alınarak, yapısal fonksiyonel ve çatışmacı perspektiflere de yer verilmek suretiyle objektif bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Beşinci bölüm olan sonuç ve değerlendirme bölümünde konuyla ilgili fikirlerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Türkiye’de İmam Hatip Liseleri ve din eğitimi tartışmaları her zeminde tartışılmaya devam etmektedir. Din eğitimi ve İmam Hatip Liseleri meselesi ülkemizin önünde çözümlenilmeye bekleyen bir sorun olarak durmaktadır. Böylesine hassas ve tartışmaya açık bir konu üzerinde çalışmak belli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Araştırmanın her aşamasında emeği olan, fikri destek vermekle kalmayıp aynı zamanda araştırmanın danışmanlığını yürüten hocam sayın Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN’a genç araştırmacılara yol gösterdiği için özellikle teşekkür ederim. Her konuda istifade ettiğim ve bu çalışmada da desteğini her zaman yakından hissettiğim hocam Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR’a katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Özellikle özverili yardımlarından dolayı Hakan GÜLEN’e teşekkür ederim. Aynı zamanda varlıkları ile bana destek oldukları için kıymetli zamanlarını aldığım eşime ve kızıma çok teşekkür ederim.

Ömer SOYLU
Kahramanmaraş –2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR	IX
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç ve Önem.....	1
1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	2
1.4. Varsayımlar	2
1.5. Yöntem ve Teknikler	3
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	4
3. EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ.....	7
3.1. Sosyolojik Açıdan Eğitim	7
3.2. Dini Sosyalleşme.....	8
3.4. Genel Eğitim İçerisinde Din Eğitimi	10
3.5. Din Eğitimi ve Tarihi.....	15
3.5.1. Hz. Peygamber Dönemi ve Sonrası	15
3.5.2. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları Dönemi.....	17
3.5.3. Osmanlı Dönemi.....	19
3.5.3.1. Medreseler	19
3.5.3.2. Sıbyan Mektepleri (Taş Mektep).....	22
3.5.3.3. Saray Mektepleri.....	23
3.5.3.4. Tekke Zaviye ve Dergâhlar	24
3.6. Türkiye’ de Din Eğitimi.....	25
3.6.1. Yüksek Öğrenimde Din Eğitimi	27
3.6.2. İlkokul, Ortaokul ve Liselerde Din Öğretimi	30
3.6.3. İmam Hatip Liseleri	39
3.6.4. Kur’an Kursları.....	39
3.6.4.1. 1923- 1950 Yılları Arasında Kur’an Kursları	39
3.6.4.2 1950-1980 Yılları Arasında Kur’an Kursları	42

3.6.4.3. 1980'den Günümüze Kur'an Kursları	43
3.7.Dini Alanda Özelleşme ve Din Eğitimi	50
4. İMAM HATİP LİSELERİ	53
4.1. Tarihi Süreçte İmam Hatip Liseleri	53
4.1.1. Osmanlı Dönemi	53
4.1.1.1. Medresetü'l Vaizin	53
4.1.1.2. Medresetü'l- Eimme ve'l- Hutaba	54
4.1.1.3. Medretü'l-İrşad	54
4.1.2. Cumhuriyet Dönemi	55
4.1.2.1. Kuruluş Dönemi (1923-1950 Arası)	55
4.1.2.2. 1950-1980 Arası	58
4.1.2.3. Genişleme Dönemi (1980-1997 Arası)	66
4.1.2.4. Katsayı Uygulaması (1997-2011 Arası)	75
4.1.2.5. 4+4+4 Uygulaması (2011 ve Sonrası)	86
4.2. Fonksiyonalist Açıdan İmam Hatip Liseleri	93
4.3. İmam Hatip Liselerinin Milli Eğitim Sistemi İçindeki Yeri	97
4.4. Rakamlarla İmam Hatip Liseleri	98
4.4.1. Yıllara Göre İmam Hatip Liseleri Sayısı	98
4.4.1.1. İmam Hatip Mektepleri (1924-1930)	98
4.4.1.2. İmam Hatip Kursları (1949-1951)	99
4.4.1.3. İmam Hatip Okulları (1951-1972)	99
4.4.1.4. İmam Hatip Liseleri (1973-1980)	100
4.4.1.5. İmam Hatip Liseleri (1980 ve 2013 Yıllarında Görülen Sayısal Gelişmeler)	101
4.4.2. Yıllara Göre İmam Hatip Liseleri Öğrencileri	103
4.4.3. İmam Hatip Liseleri Öğrenci Profili	107
4.5. Dini Alanda Özelleşme İmam Hatip Okulları ve Dini Gruplar	108
5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	112
KAYNAKÇA	116
ÖZGEÇMİŞ	128
EKLER	129

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Nizamiye Medreselerinde Okutulan Başlıca Dersler	18
Tablo 2: Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler	21
Tablo 3: Medrese-i Süleymaniye (İhtisas Medresesi) için 1922 Yılında Hazırlanan Program	22
Tablo 4: İlkokul ve Ortaokul Haftalık Ders Çizelgesi(2012-2013)	35
Tablo 5 : 2013-2014 Eğitim-Öğretim(Ortaöğretim)Yılından İtibaren Uygulanacak Seçmeli Dersler	37
Tablo 6: 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılı İtibariyle İlkokul ve Ortaokul Ders Çizelgesi	38
Tablo 7: 1932-1950 Yılları Arasında Kur'an Kursu, Öğretici ve Öğrenci Sayıları.....	41
Tablo 8: Kur'an Kursları Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	41
Tablo 9: 1950-1979 Yılları Arasında Kur'an Kursları.....	43
Tablo 10: Kur'an Kursları Öğrenci ve Öğretici Sayıları	46
Tablo 11: 2011 Yılı Türkiye Geneli Yaş Gruplarına Göre Öğrencilerin Dönemsiz ve Kursuz Sayıları.....	47
Tablo 12: 2000-2011 Yılları Arasında Açık Kur'an Kursu Sayısı	47
Tablo 13: Kur'an Kursları Son 10 (on) Yıla Ait Veriler	49
Tablo 14: Yaz Kur'an Kursları Son 10 (on) Yıla Ait Veriler	49
Tablo 15: İmam Ve Hatip Mekteplerinin Açılış Yılları,(1924-1930) Okul Ve Öğrenci Durumu.....	56
Tablo 16: Açılışının İlk Yıllarında İ.H.O. 1.Devre Ders Dağıtım Çizelgesi (1951).....	61
Tablo 17: Açılışının İlk Yıllarında İ.H.O II. Devre Ders Dağıtım Çizelgesi (1951).....	62
Tablo 18: 1970 Yılında İmam-Hatip Okulları I.ve II. Devre Ders Dağıtım Çizelgesi ...	64
Tablo 19: İmam-Hatip Okulu Haftalık Meslek Dersleri Ders Dağıtım Çizelgesi (1971-1973).....	65
Tablo 20: İmam-Hatip Okulu Haftalık Kültür Dersleri Ders Dağıtım Çizelgesi (1971-1973).....	66
Tablo 21: 1993-1994 Öğretim Yılı İtibariyle İHL Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	71
Tablo 22: İmam Hatip Liseleri (Lise Kısmı) Haftalık Ders Çizelgesi (M.E. B Talim ve Terbiye Kurulunun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı Kararı Gereğince)	72
Tablo 23: İmam Hatip Liseleri (Orta Kısım) Haftalık Ders Çizelgesi (M.E. B Talim ve Terbiye Kurulunun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı Kararı Gereğince)	73
Tablo 24: İmam Hatip Liseleri Seçmeli Dersler	73
Tablo 25: Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan İmam-Hatip Liselerine Ait Ders Çizelgesi “Ortak Kültür Dersleri”	74

Tablo 26: Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan İmam-Hatip Liselerine Ait Ders Çizelgesi “Ortak Meslek Dersleri”	74
Tablo 27: Katsayı Uygulamasından sonra İHL’nin Okul, Öğrenci ve Öğretmen sayıları	79
Tablo 28: İmam-Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 23.08.2010 tarih ve 45/1826 Sayılı Kararına göre).....	83
Tablo 29: Anadolu İmam-Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 23.08.2010 tarih ve 45/1826 Sayılı Kararına göre).....	84
Tablo 30: Ortaöğretim Kurumlarında Uygulanacak Seçmeli Dersler;.....	85
Tablo 31: 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılından İtibaren Uygulanacak İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Çizelgesi.....	90
Tablo 32: 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılından İtibaren Uygulanacak İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Çizelgesi.....	91
Tablo 33: İmam-Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Seçmeli Dersler	92
Tablo 34: İmam Hatip Mekteplerinin Okul ve Öğrenci Durumları (1923-1930).....	98
Tablo 35: İmam-Hatip Okullarının Yıllara Göre Açılış Durumu (1951-1971)	100
Tablo 36: İmam Hatip Liselerindeki Sayısal Gelişmeler Orta Okul ve Lise (1971-1980).....	100
Tablo 37: İHL’deki Sayısal Gelişmeler Orta Okul ve Lise (1981-1999).....	101
Tablo 38: Son Yıllardaki İHL ve AİHL Sayısı (1997-2013).....	102
Tablo 39: 2012-2013 Öğretim Yılı İtibarıyla İHL, AİHL ve İHO Sayıları.....	103
Tablo 40: İmam Hatip Mekteplerinin Öğrenci Sayıları (1923-1930)	103
Tablo 41: İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1951-1971) Orta Kısım	104
Tablo 42: İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1951-1971) Lise Kısım	104
Tablo 43: İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1971-1997) Orta Kısım	105
Tablo 44: İmam H İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1971-1997) Lise Kısım.....	106
Tablo 45: 1997-2012 Yılları Arası İH ve Aİ H Liseleri Öğrenci Sayıları.....	106

KISALTMALAR

APK	:Araştırma Planlama Koordinasyon
AÜİFD	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
C.H.P.	:Cumhuriyet Halk Partisi
DP	:Demokrat Parti
AIHL	:Anadolu İmam Hatip Lisesi
ÇPL	:Çok Programlı Lise
İHL	:İmam Hatip Lisesi
İHO	:İmam Hatip Okulu
İHO	:İma Hatip Ortaokulu
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AÜİFD	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
İTO	:İstanbul Ticaret Odası
TİSK	:Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	:Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:Anavatan Partisi
ÇÜİFD	:Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	:Çeviren
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	:Hazırlayan
IBAV	:İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı
IHL	:İmam-Hatip Lisesi
Krs.	:Karşılaştır
MÜİFD	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
ÖSS	:Öğrenci Seçme Sınavı
ÖSYM:	:Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
S.	:Sayfa
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
ty.	:Tarih yok
Vb.	:ve benzeri
Vs	:ve saire
Yay.	:Yayınları
YÖK	:Yüksek Öğretim Kurumu
TİMAV	:Türkiye Tüm İmam Hatipliler Vakfı
TESEV	:Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
Ed	:Editör

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Günümüz dünyasında tartışılan değerler denildiğinde ilk akla gelen din ve din eğitimidir. Araştırmamızın amacı Türkiye’de din eğitimi ve İmam-Hatip Liseleri meselesinin geçmişten günümüze kadar geçirdiği aşamaları ve bu konu üzerine yapılan tartışmaları objektif bir bakış açısıyla incelemeye çalışmaktır.

Eğitim, özelde ise din eğitimi insanlık tarihi ile birlikte başlar. İlk insana eşyanın hakikatini öğreten bizzat yüce Allah’tır. İslami eğitimin hareket noktasını ise Kur’an-ı Kerim ve Hz. peygamberin sünneti oluşturmaktadır. Kur’an-ı Kerim’in Hz. Peygambere vahyedildiği günden bu yana bütün gayret ve mücadeleler kuranın öğrenilmesi, ezberlenilmesi ve gelecek nesillere bu muazzam eserin ulaştırılabilmesi kaygısı ile devam etmiştir. Din olgusu ister aile içinde verilen eğitimle olsun, ister bireysel çabalar eşliğinde olsun, bir şekilde varlığını sürdürmeyi başarmakta ve gelecek kuşaklara aktarımı yapılabilmektedir. Buradan hareketle din olgusunun var olduğu her yerde her ne şekilde olursa olsun din eğitiminin de mutlaka var olduğunun ve var olacağının altını çizmek gerekmektedir.

Bu bağlamda kurumsal alandaki din eğitiminin günümüzdeki yaygın temsilcisi olarak görülen ve bu yönü itibarıyla de pek çok tartışmanın odak noktasını oluşturan İmam-Hatip Liselerinin günümüzde de tartışma konusu olması kaçınılmazdır. Ülkemizde 28 Şubat süreci ile dine, din eğitime ve din eğitimi verilen kurumlara karşı başlatılan yıpratma süreci ülkemizdeki din eğitiminin tekrar tekrar gözden geçirilmesine, tartışılmasına neden olmuştur. Bu süreç ile başlatılan yıpratma politikası sonucunda başörtülü kızların yüksek öğretime alınmaması insanları başka arayışlara sevk etmiş bu da din eğitimi sürekli tartışılan bir konu haline getirmiştir.

Ülkemizde İmam-Hatip Liselerinin bitme aşamasına geldiği bir noktada daha önceki dönemlerde olduğu gibi hükümet değişimleri ile İmam Hatip Liseleri bir ivme kazanmış ve yeniden ülke gündemine oturmuştur. Devam eden süreçte yüksek öğretimdeki katsayı farkının kaldırılması İmam-Hatip Liselerine olan talebi arttırırken 4+4+4 yeni eğitim sisteminin yürürlüğe girmesiyle birlikte kapanan imam hatip ortaokullarının tekrar açılmasıyla birlikte katlanarak devam etmiştir. Ülkemizde yaşanan bu süreçler din eğitimi özelde ise İmam-Hatip Liseleri tartışmasının artarak devam etmesine zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmamızda, Türkiye’deki toplumsal yapıyı önemli ölçüde etkileyen eğitim konusu ve bu konu içinde hassas bir yere sahip din eğitimi ve din eğitimi alanında çok önemli bir misyonu üstlenmiş olan İmam-Hatip Liselerinin geçmişten günümüze geçirmiş olduğu aşamaları, din eğitimi alanındaki katkılarını, öğrenci profillerini, tercih edilme sebeplerini ve fonksiyonlarını sosyolojik tespitlere dayanarak objektif bir bakış açısıyla açıklamak önemli bir problem alanı oluşturmaktadır.

1.2. Amaç ve Önem

İnsanın yaşaması için maddi ihtiyaçlarını karşılaması ne kadar önemli ise, manevi ihtiyaçlarını karşılaması da o derece önemlidir. Bu manevi ihtiyaçların temelini oluşturan en önemli unsur dindir. İnsanoğlunun dünyaya teşrifinden bu yana dinsiz yaşayamadığı ve yaşayamayacağı aşîkârdır. Tarihte hiçbir topluluk yoktur ki Yüce Allah Peygamber göndermemiş olsun, din insanoğlu ile var olmuştur ve var olmaya

devam edecektir. Bu nedenle insan hayatı için önemli bir ihtiyaç olan dinin öğrenilmesi, öğretilmesi ve yaşanması da bir o kadar önemlidir. Bu derece hayati öneme haiz olan dinin öğretilmesi önemli olduğu gibi din eğitimi verecek kurumlarda önemlidir.

Çünkü din eğitimi insanın temel sorunlarına cevap verir, toplumun kültürünün, örf ve adetlerin gelecek nesillere aktarılması için din eğitimi gereklidir ve önemlidir. Kültürümüze ve dinimize yabancılaşmamak ve sağlıklı bir kültürel aktarımın olması için din eğitimi ne kadar önemli ise, din eğitimi veren kurumların bilinmesi, tercih sebepleri, din eğitimi konusundaki yeterliliklerini ve gerekliliğinin de bilinmesi önemlidir.

Bu araştırmanın genel amacı Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi alanında İmam-Hatip Liseleri’nin yerini saptayarak; bu okullara olan talebi etkileyen etmenleri, öğrencilerin beklenti ve sorunlarını, öğrenci profillerini, din eğitimi konusundaki yeterliliklerini ve gerekliliğini ortaya çıkarmaktır. İmam-Hatip Liseleri kuruluşundan itibaren Türk Milli Eğitim Sistemi içinde yerini almış, genel ortaöğretimdeki bütün uygulamalara adapte olabilen ortaöğretim kurumları olarak eğitim-öğretim hayatına devam etmektedir. Laik bir devlette din ve eğitim ilişkisinin nasıl olması gerektiğine ilişkin tartışmalar Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından bu yana gündemdedir. Ülkemizin gündemini sürekli meşgul eden bu konuda olumlu, yapıcı, sağlıklı bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Türkiye de din eğitimi ve imam hatip liseleri ile ilgili araştırmamızda genel hükümlere varılabilmesi için bu konu üzerine yapılmış olan bütün çalışmaların toplanması ve değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca İmam-Hatiplerin din eğitimi alanındaki yeterliliklerinin, tercih edilme sebeplerinin tespiti için İmam-Hatip liselerinden mezun olanlar, bu okullara halen devam eden öğrenciler, öğrenci velileri, bu okuldan mezun olanların çoğunluğunun hizmet verdiği diyanet camiası ve halkın da (cami cemaati, kuran kursları, diğer lise öğrencileri gibi) katılımıyla geniş katılımlı bir anket çalışmasının yapılması gerekir. Böyle bir çalışmanın yapılması için ekonomik ve insan kaynağı ile zaman bakımından ciddi bir organizasyona ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araştırmamızda literatür taraması yaparak din eğitimi ve imam hatipler konusunda yapılan çalışmaları, sempozyumları, ilmi tartışmaları, güncel haberleri toplayarak ulaşabildiğimiz kaynaklar üzerinde bir değerlendirme yapacağız. Bu değerlendirmeyi yaparken olumlu ve olumsuz yanlarını da dikkate alarak objektif bir bakış açısı geliştirmeye özen göstereceğiz.

1.4. Varsayımlar

“Türkiye’de din eğitimi ve İmam Hatip Liseleri” üzerine yapılacak olan bu araştırma şu varsayımlara dayalı olarak yapılacaktır.

1. Türkiye’de din konusundaki siyasi ideolojik tartışmaların İmam Hatip Liseleri üzerinden yürütüldüğü ve İmam Hatip Liselerinin başarı ve başarısızlıkları üzerine kurgulandığı gözlenmektedir.

2. Genel eğitim sistemi içerisinde İmam Hatip Liseleri önemli fonksiyonlar üstlenmiş olmasına rağmen zaman zaman disfonksiyonel olduğu bir gerçektir. Bu çerçevede İmam Hatip Liselerinin miadının doldurup doldurmadığı tartışmalarının yapıldığı ve din eğitiminin cemaatlara bırakılması noktasında taleplerin oluştuğu.

3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurulmuş bir eğitim kurumu olmakla birlikte, modern çevrelerce neden tartışıldığı ve kabullenilmediği; İmam Hatip Liselerinin din eğitimi vermesine rağmen bazı dindar kesimler tarafından neden tartışıldığı ve kabullenilmediği.

4. İmam Hatip Liselerini birçok din adamının özgün bir model olarak görmesine rağmen neden bu okulların sürekli tartışıldığı. 4+4+4 eğitim sistemi ile müfredatlarında yapılacak yeni düzenlemelerle, İmam Hatip Liselerine olan ilgi artarken, bu okullardan beklentilerin artarak devam edeceği.

1.5. Yöntem ve Teknikler

Araştırma esnasında öncelikli olarak bu konudaki literatür taranacaktır. Genel olarak Türkiye’de din eğitimi alanında İmam Hatip Liselerinin durumunu anlatan birincil kaynaklara başvurulacak, mevcut kaynaklar çok yönlü ve objektif olarak ele alınacaktır. Geçmişten günümüze din eğitimi ve İmam Hatip Liselerinin durumu ile ilgili mevcut istatistikî bilgilere başvurulacaktır. Ayrıca Türkiye’deki yeni anayasa çalışmaları ve 4+4+4 eğitim sistemi ile birlikte gündeme gelen din eğitimi ve İmam Hatip Liseleri üzerine basın yayında çıkan haberler, yazı ve makaleler ile sivil toplum kuruluşlarının hükümete yapmış olduğu öneriler ve din eğitimi üzerine yapılan sempozyumlar değerlendirilecektir. İmam Hatip Liselerinin orta kısmından mezun olan ve Milli Eğitim Bakanlığında çalışan araştırmacının kişisel gözlemlerine de yer yerilmek suretiyle araştırmada daha ziyade yapısal fonksiyonel bir yaklaşım sergilenecektir. Ayrıca konunun sürekli gündemde olması, sadece laik çevrelerce değil, dindar kesimler tarafından da tartışma konusu olmasından mütevellit çatışmacı perspektife de yer verilecektir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Cumhuriyet döneminde eğitim sistemi içerisinde yer alan başlıca kurumlardan birisi olan İmam-Hatip okulları kuruluşlarından bugüne kadar ortaya çıkış şekli, yapısı, müfredatı, öğrenci ve mezunlarıyla Türkiye'nin gündeminde sürekli tartışılan bir konudur. Kuruluşundan bugüne kadar sosyal bilimlerin siyasetle paylaştıkları önemli konulardan birini teşkil eden İmam-Hatipler daha çok siyasetin elinde şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. İmam-Hatipleri konu alan 1951-2013 yılları arasında yapılan tespit edebildiğimiz toplam 158 çalışmadan 29'i kitap ve rapor, 32'si makale, 43'ü bildiri, 4'ü kitap bölümü ve 49'u tezlerden oluşmaktadır. Tüm veriler dikkate alındığında en fazla yayın türünün üniversitelerde hazırlanan lisansüstü tezlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunu bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler takip etmektedir. Biz burada önemli olduğuna inandığımız kaynaklardan, imam hatiplerle ilgili olmayan fakat din eğitimi açısından önemli bir yeri olan kaynak eserlere ve raporlara da yer vermek istedik. Bu konuda yapılan çalışmaların bazıları şunlardır:

Nahit Dinçer (1974), “1913’den Günümüze İmam Hatip Okulları Meselesi”

Eserde, İmam Hatip Okullarının gelişimi adet olduğu şekliyle 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanunu ile birlikte değil, İmam Hatip Medreselerinin açılış tarihi olan 1913 yılından başlanılmak suretiyle anlatılmaya başlanılmıştır. Çünkü İmam Hatip Medreseleri ile İmam Hatip Okullarının aynı fonksiyonlara sahip olduğu vurgusu yapılmıştır. Dolayısıyla eserde, İmam Hatip Okullarının tarihi seyri 1913 yılından başlatılarak, okullar üzerine yapılan tartışmalar, şura kararları, komisyon raporları incelenmek suretiyle verilmeye çalışılmıştır. 1913 yılından 1974 yılına kadar olan süreyi kapsayan eser, bu alanda yazılmış ilk eser olması açısından son derece önem arz etmektedir (Dinçer, 1974).

Hüseyin Atay (1983) “Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi”

Eser bu konuda yazılmış ilk eserlerden olması hasebiyle oldukça dikkat çekicidir. Eserde, osmanlı medreseleri din eğitimi açısından ele alınırken medrese programları, icazetnameler ve ıslahat hareketleri üzerinde özellikle durulmaktadır. Programlar ve icazetnamelerin medrese ve din eğitimi için neyi ifade ettikleri ve medreseler için ne gibi ipuçları taşıdıkları ilk defa bu eserde genişçe ele alınmaktadır. Medreselerin ıslahı için ileri sürülen fikirler-yayın organlarına aksediş şekline varıncaya kadar- yine bu eserde söz konusu edilmektedir. Eserde işlenen konular tarihçi gözüyle değil, ilahiyatçı bir bakış açısıyla ele alınması konuya ve esere ayrı bir zenginlik katmıştır (Atay, 1983).

TÜSİAD Raporu (1990), “ Türkiye’de Eğitim”

1990 yılında TÜSİAD tarafından hazırlatılan rapor dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakanı Yıldırım Akbulut ve Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un da bulunduğu geniş katılımlı bir toplantıda kamuoyuna tanıtılmıştır. Raporda İmam Hatip Liseleri ile ilgili teorik ve sayısal bilgiler verilmektedir. İmam Hatip Liselerinden mezun olanların, Diyanet İşleri Başkanlığında çalışan personelin on katından fazla olduğuna vurgu yapılarak, bu okullarının amacını aştığının altı çizilmiştir. Bu noktadan hareketle öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması gerekmektedir denilmektedir. Raporda İmam Hatip Liseleri ile ilgili yapılan değerlendirmede: Türk toplumunun ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmek amacı ile açılan İmam Hatip Okullarında kuruluş amacı dışında aşırı bir kapasite yaratılmış, üstelik çok sayıda kız

öğrenci alınmıştır. Bu çelişki, İmam Hatip Liselerinin temel eğitim kademesinden başlayarak genel eğitim kurumuna dönüşmesine, böylece ikinci bir genel eğitim kanalının oluşmasına yol açmıştır. Bu da eğitim profili çok farklı iki kuşağın yetiştirilmesi anlamına gelir ki Tevhid-i Tedrisat ilkesine aykırı bir gelişmedir denilmektedir. Raporun buraya alınmasının nedeni o dönemdeki din eğitimi ve İmam Hatip tartışmasını gündeme taşınması, konunun gerçekliğinin tartışılmasına zemin hazırlamış olmasıdır.

Süleyman Hayri Bolay, Mümtaz’er Türköne (1995), “Din Eğitimi Raporu”

1995 yılında Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı tarafından hazırlatılan eserde, konu önce bütün yönleriyle sergilenmiş ve kapsadığı alanlara dikkat çekilmiştir. İkinci olarak “laiklik” prensibi ile din eğitimi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Türkiye’deki durumu bütün çıplaklığı ile görebilmek için, demokratik ülkelerde din eğitiminin sınırları ve yasal dayanakları anlatılmıştır. Eserde karşılaştırma yapılması için Almanya’daki din eğitiminin düzenlenişi bütün yönleri ile ele alınmıştır. Türkiye’de din eğitiminin yasal dayanaklarının ele alındığı bölümde, konu bir anayasal sorun olarak incelenmiştir. Müteakip bölümlerde, Türkiye’de din eğitiminin işleyen kanallarına ve karşılaşılan sorunlarına temas edilmiştir (Bolay ve Türköne, 1995).

Hayreddin Karaman (2005), “İmam-Hatiplilik Şuuru”

Yazar, İmam Hatip Okullarının ilk mezunlarından olmasından dolayı bu konu üzerine yapmış olduğu çalışmalar ve değerlendirmeler son derece önem arz etmektedir. Karaman’ın 1990’lı yıllardaki konferans konuşmalarından oluşan eserinde hedef olarak belirlediği islamlaşmanın eğitim yoluyla gerçekleşebileceğini belirterek bu hedefe ulaşmada İmam Hatip okullarını araç olarak görmektedir. Karamana göre bu hedefi gerçekleştirecek en uygun camia elemanı, konumu, teşkilatı, programı ve liyakatıyla İmam Hatip Okullarından başka bir kurum değildir. İmam Hatiplilik bir diplomaya sahip olmaktan çok belli bir zihniyeti, imanı taşıyanların sembolüdür ve İslami kimliğin oluşmasında son derece önemlidir (Karaman, 2005).

M. Ali Gökaçtı, “Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam Hatipler” (2005)

Mehmet Ali Gökaçtı’nın “Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam Hatipler” adlı eseri hem tarihsel hem de sosyolojik nitelikte sayılabilecek önemli bir çalışmadır. Osmanlı’nın son döneminde yaşanan modernleşme süreci ile eğitime yansımaları ve oluşan mektep medrese ikilemini ayrıntılı bir şekilde incelediği eserinde İmam Hatip Okullarını hiç bir islam ülkesinde olmayan bir deneyim sonucunda ortaya çıkan modern eğitim kurumları olarak tanıtır. Osmanlı’nın son döneminde modern olanla geleneksel olan karşılaştırıldığında geleneksel tarafın en belirleyici vasfı olarak dinin modernliğin karşıtlığına oturtulduğunu, bu tavrın Cumhuriyet Türkiye’sine yansarak katı laikler tarafından İmam Hatip Okullarına karşı çıkıldığını belirtmektedir. Modern tarih yazıcılarının iddia ettiği gibi modernlik ile dindarlığın çatışma içinde olmadığını savunan yazar, Türkiye’ye özgü bir durum olarak geleneksel değerlerin modernleşme karşısında erimediğini bizzat onunla giriştiği mücadele sonucunda yeni bir şekil alarak güçlenip yaygınlaştığını, İmam Hatip Okullarının böyle bir mücadele sonucunda ortaya çıkan modern eğitim kurumları olduğunun altını çizmektedir (Gökaçtı, 2005).

Bedri Mermutlu, (2008), “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”

Yazar makalesinde Türk toplumunun İmam Hatip Okulları tecrübesini köyden kente göç, moderleşme, sekülerleşme ve muhafazakarlaşma gibi süreçlerle birlikte değerlendirmeye tabi tutmuştur. Mermutlu’ya göre İmam Hatip Okullarındaki değişimi toplumsal yapıdaki değişimden farklı anlamak mümkün değildir. İkinci Dünya savaşıdan sonra köyde yaşayan insanların okulu Köy Enstitüler iken hızlı göçle birlikte kentlileşmek ve dindarlaşmak isteyen insanların yollarının birleşötiren kurum İmam Hatip Okulları olmuştur. Muhafakar kesimlerin yıllar içinde almış olduğu mesafe bu okulları liseleştirerek kentin okulları haline getirmiştir. Muhafazakar talebin genişlemesi oranında okullar hem niceliğinde hem de niteliğinde değişimler yaşanmıştır. Bu okulları meslek okulları meslek lisesi niteliğinden uzaklaştırarak genel lise konumuna getiren ana neden üniversiteye giriş meselesidir. İmam Hatip Okulları Türkiye’de İslamcı-Muhafazakar gelişmeyi belirlemiş değil İslamcı-Muhafakar gelişme İmam Hatip Okullarını şekillendirmiştir. İmam-Hatip Okullarının sayısal olarak artması sekülerleşme ile ilgilidir. Bu okullar kendilerine kötü niyet beklentisi ile bakanları bile şaşırtacak kadar dünyevi alanla bütünleşmiş olmalarına rağmen bu konuda gelenekleşmiş karşı duruşları bir türlü ikna edememiştir. Mermutlu’ya göre bu okulların son yıllarda karşı karşıya kaldıkları sorunların temel faktörü artık kendilerinde denetleyemedikleri ve şartlandıkları seküler gidişten başka birşey değildir (Mermutlu, 2008).

Faruk Özcan, (2012), “4+4+4 İmam-Hatip Tüm Tartışmaların Odağı Okul, Din Öğretiminde Toplumsal Uzlaşma”

Hızlı değişimlerin yaşandığı ülkemizde, değişime direnen konulardan biri de, İmam Hatip Liseleri’nin dolayısı ile din eğitimi alanının bir toplumsal kutuplaşma konusu olmasıdır. Fakat bu çalışma, ülkemizin 2000’li yıllarda İHL’yi tartışmaya harcayabileceği başka on yıllarının olmadığı ve artık İHL’nin tartışılan bir eğitim kurumu olmaktan çıkarılması gerektiğinden hareketle hazırlanmıştır. Bu çalışmada İHL ve ülkemizde din öğretimi konusunun “kalıp yargılar” çerçevesinde değil de, bir “toplumsal uzlaşma arayışı” çerçevesinde ele alınması durumunda, nihai olarak çözülebilir bir konu olabileceği düşünülmektedir. Eser birinci kitap ve ikinci kitap şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Birinci kitap olarak belirtilen bölümde, İHL’nin kuruluşundan günümüze kadar gelişiminde toplumsal ve siyasal değişimlerden ne denli etkilenecek bir sorun haline geldiği sosyal, ideolojik ve sembolik açılardan yola çıkılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci kitap olarak belirtilen bölümde ise, ülkemizde din öğretimi tartışmalarının toplumumuzu ayırıştırmak pahasına politik çıkar peşinde ele almayıp, bir toplumsal barış fırsatı olarak gören ve artık sonuçlandırılmak isteyen her çalışmada yer alması gereken iki konu başlığı temelinde çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Yazar, 4+4+4 eğitim sistemiyle birlikte tekrar gündeme gelen İmam Hatip liseleri ve din öğretimini hem eleştirenlerin, hem de savunanların düşüncelerini tarafsız bir şekilde ele alarak çözüm yolları sunmakla konuya önemli bir katkı sağlamaktadır (Özcan, 2012).

3. EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ

3.1. Sosyolojik Açıdan Eğitim

Sosyoloji toplum içindeki davranışların bilimi olarak bilinir. Toplum içindeki davranış, bireyle toplumsal gruplar ve resmi kuruluşlar arasındaki etkileşim sonucu belirlenir. Yaşamak isteyen bir toplum kendisini değiştirebilen eğitim olayına sahip çıkmak durumundadır (Bilgin, 2001: 36). Sosyolojik açıdan eğitim, bireyin içinde yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumların ve olumlu yöndeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği bir süreçler toplamıdır. Başka bir tanıma göre de eğitim, bireyin toplumsallaşması ve ferdî gelişimini - ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda - en yüksek düzeye çıkarması için düzenlemiş, kontrollü bir çevredeki toplumsal süreçtir. (Ergün, 1994:2). Eğitim sosyolojisinin kurucusu Emile Durkheim'e göre her sosyal düzen, onu meydana getiren fertlerin dışında bağımsız olarak var olan ve kişilerin değişmelerine bakmadan devam eden bir gerçekliktir. Sosyal kurumlar birer kalıp, birer nehir yatağıdır, çocuklar ve gençler onun içinde şekillenir. Oradan akıp giderler (Ergün, 1994:3). İnsan tabiatının mükemmeliyetinin büyük sırrı eğitimde saklıdır (Lessing, 2011: 12).

Eğitim sisteminin var oluş nedeni, toplumun eğitim gereksinimini karşılamak içindir. Toplumun bir kurumu olarak eğitim, toplumdaki değişimleri sürekli izlemek, bu değişimlere kendini uyarlamak zorundadır (Başaran, 1994: 191). Sosyolojik açıdan eğitim konusunun hareket noktası sosyoloji ve sosyolojik ölçülerdir. Cemiyetin sosyal yapısı esas alınarak bu bütün içinde eğitim müessesesi ele alınmaktadır. Eğitimin sosyal hayattaki yeri, sosyal hareketlilik, fırsat eşitliği, sosyal refah, tabakalaşma piramidine olan etkisi, karşılıklı etkileşim konu alınmaktadır. Eğitim, iktisat veya hukuk gibi, hususi sosyoloji sahalarından biridir ve sosyal realitenin bir bölümüdür. Sosyoloji bütün bu hususi dalları kapsayan ve onları içine alan dış çerçevedir. "Eğitim Sosyolojisi"nde eğitim sistemi, öğretmen-öğrenci ve öğrenci derslik ilişkileri, müfredat programları ve eğitimde uygulanan metot hareket noktasıdır. Eğitim sosyolojisinde odak noktası eğitimin bizzat kendisidir. "Eğitim Sosyolojisi"nde eğitimin sorunlarının çözümünde sosyolojiden yararlanılmaktadır. Eğitim sosyolojisi niteliği itibariyle normatif bir karakter taşımaktadır. Konuları ve kapsamı itibariyle kesin olarak ileri sürülmemesine rağmen, genel anlamda eğitimin normatif teorisine "Eğitim Sosyoloji"nin: cemiyet hayatındaki sosyal meselelere ve cemiyetin yapısına uygulanış şekli ile eğitimin tatbiki teorisine de "Sosyolojik Açıdan Eğitim" in cevap verdiği, ileri sürülmektedir (Erkal, 1999:117).

Eğitim, toplumu yenileştirme ve değiştirme, mevcut toplumsal, politik güç ve fikirleri kontrol altına alma, şekillendirme gücüne sahiptir (Ergün, 1994: 16). Eğitim ve toplum arasında diyalektik bir ilişki vardır. Eğitimin toplumsal olarak üstlendiği görev, diyalektik bir yapı göstermektedir. Eğitim hem yetiştirdiği çocukları ve gençleri içinde yaşayacakları topluma uyan birer şahsiyet olarak yetiştirmek için toplum düzenini ve kültürünün onlara aktarmakta hem de bu çocuklara ve gençlere, toplum yapısının değiştirici, düzeltici ve ileriye götürücü, eleştirici düşünceyi vermeye çalışmaktadır. Eğitimde bu iki yöne daima dikkat edilmelidir; gençler hem devlet ve toplum için, onların kültür ve kanunlarına uyacak şekilde yetiştirilmeli hem de ileriye yönelik olumlu değişiklikleri yapabilecek güçte olmalıdırlar. Aslında birbirine zıt gibi görünen bu hususlar, daha dikkatlice incelendiğinde, sadece görünürde bir zıtlık olduğu ortaya çıkar; eğitimde her iki hususu ne kadar mükemmel bir şekilde gerçekleştirilirse, zıtlığın

o kadar belirsiz bir şekilde ortadan kalktığı görülecektir. Yalnız burada toplumsal ve bireysel ilgi ve ihtiyaçlar çok dikkatli değerlendirilmelidir (Ergün, 1994: 18).

Bilindiği gibi eğitimin işlevlerini yerine getirebilmesi için mutlaka bir toplumsal ortam ve atmosfere gereksinim vardır. Yani ancak toplum varsa eğitim vardır. Öte yandan yukarıda tanımını yaptığımız toplum da ancak eğitim, yani insan ilişkileri ve etkileşimi varsa varlığını sürdürebilir. Fakat dikkat edilecek olursa, bu kaçınılmaz ve olmazsa olmaz ilişki bir toplumun oluşumundan itibaren başlamıştır. Öyle ise, mutlaka bir öncelik ya da sıralama yapmak gerekirse, toplum bir amaç, eğitim de bu amacı gerçekleştirmenin vazgeçilmez bir aracı olarak görülebilir. Bu nedenle hemen her toplumun meydana gelme sürecinde kendine özgü değerlerle oluşturduğu bir yapısı vardır. Bu yapıyı ulaşılması gereken amaç olarak kabul ettiğimizde, eğitimi de bu amacı gerçekleştirmede en önemli ve doğrudan araç olarak anlıyoruz. Değişime açık, gelişmeyi sağlayan toplumların başvuracağı ilk kurum gene eğitim olmaktadır. Öyle ise, eğitimin en belirgin özelliği toplumsal yönüdür (Aslan, 2001: 28).

3.2. Dini Sosyalleşme

Konumuzun önemine binaen burada bahsetmeden geçemeyeceğimiz konulardan biri de dini sosyalleşme konusudur. Çünkü eğitim dini sosyalleşme alanında önemli bir kurumdur. Eğitimin sosyalleştirici etkisi yadsınamaz. Türkiye’imizde dinin, toplumsal sistemimiz içerisinde toplum kültürümüzün önemli ve ayrılmaz bir parçasını teşkil ettiği göz önüne alınırsa, toplumumuzun karşı karşıya bulunduğu gerçekleri daha iyi anlamak ve kalkınmaya çalışan ülkemizin sorunlarını köklü çözümlere ulaştırmada dini eğitimimizle ilgili meselelerin hallinin önemli bir yer işgal ettiği anlaşılr (Günay, 1981:192) Bu bağlamda konunun daha iyi anlaşılabilmesi için sosyalleşme ve dini sosyalleşme kavramlarının ne ifade ettiğini açıklamakta fayda var.

Sosyalleşme: Bir bireyin ait olduğu toplumun veya grubun kültürünü öğrenmesi, benimsemesi ile ortaya çıkan toplumsal iletişim ve etkileşim süreci; daha geniş anlamda bireyin içinde yaşadığı gruba, topluma, kültüre ve medeniyete özgü duyuş, düşünüş, yapış ve inanış biçimlerini alması ve kendi içinde özdeşleştirmek suretiyle şahsiyetine mal etmesi, içselleştirmesi ve böylece çevresine uyum sağlamsından ibaret bir süreçtir (Kirman, 2011:296). Toplumsallaşma; yardım gereksinimi olan bebeğin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline gelmesi sürecidir (Giddens, 2008:201). Bu süreç doğuştan başlayarak tüm yaşam boyunca süren uzun bir dönemi kapsar. Bu süreç aracılığı ile birey, bir kişilik kazanmaktadır. Belli bir toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek o topluma ait bir birey durumuna gelir (Tezcan, 1985:36,37).

Sosyalleşme, insanı sosyal sistemin üyesi haline getiren süreçtir. Bu süreç sayesinde insan dışarıdan biri olmaktan çıkarak içeriden biri ve yeni durumun bir parçası haline gelir. Toplumun değerler sisteminin ve ideallerinin bireye aktararak, özellikle sosyal hayatta oynayacağı “rollerin” ona öğretilmesi (Memduhoğlu, 2008:138-140) bu süreçte gerçekleşir. Sosyalleşme, kişinin grup normlarına uymasını öğrenmesini sağlayan süreçtir. Sosyalleşme çocuğun yalnız kültür muhtevasının iktibas etmesini değil, aynı zamanda şahsiyet ve özbenlik kazanmasını da sağlamaktır. Sosyalleşme bir çeşit öğrenme süreci olduğuna göre öğretici ajan bütünü ile toplumdur. İnsan hayatının muhtelif safhalarında, geçirdiği tatminler ve tatminsizlikler, tavsiye ve uymalar şeklindeki tecrübelerle mütemadiyen sosyalleşmektedir. Bütün insan grupları, menfaat birlikleri sosyalleştirici ajanlar olarak görev yapmaktadır (Koştaş,1987:329,333). Sosyalleşme sayesinde insan, sosyal sistemin bir iştirakçi üyesi haline gelebilmektedir.

Sosyalleşme ile toplum kültürü yeni kuşaklara aktarılmakta ve böylece sosyalleşme kişinin toplumsal kültürle bütünleşmesini mümkün kılan bir mekanizma olmaktadır. İnsanın sosyalleşmesi, onun kültürü kendine mal edebilecek bir kabiliyete sahip bulunması sayesinde de mümkün olmaktadır (Günay, 1981:193,194).

Dini Sosyalleşme: Kavram, bireyin içinde yaşadığı toplumun dini kültür unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini alarak içselleştirmesi, kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece dini kişiliğinin oluşması sürecini ifade etmektedir (Kirman, 2011: 91). Bireyin çevresindekilerle etkileşiminde dini öğelerin yer alması durumunda ortaya çıkan sosyalleşmeye dini sosyalleşme denir. Bu gerçekte kişilerin dini kimliklerini ve şahsiyetlerini kazanmalarından ibaret bir süreçtir (Kurt, 2011:134). Kişi, sosyalleşme sayesinde grubun inançları, normları, değerleri, modelleri ve ideallerini öğrenir ve onları kendi şahsiyetinde özdeşleştirir. Buna göre denilebilir ki dini sosyalleşme kişinin toplumun dini kültür unsurlarını kendi şahsiyetine mal etme sürecine denir (Günay, 1981:195).

Toplumun dini inançları, değerleri, normları, duyguları, düşünceleri ve davranışlarının teşkil ettikleri ve toplum kültürünün önemli bir veçhesini oluşturan manevi- kültür unsurları ancak eğitim ve öğretim sayesinde yeni yetişmekte olan kuşakların şahsiyetlerinin teşekkülünde önemli rol oynar (Günay, 1981:194). Gerçekte din her şeyden önce bir eğitim öğretim meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Hz. Peygamberde “ Her çocuk fitrat üzere doğar, sonra anası babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar” (Sahih-i Buhari, 2004:240) buyurarak dinde eğitim öğretimin mutlak önemini en güzel şekilde dile getirmektedir.

Yapılan araştırmalarda temel olarak dini sosyalleşme için beş temel araç belirlenmiştir; aile, dini merkezler, din eğitimi, akran grubu ve medya. Aile bu sıralamada temel unsur ve dini sosyalleşmede en etkili rolü oynamaya devam etmektedir. Özellikle modern toplumlarda çocuk biraz büyüyüp çevreyi tanıyınca ailenin etkisi kısmen azalmakta ve akran grubu, okul, dini merkezler, din adamları, kitle iletişim araçları gibi toplumsallaştırma araçları devreye girmektedir (Güngör, 2012b:120). İnsan biyolojik bir organizma olduğu kadar aynı zamanda sosyal bir varlık, bir kültür taşıyıcısı ve içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür. Bir toplumun yaşam biçimleriyle birlikte o toplumda yaşamak için gereken bilgi ve değerler, kişilerin içinde yer aldıkları gruplar aracılığıyla bireye aktarılır. Bu bilgi ve değerlerin içselleştirilmesiyle birey belli bir toplumun üyesi olma niteliğini kazanır. Kuşkusuz çocuğun gelecekteki kişiliğinin ve kimliğinin temelini atıldığı ilk yer aile kurumudur. Yeni doğan bebek için dini sosyalleşme sürecinin ilk temsilcisi ailedir. Dini kimliğin temelleri daha çocuk dünyaya geldiği andan itibaren ailede atılmaya başlanır. Müslüman bir ailede bir çocuk dünyaya geldiğinde sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur, ait olduğu kültüre ve aile geleneğine uygun bir isim konur. Maddi imkânlar elverişli ise onun için ‘akika’ adı verilen bir kurban kesilir. Çocuk erkekse belli bir yaşa geldiğinde mutlaka sünnet edilir. Hristiyan bir kültürde doğan bir çocuk için ise ‘vaftiz’ töreni önemlidir (Kurt, 2011:134).

Aile kişinin doğumdan itibaren doğrudan ilk ilişkiye girdiği ve en yakın ilişki kurduğu biyolojik, psikolojik, hukuki, ahlaki, ekonomik, kültürel ve dini ağırlara dayalı temel bir sosyal ünedir. Dini sosyalleşmenin gerçekleştiği yer olarak aile sosyalleşmede temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Yapılan araştırmalar sosyal kurumlar arasında hiç birinin aile kadar dinle sıkı bir duygu, yapı ve ilişki uyumluluğunu gerçekleştirmediğini ifade etmektedir (Kirman, 2005: 96). Aile, din ve

birey arasındaki en önemli iletişim kanallarından biridir (Arabacı, 2003: 49). Aile sosyalleştirme sürecindeki işlevi nedeniyle belli bir dini kimliği çocuğa aktararak ona toplum içerisinde bir statü sağlar (Kurt, 2011:134). Bu konu üzerine yapılan araştırmalar ise dini sosyalleşmede en önemli ajanın aile olduğunu kanıtlamaktadır (Arslan, 2003:77).

Diğer bir dini sosyalleşme kanalı olarak eğitim kurumları ayrı bir önem arz etmektedir. Bu gün Türkiye’de dini bilginin verildiği yerler başta ilköğretim 4.sınıftan itibaren lise son sınıfa kadar devam eden süreçte genel ve meslek okulları, imam-hatip liseleri, kur’an kursları (resmi-gayri resmi), camilerde yaygın eğitim olarak verilen vaaz ve hutbeler, dini konferans ve seminerler, tasavvufi çevreler, medya yoluyla verilen dini öğretiler, kitaplar ve bunların dışında dini yüksek öğretimin görüldüğü ilahiyat fakültelerinden oluşmaktadır (Arabacı, 2003: 51). Güçlü bir sosyalleştirici ajan olarak eğitim, aynı zamanda sosyalleşme açısından oldukça önemlidir. Durkheim’e göre eğitim aracılığı ile çocuklar, toplumdaki ortak değerlere ilişkin, ayrı fertlerden oluşan topluluğu birleştirici bir anlayışa ulaşırlar. Bu ortak değerler, dinsel ve ahlaki inançları ve bir öz disiplin anlayışını içerir. Durkheim, eğitimin, çocukların, toplum ilişkilerinin yerine getirmesine katkıda bulunan toplumsal kuralları içselleştirmelerini olanaklı kıldığına inanır (Giddens, 2008:732). Diğer yandan okul sistemlerine ve okul tiplerine göre sosyalleşme farklı özellikler gösterdiği gibi dini sosyalleşmede farklı okul ve dini öğretimin verildiği kurumlara göre de değişebilir. Nitekim konumuz açısından bakacak olursak imam-hatip liselerinden mezun olan öğrencilerle genel ve diğer meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin dini bilgi düzeyleri ve okul içi sosyalleşme ortamları farklı olduğundan dini tutumların da ve uygulamalarında farklılıklar görülmüştür (Arabacı, 2003: 49-51). Okullar sadece temel bilgilerin öğretildiği yer değildir. Okullar özgürlük, eşitlik ve adalet gibi değerlerin öğrencilerde oluşması için çalışır. Her toplum bireylerini kendi kültür ve değerlerine göre sosyalleştirir (Bahar, 2011: 69).

Anlaşılan o ki her insan tarihin her döneminde belli bir toplumsal düzen ve Sosyo-kültürel ortamda dünyaya gözünü açmakta ve eğitim ve öğretim yoluyla bir kültüre ve o kültür ve toplumdaki dini inanç ve değerlere, normlara, geleneklere, düşüncelere, tutum ve davranış modellerine vakıf olmaktadır. Bu süreç içerisinde aileden başlayarak, akrabalık grubu, komşular, köy, kasaba, şehir, millet gibi giderek genişleyen toplumsal çevreler, okul gibi öğretim kurumları ve teşkilatlar, kitle iletişim araçları gibi sosyalleştirici ajan ve faktörlerin etkileşimi ve etkisiyle insanın dini kişiliği, dini tutum ve dindarlığı bu şekilde kişiliğinde yer etmek suretiyle şekillenmektedir (Günay, 2003:424,425).

3.4. Genel Eğitim İçerisinde Din Eğitimi

Eğitim, en geniş anlamı ile insanda istenilen yönde davranış geliştirme faaliyetidir, yani biyolojik insandan kültür insanına geçmektir. İstenilen yönden kasıt, insandaki iyi yanların geliştirilmesidir. Buna kısaca, insanı insan yapmak da denir. Kültürümüzdeki vezir olmak, fakat adam olmamak, insanlıktan nasibi olmamak, insana yakışmamak vb. deyimler bu geçişi işaret etmektedir (Bilgin ve Selçuk, 2000:26).

Başka bir tanımda eğitim, genellikle “bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla veya kasıtlı olarak istendik değişimler meydana getirme süreci” olarak ifade edilen eğitim, tanımından da anlaşılacağı üzere toplumsal açıdan iki farklı boyutu içerir. İlk boyutuyla toplumun içerisindeki temel değer ve kurumlar açısından faydalı olanları

bir sonraki nesle aktararak; diğer taraftan da toplumda bozulma ve değerlerin kaybı gibi bir durumla karışıldığında kültürü yenileyerek toplumun yapısını korur. İkinci boyutuyla ise eğitim, bireyin toplumsallaşma sürecine işaret eder. Bu bağlamda “insanların içinde yaşadıkları toplumun değerlerini, bilgilerini, becerilerini öğrenip kendilerinden sonra gelen nesillere öğretmeleri şeklinde tanımlanabilir (Furat, 2009:150).

Eğitim bireylere temel bilgileri, mesleki becerilerle birlikte kültürel norm ve değerleri öğreten bir toplumsal kurumdur. Eğitim kurumu, bireyi topluma hazırlayarak toplumların gelişim ve devamlarını sağlamaktadır (Bahar, 2011:277). Dünyaya hiçbir şey bilmeden gelen insanın gelişmesi, büyümesi ve mükemmelle ulaşması ancak eğitimle olabilir. Bundan dolayı eğitim, insanın vazgeçilmez bir hakkıdır ve bu hak, herkese yeteri kadar verilmelidir. Eğitim, insana ve geleceğe yapılan yatırımdır. Çünkü milletlerin geleceğini iyi eğitim gören bu günün çocukları ve gençleri kuracaktır (Yılmaz, 2007: 647). Sosyal yönü ile eğitim, nesiller arası bağlantıyı kurar. Bir neslin maddi ve manevi mirasını bir sonraki nesle aktarır. Şahsiyetimizin derinliklerinde, geçmiş nesillerin kültürü sinmiştir. Eğer biz geçmişimizin içtimai mirası olan kültüre göre şekillenmiyorsak, eğitim görevini yapmıyor demektir (Bayraklı, 1997:17).

İnsanda ki din duygusu ile dinlerin kök ve başlangıçları eskiden beri tartışma konusu olmuştur. İster güvenlik, ister bağlanma hangi düşünce ile açıklanırsa açıklansın, “insan yapısı itibarıyla gerek bilinçli olarak, gerekse bilinçsizce, mutlaka bir inanç sahibi olmak zorundadır”. Çünkü din, insanın düşünce, irade, his, vicdan ve davranış gibi bütün yetenek ve yönelişlerine hitap etmektedir. Bu özelliği ile din, insanın aklına ve gönlüne hitap eden ilim, felsefe ve sanat gibi yalnız bir cephesine yönelmiş değildir. Bilakis din, insanın bütün benliğine yönelen ve etki eden bir bilinçtir. Bu sebeple, insanlık bilimde ve fende ne kadar ilerlerse ilerlesin, hiçbir zaman dinsiz yaşayamayacaktır (Yılmaz, 2007:648). Din insanlara çevrelerindeki dünyayı özel gözlüklerle görmeyi sağlayacak kavramsal görüş imkânlarını sağlar (Mardin, 1986: 65). İnsanın yaşaması için maddi ihtiyaçlarının karşılanması ne kadar zaruri ise, manevi ihtiyaçlarının karşılanması da o kadar zaruridir. Bu manevi ihtiyaçların temelini teşkil eden unsur dindir. (Küçük, 1981:238,239). İnsanlık tarihine bakıldığında dinsiz bir toplumla karşılaşmak pek mümkün değildir. İnsanlar yanlış ya da doğru muhakkak bir şeylere inanmışlardır. Toplumlar sahip oldukları bu değerleri gelecek nesillere aktarmak istemişlerdir. İşte bu istekleri din eğitimi doğurmuştur (Çelik, 2001:14).

Neden din eğitimi genel eğitim içerisinde verilmelidir diye soracak olursak şayet din eğitiminin genel eğitim öğretim içerisinde verilmesinin sakıncalarını örneklerle açıklamak mümkündür. Yakın tarihimize tarihin baktığımızda özellikle 1933-1946 yılları arasında din eğitiminin hiç verilmediği bu yıllar vatandaşlar arasında oldukça sıkıntıyla karşılanmış ve öğrenci velileri inançlarıyla uygulamalar arasında sıkışıp kalmışlardır. Bunun sonucu olarak aileler, çocuklarının din eğitimi ihtiyaçlarını değişik kanallardan karşılamaya yollarını aramaya başlamıştır. Böyle kontrolsüz uygulamaların sağlıklı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü yetişmekte olan nesiller din eğitimi alanın uzmanlarından değil, daha ziyade kulaktan dolma bilgileri olan kişilerle gidermeye çalışmıştır. Burada iyi niyetliler olabileceği gibi, işi istismar eden ve hurafeleri din adı altında yayanların çoğunlukta olduğunu söylememiz gerekir (Günaydın, 2011:174). Ayrıca bilgisizlik ve istismar meseleyi daha da derinleştirmiştir. Din derslerinin yetersizliğine rağmen laiklik gerekçe gösterilerek bu derslerin örgün öğretim kurumlarının müfredat programlarından tamamen kaldırılması ve yerine hiçbir

şeyin konulmaması gençler arasında bir ahlak buhranına sebebiyet verdiği ve bu durumun ülkede çok önemli sıkıntılara (Günaydın, 2011:175) kaynaklık ettiğine de vurgu yapılmaktadır.

Birçok araştırmacının yapmış olduğu araştırmalarda dinin insan hayatı için önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir (Kirman, 2005:115). Ayrıca araştırmalar göstermektedir ki din değiştirmeye en açık grup gençlerdir (Kaymakcan, 2005:31). Bu ve benzeri tehlikeleri önlemenin yolu din eğitiminden geçmektedir ki bu eğitimin önemini bilen siyasetçiler de din eğitiminin önemine vurgu yapmışlardır. Örneğin Merhum Başbakanlardan Adnan Menderes “Din Eğitimi” ihtiyacına şöyle işaret etmiştir: “*Maddi bakımdan ne kadar ilerlermiş olursa olsun, milli ve ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette, ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılmaz*” (Gerger, 2012:16) diyerek din eğitiminin vermenin önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Din eğitiminin gerekliliği konusunda İsmet İnönü de; “*Anayasamızın teminatı altında bulunan vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetini korumayı vazife saydıklarını*” söylemişlerdir. Başbakanlarımızdan Süleyman Demirel; “*Anayasamızın laiklik prensibini vatandaşın dini ihtiyaçlarını baskı altında tutan ve ibadet hürriyetini, din eğitimi kısıtlayan bir çerçeve içerisinde mütalaa etmek mümkün değildir*” (Gerger, 2012:17) diyerek din eğitiminin yasaklanamamacığını, din eğitimi vermenin devletin görevi olduğunu vurgulamıştır.

Bugün ülkemizde okullarda din öğretimi çocukların milli ve manevi değerlere bağlı olarak yetişmelerinin temin etmenin yanında okulların amacına ulaşmasına da yardımcı olur. Bilginin kullanılması millet ve memleket yararına kullanılabilmesi için bilgili kişileri halkın benimseyerek dinleyebilmeleri şarttır. Bunun sağlanması da halkın manevi değerlerine uygun olarak eğitim yapmakla olur. Buna göre okulların öğretim seviyesi ne olursa olsun milli ve manevi değerlerimizin temellerini teşkil eden dinin yeterince öğretilmesi zorunludur. Ancak bunun eğitim ilke ve usullerine uygun bir şekilde psikoloji ve pedagoji ilimlerinin gösterdiği doğrultuda olması da ilmi bir zarurettir. İşte bu iki esası kabul ederek, din eğitimi ve öğretimi yapmak faydalı olacaktır (Ayhan, 1985:74). Temel eğitim çağında öğrenilen ve çevreden görüp benimsenenlerin önemi, kişiliğin teşekkülü açısından çok büyüktür. Çocukların ruhlarının manevi değerlerle en çok besleyebileceğimiz, ahlaki sevgi motiflerini işleyebileceğimiz, doğruluk, fedakârlık, çalışma ve sabır gibi faziletleri geliştirebileceğimiz bu çağda daha planlı ve şuurlu bir ahlak eğitimi vermek gerekir (Özbek, 1983:57). Dünyanın birbirinden uzak değişik bölgelerinde yaşayan insanlar gün geçtikçe birbirlerini daha fazla etkilemektedirler. Dünya üzerindeki çeşitli anlaşmazlıklar artık bütün ülkelerin ortak arayışlarıyla çözüme ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Toplumlar artık birbirlerini görmezlikten gelemez duruma gelmişler ve birbirlerinin sorunlarıyla ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Toplumların birbirlerinin daha yakından tanınması, birbirlerini daha iyi anlamaları ve sorunlarına çözüm bulabilmeleri noktasında dinlerin barışçı katkısından ve gücünden yararlanabilmek için dinleri ve inanç sistemlerini tanımaya öğrenmeye yani din eğitimine ihtiyaç vardır (Aşıkoğlu, 1994: 91).

Devletin, dini ve ahlaki değerlere karşı kayıtsız kaldığı imajını yıkmanın yolunda okullarda bu eğitimin kalitesinin artırılması olmalıdır (Bulut, 1996:105). Eğitimsiz din öğrenilemez. Öğrenilmeyen din yaşanamaz. Dini öğrenip yaşayamayan insanlar ise ruhen ve ahlaken olgunluğa erişemezler dinin fonksiyonunu müspet yönde yapabilmesi iyi anlaşılmasına bağlıdır. İyi anlaşılması içinde iyi ve doğru öğretilmesi gerekir. Nüfusunun %99'u Müslüman olan ülkemizde ise devletin gözetim ve denetiminde sağlıklı biçimde din eğitiminin, dolayısıyla Kur'an öğretiminin yapılmasında milli birliğimiz ve bütünlüğümüz açısından zaruret vardır. Aksi takdirde bu sahada bırakılacak boşluğu birileri yanlışlarla doldurur. Bu durumda birliğin çimentosu olan din, bölünmelere ve huzursuzluklara sebep olur (Altunkaya, 1998:472-476).

Din işlerinin devlet eliyle yürütüldüğü Türkiye'de, devlet tarafından din eğitimi ihtiyacını karşılayacak mekanizmalar oluşturulmadığında, bu eğitimin geleneksel usullerle fakat el yordamıyla, çoğu zaman gizli ve yetersiz imkânlarla giderilmeye çalışılması söz konusu olmakta ve istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Toplum birleştirici bir din eğitiminin isteyenlere devlet tarafından okullarda verilmesi, bunun sağlıklı ve kontrolsüz ortamlara bırakılmasından daha fazla tercihe yakındır. Sivil din eğitimi alanları Türkiye'de, Batı'da olduğu gibi özgür bir şekilde hareket edemediği gibi, cemaat yapılanmaları da Batı'da olduğu şekilde teşkilatlanmış değildir. Mevcut yapılanma içinde cemaatlara ve sivil organizasyonlara bırakılacak din eğitiminin, toplumun tümüne ulaşmama ve toplumda kamplaşmalara yol açma ihtimali bulunduğu gibi denetim sorunu, uygulanacak müfredat sorunu, öğretmenlerin kim olacağı sorunu ve finansman sorunu gibi sorunlarla da karşı karşıyadır. Kursların ücretli olması durumunda buna herkes güç yetiremeyecektir. Ücretsiz olur ve farklı çevreler tarafından finansmanı karşılanırsa din eğitiminin, siyasi veya sosyal başka beklentilerle ilişkilendirilmesinin önü açılmış olacaktır. Bütün bu sebeplerle tarihsel tecrübesi ve toplum yapısı gereği bu eğitim okulda verilmelidir (Ensar Vakfı, 2012: 26).

Din eğitimi vermenin önemine değindikten sonra din eğitimi ve öğretimi tarihine ve hukuki temellerine kısaca göz atmak gerekirse: İslam dini, başlangıcından itibaren bir eğitim öğretim faaliyeti olarak gelmiştir. Dinin öğretilmesi noktasında ilk öğretmen olarak Hz. Peygamber görevlendirilmiştir. Önceleri bir tebliğ faaliyeti olarak başlayan din öğretimi, vahiylerin yazılması ve kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerimin oluşumu ile sistemli bir şekilde devam etmiştir. Peygamberden sonra din öğretimi bir nakil işi oldu; Allah'ın vahiylerinin ihtiva eden Kur'an-ı aynen belletmenin yanında sıra peygamberden işitilenlerle görülenler (sünnet) aynen nakledilmeye çalışıldı. Böylece Kur'an'ın yanı sıra hadis kitapları oluştu. Zamanla öğretim işi kurumsallaştı. (Bilgin ve Selçuk, 2000:1). Daha sonraki dönemlerde eğitim kurumlarında "din eğitimi" veya "din öğretimi" diye ayrı bir dersin yer almamış olduğu görülmektedir. Faaliyet olarak din eğitimi vardı, yani din öğretiliyordu. Temel eğitim din bilgilerinden ibaretti denilebilir. Mahalle mekteplerinde çocuklar okuyup yazmanın ilk kurallarını belledikten sonra hemen Kur'an okumaya geçerlerdi. Okumanın amacı Kur'an-ı yüzünden okumaktı. Kur'an-ı okumak onun manasını anlamak değildi. Çünkü Kur'an Arapça aslından okutuluyordu. Dinle ilgili bilgiler "İlmihal" adı altında başka bir derste Türkçe olarak öğretiliyordu (Bilgin, 2001:1).

Din eğitim ve öğretimi, bağımsız bir disiplin olarak, Türkiye'de ilk defa geleneksel öğretim kurumlarının yanında modern eğitim kurumlarının yer almasıyla birlikte ve bu kurumlarda din, diğer derslerin yanı sıra, özel bir ders içinde öğretilmeye

başlanınca ortaya çıkmıştır. Dersin adı o zamanki biçimiyle “*Ulum-u diniye*” bazen de “*Ulum-u diniye maa Kur’an-ı Kerim*” idi. Bu derslerde dini bilgilerin modern eğitim metotlarıyla öğretilmesi amaçlanmış olduğu halde, uygulamada bu başarılamamıştır. Mahalle mekteplerinde okutulan “*İlmihal*” dersi, aynı yöntemlerle, bu okullarda “Din Bilgisi” olarak okutulmuştur. Yeni öğretim metotları ile yepyeni dersler okutulurken, din bilgilerinin geleneksel metotlarla sürdürülmesi, diğer branş dersleriyle ilişkiye girilmemesi, bu dersin diğerleri yanında yetersiz kalmasına sebep olmuştur (Bilgin, 2001:1). Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte din eğitimi ve öğretiminde modern usullerle öğretime geçilmiş ve din eğitimi kanunla güvence altına alınmıştır. Ülkemizde din eğitim-öğretiminin hukuki temellerini birkaç noktada toplamak gerekirse bunlar: **Tevhid-i Tedrisat Kanunu**: 1924 yılında kabul edilen ve anayasal korunma altına alınmış olan bu kanun, din eğitimi ve öğretimine özel bir yer ayırmaktadır. **T.C. Anayasası**: 1982 Anayasasının 24.maddesi, din ve ahlak öğretiminin zorunlu kılınmaktadır. **Uluslararası Antlaşmalar**: İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 18. Maddesi, beyannameyi imzalayan devletlere din eğitimi özgürlüğünü ve hakkının tanınmasını emreder. Yine **İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile Helsinki Nihai Senetleri**’nin benzeri hükümleri de din eğitimi ve öğretiminin özgürce yapılmasını talep etmektedir

Sonuç olarak bugün gelinen noktada T.C. Devleti halkı ile birlikte, laiklik konusunda uzun bir tecrübe yaşamıştır. Bu süreç içerisinde, özellikle din eğitimi ve öğretimi alanında, yaşanabilecek her türlü uygulama yaşanmıştır. Önce din eğitimi ve öğretimi, arkasından kaldırılması, bunun arkasından isteğe bağlı din dersleri ve en son gelinen noktada, zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi öğrenimi... Buradan anlaşılmaktadır ki, din ve ahlak öğreniminin devletin okullarında zorunlu okutulması yaşanan tecrübelerle ulaşılmış bir sonuçtur. Din eğitimi ve öğretiminin resmen hiç yapılmadığı zamanlarda, Türk halkı, din konusunda devleti ile karşı karşıya gelme durumuna gelmiştir (Tosun,1995:101). Dini bilgileri, genel öğretim ve örgün öğretim kurumlarının dışında vermeye çalıştığımızda, bilimsel alanla dinin alanına giren konularda bir ayırım, zamanla bir çelişki varmış gibi bir zihniyetin oluşmasına sebep olur. Halbuki ilim alanına giren konuların hiçbirisiyle İslam dini çelişmediği gibi, ilmi araştırmalara, gelişmelere manevi motivasyon sağlayarak gelişmesini, ilmin keşif ve icatlarının geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesini sağlayarak bilime ve bilim adamına büyük destek sağlar, ilmin dışında kalan konularda ise, insanın duygu ve vicdanını tatmin eden bilgiler vererek insanın tecessüsünü, tatmin ederek bir bütünlük içinde dünya görüşünün oluşmasına olumlu katkılarda bulunur. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimiyle isteğe bağlı olarak yapılması gerekli olan Din Eğitiminin, müfredat ve öğretim metodu doğru belirlenirse, örgün öğretim içinde ve laik öğretim anlayışıyla çelişkiye düşmeden din öğretiminin özelliği ve önemi doğru belirlenmek suretiyle, başarıyla uygulanması mümkün olabilir (Ayhan, 2002b:263).

Bazı aydınlarımız ve hukukçularımız öğretimde laiklik anlayışından hareketle ve bazı ülkelerdeki din eğitimi uygulamalarının örnek göstererek, modern devlet anlayışının, hatta dinin gereği olarak da okullarda “Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi”nin zorunlu olarak yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bu aydınlarımızdan bazıları iyi niyetle din kültürü ve din eğitiminin örgün eğitimin dışına çıkarılmasının ve aileler, özel okullar, dernekler ve vakıflar tarafından verilmesini önermektedirler ki; bu önerilerin hareket noktaları her ne olursa olsun, ülkemizin şartlarına uymamaktadır. Bütün bu anlayış ve yaklaşımlar, sonuç itibarıyla din eğitiminin hiç verilmemesine ya da oldukça

yetersiz, sağlıklı veya yanlış bir şekilde yapılmasına ortam hazırlayacaktır. Böyle bir anlayış, çocukların ruhsal gelişimi, ülkemizin sosyal ve kültürel şartları, milli birlik ve bütünlüğün korunması ve din eğitiminin tarihi gelişimi ve hayatı bir bütünlük içinde algılama amacına ters düşmektedir (Ayhan, 2002a:105,106).

Bu noktada çeşitli ülkelerdeki din eğitimi uygulamalarının bilinmesi ve Türkiye karşılaştırılması Eğitim Bilimi ve Türkiye'deki din eğitimi tartışmaları açısından önem taşımaktadır. Bu konu ile ilgili birkaç örnek verecek olursak örneğin; Almanya da Anayasa'ya göre, din dersi kamu okullarında okutulan düzenli derslerden bir derstir ve sınıf geçmeye etkisi vardır (Aydın, 2002: 83). İngiltere de din dersleri devlet ilk ve orta dereceli okullarda düzenli olarak okutulan dersler arasında yer alır. Okullarda güne toplu dua ile başlamak yasa emridir. Din dersleri mezhepler üstü olarak yapılır (Aydın, 2002: 87; Bolay ve Türköne, 1995: 50; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009:259). İtalya'da üniversiteler hariç devlet okulları ve özel okullarda din dersleri 1-2 saat olarak okutulmaktadır (Aydın, 2002: 87). Belçika, Yunanistan gibi ülkelerde de din dersleri ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu dersler arasındadır (Bolay ve Türköne, 1995:57; Aydın,2002: 88). Din eğitimi uygulamaları her ülkenin kendi tarihsel, siyasal ve toplumsal yapısına göre farklılık göstermektedir. Türkiye'deki din eğitimi ile uygulamalar, sınırlı olsa da din eğitiminin devlet tarafından yapılması ve devlet içinde bir din kurumunun yer alması kendi tarihsel tecrübesine uygundur (Aydın, 2002: 91).

Şu halde sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi için dine ve din eğitiminin desteğine mutlak ihtiyaç vardır. Dolayısı ile insanın eğitiminde dinin göz ardı edilmesi düşünülemez. Buradan hareketle ilköğretim ve liselerde okutulan din kültür ve ahlak bilgisi dersleri yetişmekte olan çocuk ve gençlerin dini konulardaki şüphe ve tereddütlerini giderdiği gibi, dine sonradan giren hurafelerin kaldırılmasında da önemli bir rol oynar. Yetişmekte olan gençlerimizi geleceğimizin teminatı olarak görmek istiyorsak; onlara çağın gerektirdiği bilgi ve beceri donanımını vermenin yanında sağlam bir irade ve şahsiyetin oluşması için din öğretiminin ihtiyaçtan öte bir zorunluluk olduğunun söylemeliyiz (Günaydın, 2009:304). Bu açılardan bakıldığında din ve ahlak öğretiminin ilköğretim ve liselerde okutulan zorunlu dersler arasında yer alması ve temel eğitim öğretimin bütünlüğü içinde verilmesi isabetli bir karardır.

Görülüyor ki din öğretiminin genel eğitim ve öğretim içinden çıkarılması beraberinde birçok sakıncaları getirmektedir. Yakın tarihimizde ülke ve millet olarak din eğitiminin verilmediği dönemleri bizzat yaşayarak tecrübe etmiş bulunmaktayız, yani tecrübelerimize dayanarak din öğretiminin genel eğitim ve öğretim içindeki vazgeçilmezliğini bizzat yaşayarak müşahade ettik. Sonuç olarak genel eğitimin böyle bir disiplini ihmal etmesi halinde görevinin tam olarak yapmamış olacağını, dolayısı ile insani, kültürel ve toplumsal aktarım bakımından eğitimden beklenen amaçların gerçekleşmeyeceğini yaşanan tecrübelerle dayanarak söyleyebiliriz.

3.5. Din Eğitimi ve Tarihi

3.5.1. Hz. Peygamber Dönemi ve Sonrası

Eğitimin tarihini insanlık tarihi ile eşit sayarsak ilk eğitimci bizzat yüce Allah'tır. Çünkü eşyanın ismini ve hakikatini Âdem Peygambere öğreten yüce Allah'ın kendisidir. Bu başlık altında Din Eğitiminin tarihinden bahsedeceğimiz için öncelikli olarak peygamberimizin eğitim anlayışına ve İslami eğitim kurumlarının tarihi seyrini kısaca burada ele almak istiyoruz.

Hız. Peygamberin bizzat kendisi Allah tarafından eğitilmiştir. Bu sebepten bilgi yönü ve eğitimci formasyonu çok üst düzeydedir. Peygamberimizin müfredat programının esasını Kur'anı Kerim oluşturmaktadır. İnen ayetlerin okunması, ezberlenmesi, yazılması ve yorumu, onun eğitim faaliyetlerinin temelini teşkil eder. Gerektiğinde ayetlerin uygulaması da bunlara eklenmiştir. O, inen ayetlerde neler isteniyorsa ilkönce kendi uyguluyordu. Çünkü o'ndan ne şekilde emir olunmuşsa o şekilde davranması istenmişti. Müslümanlar ayetleri anlama ve uygulama da hiç de aceleci değillerdi, yavaş ve emin adımlarla yeni dini anlamaya ve yaşamaya gayret ediyorlardı (Çelik, 2001: 27). Din Eğitiminde kullanılan ilk eğitim yerleri "**Evler**dir. Hatta Mekke döneminin yegâne eğitim yeri evlerdir denebilir. Hız. Peygamber karşılaştığı olumsuz durumlardan dolayı bu yerlerden faydalanmıştır. Mekke müşriklerin tepkileri başka bir uygulamaya imkan vermemiştir. Hız. Peygamber başta kendi evi olmak üzere **Ebu Bekir** ve **Ebu'l Erkam** gibi sahabelerin evlerini de bu etkinlikler için kullanmıştır. İnen ayetlerin ezberlenmesi, anlatılması, tebliği, açıklaması ve uygulaması bu faaliyetlerdendir (Çelik, 2001: 36).

Başka bir eğitim kurumu olarak İslam tarihinde "**Mescit**"ler göze çarpmaktadır. Mescidin bir kurum olarak ortaya çıkması hicretin hemen sonrasına rastlar. Hız. Peygamber Medine'ye geldikten sonra yaptığı ilk işlerden biri mescit inşasıdır. Mescit'in asıl işlevi ibadet yeri olmasıdır. Fakat peygamberimiz burayı bir hükümet konağı olarak kullanmıştır. Mescit'in İslam tarihinde gördüğü en mühim faaliyetlerden biri de eğitim faaliyetidir. Mescidin bir tarafına, etrafı açık, üstü hurma dallarıyla örtülü bir gölgelik, (çardak) yapıldı. Evi ve ailesi olmayan fakir müslümanlar burada kaldıkları için buraya "**Ashab-ı Suffe**" denilmiştir. Bu kişiler mescitte ilim ve ibadetle meşgul olurlardı. Burası İslam tarihinde ilk yatılı öğretmen okulu durumundaydı. Bu okulun dershanesi mescit, yatakhane suffe, öğrencileri suffe ashabı, öğretmenleri de bizzat peygamberimizdi (Yücel, 2006:106). Burası bir eğitim kurumu olarak İslam eğitim tarihi için birçok ilklerin toplandığı yerdir. Peygamber mescidinin durumu onun eğitim faaliyetlerinde özel bir yere sahip olmasıdır. Burada kalanların en büyük avantajı peygambere yakın olmaları ve istedikleri zaman iletişim kurabilmeleridir. Eğitimleri dini ağırlıklı olmakla beraber, başka konularda da eğitildikleri bilinmektedir (Çelik, 2001:37,38). Suffa için İslam dünyasının ilk üniversitesidir denilebilir (Kazıcı, 2004: 22). Hız. peygamber'in eğitim ve öğretimi altında yetişen insanlar, ileride genişleyen ve sayıca artan İslam toplumunun birer muallimi ve mürşidi olarak vazife görmüşlerdir (Varol, 2000:482).

Peygamberimiz namaz için belli bir yeri gerekli kılmamasına rağmen, mescit yapılmasını istemesi, mescitlerin toplanma ve eğitim öğretim için gerekli olmasındandır. Mescitler hem evlerden daha geniş oluyor, daha çok cemaat alıyordu, hem de herkes oraya teklifsiz olarak girebildiğinden daha müsaitti. Bir eve ev sahibinden izin almadan girilmez, mescitler ise Allah'ın evleridir ve Allah'ın kulları oraya her zaman girebilirler. Peygamber mescitte, bir hurma kütüğüne dayanarak vahiyleri müminlere okur, açıklar, öğrenmelerini sağlardı. Müminler onun çevresinde halka şeklinde otururlar, dinlediklerini tekrar ederek ezberlerdi. Bu öğrenim şekli gelenekselleşerek kurulan bütün mescit ve camilerde uygulanmıştır (Bilgin, 2001:12,13). Suffadan ayrı olarak Hız. Peygamber Medine'nin muhtelif mahallerinde birçok mektep kurdu muştur. Mesela; daha hicretin ikinci yılında Medine'de Mehremetü'bnü Nevfel'in evinde tesis edilen ve Daru'l-Kurra adını taşıyan bir Kur'an mektebinden bahsedilmektedir. Aynı şekilde Medine'nin cenubunda yakın bir yer olan

Kuba camiinden bahsedilir ki Hz. Peygamber buraya sık sık gelir ve öğretime nezaret ederdi (Öcal, 2011a:45).

Müslümanlar arasında yaygın olan söylentiye göre Hz. Ömer tarafından kurulan diğer bir eğitim kurumu da **Küttab-ı Mektep** (Mekteb-i Sıbyan) yaygın bir eğitim kurumu olarak bütün İslam ülkelerinde, köylerde, kasabalarda, şehirde, aşiretler arasında çeşitli isimler altında faaliyet göstermişlerdir (Parmaksızoğlu, 1966:5). Başka kaynaklarda sıbyanların tarihinin Hz. Peygamber dönemine kadar uzandığı açıklanmaktadır. Küttapların ders müfredatları konusunda genel olarak bir şeyler söylemek zordur. Farklı İslam coğrafyalarında değişik dersler okutulduğu bilinmektedir. Eğitim tarihimizde bu okullar 1924 yılına kadar devam etmişlerdir (Çelik, 2001:41).

Hülefa-i Raşidin ve Emeviler döneminde eğitim faaliyetleri eskiye nazaran biraz daha gelişmekle birlikte cemi ve küttaplar da görülmekte idi. Emevi devleti ile birlikte saraylar ortaya çıkmıştır. Sarayların ortaya çıkışı ile birlikte Hülefa-i Raşidin döneminin meclisleri bu dönemde “**Edebi Salonlar**”(Edebiyat Salonları) olarak ortaya çıkmış ilim ve kültür merkezi haline gelmişlerdir (Kazıcı, 2004:24). Saray Mektebi ismi ile de anılmaktadır. Osmanlılarda bu faaliyetlere benzeyen bir uygulama olarak “**Huzur Derslerinden**” bahsedilebilir (Çelik, 2001:42). Hülefa-i Raşidin döneminin genel görüntüsü Hz. Peygamber döneminde başlatılan uygulama ve faaliyetlerin birçok yönüyle aynen devamı niteliğindedir (Varol, 2000:483).

3.5.2. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları Dönemi

Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu dönemine gelindiğinde ise; Camilerde yapılan eğitimin yetersiz oluşu Şii Fatımi hilafetinde bir nevi ihtisas okulu seviyesinde bir müessesenin doğmasına yol açtı. Vezir Yakup Bin Killisin **Darü'l İlm** adını verdiği bu eğitim kurumu araştırmaya dayanmakta ve zengin bir kütüphaneye sahip bulunmakta idi. Şii doktrininin öğrenilmesi ve propagandası için kurulan bu eğitim kurumunun karşına Sünni doğuda medrese adı verilen eğitim kurumları çıkmıştır.¹ 1171’ de Selahaddin-i Eyyubi’nin Mısra hâkim olmasıyla birlikte Dar’ül İlm çökerken medrese, Nizamiye, Müstansırıye ve Süleymaniye ile en mükemmel şekline ve en yüksek seviyesine ulaştı. Medrese resmen tescil edilmeden önce bile Merv, Rey, Taberan, Bust ve Amülde fakih ve muhaddislerin özel olarak ders verdikleri bir takım okulları meydana getirdikleri görülür. Bilginler tarafından açılan bu okullarda camilerde yapılan derslerin dışında kalmak üzere faaliyette bulunuyor ve etraflarında öğrencilerin ikametlerine tahsis edilen yurtlar yaptırılıyordu. Böylece müstakil bir öğrenim kurumu olarak medreseler doğmuş oldu (Parmaksızoğlu, 1966:7,8).

¹ Fatımiler tarafından kurulan Darü'l-ilm'ler, felsefi rumuzlarla ifade edilen batini tevillerin propagandasını yapabilmek için “ulumu'l-evail”de(eskilerin ilimleri)faydalanmaya önem veriyorlardı. Bu sebeple, camilerdeki öğrenimin yanında, Fatımi Halifesi Hâkim bi-Emrillah devrinde 24 Mart 1005 cumartesi günü Kahire’de “Darü'l-ilm adıyla bilinen ilim akademisi açıldı. Çok geçmeden bunun örnekleri İskenderiye, Halep, Kudüs ve Trablusşam’da kuruldu. Bu müesseseler, kuruluşlarından kısa bir müddet sonra tamamen bir propaganda merkezi haline geldi. Bunlar, Mutezile kelamı ile Yunan felsefesinden istifade ile Sünni akideyi bulandırmakla meşgul olmaya başladı. Yetişkinlerin eğitim ve öğretimine tesis edilen cami dışında müesseselerin ilk örneklerini Abbasiler devrinde buluyoruz. Halfe Me'mun devrinde Zerdüştî okulların ilhamıyla 832’de Bağdat’ta “Beytü'l Hikme”kurulmuştur. Yine bu devirde Bağdat’ta açılan “Beyü'l-ilm ve “Darü'l ilm” müesseselerinin de Beytü'l Hikmeler gibi birer öğretim merkezi oldukları ve medreselerin doğuşuna müessir oldukları anlaşılmaktadır. (Kazıcı, 2004:30-Öcal, 2011a:11,12).

Müslümanlar arasındaki geleneklere göre, medresenin hakiki kurucusu olarak Büyük Selçuklu veziri *Nizamülmülk* kabul edilir. Nizamülmülk'ün doğumundan yani H. 408'den önce Nişabur, İranşehr, Taberan ve Rey'de müstakil medreselerin kuruluşuna başlanmış bulunuyorsa da Nizamülmülk'ün meşhur medresesi gerek bina, gerek teşkilat bakımından bu ilk tesirleri gölgeleyen bir genişlikte meydana getirildiğinden medresenin tarihinin Nizamülmülk'le birlikte başlatılması adeta bir gelenek halini almış denilebilir (Parmaksızoğlu, 1966:8).

Medreselerin Selçuklularda önem kazanmasının yayılmasının başlıca sebeplerinden bazıları: Din adamı yetiştirme ihtiyacı, yeni ele geçirilen ülkelerin “manen” de fethini sağlamak için gerekli insanları yetiştirme düşüncesi, İslamiyet'i yeni benimsemiş oğuz topluluklarının yeni inançlarının pekiştirilme, eskilerinin silinme gereğinin duyulmasıdır. Nizamiye medreseleri, esas olarak din, hukuk, dil öğretimi yapmışlardır. Nizamiye medreseleri, İslam dünyasının her tarafında, hatta Endülüs'ten gelen pek çok öğrenciyi Sünni inançlara göre yetiştirerek Şii propaganda ve faaliyetlerinin önlenmesinde, Sünni mezhepler arasında, toplumda ortak düşünce ve emellerin güçlenmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır (Akyüz,1997: 40). Din Eğitimi açısından faydalı olacağını düşündüğümüzden ve medreselerin din eğitime sağladığı katkıların daha iyi tahlil edilebilmesi için Bağdat Nizamiye medreselerinde okutulan başlıca derslerin tablosunu vermek istiyoruz. (Bkz: Tablo:1)

Tablo 1: Nizamiye Medreselerinde Okutulan Başlıca Dersler

Din ve Hukuk Dersleri	Dil, Edebiyat Dersleri	Felsefe Dersleri	Müspet Bilim Dersleri
-Kur'an Okuma -Tefsir -Hadis -Fıkıh -Kelam	-Arap Edebiyatı -Fars -Nahiv -Sarf -Hitabet -Şiir -Cerhve Tadil -Tarih -Edeb	-Felsefe -Mantık	-Tıp -Cerrahi -Riyaziye -Hesap -Hendese -Müsellesat -Nücüm -Heyet -Tabiiyat

(Akyüz, 1997: 40).

Anadolu'ya gelince, Anadolu'da şehir hayatının gelişimi politik ve sosyal tarihin gidişine nazaran, XII. Yüzyılın ikinci yarısındaki gelişmelere irca etmek ve özellikle XIII. Yüzyılda kuvvetlendiğini tahmin etmek pek yanlış olmasa gerekir. Bu devirde, Konya, Sivas, Erzurum gibi merkezlerde büyük refah göze çarpıyordu. Bu şehirlerde hükümdarların ailesine mensup kadın ve erkeklerin, büyük ve zengin devlet adamlarının, zengin tüccarların kurdukları vakıflar sayesinde bir takım hastaneler, imaretler, tekkeler medreseler, darüşşifalar, sıbyan mektepleri idare edilmekteydi. Bu bilgilerden Anadolu'daki sıbyan okullarının Selçukluların düzenli bir idare kurmaları sonucunda gelişen şehir hayatının bir kurumu olarak ortaya çıktığını öğreniyoruz. Başka İslam ülkelerinde olduğu gibi bu okulların ders programlarının büyük kısmını Kur'an-ı Kerimden ayetler ezberlemek oluşturmuyordu (Koçer, 1992:8).

Medreseler Anadolu'nun fethiyle birlikte bu topraklarda da yapılmaya başlandı. Her yönüyle Nizamiye Medreseleri geleneğine bağlı kalınsa da bazı değişikliklerde olmuştur. Anadolu Selçuklularının en önemli eğitim merkezleri Konya, kayseri, Sivas, Erzurum, Diyarbakır gibi şehirlerdi. Bunlar da ve diğer şehirlerde bir veya birden fazla medrese açılmıştır. Hatta küçük yerleşim birimlerinde bile medrese açılarak öğretim

yaygınlaşmıştır (Çelik, 2001:53). Medreseler Fatımiler'in Şiilik propagandaları ile Rafizi telakkilere karşı Sünniliğin müdafaası gayesi ile kurulmuştur (Öngül, 2003:69). Nizamülmülk sürekli olarak “*Dünyada sadece iki iyi mezhep vardır: Şafilik ve Hanefilik bütün diğerleri sapkın bidatlerdir.*” görüşüne vurgu yapmaktaydı. Fatımilere karşı kazanılan askeri başarılarından sonra onların Doğu İslam topraklarındaki uzantısı olan Selçuklular açısından büyük tehlike teşkil eden Bâtınilere karşı bu şekilde başarı kazanılması amaçlanmıştır (Tekin, 2010:25). Bölücü hareketlerle mücadele için medreseler açmak ve burada yetişen insanlarla mücadelesini yürütme fikri medreselerin kuruluşuna zemin hazırlamıştır (Ocak, 2002:722). Medreselerin kuruluş nedenlerine baktığımızda, medreselerin bölücü hareketleri engelleme amaçlı olarak kurulduklarını görüyoruz. Bu da bize medreselerde ağırlıklı olarak bölücü hareketlerin önlenmesinde din eğitiminin verildiğini gösteriyor.²

Ayrıca burada bahsetmeden geçemeyeceğimiz diğer bir eğitim kurumu da **Ahilik Teşkilatı**dır. Anadolu Selçukluları devrinde devletin vatandaşının eğitim ve öğretimi ile yakından ilgilendiği, özellikle dini kültürü ve sosyal yaşayışını yönlendirmede belli bir siyaset ve programı bulunduğu görülmektedir. Bu devrin en güçlü ve yaygın kuruluşu olan Ahilik Teşkilatı ve bu teşkilatın kadınlar kolu olan Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) teşkilatıdır. Ahi Evren devletin himaye ve desteğinde insanları çeşitli sanatlara yönlendirerek göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçişlerini sağlamıştır. Bir yandan kendisi de bir sanatkâr olarak dabbaglık (dericilik) mesleğini icra etmiş, sanatını topluma yaymış, dericilerle birlikte diğer sanat kollarına mensup insanları Ahilik adı verilen organizasyon içinde toplamıştır. Bir yandan da bir halk filozofu olarak bu sanat ocaklarında çalışan çırak, yamak, kalfa ve ustaların dini eğitim ve öğretimi ile yakından ilgilenmiştir. Ayrıca yazmış olduğu eseri “*Menahic-i Seyfi* “ Anadolu’da telif edilen ilk ilmiyal olması açısından önemlidir (Bayram,1981:499,500). Ahilik Teşkilatının Osmanlı Devletindeki benzeri ise **Lonca** Teşkilatıdır.

3.5.3. Osmanlı Dönemi

3.5.3.1. Medreseler

Genel hatları ile Osmanlılarda farklı metotlarla farklı derslerin okutulduğu değişik maksatlara yönelik dört tip eğitimden bahsedilebilir. Yönetici kadroları yetiştirmeye yönelik saray eğitim kurumu olan **Enderun; Küttab** (bürokrat) yetiştirmek üzere usta çırak münasebeti çerçevesinde bürolarda eğitim veren **Kalem Eğitimi**; tasavvuf erbabının yetişmesine yönelik **dergâh eğitimi** ve nihayet ilim adamı yetiştiren **medrese eğitimi**dir (İpşirli, 1999:259). Mükemmel bir askeri ve idari teşkilata sahip Osmanlı Devletinin kuruluşunu takiben, hükümdarlar ve devlet adamları maarif işlerine önem verdiler. Devletin hızla genişleyen topraklarından başka öteki İslam ülkelerindeki ve özellikle kendilerinden önceki Anadolu Selçuklularını örnek alarak benzeri özel medreseler açmaya başladılar. İlk Osmanlı medresesini Orhan Gazi kurdu. Osmanlılar, bu kuruluş yıllarında maarif tarihinin altın sayfalarına yazılacak örnek davranışlarda bulunmuşlar, gerek yurt içinde, gerek yurt dışında devrin büyük bilginlerini yanlarına

² İslam dünyasında kurumsallaşmış olarak yani öğrencilerin barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılandığı, bursların verildiği, hocaların maaşlarının ödendiği, müstakil öğretim binalarının yapıldığı şekliyle gerçek bir üniversite görünümündeki yüksek öğretim kuruluşları medreselerin açılmasıyla oluşmuştur (Arslantaş, 2003:69)

toplamaya çalışmışlar ve bunlar için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyip onlara büyük saygı göstermişlerdir (Koçer, 1992:10).

Osmanlı dönemi medreselerinde; kabiliyet ve çalışmaya göre eğitim süresinin tahayyül ettiği, sınıf geçme değil ders geçme sisteminin hâkim olduğu, hatta bazı temel dersler dışındaki derslerin hocalar tarafından seçilerek okutulduğu. Öğretim elemanlarının devamlı bir hareket içinde bulundukları yani devamlı olarak hizmet içi eğitime tabi tutuldukları ve başarılı olanların hem mevki hem de ücretlerinin yükseldiği ve ülke içinde devamlı bir rotasyona tabi oldukları bilinmektedir. (Baltacı,1993:13).

Bağdat Nizamiye medresesi ile başlatılan medreseler, 1470’de İstanbul’da Semaniye Medreseleri kuruluncaya kadar gerek ilmiye mensuplarının yetiştirilmesi ve gerekse devletin değişik kadrolarına kalifiye elemanlar hazırlanması görevini üstlenmişlerdir. Medreseler bu fonksiyonlarını aynı şekilde Osmanlı medreselerinde de devam ettirmişlerdir. Osmanlı medreseleri en büyük teşkilata, Fatih Sultan Mehmed’in kendi adına inşa ettirdiği camide, etrafına eklettiği mektep, sekiz medrese, aşevi ve kütüphane gibi sosyal ve kültürel kuruluşlarla bir külliye haline getirdiği ve adına “*Sahn-ı Seman*” ismi verilen medrese ile ulaşmıştır (Doğan, 1997:408-410). Osmanlı medrese hiyerarşisindeki en önemli değişimlerden biri Kanuni Süleyman’ın I. döneminde gerçekleşmiştir. Kanuni 1550-1559 yılları arasında İstanbul da inşa ettirdiği caminin çevresinde dört genel medrese kurmuştu. Bunlara ilave olarak biri hadis ilmi, diğeri tıp eğitimine tahsis edilmek üzere iki ihtisas medresesi inşa ettirmişti. Kanuni döneminde yapılan bu medreselere diğer bütün medreselerin üzerinde bir statü verilmiştir; böylece imparatorluğun sonuna kadar devam edecek olan medrese hiyerarşisi teşekkül etmiştir (Cihan, 2007:23).

Kanuni Süleyman zamanında küçükten büyük sınıflara doğru yükselen oniki (12) kademeli bir sistemle teşkilatlanan bu medrese “*Süleymaniye Medresesi*”dir. Osmanlı Medreselerini, hedef ve işlevleri açısından, biri hukuk, ilahiyat ve edebiyat öğretimi yapan Fatih’in kurduğu Sahn-ı Seman; diğeri fen, tıp ilimlerinin öğretildiği Süleymaniye olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür (Doğan,1997:409,410). Medreselerde başlangıçta Kur’an ve ilimleri ile Hadis ve Fıkıh ilimleri okutulmakta idi ve ilk medreselerin büyük çoğunluğu da birer Darülhadis olarak hizmete girmişlerdir (Parmaksızoğlu, 1966:10). İstanbul’un fethinden sonra medreselerin belirli branşlara ayrılmasıyla başlayan süreçte hem okutulan dersler çeşitlenmiş, hem de dini olmayan ilimlerin eğitiminin de verilmeye başlandığı görülmüştür (Gökçağı, 2005:73). Toplum ve devlet hayatı açısından önemli görevler üstlenen medrese teşkilatının işleyişi ve buradaki eğitimin niteliklerine bakıldığında öne çıkan ilk husus, sistemin merkezinde dini anlayışın bulunmasıdır. Medreselerin kuruluş amaçları arasında en başta, dinin belirlenen esaslar doğrultusunda halka ulaştırılmasının yanı sıra, devletin varlığı ve devamını sağlayacak hukuk sistemini-ki bu da dini temellidir- geliştirip, uygulama alanına taşıyacak görevlilerin yetiştirilmesi gerekmektedir (Zengin, 2011:24).

Medresenin eğitim amacı genel olarak müderris, hukukçu, din bilgini ve halkın ihtiyaç duyduğu din görevlilerinin yetiştirilmesi olarak belirlenebilir. Her ne kadar klasik dönemde yüksek din eğitimi ile yüksek dereceli hukuk eğitimi birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz özellikler taşımakta ise de burada ele aldığımız din eğitimi konusu açısından medresenin fonksiyonuna bakıldığında, medreseler bu alanda din eğitimi görevlisi olarak tanımlayabileceğimiz müftülerin yanı sıra imam, hatip ve vaizlerin de yetiştiği bir müessese olmuştur. Aynı dönemlerde bu görevlilerin yetiştirilmesi için

farklı kurum ve programların varlığı söz konusu olmayıp hepsi de tek bir kurumdan, medreseden yetişmektedir (Zengin, 2011:26).

Osmanlı medreselerinde gerek dini ilimler, gerekse günümüz ifadesiyle müspet ilimler diyebileceğimiz bütün ilim dallarında haram veya helallik, üstünlük veya aşağılık gibi herhangi bir fark gözetilmiyordu. Zira Osmanlılar, İslam'dan aldıkları ilhamla bütün ilimleri faydalı görüyorlardı (Kazıcı,2004: 68). Medreselerde, matematik, astronomi, geometri, felsefe gibi dersler (koltuk dersleri), kelam, mantık, sarf, nahiv gibi derslerle birlikte yardımcı derslerden (Ulumu âliye) sayılmış Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi dersler ise dinle doğrudan doğruya ilgili esas dersler (Ulumu âliye) olarak kabul edilmiştir (Bilgin,1980: 28). Osmanlı toplumundaki tüm Müslümanlara açık olan medreseler maddi anlamda her ne kadar vakıflar tarafından desteklenmişler ise de,³merkezi yönetimden nispeten daha bağımsız olmuş olsalar bile, genelde imparatorluğun himayesi ve korumacılığı ile gelişip yaygınlaşmışlardır (Cihan, 2007: 24).Osmanlı medreselerinde okutulan dersleri ve ders programlarından birkaç örneği şu şekilde gösterebiliriz⁴:

Tablo 2: Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler

Dil ve Edebiyatla İlgili Dersler	Dini İlimlerle İlgili Dersler	Akli ve Fenni İlimler
SARF: Emsile, Bina Maksut, İzzi, Kafiye, Merah NAHİV: Avamil, İzhar, Misbah, Kafiye, Elfiye, Kavaidu'l-İğrab, Molla Cami	KELAM: Tecrit, Telhis, Tevali, Mevakıf. FIKİH USULÜ: Tenkih, Tavzih, Telvih, Münteha, Adud. FIKİH: Hidaye, Mülteka, Gürer ve Dürer, Vikaye, Sadru'sh-Şeria, Kenzü'd Dekayık HADİS USULÜ: Nuhbetü'l-Fiker HADİS: Mesabih, Sahih-i Buhari, TEFSİR: Keşşaf, Hazin, Beydavi	MANTIK: Şemsiye, Miftah, Meani, Fenari, İsagoji BELAGAT: Mutavvel, Miftahu'l-Ulum FENNİ İLİMLER: Hesap, heyet, Hendese, Tıp

(Çelik, 2001:55,56).

³ Ulemanın belirli merkezlerdeki medreselerde belirli kurallar ve hiyerarşi eşliğinde toplanmaları ve faaliyetlerini sürdürmeleri eğitimin belli ölçüler dâhilinde merkezileşmesini sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda hem şer'i, hem de örfi hukukun uygulanmasının yolunu da açan bu düzenlemeler sonucunda müderrislik görevinde başarılı bir kariyer kazananların, kadı askerliğe ve oradan da şeyhülislamlık makamına yükselebilmelerine imkân sağlamıştır. Bu durum Osmanlı bürokratik sistemi içerisinde ilmiye sınıfının etkin bir konum kazanmasının yolunu açtığı gibi, aynı zamanda devletin de bir şekilde bu sınıfı denetimine almasına imkân sağlamıştır (Gökaçtı, 2005: 75).

⁴ Osmanlı medreselerinde her kademedeki belli dersler okutulmaktaydı. Fakat bu dersler standart değillerdi. Dersin hocasına ve medresesine göre farklılık gösterirdi. Onun için burada genel olarak medresede okutulan dersler branşlarına göre verilmiştir (Bu tablo kitabın ilgili bölümünde verilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır (Bakınız: Çelik, 2001: 55).

Tablo 3: Medrese-i Süleymaniye (İhtisas Medresesi) için 1922 Yılında Hazırlanan Program

DERSLER		SINIFLAR		
		1	2	3
Tefsir Hadis Şubesi	Tefsir	4	4	4
	Hadis	4	4	4
	Usul-i Hadis ve Nakd-i Rical	2	2	2
	Tabakat-ı Kurra ve Müfessirin	2	2	2
	Toplam Saat	12	12	12
Fıkıh ve Usul-i Fıkıh Şubesi	Fıkıh-ı Hanefi	5	5	5
	Fıkıh-ı Şafii	2	2	2
	Fıkıh-ı Maliki	1	1	1
	Fıkıh-ı Hnabeli	1	1	1
	Usul-i Fıkıh	5	5	5
	Hilafiyat	2	2	2
	Tarih-i Fıkıh	2	2	2
	Toplam Saat	18	18	18
Hikmet ve Kelam Şubesi	İlm-i Kelam	4	4	4
	Tasavvuf	2	2	2
	Felsefe-i İslamiye Tarihi	2	2	2
	Hikmet-i İlahiye	2	2	2
	Mantık	2	2	2
	İlm-i Nefs ve Ahlak	2	2	2
	Felsefe-i Umumiye Tarihi	2	2	2
	Tarih-i Edyan ve Dini İslam	2	2	2
	Toplam Saat	18	18	18

(Zengin, 2011: 110, karşılaştır; Zengin, 2002: 289,290).

3.5.3.2. Sıbyan Mektepleri (Taş Mektep)

Bir örgün eğitim birimi olarak sıbyan mekteplerinin varlığı İslam'ın ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Yazı yazılan yer anlamına gelen mektep aynı zamanda Kur'an öğretilen yer manasına da kullanılmıştır. Kur'an eğitimi ve öğretimi amacıyla islamın ilk yıllarında açılmış olan ve adına Kur'an mektepleri denilen bu okullar, daha sonra

Müslüman devletler tarafından bölgesel ve sosyal örgütlenme farklılıklarıyla birlikte geliştirilerek daha fonksiyonel hale getirilmiştir (Cihan, 2007:31).

Osmanlı'da Kur'an Kursları diyebileceğimiz mahalle mektepleri, çocuklara din öğretimi veren mahalli kurumlardır (Bilgin,1980: 28). Sıbyan mekteplerinin amacı Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberlemedir (Başaran,1994:114). Osmanlı eğitim sisteminde ilköğretim kurumlarını bu mektepler teşkil eder. Mektep kelimesi, yazı yazma faaliyetinin öğretildiği yer demektir. Ancak, Müslümanlıkta bir çocuğun her şeyden önce Kur'an öğrenmesi gerektiğinden bu kelime daha çok Kur'an öğrenilen yer manasında kullanılmıştır. Sıbyan mekteplerinin asıl gayesi, çocuklara Kur'an'ı yüzünden okutmasını öğretmektir. II. Beyazıt ve II. Mehmet'ten sonra mektep yaptırımlarda bu gayeye bağlı kalmışlardır. Ancak, mekteplerde yine Kur'an'ı doğru okumaya yardımcı olacak Arapça Elifba, tecvit ile dini bilgileri vermek üzere ilmi halde okutulmuştur (Doğan,1997:413,414).

Çocuklar 5-6 yaşından itibaren ailesinin durumuna uygun olarak “*Âmin Alayı*” denilen özel bir törenle okula başlatılırdı. Osmanlı toplumunun genel eğitimiyle uğraşan ve ilkokul seviyesinde eğitim-öğretim veren sıbyan mekteplerinde eğitim- öğretimin esasını dinin ve ahlakın öğretilmesi oluşturmuştur (Doğan,1997:415). Derslerin bütününe yakını Kur'an'ın yüzünden tecvitle okunuşunu öğretmeye ayrılmıştı, çocuklar Kur'an'ın manasını anlamasalar da, kalplerinde inancın oluşmasının bu yolla sağlanacağına inanılmıştır. İslam toplumu bu duygu etrafında bütünleşecek ve bütünlüğünü koruyacaktı. Derslerin bir kısmında da çocuklara büyüdükçe, namaz kılmayı ve namazda okunacak dualar ile görgü kurallarını belletmek vardı. Yazı öğretmenine pek az ücret verildiği için, mekteplerin çoğunda yazı öğretimi sağlanamamıştır. Zaten bu ders, gerçek bir okuma yazma becerisini değil, harfleri ve ibareleri estetik olarak kopya etme becerisini kazandırmayı amaçlıyordu. Sıbyan mektepleri bir cemaat faaliyeti idi⁵. Yani masrafları ya çocuk velilerince ya da vakıflarca karşılanırdı. Vakıf okullarında çocuklar parasız okurlar, hatta çoğu zaman yer içerler, elbise ve harçlık alırlardı (Bilgin ve Selçuk, 2005: 56).

3.5.3.3. Saray Mektepleri

Osmanlı devletinde, halk çocuklarının devam ettikleri sıbyan mektepleri ile ulema ve devletin çeşitli kadrolarına kalifiye eleman yetiştiren medreselerden başka, saraydaki çocukları okutmak, padişahın hizmetinde bulunacak memurları ve müstahdemleri yetiştirmek, saray halkını eğlendirecek ve güldürecek saz söz ehliyle çocukları eğitmek ve bunlardan da önemlisi güvenilir devlet adamı ve asker yetiştirmek üzere saray içerisinde bulunan bazı mektepler vardı. Bunlardan en önemlisi ise Enderun mektebi idi (Doğan,1997:415).

Enderun mektebi, esas olarak Hristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları iyi ve güvenilir devlet adamı ve asker yapma amacını güdüyordu. Üstün zekâ ve niteliklere

⁵ Bu okulların çoğu taş binalar olduğundan bunlara “taş mektep” de denilmektedir. Fakat halk arasında ve kültür tarihinden bahseden eserlerde bunlara çoğunlukla “sıbyan mektebi” denilmektedir (Koçer,1992: 7).

sahip çocukları alıp yetiştirdiği için Enderun özel bir eğitim kurumu da sayılabilir. Kuruluşu II. Murat dönemine rastlasa da düzenleme ve geliştirilmesi fatih dönemindedir. 1909'a kadar çalışan Enderun mektebi, Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yer tutar ve dünya eğitim tarihine Türklerin bir katkısı olarak belirtilir (Akyüz, 1997:79). Devletin tebaası olan Hristiyan çocukları, "Devşirme Kanunu"na göre 8-18 yaşları arasında toplanıp önce Enderun dışındaki Edirne Sarayı, Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı gibi saraylarda terbiye ve tahsil görürlerdi. İslam adet ve geleneklerinin öğrendikten sonra Enderun'daki ihtiyaç ve kademlerine göre yeni saray'daki (Topkapı Sarayı) küçük ve büyük odalara yerleştirilirdi (Kazıcı, 2004: 154).

Enderun mektebi, 5'i hazırlayıcı, 4'ü meslek eğitimi verici oda biçiminde örgütlenmişti. Temel prensiplerinden birisi disiplin olan Enderun mektebinde eğitim-öğretim 14 yıl sürerdi. Bunun 7-8 yılı hazırlık mekteplerinde geçerdi. Enderun yalnız devleti idare den yüksek dereceli sivil kadroyu yetiştirmesi bakımından değil, işle eğitimi birleştiren eğitim metotları bakımından önemli bir kurumdur. Çünkü Enderun'a alınan iç oğlanları, saray işlerinin fiilen yaparak saray işlerinin öğrenmek, İslami ve bazı müspet bilimler alanında teorik bir öğrenim görmek ve beden ve sanat eğitimi gibi alanlarda yeteneğine göre bir eğitim- öğretim almak üzere yetiştirilirdi. (Doğan,1997: 418).

3.5.3.4. Tekke Zaviye ve Dergâhlar

Eğitimciler tarafından bir yaygın eğitim kurumu veya bir halk eğitim kurumu olarak adlandırılan bu kurum VII. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Birçok şekilde adlandırılmış olmasına rağmen insanımız tarafından en çok kullanılan olduğu için tekke adı tercih edilmiştir (Çelik, 2001: 62). Tasavvuf düşünce, anlayış ve terbiyesinin işlendiği, derinleştirildiği ve halka takdim edildiği tekkeye, zaviye, hankah ve dergâh gibi isimlerde verilmiştir. İnsanlar, dünya hayatının çeşitli meşakkat ve sıkıntıları ile yorulan ruhlarının ve bunalan gönüllerini dinlendirmek için buralara gelip boş zamanlarını değerlendiriyorlardı (Kazıcı,2004:195) Tekkeler en tenha köylerden en kalabalık şehirlere kadar sosyal yardımın, musiki, spor ve fikir terbiyesinin korunduğu ve geliştirildiği kulüpler gibi çalışmışlardır. Tıpkı mescitler, camiler, mektepler ve medreseler gibi bu kurumları da görmüş oldukları hizmet açısından din öğretiminin yapıldığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgin ve Selçuk, 2005:6).

Osmanlı ülkesinin her tarafına yayılmış olan tekke ve zaviyeler, halkın manevi yönden yetişmesinde ve çeşitli sıkıntılara düşmüş olanların problemlerinin hallinde önemli rol oynamışlardır. Osmanlı toplumunda son altı asırda tekkeler, sadece tasavvufi hayatın merkezleri değil, siyasi, ekonomik, askeri, ilmi ve dini hayatın yönlendirici birimleri olmuşlardır. Tekkeler, Müslüman ve gayri Müslim herkesin uğrayabildiği yerler olmuştur. İbadet yeri, misafirhane ve terbiye mekânlarıdır. Hayatı bütün olarak kucaklayan yerlerdir (Bulut, 1999:110).

Tekkeler bir toprak fethedilmeden önce fethedilecek yere kurularak yerli halkın İslam dini ile tanışmasının sağlıyordu. Fetih sırasında tekke mensupları birer asker olarak orduya katılıyor, kahramanca savaşıyorlardı. Fetih gerçekleştikten sonra tekkelerin bir şubesinin yeni topraklarda açılarak İslamlaştırma ve Türkleştirme faaliyetlerine giriliyordu. Tekkelerde Kur'an-ı Kerim, tefsir ve hadis dersleri ortak okutulan derslerdi. Bunların yanında ilmihal, fütüvvetname, teracim-i ahval, siyer... Gibi dersler okutulmaktaydı (Çelik, 2001:64,65). Başlangıcından son devirlere kadar,

tekkelerin tarihi incelendiğinde, bu müesseselerin her şeyden evvel bir dini- tasavvufi eğitim, öğretim ve bunu bilfiil yaşama yeri olduğu göze çarpar. Nitekim tekkelerin asıl varoluş sebebi ve temel fonksiyonu budur. Kuruluşundan yıkılışına kadar kendi bütünlüğü içinde, Osmanlı devleti gibi çok geniş bir sahaya yayılan bir devletin sınırları dâhilinde, tekkeler yüzyıllar boyu liyakat ve ehliyetle, son dönemlerde de bazı bozulmalara uğrayarak dini- tasavvufi bir eğitim müessesesi olma keyfiyetini sürdürmüşlerdir (Ocak, 1981:73,76). Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli bir yere sahip olan tekkeler cumhuriyet dönemine kadar eğitim-öğretime devam etmişlerdir. Bu dönemde çıkarılan 30 Kasım 1925 tarihli kanunla kapatılmıştır (Kara, 2010:222).

3.6. Türkiye' de Din Eğitimi

Din eğitimi faaliyeti, bir gerçeklik olarak insanoğluya yaşıttır. Baştan beri insanlar, inandıkları dini öğrenmek ve başkalarına öğretmekten hiçbir zaman geri durmamışlardır (Aydın, 2011:7). İnsan ve din arasındaki ilişkinin tarihinin çok eskilere uzandığı bilinmektedir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi ilahi dinlerde Hz. Âdem'in ilk peygamber olarak kabul edildiği düşünüldüğünde dinin tarihini ilk insanla başlatmak mümkündür. Zira çok köklü bir geçmişi olmakla birlikte insan ve din arasındaki ilişkinin tarihi süreçte sorunsuz olduğunu söylemek güçtür. Tam aksine sürekli bir mücadeleyi barındıran bu ilişkinin inişli-çıkışlı bir seyir izlediği bilinmektedir. Daha ziyade ahlaki çözümlerin yaşandığı dönemlerde ortaya çıkan peygamberlerin vermiş olduğu mücadeleler bunun en açık örnekleri konumundadır (Kirman, 2008:292).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde medrese ve mektep adı altında eğitim öğretim kurumları mevcuttu. Medreseler, devlet tarafından kurulup geliştirilen, geleneksel eğitim öğretim kurumları idi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren birkaç asır boyunca çok büyük hizmetler ifa etmişlerdir. Fakat zamanla, insanoğlunun kurup geliştirdiği diğer kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi, medreselerde son asırlarda duraklama ve bozulma sürecine girmiştir. Diğer taraftan gerek devlet tarafından, gerekse vakıflar, özel şahıslar, Osmanlı sınırları içinde yaşayan azınlıklar (Gayr-ı Müslimler) ve yabancı devletler tarafından da değişik isimler altında birçok mektep (okul) açılmıştır. Böylelikle Osmanlı Devletinin son döneminde çok çeşitli okullar ortaya çıkmıştır. Medreselerde 20.asrın başından itibaren bazı "ıslah" çalışmaları yapılmış olmakla birlikte, devletin devamlı savaşlarla meşgul olması ve parçalanma sürecine girmesi, öğrencilerden 16 yaşın üstündekilerin askere alınması, binaların askeri amaçlarla kullanılması, ödenek sıkıntısı vb. nedenlerle başarılı olamamıştır. Neticede Osmanlı Devletinin sona erip, cumhuriyetin ilanı ile her konuda olduğu gibi eğitim ve öğretim faaliyetlerinde de yeni bir döneme girilmiştir (Öcal, 1998:241).

Bir dönem hataları ve sevaplarıyla geride kalırken, yeni bir dönem açılmıştır. Bu yeni dönem sadece padişahın iş başından uzaklaştırılarak, yerine cumhuriyet iradesinin tesisi olarak kalmamış, beraberinde çok köklü toplumsal ve siyasi dönüşümlerin yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönüşümün en belirgin görüntüsü de, eski rejime ait kurum ve kuruluşların tasfiye edilerek yerlerine modern kurum ve kuruluşların ikame edilmesi olmuştur. Doğal olarak dini kurumlar bu sürecin üzerinde en çok konuşulan en fazla tartışılan kurumları olmuşlardır. Din olgusunun toplumun günlük yaşamında ve devletin var oluş felsefesinde merkezi bir konum işgal ediyor olması, hiç şüphesiz bu tartışmaları daha da önemli hale getirmiştir. Bu bağlamda dini eğitimin bundan sonra nasıl yapılacağı ve dini eğitimin verildiği kurumların

akıbetlerinin de ne olacağı da bu tartışmaların odağında yer almıştır (Gökaçtı, 2005:121).

Konuyu sadece dini eğitim verilen kurumların geleceğinin nasıl şekillendirileceği bağlamında ele almak, dönemin din anlayışını ve modernizmini değerlendirmedeki ölçütlerini göz ardı etmek olacaktır. Bu sebebe istinaden konunun dini eğitim veren kurumlardan önce din anlayışı ve dolayısıyla bu yeni dönemde dinin toplumsal yaşamda nerede konumlandırıldığına bakılarak değerlendirilmesi gerekecektir. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in 2 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de yaptığı konuşma bu yeni dönemin ilk ipuçlarını vermesi açısından dikkat çekicidir. Mustafa Kemal konuşmasında medreseler ile vakıflar hakkında yapılması düşünülen değişikliklere karşı çıkanları eleştirmiş ve din ile dinin insan hayatındaki yerinin ne olacağına dair görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir (Gökaçtı, 2005:122).“.....Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. Dinin insan yaşamındaki yerini reddetmeyen ancak akıl, fen ve bilim ile ya da başka bir söyleyişle modernizmin parametreleriyle uyusabildiği ölçüde kabullenilen bu yaklaşımın hiç şüphesiz ki temel niteliğini de dinin devlet ile olan birlikteliğinden soyutlanarak, bir vicdan meselesine indirgenmesi oluşmaktadır. Yani toplumsal boyutun devre dışı bırakılarak dinin bireysel bir konu haline getirilmesidir. Söz konusu olan bu konuşmada dikkatleri çeken bir başka husus açıkça ifade edilmemiş olsa da, eğitimin tek elden ve modernleşmeci parametrelere göre yapılması gerekliliğine dikkat çekilmiş olunmasıdır. Din eğitiminin nasıl ve ne şekilde yapılacağına dair tartışmalar aslında cumhuriyetin ilanından çok önceleri, Millet Meclisi'nin açıldığı günlerden itibaren yapıla gelmiştir. Bu konudaki ilk çalışmalar 23 Nisan 1920'de meclisin açılmasını müteakip Anadolu'daki çeşitli işleri yürütecek komisyonların oluşturulmasında ele alınmış ve bu bağlamda maarif işlerinin idaresi içinde bir ihtisas komisyonu oluşturulmuştur. Bu ilk meclisin dikkat çekici özelliği üyelerinin önemli bir bölümünü ilmiye sınıfı kökenlilerin oluşturuyor olması, dini eğitimle ilgili konularda da geniş tartışmaların yaşanmasına neden olmuş ve bu ilk meclisin kürsüsünde daha sonraki dönemlerde pek rastlanmayacak olan görüş ve düşünceler dile getirilmiştir (Gökaçtı, 2005:124).

Cumhuriyet ilan edildikten sonra her ne kadar dini eğitimin önemine ve gerekliliğine sıklıkla vurgu yapılmışsa da, verilecek eğitimin dini olması kadar milli bir nitelik taşıması gerektiğine de atıfta bulunulmuştur. Tabiatıyla kimi, Osmanlı devleti döneminde olduğu gibi eğitimin dini ağırlıklı olmasını savunmaya başlamıştır. Eğitimin, Osmanlı devleti döneminde olduğu gibi dini olmasını savunanlar, şayet bu eğitim sisteminde birtakım aksaklıklar var ise, bunun sistemin kendisinden değil, uygulama hatalarından kaynaklandığını, onun için Osmanlı eğitim sisteminin ıslah edilerek devam ettirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Öcal, 2011a:79). 1921 yılında Millet Meclisi icra vekilleri heyeti “ Medaris-i İlmiye Nizamnamesini” yayınlayarak, dini eğitimin hangi esaslara göre yürütüleceğini belirlemiştir. Yirmi beş maddelik bu nizamname ile medreselerin müfredatı ile ilmi ve idari nitelikleri belirlenmiştir. Bu nizamnamenin en önemli özelliğini ise, programında dini ilimlerin yanı sıra müspet ilimlere de yer verilmesi olmuştur (Gökaçtı, 2005:125).

Mustafa Kemal de ilk maarif kongresinde, gerilememizin gerekçesi olarak Osmanlı eğitim sisteminin bizatihi kendisinin değil, uygulanan yöntemler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal, 5 Şubat 1923 günü Konya'da Darü'l Hilafeti'l- Aliye medresesini ziyaretinde sınıflara girip ders dinlemiş ve görüp şahit olduklarından son derece memnun kaldığını ifade eden bir konuşma yapmıştır. Kısaca, o günlerde

Mustafa Kemal medreseler hakkında bir arayış içerisindeydi. Hatta anlatılanlara bakılırsa medreseler hakkında son derece olumlu düşüncelere sahip iken zamanla gerek medreselilerden bazılarının ve gerekse diğer bazı kişi veya kesimlerin düşünce ve tavırları sebebiyle Mustafa Kemal'in kafasında giderek bazı soru işaretlerinin oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Ancak söz konusu soru işaretlerinin, medreseleri kapatma doğrultusunda değil diğer bütün okullarla birlikte tek elden yönetim ve kontrol altında tutma şeklinde olduğu anlaşılmaktadır (Öcal, 2011a:81,82). Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere yavaş yavaş eğitim-öğretimin birleştirilmesine doğru gidildiği görülmektedir.

Türk eğitim tarihi içerisinde eğitimi modernleştirme hareketlerinin temelleri Tanzimat öncesine kadar gitmekle birlikte esas itibarıyla Cumhuriyet döneminde yoğunlaştığı görülür. 1923 yılında ulus-devlet formunda kurulan modern Türkiye'nin çağdaş devletlerarasında yer alması için seküler mahiyette bir dizi reform yapılmıştır. Sekülerizmin yeni toplumun çok önemli bir ilkesi olmasıyla din kurumu, yapısal farklılaşma sürecine girmiş ve sosyal hayatın tüm yönlerini düzenleme yerine asli fonksiyonlarına çekilmeye; yani toplumsal alandaki çok fonksiyonlu rol yapısından daha uzmanlaşmış yapılara doğru evrilmeye başlamıştır. Bu bağlamda eğitime büyük önem verilmiş ve eğitim kurumlarında bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar arasında, eğitim ve öğretimin birliğini sağlamak üzere 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun, akılcılığının ve bilimselliğinin rehberliğinde merkezci, modern, milli bir eğitim sistemi için, yeni değerler etrafında yeni bir kimlik yeni bir millet yaratmak için önemi büyüktü (Kirman, 2005:38,39). Fakat Tevhidi Tedrisat Kanunun kabulü din eğitimi açısından hayati bir öneme haiz olsa da bugüne kadar devam eden bir tartışmasının fitilini de ateşlemiştir.

Tevhid-i Tedrisat sonunda ortaya çıkan sonuç ise şu oluyordu: Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk, nutuklarında milli bir terbiyenin ağırlıklı olacağına ancak din eğitiminin bundan ayrılmayacağına işaret etmektedir. Fakat millilik vasfı ile verilecek olan din eğitimi modern yöntemlerle ayrı ayrı kurumlarda değil, devletin kontrolü altındaki modern eğitim yapan mekteplerde, diğer derslerle beraber verilecektir. Onun bu düşünceleri Tevhid-i Tedrisat'ta bütün okulların Maarif'e bağlanması ve din görevlisi yetiştirecek yeni kurumların açılması şeklinde ifadesini bulur. Daha açık bir ifadeyle, genel eğitim- öğretim içerisinde din eğitim ve öğretimine bireyin dini kişiliğinin gelişmesine katkıda bulunması için yer verilecek, din görevlisi yetiştirilebilmesi için de ayrı okullar tesis edilecektir. Cumhuriyeti kuran irade, hiçbir zaman genel eğitim içerisinde din eğitiminin kalkmasını istememektedir. Sadece veriliş şekline, amacı, yerinin uygun olmadığına vurgu yaparak ve yeni yapılanmada da din öğretiminin önündeki bu engelleri Tevhid-i Tedrisat'la aşmaya çalışır. Daha sonraki yıllarda Kur'an tercümelerinin yapılmasının istenmesi, ezanın Türkçeleştirilmesi, tefsir yaptırılması ve hadislerin Türkçeye çevrilmesi gayretleri ancak bununla izah edilebilir (Tosun, 2008:234).

3.6.1. Yüksek Öğretimde Din Eğitimi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra ve onu takip eden günlerde medreselerin kapatılmasıyla, Türk Milli Eğitim tarihinde bir sayfa kapanırken yeni bir sayfada açılmış bulunmaktaydı. "Maarif Vekâleti, Yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Daru'l Fünun da bir ilahiyat fakültesi tesis, imamet ve hitabet gibi hıdmat-ı diniyyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetiştirilmesi

için ayrı mektepler küşat edilecektir (Öcal, 1998:242). Tevhi-i Tedrisat Kanunu'nun bu maddesi gereği Maarif Vekâletine (Milli Eğitim Bakanlığı) İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip liseleri açama görev ve yetkisi verildiği anlaşılmaktadır. Dönemin maarif vekilliği de kendisine yüklenen görevin gereğini yapmış ve 1924 yılında İstanbul Üniversitesine bağlı, öğretim süresi 3 yıl olan bir İlahiyat Fakültesi açmıştır (Zengin,2011:119). Toplam dokuz yıl süreyle eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunabilmiş olan İlahiyat Fakültesi onuncu yılında iken, 31.05.1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla Darülfünun'da, İstanbul Üniversitesi adıyla isim değişikliğine gidildiği sırada öğrencisizlik bahane gösterilerek kapatılmıştır. Onun yerine İslam Tetkikleri Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitü de bazı hocalarının emekliye ayrılması veya re'sen emekli edilmesi, bazılarının da başka görevlere atanması sonucu 1936'da kapatılmıştır (Öcal, 2008: 403).

1946'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'de iç politikada yeni bir gelişme baş gösterdi. Atatürk'ün topluma kazandırmak istediği demokratik düzen, bu dönemde üçüncü kez uygulama alanına kondu. Böylece her seviyedeki ve her bölgedeki vatandaşın dileklerini doğrudan doğruya hükümete ve meclis aksettirmesi mümkün olmaya başladı. Bu gelişme Türkiye'de din eğitimi konusunda yeniden bazı tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya çıkarmış oldu. Geniş ve az gelişmiş halk kitlelerinin devletten ve kendi hükümetinden tamamen koptuğu, halkın eğitmek, halka yeni ve modern anlayışlar konusunda rehber olmak durumunda bulunan öğretmen, idareci vb. görevlilerin tesir sahalarının çok daraldığı, adeta idare edenler ve edilenler gibi iki ayrı sınıfın teşekkül ettiği, halkın gelenek ve göreneklerine olan bağlılığı neticesinde kendi kendine yetişmiş veya muayyen gayeli bazı zümrelerce yetiştirilmiş din adamlarının kontrolü altına girmiş olduğu belli oldu. Bu durum karşısında Tevhid-i tedrisat kanunun uygulanması gerekliliği memlekette yeni bir gelişmeye yol açmıştır. Dinin, iyi yetiştirilmemiş, hele bu günün toplum şartlarına, ihtiyaçlarına göre eğitilmemiş, kendi kendine türeyen bir prototip din adamı eline düşmüş olması acil tedbirlerin alınmasının gerekli kılmalıdır. Bu konuda ilk hamle bir İlahiyat Fakültesinin kuruluşu ile kendini gösterdi (Parmaksızoğlu,1966:28).Görüldüğü gibi bu gerekçeler dini bir gerekçe olmaktan daha çok sosyolojik gerekçelerdir. Demokrasiye geçiş, Laiklik yorumundaki din lehine esneklik vb. nedenlere bağlı olarak CHP iktidarının son yıllarında 1949'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi açılmıştır (Kaymakcan, 2006: 23).

İktidarın din eğitimi ve öğretimi konusunda attığı bu adımların arka planındaki nedenlerden biri, Cumhuriyet ve inkılâpların gerçekleşmesinin üzerinden çeyrek asırlık bir zaman diliminin geçmesiyle birlikte, inkılâpların Türk toplumu tarafından benimsendiği fikrinden hareketle geleneksel din ideolojisinin beslendiği irtica tehlikesinin artık geride kalmış olmasına dönemin hükümetinin inanmış olması. Bunun yanı sıra tek parti iktidarının seçimlerde oy kaybedeceği endişesinden hareketle seçmeli din dersini uygulamaya koyduğu ifade edilmektedir. Çok partili hayata geçişle başlayan demokratikleşme süreciyle birlikte İslam'ın sosyal hayattaki varlığının artması ve devletin din üzerindeki baskının hafifletmesi. Bütün bunların yanı sıra komünizm propagandasının gençlik üzerindeki olumsuz etkilerinin görüldüğüne işaret edilmektedir (Günaydın, 2011:180). Başka bir husus ise İslami kurumların yeniden açılmaması halinde Türkiye'nin ahlaki yozlaşmanın pençesine düşeceği endişesi sekülerleşmenin mimarı olan CHP kongresinde dile getirilmiş olmasıdır (Mardin, 2011:78).

İlk kurulduğunda öğrenim süresi 4 yıl olan ve yalnızca (genel) lise çıkışlı öğrencileri kabul eden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1973'te yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile orta dereceli meslek okullarının da birer lise

haline dönüştürülmesinden sonra, bütün lise, meslek lisesi ve imam hatip lisesi mezunlarını kabul etmeğe başlamıştır. Aynı zamanda; “daha iyi niteliklere sahip, daha derin bilgilerle mücehhez, daha çok araştırma imkânına kavuşturulmuş elemanlar yetiştirmek düşüncesiyle... Öğretim süresi 5 yıla çıkarılmıştır (Öcal,1998:251). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin açılışının üzerinden on yıl geçtikten sonra Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak 24 Eylül 1959 tarihinde İstanbul’da öğrenim süresi 4 yıl olan ve İmam Hatip Okulu mezunlarının girebileceği, Yüksek İslam Enstitüsü olarak belirlenen yeni bir dini yüksek öğretim kurumu açılmıştır. Mezunlarının İHO ve Din Bilgisi öğretmeni olabileceği ve Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında her türlü dini hizmetleri yapabileceği Yüksek İslam Enstitüsü için iki yıl sonra bir de yönetmelik hazırlanıp yürürlüğe konulmuştur. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden sonra Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), samsun (1976) ve Yozgat (1980) ‘ta açılanlarla 1980 yılına gelindiğinde sayıları 8’e ulaşmıştır (Öcal, 2007:549,550).

Yeni açılan Yüksek İslam Enstitüleri yanında, 1971-1972 öğretim yılında Erzurum’da Atatürk Üniversitesi’ne bağlı beş yıl öğretim süreli bir İslami İlimler Fakültesi de açılmıştır. Yüksek İslam Enstitüleri yalnız İmam Hatip mezunlarının alıyordu. İslami İlimler Fakültesi ise lise mezunlarını da kabul ediyordu. Bu okullar uzun yıllar ülkedeki din dersi öğretmeni ve İmam Hatip meslek dersleri öğretmeni ihtiyacını karşılamışlar fakat dini konularda bilimsel araştırma yapma imkânı bulamamışlardır. Yüksek İslam Enstitüleri yüksek okul oldukları için lisansüstü öğrenim yaptıramıyorlardı. Sadece Erzurum’daki İslami Bilimler Fakültesi sınırlı sayıda kişiye bu imkânı verebiliyordu. Nihayet 6 Kasım 1982 tarihinde 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu hazırlandı. Bu kanunla, ülkemizde üniversite sayısı 27’ye çıkarıldı. Bütün yüksek öğretim kurumları, bu üniversitelere bağlandılar. Bu bağlamda Yüksek İslam Enstitüleri de, birer İlahiyat Fakültesi haline getirilerek ilgili üniversitelere bağlandılar. Bundan sonra İlahiyat Fakülteleri bir yılı hazırlık olmak üzere 5 yıllık müşterek bir programla eğitim-öğretim yapmaya başladılar. Bu sayede, 1959’da öğretime başlayan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nün açılması ile faaliyete geçen Yüksek İslam Enstitüleri ile 1971’de Erzurum’da kurulan İslami İlimler fakültesi, 1982-1983 öğretim yılında yapılan değişikliklerle İlahiyat Fakültesi ismiyle üniversitelere bağlanmıştır. Bu sayede Yüksek Din öğretiminde görülen bölünmüşlük ortadan kaldırılmıştır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009:234,235).

1980 öncesi Yüksek İslam Enstitülerini akademi haline getirmek için yapılan mücadele göz önüne alınacak olursa bunun yüksek din öğretimi açısından önemli bir gelişme olduğunu rahatlıkla söylenebiliriz. Çünkü Yüksek İslam Enstitülerinde lisansüstü eğitim yapılamıyordu ve bu enstitü diploması sahiplerinin diğer fakültelerde yüksek lisans ve doktora yapma hakkı bulunmamaktaydı. Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesinin Türkiye’deki din ve İslam konusunda akademik çalışmalara yaptığı katkının altını çizmek gerekir (Kaymakcan, 2006: 24).

Sonraki yıllarda yeni kurulan üniversitelerin çatısı altında da İlahiyat Fakülteleri açılmaya devam etti. İlahiyat Fakültelerinin bilhassa son yıllarda sayılarının hızlı bir şekilde artmasıyla 2011-2012 öğretim yılı itibariyle faal hale gelen fakülte sayısı 36’ya ulaşmıştır (Öcal, 2011:434). Kuruldukları ilk yıllardan 1998-1999 öğretim yılına kadar, İlahiyat Fakültelerinde lisans seviyesinde, mezunların istihdam alanları dikkate alınarak bir bölüşmeye gidilmemiştir. Bu tarihten itibaren 1999 yılında İlahiyat Fakültelerinin hazırlık sınıfı kaldırılarak, lisans seviyesinde iki bölüme ayrılmıştır (İlahiyat Lisans

Programı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği adı altında açılan bölümün uygulanması 11 İlahiyat Fakültesi bünyesinde başlatılmıştır.⁶Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından Mayıs 2006’da alınan bir karar gereği İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü 2006-2007 öğretim yılından itibaren bağlı bulundukları üniversitelerin Eğitim Fakültelerine aktarılmışlardır. Son yıllarda bu bölümlerin sayısı çoğaltılmış ve 2011-2012 öğretim yılı itibariyle 24 Eğitim Fakültesi çatısı altında bu bölüm eğitim öğretim faaliyetini sürdürmektedir (Öcal, 2011:437-441).

2010 yılından başlamak üzere özel üniversiteler bünyesinde ilahiyat fakültesi ve İslami ilimler fakülteleri kurulmaya başlanılmıştır. 2011 yılı itibariyle yurt içinde 36, yurt dışında 2 olmak üzere 38 ilahiyat fakültesi bulunmaktadır. 2012’de yüksek din öğretiminde yaşanan en önemli hadise, 2006’da eğitim fakültelerine bağlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünün, 10 Mayıs 2012 tarihinde tekrar ilahiyat fakültelerine bağlanmasıdır. Ayrıca bünyesinde İlahiyat Fakültesi olmayan, ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölümü olan üniversitelerin, ilahiyat fakülteleri kurularak bölümlerin buralara alınması ilahiyat fakültesi kurulma ihtimali yoksa en yakın ilahiyat fakültesine bağlanması çalışmaları yapılmaktadır. 38 ilahiyat fakültesinden 26’sında I.öğretim, 16’sında ise II. Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü vardır. Bununla birlikte eğitim fakülteleri bünyesinde 4 (dört) I.öğretim ve 3 (üç) II. öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü vardır. Diğer üniversitelerdeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin İlahiyat bünyesine girmesiyle 2012’de toplamda 31(otuzbir) I.öğretim ve 20(yirmi) II. öğretim İlköğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü olması beklenilmektedir. 2012 itibariyle 46 ilahiyat fakültesinde eğitim-öğretim devam etmekle birlikte, açılan ilahiyat fakültesi sayısı 63’tür. Ancak bu sayısının 80 rakamlarına ulaşması beklenilmektedir (Bahçekapılı, 2012:172-181)

3.6.2. İlkokul, Ortaokul ve Liselerde Din Öğretimi

3 Mart 1924’den başlayarak bütün öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmış, özellikle din öğretimi ve din görevlisi yetiştirilmesi görevini Devlet üstlenmiş, özel kurumlara, vakıf ve cemaatlara bırakılmamıştır. Hatta o kadar ki gerek 1924 ve gerekse 1947-1950 yıllarındaki arayışlarda din öğretimi ve din görevlisi yetiştirme konusu, istihdam kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı’na bile bırakılmamıştır. Din dersleri Milli Eğitim Bakanlığı’nca hazırlanan müfredat doğrultusunda Bakanlıkça tayin edilen öğretmenlerce okutulmuş, kitapları Bakanlık hazırlamış, imam hatip liseleri Bakanlığa, ilahiyat fakülteleri de üniversitelere bağlı olarak açılmıştır (Ayhan, 2002a:101).Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte bütün eğitim öğretim kurumları Maarif Vekâletine bağlanarak ardından medreseler kapatılmıştır. 1924 yılında ilkokullarda ders programlarında değişikliğe gidilerek, Cumhuriyet döneminde ilk defa program hazırlanmıştır. 1924 yılı ilkokul programında okutulan bu dersin adı, “Kur’an-ı Kerim ve Din Dersleri” olarak

⁶ Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi. Bu bölümde öğretim süresi 4 yıldır. Programlar arasında teorik ve uygulamalı olmak üzere toplam 36 kredilik Pedagojik Formasyon dersi yer almıştır. Bu bölümden mezun olanlar, doğrudan ilköğretim okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atanabilmektedirler (Geniş Bilgi İçin Bkz. Öcal,2011:437-445)

belirlenmiştir. Birinci sınıf hariç diğer dört sınıfta 2 saat olarak okutulmuştur. 1926 yılına gelindiğinde ise programda değişikliğe gidilerek, üçüncü sınıftan başlamak üzere haftada bir saate indirilmiştir (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009:154,155)

Bakanlığa bağlı örgün öğretim kurumlarında din dersi 1928 yılına kadar okutulmaya devam etmiştir. 1930 yılı programında, sadece 5.sınıfta, velilerin isteğine bağlı olarak, haftada yarım saat okutulan bir ders haline gelmiştir (Şanver, 1996:335). Bu tarihten itibaren tek parti iktidarında laikliğin bir yorumu olarak din eğitiminin aileye ait olduğu gerekçesiyle 1933 yılından itibaren örgün öğretim kurumlarından din dersleri çıkarılmıştır (Günaydın, 2011:170). Netice olarak, 1930-1931 yılından itibaren genel öğretim kurumlarından, 1939'dan itibaren de köy okullarından din dersleri kaldırılmış ve okullar laik bir sitem içinde tamamen seküler duruma getirilmiştir. Bu, 1948 yılına kadar sürmüş ve bu süre içerisinde din eğitimi ve öğretimi adına, uygulamada hiçbir gelişme görülmemiştir (Şanver, 1996:335).

1930'lu ve 1940'lı yıllarda yasak olan din eğitimi ve öğretimi, demokrasiye geçişle birlikte yeniden canlanmaya başlamıştır. 1949'da ilkokullara ders programları haricinde din dersi konulmuştur. 7 Kasım 1950'de (2-2064,2949 sayılı) valiliklere gönderilen bakanlık genelgesiyle, ilkokullardaki din dersleri program içine alınmıştır (Tosun, 2008:235). 1956 yılı Cumhuriyet döneminde din eğitimi ve öğretimi bakımından en fazla ihmal edilen kısım ortaöğretim gençliği olmuştur. Çünkü din dersleri, ortaokul programlarından 1927'den itibaren kaldırılmış, lise programlarında ise bu derslere hiç yer verilmemiştir. Hâlbuki kişiliğin önemli ölçüde belirginleşmeye başladığı ortaöğretim çağı, dini ve ahlaki değerlerin kazanılabileceği ve buna en çok ihtiyaç duyulan dönemdir. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte din eğitimi alanında sağlanan kazanımlar devam etmiştir. 19 Eylül 1956 tarih ve 921 sayılı genelgeyle din dersleri ortaokul programlarına, ortaokulların 1.ve 2.sınıflarında haftada 1 saat ve isteğe bağlı olarak okutulmaya başlanmıştır⁷. Karar göre çocuklarına dersi aldırarak isteyenler dilekçe vereceklerdir (Kaymakcan, 2006:23; Şanver, 1996:346; Öcal, 2007:554).

İlkokul programlarında yer alan din derslerinin, bir genelgeyle sınıf öğretmenleri tarafından okutulması mecburiyetinin getirilmesi, ilk öğretmen okullarına da bu dersin konulması zaruretini ortaya çıkarmıştır. Öğretmen adaylarının din öğretimi konusunda yeterliliklerinin sağlanması için 1953 yılında öğretmen okulları programlarında, 9 ve 10. (lise 1.ve 2.) sınıflara haftada birer saatlik ve mecburi olarak okutulmak üzere din bilgisi dersleri konulmuştur. Bu derslerin öğretimi mümkün olduğunca İlahiyat Fakültesi mezunlarına verilmiştir (Şanver,1996:340). 1960 yılı Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli dönüm noktalarından birisidir. Bilindiği gibi Türk Silahlı Kuvvetleri sivil idareye müdahale etmiş, siyasi gidişi yönlendirmiştir. Hatta bu müdahaleyi yapanlar, yaptıklarını “ikinci cumhuriyet” olarak adlandırmışlardır. 1960 sonrasında CHP merkezli hükümetler kurulmuştur. Bu hükümet döneminde (1965-1971) 1967 yılında din eğitimi açısından önemli uygulama MEB. Talim ve Terbiye Kurulunun,

⁷ Talim ve Terbiye Dairesinin 19.9.1956 tarih ve 32321-1968 11/4286 sayılı genelgesine göre; resmi ortaokullarla bunlara denk diğer okullarda, Türk öğrencilere verilecek din bilgisi derslerinde, İslam'ın iman ibadet ve ahlakla ilgili esasları öğretilenektir. Program ve müfredat Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak, kitaplar yazdırılacak, mütehasşis öğretmenler yetiştirilmek üzer de gerekli tedbirler alınacaktır. Çocuklarına bu dersin verilmesini istemeyen veliler, isteklerini ders yılı başında yazı ile bildirirlerse din bilgisi dersinden muaf tutulacaktır (Bilgin,1980: 62).

21.9.1967 gün ve 343 sayılı kararı ve dönemin Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in onayı ile bütün lise ve dengi okulların 1.ve 2.sınıflarında haftada 1'er saat ve isteğe bağlı olarak seçmeli Din Dersinin konmasıdır⁸ (Öcal, 2007:555; Çelik, 2008: 72-78).

1974-1975 öğretim yılından itibaren, ilkokulların 4. Sınıfından başlayarak lise son sınıfa kadar 8 yıl boyunca haftada 1 saat ve “zorunlu olarak” Ahlak derslerinin okutulacağı okullara tamim edilmiştir. Böylelikle isteğe bağlı Din Bilgisi dersinin yanında bir de zorunlu olarak okutulacak Ahlak Dersi devreye girmiş oldu. Bir dizi sınırlayıcı şartlara rağmen din derslerinin ilkokullara tekrar konulması, toplumun genel din eğitimi açısından önemli bir başlangıç olmuştur. Atatürk ilkelerine özellikle laikliğe darbe anlamına geldiği endişesiyle din eğitime karşı çıkanlar, bunu pekâlâ Devlet eliyle yürütülebileceğini görmeye başlamışlardır (Öcal, 2007:555; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009:174).

Ancak değişen ve gelişen dünya şartlarında isteğe bağlı Din Bilgisi dersi uygulamalarının ne kadar başarılı olduğu, din eğitime taraftar olanlar ve karşı çıkanlarca devamlı tartışma konusu olagelmış, okullarda yaptırılan din eğitimi ve öğretimine zaman zaman laiklik adına karşı çıkılarak bu derslerin kaldırılması yönünde fikirler ileri sürülmüştür. 12 Eylül 1980-1982 arasında bu derslerin okul programlarında nasıl yer alacağı konusu toplumun bütün kesimlerince yoğun bir şekilde tartışılmış, bu tartışmalara hukuki anlamda 18.10.1982 tarihinde kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın “Din ve Vicdan Hürriyeti” başlıklı 24.maddesinin 4.fıkrasıyla son verilmiştir. “Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır⁹. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.” Anayasanın bu maddesiyle din eğitimi açısından üç temel ilke getirilmiştir¹⁰ (Ayhan, 2002b:260). Anayasa’da din kültürü ve ahlak öğretiminin, okullarda zorunlu ders olarak okutulması ve ayrıca din eğitiminin isteğe bağlı olarak verilmesi, ülkemizin bu alanda geçirmiş olduğu tecrübelerin sonucudur. Devletin laiklik niteliğini koruyarak, din eğitim ve öğretiminin vazgeçilmezliğine uygun bir çözüm bulunmuştur (Ayhan, 1998:252).

Modern dünyada din vazgeçilmez bir olgu ve yükselen değer olması nedeniyle modern eğitimin dini yok farz etmesi mümkün gözükmemektedir. Dünyada yaşanan gelişmelerden bizim de etkilenmemiz doğal karşılanmalıdır. Şu halde 1981’li yıllarda iktidarda bulunanlar “Türk-İslam Sentezi” fikrinden hareketle toplumun şekillenmesinde dinden istifade etme fikrini benimsemiş ve bu konuda çeşitli adımlar

⁸ Lise çağındaki öğrencilere din bilgisi öğretmenin amacı, Talim Terbiye Dairesinin 23 Ekim 1967 tarihli kararı ile özetle şöyle belirlenmiştir: “Milli birlik ruhu içinde, Anayasanın laiklik prensibine ve isteğe bağlılık şartına uygun olmak üzere, lise çağındaki öğrencilere din bilgisi dersi okutmanın başlıca amacı, ilk ve ortaokullarda edinmiş oldukları bilgilere dayanarak, bir manevî alemin varlığını kavratmak, maddi ve manevî değerler arasında sıkı bir bağlılık bulunduğuna, bunların birbirleriyle çelişmediğine dikkatleri çekmektir” (Bilgin, 1980 : 69,70).

⁹ Ve ayrıca 1739 sayılı Milli Eğitim Kanunu’nun 12. Maddesinde: “Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din Kültürü ve Ahlak öğretim ilköğretim okulu ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır...”(Eşsiz, 2002: 20).

¹⁰ 1.Din ve Ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılacaktır. 2- Din ve Ahlak eğitim ve öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alacaktır. 3- Din kültür ve ahlak öğretimi dışındaki din eğitimi ve öğretimi isteğe bağlı olacaktır (Ayhan, 2002:260).

atılmıştır (Günaydın, 2011:186). Bazı kesimler, laik bir ülkede zorunlu din dersi uygulamasının bizzat laikliğe aykırı olduğu fikrini ileri sürerek okullarda zorunlu din öğretiminin kaldırılmasını istemektedirler. Böyle bir anlayış pek isabetli gözükmemektedir. Zira dinin, kültürün vazgeçilmez en önemli öğelerinden biri olduğu sosyal bilimcilerin ortak kanaatidir. Ayrıca “din ile devletin veya din işleri ile devlet işlerinin ayrılması demek din ile toplumun birbirinden ayrılması demek değildir” Nitekim Avrupa Konseyi’ne üye 47 ülkenin bir kısmında seçmeli din dersi vardır. Muafiyet tanıyan ülkeler olduğu gibi ahlak veya din dersini zorunlu tutan ülkeler de vardır. Bunun yanı sıra Türkiye’nin de aralarında bulunduğu İsveç, Norveç, Yunanistan, Danimarka’da resmi okullarda din dersleri zorunlu olarak okutulmaktadır (Günaydın, 2011:187).

1982 Anayasasının 24.maddesindeki hüküm gereğince isteğe bağlı olarak okutulan Din Bilgisi dersi ile zorunlu olarak okutulan Ahlak dersleri birleştirilerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Alınan karar gereğince derslerin ilkokulların 1.sınıfından başlayarak okutulması emredilmesine rağmen, 1982-1983 öğretim yılından itibaren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, ilkokulların 4.sınıfından lise son sınıfına kadar zorunlu olarak okutulmaya başlanılmıştır. Dersin süresi ise: ilkokul (ilköğretim okullarının) 4.sınıfından 8. sınıfına kadar haftada 2, lise sınıflarında ise 1’er saat olarak belirlenmiştir. Halen bu dersler belirlenen sınıflarda, belirlenen süre ile zorunlu derslerden biri olarak okutulmaya devam edilmektedir. Ancak, 1991-1992 öğretim yılından itibaren lise ve dengi okullarda Ders Geçme ve Kredi sistemine geçilince Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, 3 dönem halinde ve 2 kredi/saat olarak okutulmaya başlandı. Böylece lise ve dengi okulların ilk üç döneminde bu ders okutuldu; son üç döneminde ise programdan çıkarılmış oldu. Bu uygulamaya 1996 yılında Ders Geçme ve Kredi Sistemine son verilmesiyle eski uygulamaya dönüldü. 2005-2006 Eğitim öğretim yılından itibaren liselerin dört (4) yıla çıkarılması ile birlikte, lise 4.sınıflara da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi konulmuştur (Öcal, 1994:149; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009:191).

Türkiye’de din eğitiminin dönüşümü noktasında en belirgin duraklardan biri, 28 Şubat sürecidir. Tarihe ve zihinlere 28 Şubat post modern darbe olarak yazılan süreç, din eğitimi konusunda son derece sert ve acı uygulamaların yaşanmasına yol açmıştır. Görünürde siyasi ve askeri bir karşı duruş veya tepki olarak görülen hareket, temelde toplumsal, ekonomik ve eğitsel bir paradigmayı barındırmaktadır (Bahçekapılı, 2012: 33). 18.08.1997 Pazartesi günü Resmi Gazete’de yayımlanarak 4306 sayılı Kanun olarak yürürlüğe giren 8 Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim uygulaması din eğitimi alanını olumsuz yönde etkilemiştir. Bugün gelinen noktada kesintisiz olarak uygulanan bu eğitim; eğitimde fırsat eşitliği, çocukların gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama düzeyi, uluslar arası uygulamalara uygunluğu vb. boyutlarda birçok problemler üretmiştir (Ensar Vakfı, 2012:7). Özellikle Kur’an kurslarındaki “Kur’an öğretimi ve hafızlık eğitimi” ciddi yara almıştır. Bununla birlikte, ortaokulların kapanarak ilköğretim ile birleştirilmesi neticesinde ilköğretimin toplam sekiz yıla çıkması, imam hatiplerin ortaokul kısımlarının kapanmasına yol açmıştır (Bahçekapılı, 2012:190). Bu süreçte örgün eğitim kurumlarında okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine bir müdahale olmamıştır.

Günümüz örgün öğretim kurumlarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, dersin adından da anlaşılacağı üzere din kültürü ve ahlak bilgisini içermekte olup; hiçbir şekilde uygulamayı öngörmemektedir. Bu dersin zorunlu olmasını savunanlar,

müfredatın din eğitimini içermediğini, bunun bir din öğretimi dersi olduğunun ifade ediyorlar (İnsel, 2008). 2012 yılı itibariyle din eğitimi alanında yaşanan en önemli gelişmeler 4+4+4 Eğitim yasası bağlamında gerçekleştirilmiştir. 18.08.1997 Pazartesi günü Resmi Gazete’de yayımlanarak 4306 sayılı Kanun olarak yürürlüğe giren 8 Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim uygulamasına, 20 Şubat 2012 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulan ve 30.03.2012 tarihinde yasalaşan 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle son verilmiştir¹¹. Söz konusu yeni yasa ile 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ile 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nda birtakım değişiklikler yapılmıştır.

Kanun değişikliğine gerekçe olarak, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimi ile beraber ortaya çıkan değişim ihtiyacı, öğrencilerin gelişim özellikleri ve ihtiyaçları ile uyumlu olmayan bir eğitim yapısının ortaya çıkardığı sakıncalar, çağdaş ve gelişmiş ülkelerin uygulama ve deneyimleri doğrultusunda eğitimde kademelendirmeyi tercih etmeleri, kırsal kesimde kesintisiz eğitim nedeniyle pek çok okulun işlevsiz kalması, çocukların yatılı bölge okulları ve taşınmalı eğitim sebebiyle ciddi sıkıntılar yaşamaları, kesintisiz eğitim ile birlikte uygulanan katsayı engeli nedeniyle mesleki eğitimde yaşanan sorunlar gerekçe olarak gösterilebilir (Ensar Vakfı. 2012:7).

Yeni 12 yıllık (kesintili) eğitim, 4 yıl süreli ilkokul, 4 yıl süreli ortaokul ve 4 yıl süreli lise eğitimini kapsamaktadır. 12 Yıllık zorunlu Eğitim Yasası’nın getirdiği önemli yeniliklerden biri, 1982’den beri zorunlu olarak ilköğretim 4.sınıftan 12.sınıfa kadar okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak dersi yanında, din eğitimi ile ilgili yeni derslerin öğretim programlarına dâhil edilmesidir. Söz konusu yeni dersler, Kur’an-ı Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleridir. 12 Yıllık zorunlu Eğitim Yasasının kabulünden sonra¹², ilk ve ortaöğretimde yeni ders çizelgeleri hazırlanmıştır. Bu ders çizelgelerini tablolar halinde gösterecek olursak yeni ders programları şu şekilde oluşturulmuştur.

¹¹ İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanunun Kabul Tarihi: 30.03.2012, (11.04.2012 tarih ve 28261 sayılı resmi gazete,) , www.resmi-gazete.gov.tr/eskiler/2012.04.20120411-8.htm, Erişim: 14.05.2013.

¹² 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası’nın 9. Maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: “ ilköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşur. Ortaokullar ile imam hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik dersler oluşturulur. Ortaokul ve liselerde, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur. Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile imam hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri Bakanlıkça belirlenir” (Bkz: Kanun No: 6287, Kabul Tarihi: 30.03.2012).

Tablo 4: İlkokul ve Ortaokul Haftalık Ders Çizelgesi(2012-2013)

DERSLER		SINIFLAR							
		İLKOKUL				ORTAOKUL			
		1	2	3	4	5	6	7	8
Z O R U N L U D E R S L E R	Türkçe	10	10	8	8	6	6	5	5
	Matematik	5	5	5	5	5	5	5	5
	Hayat Bilgisi	4	3	3					
	Fen Bilimleri			3	3	4	4	4	4
	Sosyal Bilgiler				3	3	3	3	
	T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük								2
	Yabancı Dil		2	2	2	4	4	4	4
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi				2	2	2	2	2
	Görsel Sanatlar	1	1	1	1	1	1	1	1
	Müzik	1	1	1	1	1	1	1	1
	Oyun ve Fiziki Etkinlikler	5	5	5	2				
	Beden Eğitimi ve Spor					2	2	2	2
	Teknoloji ve Tasarım							2	2
	Trafik Güvenliği				1				
	Rehberlik ve Kariyer Planlama								1
	İnsan Hak. Yurttaşlık ve Demokrasi				2				
	ZORUNLU DERS SAATİ TOPLAM	26	28	28	30	28	28	29	29
S E Ç M E L İ D E R S L E R	Din Ahlak ve Değerler	Kur'an-ı Kerim (4)				2	2	2	2
		Hz. Muhammed'in Hayatı (4)				2	2	2	2
		Temel Dini Bilgiler (2)				2	2	2	2
	Dil ve Anlatım	Okuma Becerileri (1)				2	2		
		Yazarlık ve yazma Becerileri (4)				2	2	2	2
		Yaşayan Diller ve Lehçeler (4)				2	2	2	2
		İletişim ve Sunum Becerileri (1)						2	2
	Yabancı Dil	Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı ile Kabul Edilen Diller (4)				2	2	2	2
		Bilim Uygulamaları (4)				2	2	2	2
	Fen Bilimleri ve Matematik	Matematik Uygulamaları (4)				2	2	2	2
		Çevre ve Bilim (1)						2	2
		Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (4)				2	2	2	2
		Görsel Sanatlar (Resim Geleneksel, sanatlar, Plastik sanatlar vb.(4)				2(4)	2(4)	2(4)	2(4)
	Sanat ve Spor	Müzik (4)				2(4)	2(4)	2(4)	2(4)
		Spor ve Fiziki Etkinlikler (Alanlara Göre Modüller Oluşturulacaktır) (4)				2(4)	2(4)	2(4)	2(4)
		Drama (2)				2	2		
		Zekâ Oyunları (4)				2	2	2	2
		Halk Kültürü (1)					2	2	
	Sosyal Bilimler	Medya Okuryazarlığı (1)						2	2
		Hukuk ve Adalet (1)					2	2	
		Düşünme Eğitimi (2)						2	2
	Seçilebilecek Ders Saati Sayısı					8	8	8	8
	SERBEST ETKİNLİKLER		4	2	2				
	TOPLAM DERS SAATİ		30	30	30	30	36	36	37

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Gene Müdürlüğü,[MEB-OGM],[2012] ,internet ortamı: <http://ogm.meb.gov.tr/www/2012-2013-egitim-ve-ogretim-yilinda-genel-mudurlugumuze-bagli-okullarda-uygulanacak-olan-haftalik-ders-cizelgelerine-yonelik-hakkinda-aciklamalar-yayimlandi/icerik/21>, Erişim tarihi: 18.06.2013

Milli Eğitim Bakanlığınca, din eğitimi adına yapılan son düzenlemede ise 2013-2014 eğitim- öğretim yılından itibaren geçerli olmak üzere ilkokul, ortaokul (Bkz: Talim ve Terbiye Kurulu 28.05.2013/22 sayılı kararı) ve ortaöğretim (Talim ve Terbiye Kurulu 28.03.2013/18 sayılı kararı) kurumlarında uygulanmak üzere yeni ders çizelgeleri yayınlamıştır. 2013-2014 öğretim yılından itibaren hayata geçirilecek uygulamaya göre seçmeli olarak okutulan derslerin kademeli olarak tüm sınıflarda yaygınlaştırılması düşünülmektedir. Yapılan son düzenlemeyle din öğretiminin tüm sınıflarda yaygınlaştırılması son derece faydalı ve isabetli olacaktır. Gençlerimizin milli ve manevi değerlerimizden kopmadan yetiştirilmesi ülkemiz için son derece önem arz etmektedir. Yapılan son değişikliklerle 2013-2014 yılında ortaöğretim kurumlarında uygulanması düşünülen seçmeli dersler ve ilkokul ve ortaokul haftalık ders çizelgeleri şu şekildedir.

Tablo 5 : 2013-2014 Eğitim-Öğretim(Ortaöğretim)Yılından İtibaren Uygulanacak Seçmeli Dersler

	SEÇMELİ DERSLER		10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
S E Ç M E L İ D E R S L E R	Din Ahlak ve Değerler	Kur'an-ı Kerim (3)	2	2	2
		Hız. Muhammed'in Hayatı (3)	2	2	2
		Temel Dini Bilgiler (2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	Dil ve Anlatım	Seçmeli Dil Anlatım (3)	(2)	(2)(3)	(2)(3)
		Seçmeli Türk Edebiyatı (3)	(1)	(1)	(1)
		Diksiyon ve Hitabet (1)	(1)	(1)	(1)
		Osmanlı Türkçesi (3)	(2)	(2)	(2)
		Türkçe (1)	(1)(2)	----	---
	Fen Bilimleri	Seçmeli Fizik (3)	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
		Seçmeli Geometri (3)	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
		Seçmeli Kimya (3)	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
		Seçmeli Biyoloji (3)	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
		Astronomi ve Uzay Bilimleri (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	Sosyal Bilimler	Seçmeli Tarih (2)	(2)	(2)(4)	---
		Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi (1)	-	-	(2)(4)
		Seçmeli Coğrafya (3)	(2)	(2)(4)	(2)(4)
		Psikoloji (1)	(2)	-	-
		Sosyoloji (1)	-	(2)	-
		Mantık (1)			(2)
		Seçmeli Felsefe (1)			(1)(2)
		Bilgi Kuramı (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		Demokrasi ve İnsan Hakları (1)	(1)	(1)	(1)
		İşletme (1)	(2)	(2)	(2)
		Ekonomi (1)	(2)	(2)	(2)
		Girişimcilik (1)	(1)	(1)	(1)
		Yönetim Bilimi (1)	(2)	(2)	(2)
		Uluslar arası İlişkiler (1)	(2)	(2)	(2)
	Yabancı Diller ve Edebiyatı	Seçmeli Birinci Yabancı Dil (3)	2(4)	2(4)	2(4)
		Seçmeli İkinci Yabancı Dil(3)	2(4)	2(4)	2(4)
		Alman Edebiyatı (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		İngiliz Edebiyatı (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		Fransız Edebiyatı(1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	Spor ve Sosyal Etkinlik	Beden Eğitim (3)	(2)	(2)	(2)
		Sosyal Etkinlik (3)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		Temel Spor Eğitim (2)	2(4)	2(4)	2(4)
	Güzel Sanatlar	Görsel Sanatlar (3)	(2)	(2)	(2)
		Müzik (3)	(2)	(2)	(2)
		Sanat tarihi (1)	(2)	(2)	(2)
		Drama (1)	(1)	(1)	(1)
		Çağdaş Dünya Sanatı (1)	(2)	(2)	(2)
		Estetik (1)	(2)	(2)	(2)
	Bilişim	Bilgi ve İletişim Teknolojisi (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		Proje Hazırlama (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [MEB-TTKB], (2013)
<http://ttkb.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanligi-ortaogretim-kurumlarinin-10-11-ve-12-siniflarina-ait-haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/156>,Erişim tarihi:21.06.2013.

Tablo 6: 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılı İtibariyle İlkokul ve Ortaokul Ders Çizelgesi

DERSLER		SINIFLAR							
		İLKOKUL				ORTAOKUL			
		1	2	3	4	5	6	7	8
ZORUNLU DERSLER	Türkçe	10	10	8	8	6	6	5	5
	Matematik	5	5	5	5	5	5	5	5
	Hayat Bilgisi	4	3	3					
	Fen Bilimleri			3	3	4	4	4	4
	Sosyal Bilgiler				3	3	3	3	
	T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük								2
	Yabancı Dil		2	2	2	4	4	4	4
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi				2	2	2	2	2
	Görsel Sanatlar	1	1	1	1	1	1	1	1
	Müzik	1	1	1	1	1	1	1	1
	Oyun ve Fiziki Etkinlikler	5	5	5	2				
	Beden Eğitimi ve Spor					2	2	2	2
	Teknoloji ve Tasarım							2	2
	Trafik Güvenliği				1				
	Rehberlik ve Kariyer Planlama								1
	İnsan Hak. Yurttaşlık ve Demokrasi				2				
	ZORUNLU DERS SAATİ TOPLAM	26	28	28	30	28	28	29	29
SEÇİMLİ DERSLER	Din	Kur'an-ı Kerim (4)							
	Ahlak ve Değerler	Hz. Muhammed'in Hayatı (4)							
		Temel Dini Bilgiler (2)							
		Okuma Becerileri (1)							
	Dil ve Anlatım	Yazarlık ve yazma Becerileri (4)							
		Yaşayan Diller ve Lehçeler (4)							
		İletişim ve Sunum Becerileri (1)							
	Yabancı Dil	Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı ile Kabul Edilen Diller (4)							
	Fen Bilimleri ve Matematik	Bilim Uygulamaları (4)							
		Matematik Uygulamaları (4)							
		Çevre ve Bilim (1)							
		Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (4)							
	Sanat ve Spor	Görsel Sanatlar (Resim Geleneksel, sanatlar, Plastik sanatlar vb.(4)							
		Müzik (4)							
		Spor ve Fiziki Etkinlikler (Alanlara Göre Modüller Oluşturulacaktır) (4)							
		Drama (2)							
		Zekâ Oyunları (4)							
	Sosyal Bilimler	Halk Kültürü (1)							
		Medya Okuryazarlığı (1)							
		Hukuk ve Adalet (1)							
		Düşünme Eğitimi (2)							
	Seçilebilecek Ders Saati Sayısı					6	6	6	6
	SERBEST ETKİNLİKLER	4	2	2					
	TOPLAM DERS SAATİ	30	30	30	30	35	35	35	35

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü [MEB-TEGM], (2013a) <http://tegm.meb.gov.tr/www/2013-2014-egitim-ogretim-yilinda-uygulanacak-haftalik-ders-cizelgelerinin-uygulama-esaslariyla-ilgili-aciklama/icerik/119>, Erişim tarihi:(21.06.2013).

3.6.3. İmam Hatip Liseleri

İmam Hatip Liseleri, din görevlilerini yetiştirmek üzere kurulan meslek okullarıdır. İmam-Hatip Liseleri bir inkılâp kanunu olan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içinde yer alan 5 yıllık ilkokula dayalı bir okul türüdür. Atatürk; “her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir” derken Cumhuriyet nesline dini öğrenebilecekleri bir yer olarak okulu göstermiştir. 1924'te 5 yıllık ilkokula dayalı İmam ve Hatip Mektepleri açtırmıştır. Ancak birtakım sebeplerle 1932'de kapanan bu mekteplerin yerine, 1948 tarihinde İmam-Hatip Kursları açılması kararlaştırılmış (resmi açılışı 15 Ocak 1949), 1951'de ise bugünkü İmam-Hatip Liseleri açılmaya başlanmıştır (İFAV, 1997: 17). Ortaokul kısmı 3 (üç) lise kısmı 4 (dört) şeklinde (3+4=7) eğitim öğretime devam eden İmam Hatip Liselerinin 1997 yılından itibaren uygulamaya konulan sekiz yıllık zorunlu eğitim yasasıyla birlikte orta kısımları kapanmıştır. 2012 yılından itibaren 4+4+4 kademeli eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte orta kısımları açılan İmam Hatip Liseleri 4+4 (4 orta kısım, 4 lise kısmı) şeklinde eğitim öğretime devam etmektedir.

İmam Hatip Liselerinin açıldığı yıllarda ki öğrencilerinin %90'a yakını köylü ve fakir aile çocukları idi. Kentlerde ikamet edip çocuğunu bu okullara gönderen aileler de- bazı istisnalar haricinde- genellikle köyden gelip kente yerleşen veya fakir çevrelerin insanıydı. 1970'li yıllara kadar öğrenci profili böyle devam etmiştir. 1973'te Milli Eğitim Temel Kanunun yürürlüğe girmesi, mezunlarına üniversiteye giriş hakkının tanınması, öte yandan her geçen yıl şehirleşmenin yoğunlaşmasına paralel olarak öğrenci profilinde de değişimler başlamıştır. Bilhassa 1990'lı yıllarda üniversiteye giriş sınavlarında Türkiye birincileri, ikincileri, üçüncülerinin çıkması üzerine İmam-Hatip Liseleri bazı zengin ve bürokrat çocuklarının da ilgi odağı haline gelmiştir (Öcal, 2011b:9) Bu okullar kendi ülkemizde markalaşmış okullardır. Aynı zamanda ülkemize has olup bir örneği diğer İslam ülkelerinde bulunmamaktadır ve bu okullarımız bugün İslam ülkelerine model olmaktadır. İmam Hatip Liselerinin tarihsel gelişimi, eğitim sistemimiz içindeki yeri ve son dönemdeki gelişmeler daha sonraki bölümlerde geniş olarak inceleneceğinden burada değinilmemiştir.

3.6.4. Kur'an Kursları

3.6.4.1. 1923- 1950 Yılları Arasında Kur'an Kursları

Din fitri bir ihtiyaçtır. Bu nedenle din eğitimi de vazgeçilmezdir. Pek çok medeni ülkenin anayasasında ve bunlara kaynaklık eden evrensel bildirgelerde din ve vicdan özgürlüğünün temel hak ve özgürlükler arasında sayılması da bunun bir kanıtıdır. Din eğitimi ve öğretimi, batılılaşma hareketinden itibaren hem Osmanlıda hem de Türkiye cumhuriyeti devletinde sürekli olarak ya problemin ana kaynağı veya içine düşülen sosyal problemlerden kurtuluşun çaresi olarak görülmüştür (Başkurt, 2007:107). İlk meclis çalışmalarında dinin ve din eğitiminin önemine vurgu yapılmıştır. Bu dönemin en etkili milletvekillerinden olan ve özellikle eğitim konularında kullandığı yetkiler bakımından Encümen başkanlığı ve Maarif vekilliğinde önemli roller üstlenmiş olan Hamdullah Suphi, meclisin üçüncü günündeki oturumda “ her millet dini terbiye alır. Bizim çocuklarımızda dini terbiye alacaklardır. Bu esas mutlaktır” şeklinde bir konuşma yaparak, Türk çocuklarının dini terbiye almalarının mutlak olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Hamdullah Suphi'nin yetkin görevlerde bulunmasına ve bu görüşünü

1946 yılında da savunmasına rağmen din öğretiminin eğitim kurumlarından 1924 tarihinden itibaren tedricen azaltılıp 1939’lu yıllara gelindiğinde ise tamamen kaldırılmasının eğitim tarihi açısından anlamak mümkün değildir (Başkurt, 2007:108).

Genel olarak İslami eğitim tarih boyunca Kur’an’ın öğretilip ezberletildiği, dini inanç, ibadet ve ahlak bilgilerinin verildiği Küttap, Sıbyan Mektebi, Daru’l Huffaz, Dar’ul-Kur’an ve Daru’l Kurra gibi çeşitli kurumlar cumhuriyet dönemine Kur’an Kursları adıyla intikal etmişlerdir. Cumhuriyet öncesinde din hizmetlerinin bağlı olduğu ana birim olan Şer’iye ve Evkaf ile Erkan-ı Harbite-i Umumiye Vekâletleri 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunla ilga edilmiş ve yerine Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasıyla İslam dininin eğitim ve din hizmetlerinin yürütülmesinde yeni bir dönem başlamıştır (Başkurt, 2007:108). Nitekim Anayasa’nın 24.maddesi de bu hakkı vatandaşlarımıza tanımış ve gereğini yerine getirmeyi devlete görev olarak vermiştir. İslam tarihi gibi İslam’ın eğitim tarihi de Kur’an tarihi ve Kur’an eğitimiyle başlamıştır. Bu eğitimi ilk kez başlatan da Hz. Peygamber’dir. Daru’l Erkam’da başlayıp Suffe’ye, oradan Daru’l-Kurralara uzanan kurumsal yapı, örgün ve yaygın ayırımı yapılmaksızın tarih içinde kesintisiz olarak Kur’an Kursları’na kadar devam ede gelmiştir (İFAV, 1997:33).

Cumhuriyet döneminde Kur’an kursları ismi Cumhuriyet’in ilanından iki sene sonra 2 Nisan 1925 tarihinde filizlenmiştir. Bu tarihte 50 milletvekilinin müşterek imzalarıyla verilen bir takrirle bütçeye “Hafız-ı Kur’an yetiştirmek üzere 10 kişi için 50 bin liralık tahsisat konması” istenmiş, takrir kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Arslan, 1995:156). Bugün Kur’an Kursları, toplumu dini yönden aydınlatma görevi kendisine 633 sayılı kanunla verilen Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Türkiye’de din eğitimi alanında son derece hayati bir boşluğu dolduran an yaygın din eğitimi kurumudur. 16 Kasım 1990 gün ve 20697 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları Yönetmeliği’nin 10. Maddesinde belirtildiği gibi. Kur’an Kursları’nın görevi: **“arzu eden herkese Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun, yüzünden okumayı öğretmek, öz olarak dini (itikat, ibadet, siyer ve ahlak konularında) bilgiler vermek ve isteyenlere hafızlık yaptırmaktır”** ifade edilmiştir (İFAV, 1997:33,34).

Bu kurumların çalışmaları başlıca iki kısımda ele alınabilir. Çoğunlukla ilkokulu bitiren öğrencilere yönelik yüzünden Kur’an okumanın usulüne uygun olarak öğretildiği kurslar ve yine birinci yılın sonunda bu öğrenciler arasından imtihanla seçilenlere hafızlık yaptırılan ve ekserisi yatılı olan kurslar. Buna yaygın din eğitimi faaliyetleri arasında sayılabilecek yetişkinlere yönelik akşam Kur’an kursları ve yaz mevsimlerinde isteyen herkese din bilgileri ve Kur’an öğretmek amacıyla camilerde açılan kurslar da ilave edilebilir. Milletimizin dini değerlere verdiği önem bunun milli birlik ve beraberlik içindeki yeri, milli kültürümüze katkısı sebebiyle 1924’ten itibaren açılmaya başlayan bu kursların gerek kemiyet, gerekse keyfiyet olarak müspet gelişme gösterdiği görülmektedir (Bayraktar, 1993:128). Bu gelişmeyi şema ile gösterecek olursak;

Tablo 7: 1932-1950 Yılları Arasında Kur'an Kursu, Öğretici ve Öğrenci Sayıları

ÖĞRETİM YILI	Kurs Sayısı	Öğretici		Toplam	Öğrenci Sayısı		Toplam	Diploma Alan		Toplam
		Erkek	Bayan		Erkek	Kız		Erkek	Bayan	
1932-1933	9	9	-	9	232	-	232	-	-	-
1934-1935	19	10	1	11	231	25	256	-	-	-
1935-1936	15	12	2	14	358	35	393	-	-	-
1936-1937	16	14	-	14	372	37	409	257	30	287
1940-1941	56	56	-	56	1380	309	1689	159	12	171
1941-1942	65	68	-	68	1369	394	1763	161	25	186
1943-1944	38	34	-	34	1081	471	1552	140	78	218
1944-1945	46	46	-	46	1520	433	1953	-	-	-
1945-1946	61	65	-	65	2021	744	2765	347	248	595
1947-1948	99	104	-	104	4181	1570	5751	815	474	1290
1949-1950	127	130	-	130	6403	2303	8706	1811	851	1662

(Bayraktar,1993:128; Öcal, 2011:515)

Kur'an Kurslarının haftalık ders saati yirmidört (24) saattir. Bu dersler İtikat, İbadet, Ahlak ve Siyer dersleridir. 1932 yılından itibaren 17 sene zarfında dinin öğretildiği tek müessese Kur'an Kursları idi. Maarif Vekâleti 430 sayılı kanuna istinaden Kur'an Kursları'nı da kendi himayesine almak istedi. Fakat buna itiraz eden Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi, kursları birer meslek mektebi olarak kendi emrinde kalmalarını sağlamaya ve sayılarını arttırmaya muvaffak oldu (Yavuz,1993:135).

Tablo 8: Kur'an Kursları Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

GÜNLER	D E R S L E R				
PAZARTESİ	K. Kerim	K. Kerim	İbadet	K. Kerim	K. Kerim
SALI	K. Kerim	İtikat	K. Kerim	İbadet	K. Kerim
ÇARŞAMBA	K. Kerim	K. Kerim	İbadet	K. Kerim	K. Kerim
PERŞEMBE	K. Kerim	K. Kerim	Siyer	K. Kerim	K. Kerim
CUMA	K. Kerim	Ahlak	K. Kerim	K. Kerim	

(Din Eğitimi Raporu, Bolay, Türköne, 1995:126)

1 Kasım 1928'te gerçekleştirilen harf inkılâbı bahane edilerek,-aslında harf inkılâbı Kur'an eğitimi ve öğretimini ilgilendirmemesine rağmen - 1929 yılında Kur'an Kursları tümünden kapatılmıştır. Ancak bunun yanlış bir uygulama olduğu anlaşılmış olacak ki, 1930'lu yıllardan itibaren Kur'an Kursları yeniden açılmaya başlamış ve öncelikle İstanbul'da olmak üzere sınırlı ve şartlı bir şekilde Anadolu'nun bazı bölgelerinde Kur'an öğretimine izin verilmeye başlanmıştır. Bütün yasak ve baskılara rağmen, resmi izinli kurs merkezlerinin olmadığı yerleşim merkezlerinde ise Kur'an eğitim ve öğretim gayri resmi olarak eksik ve yetersiz de olsa durmaksızın devam ettirilmiştir (Öcal, 2011a:516-518).

Tek parti döneminde din-devlet ilişkileri çerçevesinde, din eğitimi ve din hizmetleri alanındaki düzenlemeler sonucu din eğitimi ve Kur'an öğretiminin yapıldığı tek resmi kurum olarak Kur'an kurslarının olması, Kur'an kurslarına olan ilgiyi arttırmıştır. 1938-1947 yılları arası Kur'an kursu, öğretici ve öğrenci sayılarında az da olsa bir artış meydana gelmiştir. Bu kurslara olan ilginin din eğitimi ve öğretiminde meydana gelen ciddi boşluk ve bunun toplumda doğurduğu huzursuzluk sebebiyle, özellikle çok partili rejime geçildiği 1946 yılından sonra devlet kademelerinde de yanlış olduğunun fark edilmesi neticesinde olduğu anlaşılmaktadır (Akın, 2011:258). 1947'de

Ahmed Hamdi Akseki'nin Diyanet İşleri Başkanı oluşunun da etkisi (Ural, 1993:5) ile ivme kazanan Kur'an kurslarının gelişimi Kur'an-ı Kerim'in okunması ve okutulması ile 1950'li yıllara gelinmiştir.

3.6.4.2 1950-1980 Yılları Arasında Kur'an Kursları

1923'ten 1950'ye kadar 27 yıl boyunca Türkiye hep tek parti ile yani Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde Resmi kursların dışında özellikle Osmanlı dönemi ilmiye sınıfı bakiyelerinden olan hocaların kendi evlerinde veya uygun gördükleri mekânlarda düzenledikleri kurslar ise sıkı bir şekilde takip edilmiş ve faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştır. 1950 yılında tek parti iktidarı sona erdiğinde ise Türkiye genelindeki 127 resmi kursta 8706 öğrenci okumaktaydı (Gökaçtı,2005:274). 1950 yılında yapılan seçimler sonrasında Demokrat Parti (DP) seçimleri kazanmış, siyasi iktidar ilk defa el değiştirmiştir ve yeni bir dönem başlamıştır. Seçim meydanlarında halka verdiği bazı sözleri yerine getirmek adına iktidar partisi dini bakımdan toplumu rahatlatacak adımlar atmaya başlamıştır. 18 yıl boyunca Türkçe okutulan Ezan'ı Arapça aslına çevirmek, 1951 yılından itibaren İHL okullarını açmaya başlamak gibi. Bu arada Kur'an eğitimi ve öğretimi serbest bırakılmıştır. Bir taraftan resmi izinli Kur'an kurslarının sayısının çoğalmasına izin verilirken, diğer taraftan gayr-ı resmi olarak yapılan Kur'an öğretimine de mani olunmamıştır. Böylelikle Türkiye de din eğitimi ve öğretimim ile dini hayat rahatlatma sürecine girmiştir. 1950' den 1960'a gelinceye kadar, Kur'an kursu sayısı 127'den 301'e ulaşmıştır (Öcal, 2011a:518,519).

1950 sonrasında sağlanan daha özgür ortamında etkisiyle Kur'an kurslarının sayısında hızlı bir artış gözlenmiştir. Bu dönemden itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olan kursların yanı sıra çeşitli cemaatler ya da şahıslara ait Kur'an kursları da açılmıştır. Bu bağlamda 1977 yılında 977'ye ulaşan resmi kurs sayısı 1980 yılında 2773' e ulaşmıştır (Gökaçtı, 2005:274). Kur'an kursları, 1977 yılına kadar birer meslek okulu gibi çalışmışlardır. Kurslardan diploma alanlar yeterlilik imtihanını kazandıkları takdirde, din görevliliğine tayin edilebilmişlerdir. 1977 den sonra ancak ihtiyaç halinde onlara görev düşmüştür. Günümüzde Kur'an kursları sadece din bilgilerinin öğrenildiği yerlerdir. Başka bir işlevleri yoktur. (Bilgin, 2001:130). 1950 ve 1979 yılları arasında Kur'an Kurslarının sayısal gelişimi şu şekilde olmuştur:

Tablo 9: 1950-1979 Yılları Arasında Kur'an Kursları

Öğretim Yılı	Kurs Sayısı	Öğretim Yılı	Kurs Sayısı
1950-1951	144	1965-1966	485
1951-1952	158	1966-1967	621
1952-1953	163	1967-1968	661
1953-1954	199	1968-1969	699
1954-1955	222	1969-1970	749
1955-1956	237	1970-1971	786
1956-1957	245	1971-1972	808
1957-1958	263	1972-1973	848
1958-1959	279	1973-1974	977
1959-1960	301	1974-1975	1007
1960-1961	326	1975-1976	1037
1961-1962	345	1976-1977	1267
1962-1963	371	1977-1978	1490
1963-1964	399	1978-1979	1538
1965-1965	434	-	-

(Öcal, 2011:520)

3.6.4.3. 1980'den Günümüze Kur'an Kursları

Bugün Kur'an kursları 16 Kasım 1990 tarih ve 20697 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an kursları yönetmeliğinde yer alan esaslar istikametinde yönetilmekte ve faaliyette bulunmaktadır. Bu yönetmelikte 27 Kasım 1990 (20708) tarihinde yürürlüğe giren değişiklikle, Milli Eğitim Bakanlığının denetim yetkilerinin saklı olduğu hükmü getirilmiştir. 1990'da çıkarılan yönetmelikle, 1971'deki yönetmeliğe getirilen yenilikler, akşam kursları, yaz kursları ve camilerde Kur'an öğretimi gibi ilavelerdir. 1950'den sonra sayıları hızla artan Kur'an kursları; 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki kanunla, Başkanlık bünyesinde hukuki statüye kavuşturulmuştur. 633 sayılı kanun'a 1982 sayılı kanunla getirilen değişiklikle Kur'an kurslarının yönetim, eğitim ve öğretim işleri Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak yürütme görevi yine Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. 17 Ekim 1971 tarihli Kur'an kursları yönetmeliği ile bu kursların açılışı, yönetimi, kontrolü ve çalışma usulleri belirlenmiştir (Bolay, Türköne, 1995:124).

1980 yılına gelindiğinde Kur'an Kursu sayısı 2773'e, 1985 yılında ise 3405'e bu kurslara devam eden öğrenci sayısı da yaklaşık olarak 100.000'e ulaşmıştır (Gökacı, 2005:274 Resmi kursların sayısı özellikle köylerden büyük kentlere doğru başlayan göçün neticesinde büyük yerleşim birimlerinde hızla artmaya devam etmiştir. 1995 yılına gelindiğinde ise Kur'an kursu sayısı 5483'e bu kurslara devam eden öğrenci

sayısı da 172,053'ü yüzünden okumayı öğrenenler, 21,475'i de hafızlık çalışanlar olmak üzere toplam olarak 193,528'e ulaşmıştır (Çağrı, 2002:425).).

1993 yılı rakamları itibari ile mevcut Kur'an kurslarında 2703 (% 51,05)'ü bayan, 2592 (%48,95)'si erkek olmak üzere 5295 Kur'an kursu öğreticisinin görev yaptığı belirlenmiştir. Ayrıca bu kursların yanı sıra yaz tatillerinde camilerde ya da müftülüklerce belirlenen merkezlerde düzenlenen yaz kur'an kursları da mevcuttur. 1998 öncesinde gündüz ve gece olmak üzere, iki grup halinde açılan ve amacı Kur'an okumayı öğretmek olan bu kurslarda 1993 istatistiklerine göre, camilerde gündüz saatlerinde düzenlenen kurslara, 668,973 (%50,43)'ü kız, 657,470 (%49,57)'i erkek olmak üzere toplam 1.326.443 öğrenci devam etmiştir. Akşam kurslarına 7,015 (%13,48)'i kız, 45,013 (%86,52)'ü erkek olmak üzere 52,028 öğrenci de akşam kurslarına devam etmiştir. Bu durumda; 52,028 (%3,77)'i akşam, 1.326.443 (%96,23)'ü de gündüz olmak üzere toplam; 1.378.471 öğrenci kurslara devam etmek suretiyle Kur'an öğrenmiştir. Resmi kurslardaki bu öğrencilerin yanı sıra yaklaşık olarak 1.000.000 kadar öğrencinin de çeşitli cemaat ve şahıslar tarafından açılan kurslara devam ettiği tahmin edilmektedir. Bu durumda 1993 yılında 2,5 milyon öğrencinin örgün ya da geçici olarak eğitim veren Kur'an kurslarına devam ettiği anlaşılmaktadır (Öcal, 1994:164,165).

Kurs sayısı ve bu kurslardaki mevcut öğrenci sayısının büyüklüğü açısından Türkiye'deki dini eğitim verilen kurumlar içerisinde en yaygın olan Kur'an kursları 1977 yılında çıkarılan yönetmeliğe göre ilkokulu bitirenler devam edebilmekteyken, 28 Şubat sürecinden sonra bu yönetmelikte yapılan değişikliklerle sürekli olan kurslara ilköğretimi bitirenler devam edebileceklerdir. Yaz kuran kurslarına ise ilköğretimin beşinci sınıfını tamamlayanlar devam edebilmektedir. Kur'an kurslarının Sürekli ve yatılı olanlarına daha çok kırsal kesimden öğrencilerin devam ettiği ve bu süreci tamamladıktan sonra büyük çoğunlukla İmam Hatip okullarına devam ettikleri görülmüştür. Buna karşılık geçici olan yaz kurslarına ise, hemen hemen her türlü kesimden çocukların devam ettikleri ve bu kurslara devam etmekteki maksatlarının da temel dini bilgileri edinmek olduğu görülmüştür (Gökacı, 2005:275).

1990'lı yılların başına kadar Kur'an kursları ile ilgili olarak önemli gelişmeler yaşanırken, 28 Şubat postmodern darbesi sonrasında, örgün eğitim alanında olduğu gibi yaygın din eğitim alanında da ve özellikle Kur'an öğretimi konusunda sıkıntılı bir sürece girilmiştir. MGK (Milli Güvenlik Kurulu) bildirgesinin 3. Maddesinin b fıkrasında yer alan *"sadece 8 yıllık temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kur'an kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmaktadır."* İfadesi, gelecek günlerde Kur'an Kursları için yaşanacak değişimin önemli bir göstergesiydi. MGK bildirisinde yer alan ifadelerin hayata geçirilmesi 1999 yılında olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı Kanun'a 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3.madde ile Kur'an öğretimi, konusunda geriye doğru bir gelişme yaşanmıştır¹³ (Bahçekapılı, 2012:79,80). 1996 yılı Kur'an kurslarına olan

¹³ Ek Madde 3-(Ek:22/7/1999-4415/1 md.) "İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri dışında Kur'an-ı Kerim ve meali öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur'an kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin

ilginin zirveye çıktığı yıllardan biri olarak tarihe geçmiş”tir. Fakat her ne kadar başarılı bir yıl olarak değerlendirilse de bu yıl hatta 1995 yılı eğitim ve öğretim sistemimiz açısından yeni bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştur. Çünkü 1995’te yıllardan beri konuşula gelen 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçiş için start verilmiş ve 15. Milli Eğitim Şurasının hazırlıkları başlatılmıştır. 13-17 Mayıs 1996 tarihinde Ankara’da 15. Milli Eğitim Şurası toplanmış ve 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kararı alınmıştır. 1997’de TBMM’de kabul edilen bir kanunla 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir.

Devam eden süreçte 8 Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim Kanunu sonrasında, ilköğretim süresinin kesintisiz olması neticesinde, uzun süreli Kur’an kurslarına ancak ilköğretimden mezun olan öğrenciler kayıt yaptırabilirken, bir diğer yasaklama da, yaz Kur’an kursları için getirilmiştir. Buna göre, ilkokul 5.sınıftan mezun olmayan öğrencilerin, bu kurslara devam etmeleri yasaklanmıştır. Yasa’da yer alan “ilköğretimin 5.sınıfını bitirenler için tatillerde” ifadesi, öncelikle iç hukuk açısından, yani Anayasa’nın 24.maddesiyle düzenlenmiş olan din özgürlüğüne ve bu özgürlüğün bir sonucu olan din eğitim ve öğretim hakkına ciddi anlamda bir sınırlama getirmiştir¹⁴ (Bahçekapılı, 2012:80). Bununla birlikte, 4415 Sayılı Kanun’la getirilen “ilköğretim 5.sınıfı bitirenler” sınırlaması ayrıca Medeni Kanunumuzun 341. Maddesine,¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. Maddesine¹⁶ ve İnsan Hakları Bildirgesi’nin 18.maddesine¹⁷ aykırıdır (Bahçekapılı, 2012: 81).

8 yıllık zorunlu eğitimin yasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, hem imam hatip okullarının orta kısımları kapatılmış hem de kesintisiz eğitim uygulaması nedeniyle çocukların ilköğretim 1. Kademe sonrası (ilkokul) Kur’an kurslarına gitme imkânları ellerinden alınmıştır. Bu durum zaman içerisinde Kur’an kursu öğrencilerinin cinsiyet ve yaş grubu dağılımlarının da farklı şekilde değişmesine yol açmıştır. Sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulaması öncesinde daha çok 11-12 yaş arası çocuklar Kur’an kurslarına kayıt yaptırırken, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkmasından sonra 14-15 yaş

talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5 inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur’an kursları açılır. Kur’an kurslarının açılış, eğitim-öğretim ve denetimleri ile bu kurslarda okuyan öğrencilerin barındığı yurt veya pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle düzenlenir”(Bahçekapılı, 2012: 80).

¹⁴ Anayasa’nın 24. Maddesi: “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

¹⁵ Medeni Kanunu’nun 341. Maddesi: “Çocuğun dini eğitimini belirleme hakkı ana ve babaya aittir. Ana ve babanın bu konudaki haklarını sınırlandıracak her türlü sözleşme geçersizdir. Ergin, dinini seçmekte özgürdür”(Bkz:22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu).

¹⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. Maddesi: Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancının açıklama özgürlüğünü de içerir.”

¹⁷ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 18.maddesi: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar.”

sonrası gençlerin bu kurslara kayıt yaptırdıkları görülmüştür. Sekiz yıllık zorunlu eğitim sonucunda Kur'an öğretiminin zayıflaması beraberinde özel kurum ve kuruluşların bu alana yönelmesini sağlamıştır. Bir başka ifade ile vatandaşların kendi özel çabalarıyla olumsuz durumu kendi lehlerine çevirme arzusunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla 1997'den 2002'ye kadar Kur'an öğretimim konusunda devlet ve özel kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen Kur'an kurslarına baskı ve sınırlamalar getirilmiş olsa da, yaşanan bu süreç bu kurumların daha güçlü bir şekilde gelişmesini sağlamıştır (Bahçekapılı, 2012: 86).

Özel kurum ve kuruluşların bu dönemden güçlenerek çıkması beraberinde olumlu ve olumsuz birçok düşünceyi de getirmiştir. Böyle bir dönemde din eğitiminin veriliyor olması gençlerimizin dini ve kültürel değerlerimizden uzaklaşmaması olumlu bir gelişme olurken, din eğitiminin cemaatler eliyle verilmesi gerektiği tartışmalarını beraberinde getirmiş olması ya da var olan bir düşüncenin yüksek sesle dillendirilmeye başlanması olumsuz bir gelişmedir. Çünkü genel eğitimin dışında verilecek olan bir din eğitiminin mezhepçiliğe, tarikatçılığa, peygamber dışında dini motifler aramaya ve din adına çatışmaya götürmesi (Özcan, 2012:175) gibi sonuçlarının doğurabileceğinden ve dahası kendi aralarında bile belirli bir konsensüsü sağlayamamış cemaatlerin din eğitimi konusunda da farklılaşmalara gidebilecekleri, kendi düşünce ve anlayışlarına göre eğitim verme istekleri milli birlik ve beraberlik açısından fayda değil zarar getirecektir.

Tablo 10: Kur'an Kursları Öğrenci ve Öğretici Sayıları

Yıllar	Öğrenci Sayısı			Öğretici Sayısı		
	Bayan	Erkek	Toplam	Bayan	Erkek	Toplam
1990-1991	99.111	58.131	157.242	2.702	4.295	6.997
1991-1992	103.242	57.290	160.352	2.690	4.302	6.992
1992-1993	106.171	55.342	161.513	2.818	4.402	7.220
1993-1994	113.164	55.337	168.501	3.172	4.612	7.784
1994-1995	119.351	57.974	177.325	3.172	4.712	7.884
1995-1996	117.677	55.470	173.147	3.383	4.749	8.142
1996-1997	110.533	5.3775	164.308	3.313	4.470	7.783
1997-1998	80.207	28.622	108.829	3.680	3.807	7.487
1998-1999	80.461	17.953	98.414	3.239	2.358	5.597
1999-2000	83.287	16.315	99.602	2.997	1.694	4.691
2000-2001	82.088	13.349	95.437	3.044	1.497	4.541
2001-2002	94.374	16.544	110.918	3.249	1.573	4.822
2002-2003	100.625	17.718	118.343	3.775	1.709	5.484
2003-2004	119.916	29.955	149.871	4.109	1.498	5.607
2004-2005	137.611	20.726	158.337	4.459	1.619	6.078
2005-2006	164.768	19.588	184.356	2.731	1.102	3.833
2006-2007	210.869	19.428	230.297	9.306	1.465	10.771
2007-2008	228.039	21.934	249.973	8.693	1.082	9.775
2008-2009	245.721	23.015	268.738	-	-	-
2009-2010	272.110	25.137	297.247	-	-	-

(Bahçekapılı, 2012: 87, karşılaştırmalı Öcal, 2011: 521)

Tabloya baktığımızda Kur'an kurslarındaki öğrenci sayısı 1995-1996'da 173.147 iken 28 Şubat sürecinin hemen başında 1996-1997 öğretim yılında 164.308'e, 1997-1998 öğretim yılında ise 108.829'a kadar gerilemiştir. Süreç içerisinde bu düşüş

devam etmiş, 200-2001 öğretim yılında 95.437'ye kadar düşerek en düşük seviyeye gelmiştir. 2001-2002 öğretim yılından itibaren öğrenci sayılarında artış görülen Kur'an kursları 1996-1997 öğretim yılındaki sayısal orana ulaşması ancak 2005-2006 öğretim yılında olmuştur. 2009-2010 öğretim yılında 297.247'ye çıkan öğrenci sayısı, 2011-2012 öğretim yılında 300.000'i geçmiştir. Öğrenci sayısına bağlı olarak Kur'an kurslarındaki öğretici sayısında da azalmalar yaşanmıştır. 1995-1996'da kurslardaki öğretici sayısı 8.143'ulaşmışken, 1996-1997 öğretim yılından itibaren öğretici sayılarında düşüş yaşanmıştır. 2001-2002 öğretim yılında 4.541'e kadar gerileyen öğretici sayısı, 2001-2002'den itibaren artış göstermeye başlamıştır. 2006'da Kur'an kurslarında çalıştırılmak üzere alınan çok sayıdaki bayan öğretici ile birlikte kurslardaki bayan öğretici sayısı 9.000'lere kadar ulaşmıştır. 2008 başı itibariyle 9.775 olan öğretici sayısı, 2012 itibariyle 10.000'in üzerine çıkmış durumdadır (Bahçekapılı, 2012: 88).

Tablo 11: 2011 Yılı Türkiye Geneli Yaş Gruplarına Göre Öğrencilerin Dönemsiz ve Kursuz Sayıları

	11-14 Yaş Grubu	15-18 Yaş Grubu	19 ve Yukarısı Yaş Grubu	Toplam
Erkek	590.447	95.128	16.141	701.716
Kadın	556.360	86.288	22.550	665.198
Toplam	1.146.807	181.416	38.691	1.366.914

(Bahçekapılı, 2012: 88)

Tabloda görüldüğü gibi 2011 yılı itibariyle Türkiye genelinde dönemsiz ve kursuz, Kur'an kurslarında öğrenim gören erkek öğrenci sayısı 701.716, kız öğrenci sayısı 665.198 olmak üzere toplamda 1.366.914 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 12: 2000-2011 Yılları Arasında Açık Kur'an Kursu Sayısı

Eğitim Öğretim Yılı	Açık Kur'an Kursu Sayısı
2000-2001	3368
2001-2002	3364
2002-2003	3852
2003-2004	4322
2004-2005	4447
2005-2006	4951
2006-2007	6033
2007-2008	7036
2008-2009	7677
2009-2010	8696
2010-2011	9066

(Bahçekapılı, 2012: 89)

Ülkemizdeki Kur'an kurslarında son zamanlarda ciddi artış yaşanmıştır 2000'li yılların başında 3.368 olan Kur'an kursu sayısı, 2009-2010 öğretim yılına gelindiğinde 8696'ya, 2010-2011 öğretim yılında ise 9066'ya ulaşmıştır. Kur'an kursu sayısındaki artışların 28 Şubat sürecine gösterilen tepki olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte Kur'an kurslarıyla ilgili yapılan güncel düzenlemelerde kurs ve öğrenci sayılarının artmasına sebep olurken öğretici sayısının da öğrenci ve kurs sayısına bağlı olarak artmasını sağlamıştır. Kur'an kurslarında yapılan güncel düzenlemelere bakacak olursak;

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı Kanun'a 22.07.1999 tarihin de kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3.madde (Kur'an öğrenimine yaş sınırlaması getiren Kanun), 17.09.2011 tarih ve 28057 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 15.maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, uzun süreli Kur'an kurslarında ve yaz Kur'an kurslarında yaşı küçük olduğu için Kanun gereği kursa veya camiye alınmayan çocuklara getirilen bu yasak kaldırılmıştır. Kur'an kurslarındaki eğitime yaş sınırlaması getiren diğer bir yasal düzenleme de, 03.03.2000 tarih ve 23982 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği" idi. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu Yönetmelik'e bağlı olarak bir yönerge hazırlamıştır. Hem Yönetmelikle hem de Yönetmelik'e göre hazırlanan Yönerge'yle Kur'an öğretimi konusunda yaş sınırlaması getirilmişti.

17.09.2011 tarih ve 28057 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 15.maddesi ile 633 sayılı Kanun'a getirilen yaş sınırlamasını kaldırmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı 03.03.2000 tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı" Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği"ni tamamen gözden geçirerek revize etmiş. 07.04.2012 tarih ve 28257 sayılı yeni bir yönetmelik hazırlamıştır. Bu yönetmelikle birlikte, 03.03.2000 tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı" Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği" ile 20.06.1975 tarihli ve 15271 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Tespit Yönetmeliği" yürürlükten kaldırılmıştır. 07 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı yeni Yönetmelikte dikkat çeken hususlardan bir diğeri de, Kur'an kurslarında verilen eğitim için "Kur'an Eğitimi ve Öğretimi" ifadesinin kullanılmasıdır. Bu eğitim ve öğretimin faaliyet alanları şu şekilde belirlenmiştir:

- Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek
- Tecvid, tashih-i huruf ve talim gibi Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek,
- Hafızlık yaptırmak,
- Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak,
- İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlakı hakkında bilgiler vermek,
- Dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek.

Yeni yönetmelik'e göre uzun süreli Kur'an kursları, il, ilçe, belde ve köylerde ilgili il müftülüğünün teklifi ve Diyanet İşleri Başkanlığının onayıyla açılmaktadır. Kur'an kursları öğrenci sayısı, verilecek eğitimin ve öğretimin niteliği ile kullanılacak binanın fiziki koşulları gibi ölçütler dikkate alınarak A grubu, B grubu, C grubu ve D grubu olarak tasnif edilmektedir. Tasnife ilişkin usul ve esaslar ile kurs binalarına ilişkin teknik şartların, Başkanlık tarafından yayımlanacak yeni yönerge ile belirleneceği ifade edilmektedir. Kurslarda sınıf mevcudunun; yüzünden okuyanlar için 12, hafızlığa çalışanlar için ise 8 öğrenci olması esası getirilmiştir. Ancak kurslarda öğrenci sayısının yüzünden okuyanlar için 10'un, hafızlığa çalışanlar için 5'in altına düşmesi halinde müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile ilgili dönemde eğitim-öğretime devam edilebilir. Bununla birlikte, engelli bireyler için açılacak sınıflar da, öğrenci mevcudu

sınırlaması aranmamaktadır. Ayrıca Yönetmelik, genel Kur'an Kursları için kayıt işleminde öğrencilerin eğitim durumu hakkında herhangi bir sınırlama getirmemektedir.

Uzun süreli Kur'an kurslarında eğitim-öğretim süresi ekim ayının ilk haftasından başlayarak, mayıs ayının son haftasında sona erer. Kurslardaki 32 haftalık sürenin başlangıç tarihi ekim ayının ilk pazartesi günü dikkate alınarak hesap edilmektedir (Bahçekapılı, 2012:82-84 karşılaştır, DİB Mevzuat) Yapılan bu düzenlemelerle birlikte bir ivme kazanan Kur'an Kursları geçmişte olduğu gibi günümüzde de üzerine yüklenilen misyonunu yerine getirmeye çalışmaktadır. Her ne kadar modern eğitim sistemine adapte olamamış görüntüsü ve eksikliklerine rağmen din eğitimi alanında büyük bir açığı kapatmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı verilerine göre Türkiye genelinde açılmış olan Kur'an Kursları ve Yaz Kur'an Kurslarının ve bu kurslara kayıt yaptırmış öğrenci ve kurslarda görev alan öğreticilerin sayısal bilgilerini karşılaştırma yapıla bilmesi için burada vermeyi uygun bulduk. Çünkü diğer kaynaklar ile Diyanet İşleri Başkanlığının verileri arasında kısmi oranda farklılık bulunmaktadır.

Tablo 13: Kur'an Kursları Son 10 (on) Yıla Ait Veriler

Uzun Dönem Kurslar			
Yıllar	Kurs Sayısı	Öğrenci Sayısı	Personel Sayısı
2002-2003	6855	118335	4257
2003-2004	6973	134406	3587
2004-2005	7325	155285	3631
2005-2006	7360	184356	3793
2006-2007	7996	230273	3989
2007-2008	7934	253339	8629
2008-2009	7677	268735	9923
2009-2010	9401	278449	10141
2010-2011	11886	297637	10304
2011-2012	12867	342760	11720

Tablo 14: Yaz Kur'an Kursları Son 10 (on) Yıla Ait Veriler

Yaz Kur'an Kurslar			
Yıllar	Kurs Sayısı	Öğrenci Sayısı	Personel Sayısı
2003	48680	1121781	-
2004	52459	1006999	-
2005	55830	1303089	64357
2006	58541	1483449	69586
2007	58717	1436169	67240
2008	62754	1801150	74632
2009	62215	1881637	77082
2010	61205	1402728	72415
2011	66485	1269759	81689
2012	91819	2731569	73034

(DİB: 18.04.2013/782 Sayılı Yazısı, Ek-1)

Tablolar incelendiğinde de Kur'an Kurslarının kurs ve öğrenci sayılarındaki düzenli artış görülecektir. Kurslara olan bu talebi etkileyen birçok etmenlerden bahsetmek mümkündür. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an öğretim işini özellikle Yaz Kur'an Kurslarında "kur"lar şeklinde basitleştirerek, öğrenci seviyelerine uygun hale getirmesi, hizmet içi eğitimlerle Kur'an eğitimi verecek personeli formasyon olarak yeterli hale getirilmeye gayret etmesi, kurslarda birçok sosyal faaliyetin yapılması bu etmenlerden sadece bazılarıdır.

3.7.Dini Alanda Özelleşme ve Din Eğitimi

Ülkemizde son dönemde dillendirilmeye başlanan konulardan bir tanesi ise dini alanda özelleşme söylemleridir. Modernleşme-sekülerleşme sürecinde insanlar, geleneksel dini kurum ve sembollerin etkisini daha az hissetmeye başlamışlardır. Duygu, düşünce ve idealleri oluşturmada dini kaynaklardan daha az beslenilmektedir. Dünya görüşü ve hayat tarzı oluşturmada dinin rehberliğine daha az başvurulmakta, bunun yerine seküler değerler benimsenmektedir (Bayer, 2006:42). Toplumsal farklılaşma sonucunda, işbölümü ve uzmanlaşmanın gerçekleştiği, ilişkilerin karmaşıklaştığı modern toplumlarda hızlı sosyal değişimle birlikte dini yaşayış biçimlerinde ve dindarlık tiplerinde değişim kaçınılmaz bir hal almıştır. Sekülerleşme-modernleşme ile birlikte bireylerin dine yaklaşımlarında farklılaşma meydana gelmiştir "özel hayata çekilme" (Kirman, 2011:248) anlamına da gelen, kişide özgürlük, bireycilik ve çoğulculuk gibi eğilimlerin güçlenmesiyle birlikte dinin de kaçınılmaz olarak şahsi bir tercih meselesi (Kirman,2005:122) haline gelmesi dinin özelleşmesi sonucunu doğurmuştur. Dinin özelleşmesi teorisi geleneksel dinlerin toplumsal alanda etkisini kaybederek daha ziyade şahsi alanda etkili olduğu anlamına gelmekte, bunu bir kısım sosyologlar dinin ferdileşmesine, diğer bazıları cemaat ruhunu kaybetmesine ve bir kısmı da dinlerin ahlaki birliği temin etmede başarısız olmasına bağlamaktadırlar (Aslan, 2002:178).

Modernite, özellikle geleneksel dinlerin sosyal alandaki etkilerini azaltarak toplumun sekülerleşmesine kaynaklık etmiştir. Kurtz'un tesbitine göre, modernitenin dine etkisini şu şekilde özetlemek mümkündür: Rasyonalizm, bilimselcilik ve ferdiyetçilik gibi fikri hareketler dini geleneklerin yerini almaya teşebbüs etmiştir. Toplumsal yaşamın sekülerleşmesi ve dinin özelleşmesiyle birlikte farklı din mensuplarının ortak sosyal hayatı paylaşılabile imkânı doğmuştur. Geleneksel formlar yeniden canlanmıştır. Geleneksel dinlerin sosyal ve psikolojik fonksiyonlarını icra edebilecek sivil din ve milliyetçilik gibi din benzeri yapılar zuhur etmiştir. Teflikçilik (sinkretizm) süreci neticesinde yeni dini inanç ve ibadet formları yaratılmıştır. İlk tespit modernitenin dini yok etme veya değiştirme teşebbüsünün neticesini ifade ederken, diğerleri modernitenin dinin yerine başka şeyleri ikame etme projesinden vazgeçtiğini ancak ona şekil vermek istediğini göstermektedir. Modern toplumda ortaya çıkan çok kültürlülük dini etkileyerek dinin tesirini sınırlayan, çoğu zaman birbiriyle çatışan dinamikler ortaya çıkarmıştır. Bu dinamikler neticesinde din toplumsal arenadan elini-eteğini çekerek özelleşmiş, modernitenin kendi varlığını yok etmeye yönelik taarruzuna din de kendi nispetinde karşılık vermeye çalışmıştır (Aslan, 2002:176,177).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte en çok tartışılan konuların başında devletin dini eğitim ve öğretim konusundaki yaklaşımları gelmiştir. Devletin, dini öğrenme kurumları olan Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam Hatip Liseleri ve Resmi Kur'an kurslarının, dindar kesim nezdinde zamanla işlev ve önemini kaybetmiş olduğu görülmektedir. Dindar kesimin, dini eğitim ve öğrenim ihtiyacını devlet kurumlarının dışındaki farklı yollarla

gidermeye başladığı görülmektedir. Bu konuda ise kendi kurum ve araçlarını geliştirmeye başladığı anlaşılmaktadır (Akşit ve diğerleri, 2012:402,403). Din eğitiminin devlet kontrolünde (Diyanet İşleri Başkanlığının Kursları, imam hatip okulları, ya da zorunlu din dersleri) verilmesinin önemli olmadığı, en doğru dini eğitimi dini grupların verebileceği düşüncesi de gittikçe belirginleşmektedir (Akşit ve diğerleri, 2012:399). Mecburi din dersleri ya kaldırılmalı, ya da seçimlik hale gelmeli. Din hizmetlerinin ifası yerel yönetimlere bırakılmalı. Din eğitimi üzerinden devlet tekeli kaldırılmalı, sonra da, din dersleri kaldırılmalı veya seçimlik hale getirilmeli (Türküne, 2012c, Zaman). Devlet din eğitimi vermemeli, ancak din eğitimi vermek isteyenlere de engel olmamalıdır. Herkes çocuğuna veya kendi din müntesiplerine din eğitimi vermek amacıyla okul, dersane, kuruluş veya kurs açabilmelidir. Devletin bu alanda denetleyici görevi vardır. Devlet, nasıl belli standartlar çerçevesinde faaliyet göstermeleri için özel sağlık kuruluşlarını denetliyorsa, benzer şekilde bu alanla ilgili olarak konulacak fiziki, sosyal ve maddi standartlara riayet edilip edilmediğine bakarak din eğitimi verme amacıyla kurulan sivil okul, kuruluş veya kursları denetlemekle yetinmelidir. Devlet, din eğitiminin muhtevasına ve müfredatına karışmamalıdır. Her bir dini, mezhep veya toplumsal grup, çocuklarına neyi öğretmek istiyorsa onu öğretebilmelidir (Bulaç, 2005,Zaman) gibi talepleri son dönemlerde daha sık duyar hale geldik. Bu taleplerin kamuoyundan karşılık görür mü? Görmez mi? Bunu bize zaman gösterecektir.

Ülkemizde özellikle son dönemdeki uygulamalarla birlikte dini alanda özelleşmenin altyapısının hazırlandığı iddia edilmektedir. Yeni eğitim sistemi ile birlikte ortaokul 5.sınıflara ve lise 9.sınıf müfredatına seçmeli din eğitimi derslerinin konulması, din eğitimi derslerinin gelecek eğitim öğretim dönemlerinde kademeli olarak 10,11,12.sınıflarda uygulamaya konulması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizdeki “mele” uygulamasının başlaması ve bu uygulamanın tüm yurda yaygınlaştırılacağı belirtilmesi ve beraberinde din eğitiminin cemaatlara bırakılması gerektiği söylemlerinin bu amaca hizmet ettiği iddia edilmektedir. Bu görüş sahipleri daha çok laikliği evrensel düzeyde algılayıp devletin laiklik niteliğinden dolayı din eğitimi vermemesi gerektiğini bu işin özel alana bırakılmasının gerektiğini savunuyor. Din öğretiminin özelleşmesi önerisi, Türkiye’de laiklik tartışmalarının geleneksel saflarının alt üst ediyor. Bu öneriye hem bazı “laikliğe duyarlı”, hem de “muhafazakâr”, hatta “İslamcı” olarak tanımlanabilecek kişi ve kurumlar destek veriyor. Türk laikliğinin daha da liberalleşmesini savunanların karşısınaysa bir başka grup “laikliğe duyarlı” ve “muhafazakâr”, kişi ve kurum çıkıyor. Bu öneriye en sert itirazların muhafazakârlardan gelmesi ise dikkat çekiyor. Bu kişiler, din eğitiminin özelleştirilmesi durumunda, birtakım radikal unsurların ve cemaatlerin denetimi ele geçirebileceği uyarısında bulunuyorlar (Bozan, 2007: 39).

Dinin özelleşmesi noktasında İslam dini söz konusu olduğunda bu durum İslam dininin sosyal fonksiyonu ile uyuşmamaktadır. İslam dininde ibadeti sadece ferdi iletişim aracı olarak takdim etmek pek mümkün değildir. İslam’da ibadetlerin birçoğunun toplumsal boyutu vardır. En ferdi ibadet olan namazın da cemaatle kılınmaya teşvik edilmesi, Ramazan da aynı anda Müslümanların oruç tutmasının, insanların maddi ve sosyal statülerini bırakarak aynı konuma getirme gibi önemli bir toplumsal boyutu vardır. İslam dinindeki diğer ibadetlerin de birçoğunun sosyal fonksiyonları mevcuttur. Bununla birlikte İslam’ın sosyal alanı inşaya yönelik fıkha dair kuralları ve bunun tarihin belli bir döneminde uygulanması İslam’ın özelleşmesini adeta

imkânsız hale getirmektedir. İslam'a özelleş demek, dinin yarısını inkar et demek anlamına gelir ki, İslam'ın Kur'an ile ve gelenekle sağladığı kuvvetli entegrasyon sebebiyle bu mümkün görünmemektedir (Aslan, 2002:193).

Sonuç olarak özellikle 19. Yüzyıldan sonra üniversitelerin yaygınlaşmasıyla birlikte özellikle üniversite gençliği üzerinde partikülerist din anlayışlarının zayıfladığını ve buna karşılık özgürlük, bireycilik ve çoğulculuk gibi eğilimlerin güçlendiği (Kirman, 2005:122,125) araştırmalarla kanıtlanmıştır. Her ne kadar bu yöndeki kabuller olsa bile din eğitiminin özelleşmesi talepleri ülkemizin geçirmiş olduğu demokrasi ve eğitim tecrübesi ışığında, özel eğitim kurumlarına bırakılamaz (Ayhan, 2002b:265). Eğitimin bütün alanlarında olduğu gibi din eğitimi ve öğretiminde de devlet gözetim görevini yerine getirmelidir (Ayhan, 2002b:269) Din eğitiminin özelleştirilmesi tartışması Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu tarafa laiklik yorumunun ciddi anlamda masaya yatırılmasını gerektiriyor. Üstelik Anayasa'nın 24.maddesi din eğitiminin devlet tarafından verilmesini öngörüyor. Kimilerine gerçek çözüm gibi görülen dünya örnekleriyle de desteklenen bu görüşün (Bozan, 2007: 39) 2013 Türkiye'sinde uygulanabilir olması son derece tartışmalı bir konudur. Çünkü ülkemizde bu alanda yeterli bir denetim söz konusu değildir. Denetimsizlik ve başıboşluk faydadan daha zarar getirecektir. Türkiye şartları dini alandaki özelleşmeye müsait değildir. Çünkü ülkemizde din eğitimi verebilecek yeterliliğe sahip özel bir kurum ya da dini grup bulunmamaktadır. Var olduğu iddia edilse bile dini gruplar arasında hâlihazırda oluşturulmuş bir konsansüs mevcut değildir. Bu da milli birlik ve beraberlik ruhuna zarar vereceği gibi, ileri de bugün özel okullarda olduğu gibi din eğitiminin para karşılığı verilmesi olasılığını da gündeme getirebilecektir.

4. İMAM HATİP LİSELERİ

4.1. Tarihi Süreçte İmam Hatip Liseleri

4.1.1. Osmanlı Dönemi

Tarihi süreç içinde imam hatip liselerinin geçirmiş olduğu evrelerin işlenmesinin konumuzun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. İmam hatip okulları kuruluşundan günümüze birçok değişime uğramıştır. Bu değişim süreci bazen olumlu olurken bazen de olumsuz bir takım gelişmeleri beraberinde getirmiştir. İmam hatip okulları tarihi süreçte değişen hükümetlerle birlikte sayısal ve nitelik olarak hükümetlere bağlı olarak gelişme gösterirken, yine aynı şekilde sayısal ve nitelik olarak gerilemeye hatta kapanma aşamasına gelmiştir. Türk modernleşmesinin diğer adı olan Batılılaşma, sadece eğitim alanında değil neredeyse diğer bütün sosyal örgütler içinde yavaş bir ivmeyle ilerlemiştir. Çünkü kendiliğinden olmadığı anlaşılan değer değişimi istemi hemen her kesimde aynı derecede rağbet görmemiş, daima bir başka beklentiye de beraberinde getirmiştir (Mehmedoğlu, 2001:9).

İslam dünyasında ilk dönemlerden itibaren evlerde başlayarak camilerde ve değişik isimler altında devam ettirilen eğitim öğretim diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlılarda da medreseler aracılığıyla devam ettirilmiştir. Yenileşme hareketleriyle birlikte artık medreseler gitgide daha da artan oranda yalnızca din görevlisi yetiştiren kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Yazıcı,1993:90). Konumuz açısından İHL'nin başlangıcını teşkil etmesi dolayısı ile bu medreseler üzerinde durmak istiyoruz. Bunlar sırasıyla: Medresetü'l Vaizin ve Medresetü'l- Eimme ve'l- Huteba ile daha sonra bu ikisinin birleşmesiyle meydana gelen Medresetü'l- İrşad'dır.

4.1.1.1. Medresetü'l Vaizin

Dini konularda Müslümanları aydınlatan kişi olarak vaiz ve vaazın İslam toplumları içerisinde daima önemli bir konumu olmuştur. Nihayet vaizlerin yetiştirilmesi için özel bir medresenin açılması gündeme gelmiştir.1909 yılında medreselerin ıslahı için şeyhülislamlıkta kurulmuş olan Islah-ı Medaris Encümeni medreselerde bir de vaiz ve mürşitler yetiştirilmek üzere şube açmayı düşünmüş ve hazırlıklar yapmış ise de bir sonuç elde dememiştir. Aradan üç (3) yıl geçtikten sonra Evkaf Nezaretince 6 Şubat 1912 tarihili nizamname ile Kur'an ve Sünnet çerçevesinde İslam'ın medeniyet kurup geliştiren bir din olduğunu, onun faziletlerini, güzelliklerini insanlık âlemine anlatabilecek kâmil insanlar yetiştirmek amacıyla Medresetü'l Vaizin kurulmasına karar verilmiştir. Karar gereği (Baltacı,1993:122), Medresetü'l Vaizin 28 Aralık 1912'de Soğukçeşme- Vani Efendi Medresesi'nde öğretime başladı. Daha sonra Beyazıt Medresesi'ne nakledildi (Yazıcı, 1993:95).

Okulun eğitim süresi dört (4) yıl idi. Her yıl sınavla kırk (40) öğrenci alınacaktı. Daha sonra Mustafa Hayri Efendi daha Darü'l- Hilafeti'l- Aliyye'yi kurmadan önce, 1914 yılında çıkardığı Nizamname ile Medresetü'l- Vaizin'i yeniden düzenlemiştir. Okul'un programında doğal olarak dini derslerin yoğun ve ön planda olmasına rağmen kültür dersleri okutulmamaktadır (Baltacı,1993:122-124). Medresetü'l- Vaizin'in kuruluş hedefi, şu ifadelerde yer almaktadır: “ Ahkâm-ı akliye-i Kur'aniye ve sünen-i seniyye-i nebeviyye dairesinde mekarim-i ahlakiyeyi ve din-i mübin-i İslam'ın terakkiyat-ı medeniyye hadim hükm-i celile ve mevaizi hasene-i ictimaiyesinin neşr ve tamim edecek erbab-ı irşat ve düat (davetçiler) yetiştirmek. Bundan sonra vaizler, bu

medrese mezunlarından tayin edileceklerdir (Yazıcı,1993:96). Medrese, İslam dini emir ve prensiplerinin kur'an ve sünnete uygun bir şekilde anlatılmasının sağlamak için açılmıştır. Buna göre bu medreselerin özellikle İslam tebliğcilerini (Kazıcı, 2004:145), propagandacı, din naşirlerini yetiştireceği beyan edilmektedir (Dinçer, 1974: 17). Medresetü'l Vaizin açılması, genel medresenin mevcut durumunun, yaşadığı asra ve gelişen topluma yeterli gelmediğini kabul etmesi ve batılaşmanın özellikle din alanında aydınlanmayı gerektirdiğinin etkili olmasının artık iyice hissedildiğinin ve İslam dininin mani-i terakki olmadığına dair düşüncenin bizzat tabana da yayılması gerektiğine dair düşüncenin artık medreselilerce de benimsendiği anlamına gelebilir (Doğan, 1998:245).

4.1.1.2. Medresetü'l- Eimme ve'l- Hutaba

İslam ve Osmanlı teşkilatlarında imamlara devletçe idari, beledi ve dini birçok vazife yüklenmiştir. Günümüzde, hemen hemen mihrab ile minber arasına sıkışıp kalan mahalle imamlarının yetkileri, Osmanlı döneminde bu kadar kısıtlı değildi. Zira Osmanlılarda imamlık sorumluluk alanı geniş ve önemli bir vazife idi. İmamlar, bulundukları mahallenin zabıta işlerinden temizliğine varıncaya kadar her şeyden sorumlu idiler. Başlangıçta imamlar, Darül- Kurra mezunları arasından seçiliyorlardı. Fakat son dönemlerde bütün kurumlarda meydana gelen aksaklıklar, imamet sistem ve anlayışında da kendini göstermeye başladı. Bu nedenle günün şartlarına uygun yeni bir müessesenin kurulması zorunlu hale geldi (Kazıcı, 2004:146,147).

İmam ve hatiplik görevini yerine getirecek ehliyetli imam ve hatipler yetiştirmek üzere açılan bu okullar bugünkü İmam-Hatip Liselerinin bir benzeri hatta numunesidir (Uzunpostalcı, 1995:121). İkinci meşrutiyet döneminde genel medreselerden ayrı olarak açılan bir diğer öğretim kurumu ise Medresetü'l Eimme ve'l- Hutabadır. Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı olarak 1913'te açılmış olan ve imam ve hatipler ile müezzinler için Ezan ve ilahi kısmından oluşan bu medreseyi, bu haliyle bir yıllık bir kurs şeklinde değerlendirmek mümkündür (Yazıcı, 1993: 96). İmam- Hatiplerin ilk denemesi sayılabilecek Medresetü'l Eimme ve'l-Hutaba'nın açılış gerekçesi, muhtemeldir ki o dönemin imam ve hatiplerinde görülen kemiyet ve keyfiyet bakımından yetersizliklerdir. Amaç, yeter sayıda, daha bilgili ve bilinçli imamlar hatipler yetiştirmektir. Ortaokul seviyesinde bir medrese olarak değerlendirilen bu medresenin "Eimme ve Huteba" adlı imam ve hatipler yetiştiren kısmı ile " Ezan ve İlâhi" adlı müezzinler yetiştiren kısmı olmak üzere kendi içinde iki bölümü vardır. Daha önceki medrese gibi bu medresede beklenen ilgiyi görmemiştir (Öcal, 2011a:126,127).

4.1.1.3. Medretü'l-İrşad

Evkaf-ı Hümayun Nezaretine bağlı olarak açılmış olan Medresetü'l Vaizin ve Medresetü'l- Eimme ve'l Hutaba 1919 senesi sonlarında, iki şube halinde Medresetü'l-İrşad adıyla birleştirilmiş ve bu yeni medresenin yönetimi meşihat'a bağlı olan Darü'l-Hikmeti'l- İslamiye'ye verilmiştir (Yazıcı, 1993:96). İfadelerden de anlaşılacağı üzere bu medrese kendi içerisinde iki şubeden oluşmuştur ki bunlar: Vaizin ile Hutaba ve Eimme şubeleridir. Yeni dönemde vaizin şubesi üç yıllık bir öğretim verecek ve her yıl on(10) öğrenci kabul edecektir. Talebeler diğer yüksek okul öğrencilerinin haklarına sahip olacaklar, çeşitli yönlerden destekleneceklerdir. İmam-Hatip şubesi için ise iki yıllık bir öğretim öngörülmüştür. Her iki şubenin ders programları yeniden belirlenmiştir. Öğretim kadrolarında da değişiklikler yapılmıştır. Tabiatıyla her iki şubenin mezunları kendileri ile ilgili görevlere tercihen tayin edileceklerdir (Yazıcı,

1993:96).mezunlar kara ve deniz askeri kıtaları imamlıklarına, vilayet, liva ve kaza merkezlerindeki vaizliklere tayin olacaklardır (Dinler, 1974:19).

1919 birleşmesinin olumlu sonuçlar çıkarmadığını tahmin etmek mümkündür. Programlar belli oranda düzeltilmekle birlikte, Darül- Hilafe örneğinin aksine, burada fen derslerine hiç yer verilmemiştir. Ayrıca da savaşın getirdiği sıkıntılar bu müessesenin gelişmesine imkân bırakmamıştır (Yazıcı,1993: 96). Çok fazla itibar görmeyen okul çok az sayıda öğrenci ile öğretime devam edebilmiştir. Vaizin şubesinden ilk defa 1919-1920 öğretim yılı sonunda toplam dört (4) öğrenci mezun olabilmıştır. Huteba ve Eimme şubesinden ise iki(2) öğrenci mezun olabilmıştır. Ama buna rağmen Medresetü'l İrşad, medreselerin kapatılış tarihi olan 1924 yılına kadar açık kalabilmiş ve bu tarihte diğer medreselerle birlikte tarihe mal edilmiştir (Öcal, 2011a:130,131).

4.1.2. Cumhuriyet Dönemi

4.1.2.1. Kuruluş Dönemi (1923-1950 Arası)

Modernleşme sürecinin genel olarak birey ve toplum üzerindeki etkilerinin yanı sıra din kurumu üzerinde de önemli etkileri söz konusudur. Ve bu etki tek yönlü değildir. Din modernleşmeden etkilenmiştir ancak kendisi de onun üzerinde doğrudan ya da dolaylı sonuçlara yol açmıştır. O, bir taraftan zayıflıyor görünürken, diğer taraftan yeni bir ivme kazanmıştır (Toker, 2007: 74). Türk toplumunda modernleşme hareketinin temellerinin Tanzimat öncesine kadar gitmekle birlikte esas itibarıyla Cumhuriyet döneminde yoğunlaştığı görülür. Osmanlı Devleti çökünce yerine 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Geleneksel düzenin yerine “laik bir sosyal – siyasal yapı oluşturmak” ve ayrıca İslam’a modern rasyonel bir içerik kazandırmak üzere kurulan “yeni devletin” çağdaş Batılı devletlerarasında yer alması için bir dizi reformlar yapılmıştır. Bu reformlar arasında saltanatın kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitim birliğinin sağlanması oldukça önemli yer tutar (Kirman, 2005: 31). Devam eden süreçte medreselerin kapatılmasıyla birlikte din eğitimi alanındaki açığı kapatmak için İmam-Hatip okulları modern eğitim kurumları olarak tarihteki yerini almıştır. İmam-Hatip okulları, her şeyden önce Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olmakla temelde laik eğitim kurumlarıdır (Özben, 2007:173).

Tanzimatla modern eğitimin Türkiye’ye girişiyle baş gösteren ikili eğitime 1924 yılında Tevhid- Tedrisat Kanunuyla son verilirken, yani bir bakına Tanzimatçıların yaptıkları büyük hata tashih edilmiştir. Bu kanunun 4. Maddesi “*Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi Tesis ve imamet gibi hidemat-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için de ayrı mektepler küşat eder*”. Hükmü ile medreselerin ve onlara bağlı olarak son yıllarda kurulan yüksek okulların kapatılmakta olduklarının ve kurumlar yerine hangi müesseselerin kurulacağını açıklamış bulunmaktadır (Parmaksızoğlu,1966:25). Medreselerin tarihe karıştığı 1924 yılında İmam ve Hatip mektepleri doğdu. Dört sınıflı olan bu İmam ve Hatip Mektepleri’nin o günkü sayısı 29 idi (Dinçer, 1974:32). Bu okullar o dönemde Atatürk inkılaplarına rağmen köylerde tahsilsiz imamların tesirleri görülmeye başladığı için ve İslam’ın Türkiye’de mühim bir zinde kuvvet olarak kalması gerektiğinden ve İslam’ı tebliğe memur kişilerin yetişmesi amacıyla (Schimmel,1988:58) ihtiyaca binaen açılmıştır.

Daha önceki dönemde ilmiye sınıfı mensuplarını yetiştiren medreselerden farklı olarak, ihtiyaç duyulan imam ve hatipleri, yeni dini hizmetleri yerine getirecek memurları yetiştirmek için açıldığı belirtilen bu okulların ilk öğrencilerini de darulhilafe medresesinin öğrencileri ile taşra medreselerindeki öğrenciler oluşturmaktadır. Türkiye'nin değişik yörelerinde 29 ilde faaliyete geçen bu ilk İmam Hatip okullarının eğitime başladıkları 1924 yılındaki öğrenci sayıları 2258, öğretmen sayıları ise 300 civarındadır. Öğrenim süresi 4 yıl olan bu okulların öğrencilerini “Medresetü-l İrşad” ve Taşra Medreseleri'nin öğrencileri oluşturmuştur. (2).sınıfları, bu öğrencilerden arzu edenlerin katıldıkları bir seviye tespit sınavı sonrasında şekillendiğinden, eğitim-öğretime başladıkları 1923-1924 öğretim yılı sonunda mezun verme durumuna gelmişlerdir (Ünsür, 2005:139,140).

Eğitim öğretime başlayan İmam-Hatip mektepleri sayısal yönden eğitim-öğretim yıllarına göre şu şekilde değişiklikler göstermiştir.

-1924-1925 öğretim yılında; Edirne, Ödemiş, Hopa, Şavşat, Niğde, İmam-Hatip mektepleri kapanmış, Artvin ve İzmir’de birer İmam-Hatip mektepleri Açılmak suretiyle sayıları 26 (yirmialtı) ya inmiştir.

-1925-1926 öğretim yılında; Erzurum, Eskişehir, Urfa, Amasya, Gaziantep, Maraş, Artvin, İzmir İmam-Hatip mektepleri kapanmış, Of ve Akşehir İmam ve Hatip mektepleri açılarak bu okulların sayısı 20 (yirmi)’ye inmiştir.

-1926-1927 öğretim yılında ise; Kütahya ve İstanbul İmam ve Hatip mektepleri hariç diğerleri kapatılmış, sadece bu ikisi kalmıştır.

-1927-1930 yılları arasında yalnız İstanbul ve Kütahya İmam ve Hatip mektepleri eğitim-öğretime devam etmiş, 1929-1930 eğitim-öğretim yılında bunlarda kapatılarak İmam ve Hatip mektepleri altı yıllık faaliyetten sonra tarihe karışmıştır. Darul Fünunda açılan İlahiyat Fakültesi de 1933 yılında öğrencisi olmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır (Ünsür,2005:140;Öcal,1994: 32;Özüdoğru,2003: 27). 1930 yılından itibaren yaklaşık 15 yıllık dönemde vatandaşlar, kendi imkânlarıyla ilmiyelerini öğrenme ve din adamı yetiştirme yollarına başvurmuşlardır (Hayit,1993:117).

Tablo 15: İmam Ve Hatip Mekteplerinin Açılış Yılları,(1924-1930) Okul Ve Öğrenci Durumu

Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	29	Öğretim Yılı Başı:2258 Öğretim Yılı Sonu:1822
1924-1925	26	1442
1925-1926	20	1009
1926-1927	2	278
1927-1928	2	200
1928-1929	2	100
1929-1930	Kapatılış	-----

(Ünsür, 2005:143; Gökaçtı, 2005:142)

Bu okulların kapanmasına gerekçe olarak, dönemin yöneticileri tarafından bu okulların toplumdan gereken ilgiyi görmemesi gösterilmiştir (Gökaçtı, 2005:143). Bazı araştırmacı yazarlara göre, İmam ve hatip mektepleri öğrenci bulamadığından, bazılarına göre ise; imam-hatip mekteplerini açan zihniyetin bu okulları açarken zaten

kapatmayı planladığı aslında bu okulların öğrenci bulamamak gibi bir problemi olmadığı halde kapatıldığı (Ünsür, 2005:140) ifade edilmektedir. 3 Ocak 1949 tarihinde Tahsin BANGUOĞLU imam ve hatip mekteplerinin kapanması ile ilgili olarak; *“Mesleki okullar mesleğe rağbet ölçüsünde rağbet görürler, demek ki rağbet görmemişlerdir”* demiştir. Cevaben Ömer Rıza DOĞRUL ise, *imamlık ve hatipliğin bu memlekette en hürmet ve itibar gören, en şerefli meslekler arasındadır. Fakat bu meslek, her meslek gibi vaktiyle geniş bir ilerleme ve parlak bir istikbal vaat ettiği halde, bu gün böyle bir şey vaat etmekten uzak kalmış ve ona bu günkü şartlara göre istikbal vadeden bir terakki temin olunmamıştır. Mesleğin gördüğü rağbetsizlik muhakkak ki bu yüzdendir. Çünkü bu gün bu meslek, yalnız külfet yüklenmekte ve hiçbir nimet vaat etmemektedir* demek suretiyle yönetimin bu konudaki politikasının yetersiz ve tutarsızlığına işaret etmiştir. (Ünsür, 2005:141). Son düzenleme ve uygulamalarla önemsiz adeta sufli (bayağı /adi) bir meslek gibi gösterilmesi yüzünden bu sonuca varıldığını belirtmiştir (Şanver, 1996:334,335).

İmam ve Hatip okullarının kapanması/kapatılmasının nedenlerinden başlıcaları şöyle sıralanmıştır;

- Mezunların iş sahasının olmayışı; çünkü 21 Ocak 1926 tarihinde yayınlanan bir tamimle *“ikinci derecedeki din görevliliği kadroları”* kaldırılmış, 15.12.1927 tarih ve 846 sayılı *“Şuray-ı Devlet”* (Danıştay) kararı ile din görevliliği *“memurin”* sınıfından çıkarılmış, maaş ödemeleri durdurulmuştur.

- Bu okullar 4 yıllık ortaokul seviyesinde tutulmuş, lise kısımları açılmamış, bu nedenle Darü-l Fünunda açılmış olan İlahiyat Fakültesine bile devam etme imkânı bulamamışlardır.

- Bu dönemde din adamlığı ve imamlık mesleği çeşitli vesilelerle gözden düşmüş, düşürülmüştür. Modernleşme çabaları genç nesillerin bu okullara fazla ilgi göstermemesine yol açmıştır.

- Cumhuriyet dönemi ile birlikte Türkiye’nin eğitimden tarıma, sağlığa ve teknik alanlara doğru büyük bir kalkınmaya girmesi, yetişmekte olan gençlere daha geniş imkânların sağlandığı yeni iş sahalarının ortaya çıkması, dini hizmetlere olan geleneksel yönelmeyi büyük ölçüde baltalamıştır.

- Devletin bu dönemde teknik ve genel öğretim kurumlarına büyük önem vermesi, bu okullarda eğitim ve öğretim imkânlarının iyi olması ve mezuniyet halinde iş bulma ve yüksek öğrenim yapabilme imkânının olması bu tip okullara rağbeti arttırmıştır.

- Çoğu kırsal kesimde olan, medrese döneminde ilgili vakıflardan burs alan iâşeleri bu kurumlar tarafından karşılanan eskinin medreselisi yeninin imam ve hatip mekteplisi bu öğrenciler, yeni sistem de bu imkânlardan mahrum kalmışlar ve ekonomik nedenlerde bu okullara rağbeti menfi yönde etkilemiştir.

- İmam ve hatip mekteplerinin medreselere alternatif kurumlar olamaması ve halkın medreselerin kaldırılış şekline tepkisinin bu okullar üzerine yansması da bu okulların kapanmasında önemli etkenlerdir (Ünsür, 2005:141,142).

1930’lu ve 1940’lı yıllarda yasak olan din eğitimi ve öğretimi, demokrasiye geçişle birlikte canlanmaya başlamıştır. 1948 yılında imam hatip kursları açılmıştır. (Öcal, 1998:244). İmam-Hatip kursları 1948 yılında 10(on) vilayet merkezinde, mevcut

din adamlarına yeteri kadar kültür vermek ve onları günün anlayışına yaklaştırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü vasıtasıyla 10 (on) ay süreli İmam Hatip kursları açılması kararlaştırılmıştır. 15 Ocak 1949 tarihinden önce İstanbul ve Ankara’da, hemen sonra da Afyonkarahisar, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa’dan ibaret öteki sekiz şehirde İmam Hatip kursları açılmıştır (Ünsür, 2005:150,151). Mesleki dini eğitimde 18 yıllık bir aradan sonra açılan ve pek çok problemiyle normal bir eğitim kurumu olmaktan çok uzak bir konumda olan İmam Hatip Kursları, halka rağmen halkın iradesine karşı çıkılmayacağının ispatı olması bakımından önemli bir basamak olmuştur. 1951 yılında açılan İmam-Hatip okullarına yerini bırakarak tarihe karışan eğitim-öğretim müesseseleri arasında yerini almıştır. (Ünsür, 2005:153).

Türkiye ‘de çok partili hayata geçildikten sonra, artık meseleler açıkça konuşulur ve tartışılır hale gelmeye başlamış, ortaya çıkan yeni siyasi partiler CHP’nin tek parti dönemi uygulamalarını geliştirip alternatifler vaat etmişlerdir. Buna karşın CHP’de siyasi arenada artık tekel olmadığının farkına varmış ve temel politikalarından bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır. Din eğitimi alanında ilkokullara program dışı din derslerinin konması, İlahiyat Fakültesinin açılması bu kabilden uygulamalardır. Ancak uzun yıllar ülkeyi tek başına yöneten CHP’ye son dönemlerdeki bu uygulamaları seçim kazandırmak için yetmemiş, 1950 yılında yapılan seçimlerde,” Ezanı tekrar asli lafızlarıyla okutacağı, Kur’an Kurslarını yaygınlaştıracığı, İmam-Hatip okulları açacağını” seçim öncesi meydanlarda vaat eden. Demokratik Parti iktidara gelmiştir. Mecliste milletvekilleri, dışarıda ise vatandaş DP’nin seçim öncesi vaatlerini yerine getirmelerini istemeye başlamıştır (Ünsür, 2005:155).

4.1.2.2. 1950-1980 Arası

1946 yılından itibaren demokratikleşme çabalarının artması, 1947’de laiklik anlayışında bir yumuşamayı, ardından da 1950’de Demokrat Partinin iktidara gelişini hazırlamıştır. Büyük bir halk desteği ile iktidara gelen DP döneminde oldukça liberal ve popülist bir çizgi takip edilmesi sonucu dini kavramların ve sembollerin daha fazla kullanılmaya başlandığı ve buna paralel olarak da halkın dini duygularında bir canlanmanın meydana geldiği bilinmektedir. Yapılan icraatlarla dini kesimin kendini ifade teme imkânı elde ettiği bu dönemi, sadece dini özgürlükler açısından değil, başta sosyal ve ekonomik olmak üzere her yönden bir dönüm noktası kabul etmek mümkündür (Kirman, 2004:67,68).

Laiklik meselesinin de yeniden ele alındığı 1947 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kurultayındaki tartışmaların satır aralarında net bir şekilde görüyoruz ki tek parti dönemi laiklik anlayışının gözden geçirilmesi ve imam hatip kurslarının açılması, bir tarafla II. Dünya savaşı sonrası şartlarda Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve NATO hattında yer alma çabasıyla alakalı bir şeydir. Yani Rusya’ya karşı Türkiye veya ABD’nin yanında Türkiye manasına geliyor. Türkiye’nin siyasi olarak bir kamp değiştirmesi çok ciddi bir meseledir. Türkiye’nin daha öncekilerle kıyaslanmayacak bir demokratikleşme sürecine girişi, ilkokulların 4. ve 5.sınıflarına seçmeli din dersleri konması, İmam Hatip Kurslarının, Ankara İlahiyat Fakültesi’nin açılması, Şemsettin Günaltay’ın Başbakanlık’a, Ahmet Hamdi Akseki’nin Diyanet İşleri Başkanlığına getirilmesi, hacca izin verilmesi gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bütün bu gelişmeler CHP’nin son yıllarında olmuştur (Kara, 2005: 38).

1950 seçimlerine katılmak üzere halkın arasına çıkan zamanın siyasi parti mensuplarına en fazla ; “dini konularda kendilerinin rahatlatılıp-rahatlatılamayacağı” hususunda sorular yönetiliyordu. Yeni partilerin mensupları ise; 1932 yılından beri Türkçe okutulan Ezanı aslına çevirmek, dini eğitimi yaptıracak okullar açmak... vb hususlarda halka söz ve teminatlar veriyorlardı. Halkın isteği durmaksızın devam etti. Demokrat Parti Kastamonu Milletvekili Muzaffer Ali Mükta, 1950 seçim kampanyası sırasında bir vatandaşın dile getirdiği isteğini şu şekilde anlatmıştır: “Bizler, Demokrat Parti’den iktidara geçer-geçmez milleti refaha kavuşturacağınızı beklemiyoruz. Bu, zamanla olacak iştir. Bizlerin, birden çarıklarımızı kundura, bez pantolonlarımızı ve ceketlerimizi kumaştan yapamazsınız. Bunu beklemiyoruz. Yalnız bizleri dini ve manevi sahada hürriyete ve refaha kavuşturun bu kâfidir” (Öcal, 1994: 51). Bu ve benzeri istekler, yeni iktidar partisi olan Demokrat Partiye İmam-Hatip Okulları’nı açma hususunda zorlayıcı etki yapmıştır. Yeni iktidar partisinin dini konuda yaptığı ilk icraat, seçimlerden bir ay sonra, 18 seneden beri Türkçe okutulan Ezanı Arapça aslına çevirmek olmuştur. Demokrat Partinin ikinci fakat en önemli icraatı ise İmam-Hatip okullarını açmak olacaktı. Konu uzunca bir süre tartışıldıktan sonra bir karar verme aşamasına gelinmiştir. Nihayet dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Milli Eğitimle İlgili Müzakerelerin yapıldığı bir sırada şu açıklamayı yaptı:

“İmam-Hatip Okullarının açılması zaruretine kaniiz. Çünkü Türk Milletine hitap edecek olgun, kültürlü hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz” işte bu iki cümlelik açıklama, İmam-Hatip Okullarının açılış müjdesi olmuştur (Öcal, 1994:52). Neticede Milli Eğitim Bakanlığı din eğitimi ve öğretimi yaptıracak bir okul açmayı prensip olarak benimsedi. Gerekli çalışmayı yapması için “Müdürler Komisyonu” na görev verdi. Müdürler Komisyonunun yaptığı çalışmalar neticesinde 13 Ekim 1951’de 601 sayılı kararı ile “İmam Hatip Okulu” adıyla din eğitimi ve öğretimi yaptıracak okulların açılmasını kararlaştırdı (Öcal, 1998:246). İlk muntazam okullar 1951 senesinde hayırsever vatandaşların hem teşebbüslerini destekleyen, hem de onların arzuları istikametinde hareket eden Milli Eğitim Bakanlığı’nın kendileri ile olan müşterek gayretleri sonunda açıldı (Schimmel, 1988: 58).

Bu okullar 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun 4.maddesine dayanılarak açılmış olan birer meslek okuludur. İmam-Hatip Okullarının birinci devresinden mezun olanlara imam ve hatip olarak görev alabilme hakkı tanınmıştır. Ortaokul programları, bu okulların programları içine alınmıştır. İkinci devre ise, lise programlarını ve ayrıca meslek derslerini ihtiva etmektedir. İmam-Hatip Okullarının açılmasıyla, yaklaşık yirmi yıllık bir aradan sonra, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nda yer alan “imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için mekteplerin açılması” konusundaki emredici hükme tekrar dönmüştür (Sanver, 1996:342). Görülen o ki o dönemde İmam-Hatip Okullarının açılması halk arasında büyük bir memnuniyetle karşılanmış olmalı ki o günden bugüne İmam-Hatip Okullarının binaları ve dahi öğrencilerinin ihtiyaçları halkımız tarafından hiçbir karşılık beklenilmeden karşılanmaktadır.

1951 yılında çeşitli imkânsızlar içinde olsa da, Ankara, İstanbul, Adana, Kayseri, Konya, Maraş ve Isparta’da yedi adet İmam Hatip okulu açılarak, eğitime başlamıştır. Açılan bu okullar o dönemde Din Eğitimi Müdürlüğü henüz kurulmamış olduğundan dolayı, Özel okullar müdürlüğüne bağlanmıştır. İlk açılışta 7 okulda toplam 876 öğrenci ve 27 öğretmenle eğitime başlanmıştır (Kostaş, 1999:194;Örtlek, 1998:582; Öcal, 2011a:188;Ünsür, 2005:156). İmam-Hatipler ilkokula dayalı olarak 4 (dört) yıllık eğitim

kurumları olarak açılmışlardır. Fakat sonradan bir yıl eklenerek 4 yıla çıkarılmıştır. İmam-Hatip Okulları 1954-1955 öğretim yılı sonunda ilk mezunlarını verdikten sonra, 3 yıllık lise kısmı da açılmıştır. Böylelikle 4+3=7 yıllık bir ortaöğretim kurumu haline gelmiştir (Gökaçtı, 2005:189; Öcal, 2011:188). Açılan İmam-Hatip Okulları ve bunların açılış amacı ile ilgili olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri mecliste sorulan bir soru üzerine şunları söylemiştir: “5980 sayılı kanuna göre İmam-Hatip Okulları birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıldan ibaret olmak üzere ilköğretim üzerine en az yedi yıl öğrenim veren ve münevver imam-hatip yetiştiren müesseselerimiz olarak şimdilik yedi ilimizde açılmış bulunmaktadır. Bu müessesenin günden güne kemale ereceğine inanıyor ve üzerinde hassasiyetle çalışıyoruz”. Böylece yeni açılan bu eğitim-öğretim kurumlarının amacı da “müspet, münevver din adamı yetiştirmek” olarak açıklanmış olmaktadır (Ünsür, 2005:156). İmam-Hatip Okullarının amaçları, 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 22.maddesi hükümlerine göre; özellikle, imamlık ve hatiplik, Kur’an Kursu Öğreticiliği, gerektiğinde müftülük, vaizlik ve benzeri görevleri yapmak üzere öğrenim görmüş din görevlilerini yetiştirmek¹⁸ (Öcal, 2011a:189) olarak belirlenmiştir.

1951 yılında eğitim-öğretime açılan İmam-Hatip Okullarının ilk öğretmenleri, İmam-Hatip kurslarında görev yapmış olan medrese kökenli kişilerdir. Bu okullara öğretmen kaynağı olan Diyanet İşleri Başkanlığında yönetici, vaiz, müftü yetiştirecek olan İlahiyat Fakültesi henüz mezun vermemiş, Yüksek İslam Enstitüleri ise henüz daha açılmamıştı. Bu dönemde, kendilerine öğretmen yetiştiren İlahiyat Fakültelerinin kapıları bu kurumlara kapalı idi. 15 İmam-Hatip Okulunun 1721 öğrencisi 1953-1954 ders yılında bir kısmı hanım olan 50 kadrolu ve 39 ücretli öğretmen tarafından okutuluyordu. Öğrencilerin %65 ila %90’ı köylerden gelen çocuklar idi (Yavuz, 1993:162).

Açılan bu yedi İmam-Hatip Okulu’nu 1953-54 eğitim sezonunda İzmir, Trabzon, Antalya, Elazığ, Erzurum, Yozgat, Çorum ve Tokat illerin de açılan İmam-Hatip okulları izlemiştir. Okulların halk nezdinde rağbet görmesi ve yenilerinin açılması taleplerinin yanı sıra, mevcut din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla yeni imam hatip okullarının açılmasına devam edilmiş, bu bağlamda 1954-55 sezonunda Diyarbakır, 1956-57 öğretim yılında Adapazarı, 1958-59 sezonunda ise Burdur ve Balıkesir’deki okullar açılmıştır. İlk açılan yedi imam hatip okulundan sonra 1950’li yıllar boyunca

¹⁸ İmam-Hatip Okullarının Kuruluş Amaçları: Türk Mili Eğitim Komisyonuna Göre: “İslam tarihi boyunca din adamı medreseden yetişmiştir. Medresenin kaldırılması ile dini hayat, bu müesseseden yetişen eski nesiller tarafından bir müddet yürütülmüş ise de, son zamanlarda bu nesil de tükenmeye yüz tuttuğundan, hâsıl olan boşluğu hiçbir menşei (kaynağı) olmayan, gelişigüzel yetişmiş, eskiden daha cahil bir zümre doldurmaya başlamıştır. Bu durum, din adamı yetiştirme ihtiyacını doğurduğundan İmam-Hatip Okulları açılmıştır. Halkın Beklentisine Göre: Milletimizin, din ve manevi alanda içine düşürülmüş bulunduğu sefaletten ve perişanlıktan kurtulmasına yardımcı ve destek olmak... 1972’de belirlenen Resmî Amaçları: 20.04.1972 tarih ve 248 sayılı sayılı kararı ile onaylanıp yürürlüğe konulan “İmam-Hatip Okulları İdare Yönetmeliğinin” başlangıç kısmında belirlenen amaçlara göre; “Laik öğretim sistemimiz içinde, 3 Mart 1924 gün ve 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4.maddesi gereğince kurulmuş bulunan İmam-Hatip Okulunun amaçları 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 22.maddesi hükümlerine göre, özellikle İmamlık ve Hatiplik, Kur’an Kursu Öğreticiliği, gerektiğinde Müftülük, Vaizlik ve benzeri görevleri yapmak üzere öğrenim görmüş din görevlilerini yetiştirmektir” (Geniş Bilgi İçin Bk: Öcal, 1994:52,53; Öcal, 2011a:188,189;Ünsür, 2005:178,179).

12(on iki) okul daha açılmış ve sayı 19 (ondokuz)’a yükselmiştir. 27 Mayıs 1960 ihtilal’ından sonra kurulan hükümet döneminde 1962’de 7(yedi) okul daha açılmıştır. 1965 siyasi seçimleri neticesinde Süleyman Demirel’in başkanlığında kurulan Adalet Partisi(AP) hükümetleri döneminde İmam-Hatip okulu sayısı 72(yetmiş iki)’ye ulaşmıştır (Öcal, 1998:246,247).açıldıkları ilk yıllarda İmam Hatip Okulları I.devre ve II. devre ders dağıtım çizelgeleri şu şekilde oluşturulmuştur.

Tablo 16: Açılışının İlk Yıllarında İ.H.O. 1.Devre Ders Dağıtım Çizelgesi (1951)

DERSLER	1.Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf
Kur'an-Kerim (Arap Harfleriyle)Tevvid	2	1	1	1
Kur'an-Kerim (Türk Harfleriyle)Tevvid	1	1	1	-
Arapça	5	5	6	6-1
Tefsir	-	-	-	1+1
Akaid	3-2	3-1	3	1+1
Kelam	-	-	-	3-1
Din Dersleri	3	2	2	-
Fıkıh Usulü	-	-	-	2-1
Siyer ve Ahlak	1	1	1	1
Hadis ve Hadis Usulü	-	-	-	1
Türkçe	4+1	4-	4	3
Türkçe Hitabet	-	1	-	1
El Yazısı	1	-	-	-
Psikoloji	-	1	-	1
Tarih	1	1	1	1
Coğrafya	1	1	1	1
Yurttaşlık ve Kanun Bilgisi	1	2+1	1	1
Matematik	2+1	2	2	2
Fizik	-	-	1	1
Kimya	-	1	2	-
Beden Eğitimi	1	1	1	1
Müzik	1	2	1	1
Tabiat Bilgisi	2	-	1	-
Sağlık Bilgisi	-	-	-	2
Türk-İslam Sanatı	-	2	-	1
Yabancı Dil	2	1	2-1	1
Resim-İş	1		1	-

(Ünsür, 2005:159)

Tablo 17: Açılışının İlk Yıllarında İ.H.O II. Devre Ders Dağıtım Çizelgesi (1951)

DERSLER	I.Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf
Kur'an-Kerim ve Tefsir	3	3	3
Arapça	7	4	4
İslam Felsefesi ve Kelam	-	-	3
Fıkıh ve Feraiz	-	-	3
Dinler Tarihi ve İslamiyet	-	2	-
Hadis ve Hadis Usulü	-	-	3
Psikoloji	-	2	-
Sosyoloji ve Ahlak	-	-	3
Mantık	-	1	1
Türk-İslam Sanatları	-	2	-
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	4
Tarih	2	2	1
Coğrafya	1	1	1
Fizik	2	2	-
Kimya	1	1	-
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	2	1	-
Matematik	3	2	-
Kozmografya	-	-	1
Beden Eğitimi	1	1	1
Müzik	1	1	1
Milli Savunma	1	1	1
Resim	1	-	-
Yabancı Dil	2	2	2

(Ünsür, 2005:159)

I.devre ders dağıtım çizelgesine bakıldığında, toplam 27 dersin okutulmakta olduğu görülmektedir. Bunların on yedisi kültür, onu ise meslek dersidir. Haftalık 32 saat olan müfredat programının, birinci sınıfta Arapça dâhil on beş saati dini derslere, geriye kalan on yedi saati kültür derslerine ayrılmıştır. İkinci sınıfta ise meslek derslerine 13 (on üç), kültür derslerine de 19 (on dokuz) saat ayrılmıştır. Üçüncü ve dördüncü sınıflarda bu rakamlar 14(on dört) meslek 18(on sekiz) kültür ve 15(on beş) meslek, 17 (on yedi) kültür dersleri şeklinde ayrılmıştır. Toplam dört yılın 128 saat tutan haftalık ders saatinin 57 saati dini, 71 saati de kültür derslerine ayrılmıştır. Bu da genelde %44,5 dini ağırlıklı %55,5'de kültür ağırlıklı ders yükünün I. devrede hâkim olduğunun göstergesidir. II. Devre programı hazırlanırken de laik liseler örnek alınmış ancak haftalık ders sayısı 32 (otuz iki) olarak korunmuştur. II. devre programında ise; ders dağıtım çizelgesinde görüldüğü gibi meslek derslerinin kültür derslerine oranı ise, $35/96 = \%36,5$ civarındadır. Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime eleman hazırlamaktadır. Çünkü ders programları arasında yaklaşık %40'lık bir oranla meslek (dini) dersleri, %60 oranında ise kültür ve fen dersleri yer almıştır. O yıldan zamanımıza bu denge devamlı koruna gelmiştir (Ünsür, 2005:159,160; Öcal, 1994: 52; İFAV, 1997: 19).

1950'li yıllarda İmam-Hatip Okulları müfredat programı bu merkezde iken, 14 Ağustos 1958 tarihinde kurulan Milli Eğitim Komisyonunun 1959 yılında Milli Eğitim Bakanlığına sunduğu raporunda, İmam-Hatip Okulları müfredat programı ile ilgili olarak; İmam-Hatip Okullarının müfredat programında, dinle ilgili derslerle diğer genel bilgi dersleri arasında, genel bilgi dersleri aleyhinde bir nispetsizlik müşahade edilmiştir. Bu okulların dinle ilgili meslek okulları olduklarını kabul ettikten sonra dahi göze batmakta olan bu nispetsizliğin giderilmesi için İmam-Hatip Okulları müfredat

programının yeniden incelenmesi ve tertiplenmesi lüzumuna kaniiz denilmektedir (Dinçer, 1974: 69). 7 yıllık öğretim süresi genelinde 40/60'lık kültür dersleri ileyhine görülen ders dağıtımı, kültür dersleri aleyhine dengesizlik olarak görülmüştür. 1960 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli” bir komisyon kurulmuştur. Komisyon kararlarının yer aldığı raporda, İHO müfredat programları ile ilgili olarak; “Müfredat programı ıslah edilmeli, genel bilgi ve din bilgisi verildikten başka, öğrencilerin hayatta müstahsil olmalarını sağlayacak bir meslek sahibi olma şartları sağlanmalıdır” denilmektedir (Dinçer, 1974:72,74). 1961 yılında yayınlanan “Dinle ilgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu”nda; müfredat programlarının yeniden gözden geçirilmesi teklifi bakanlığa arz edilmiştir (Parmaksızoğlu, 1966: 36).

Bu çerçevede sürdürülen çalışmalar sonunda 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı Talim Terbiye Dairesi kararı ile İHO yeni bir statüye kavuşturuldu. Buna göre 7 yıllık öğretim süresine son verilerek ortaokula dayalı ve öğrenim süresi 4 yıl olan okullar haline getirilmiş oldu. 1972-1973 yılından itibaren bu yeni okullara ortaokul mezunları alınmaya başlandı (Cebeci,1990: 37). VII. Milli Eğitim Şurasında; ortaokul programlarının aynen İmam-Hatip Okulları I.devresi için de uygulanması ve “İmam-Hatip Okulları ortaokula dayalı bir meslek okuludur” kararının alınması, program değişikliği meselesini; ortak kısım 3, lise kısmı 4 yıllık olarak uygulamanın başladığı 1971-1972 öğretim yılına kadar gündemde tutmuştur (Ünsür,2005:161). 1971-1972 öğretim yılı öncesi, I.ve II. devre ders dağıtım çizelgesi şu şekildedir:

Tablo 18: 1970 Yılında İmam-Hatip Okulları I.ve II. Devre Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	I.Devre				II. Devre		
Kur'an-ı Kerim	3	2	2	1	2	1	1
Arapça	5	5	6	5	5	5	5
Tefsir	-	-	-	2	1	1	1
Akaid	1	2	3	2	-	-	-
Kelam	-	-	-	2	-	-	1
Din Dersleri	3	2	2	-	-	-	-
Fıkıh	-	-	-	1	-	1	1
Siyer ve Ahlak	1	1	1	1	-	-	-
İslam Tarihi	-	-	-	-	1	1	-
Hadis ve Usulü	-	-	-	1	-	-	2
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	1	-
Psikoloji Din Psikolojisi	-	-	-	1	-	2	1
Mantık, Sosyoloji, Din Sos	-	-	-	-	-	-	3
Felsefe ve İslam Felsefesi	-	-	-	-	-	-	3
Sanat Tarihi	-	-	-	1	1	2	-
Türkçe-Edebiyat	5	4	4	3	4	4	3
Kompozisyon	-	-	-	-	1	-	1
Türkçe Hitabet	-	-	-	1	-	-	-
El Yazısı	1	1	-	-	-	-	-
Tarih	1	1	1	1	2	1	1
Coğrafya	1	1	1	1	1	1	1
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1	-	-	-	-
Fizik	-	2	1	1	2	2	-
Kimya	-	-	2	-	1	1	-
Matematik	3	3	2	2	3	2	-
Kozmografya	-	-	-	-	-	-	1
Tabiat Bilgisi	2	2	1	-	-	-	-
Biyoloji Sağlık Bilgisi	-	-	-	-	2	-	-
Kanun Bilgisi	-	-	-	1	-	-	-
Sağlık Bilgisi	-	-	-	2	-	1	-
Farsça	-	-	-	-	2	2	2
Yabancı Dil	2	2	2	1	2	2	2
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	-	-	-
Resim-İş	1	1	1	-	-	-	-
Milli Savunma	-	-	-	-	1	1	1
TOPLAM	32	32	32	32	32	32	32

(Parmaksızoğlu, 1966:81,82)

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunun 32.maddesiyle İHO adı İmam-Hatip Lisesi olarak değiştirildi. Yine bu kanunun bu maddesi gereğince İmam-Hatip Liselerinde hem mesleğe hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulanmaya başlandı. Ancak bu okulların bünyesinde bulunan ortaokullar, diğer ortaokullardaki seçmeli dersler yerine Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerini zorunlu seçmeli dersler olarak okutarak varlıklarını devam ettirdiler (Cebeci, 1990: 37). Kanunun 32.maddesinde "İmam-Hatip Liseleri" başlığı altında bu okullar şu şekilde tanımlanmıştır:

"İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu Öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe, hem yüksek öğrenime

hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.” Milli Eğitim Temel Kanunu’nun yürürlüğe girmesi İmam-Hatip Liseleri açısından iki önemli sonucu ortaya çıkarmıştır bunlar:

- 1- Tevhid-i Tedrisat Kanunu’ndan sonra bu okullar için ikinci bir hukuki dayanak oluşmuştur.
- 2- Diğer bütün mesleki ve teknik okullarla birlikte İmam-Hatip Okulları da “Lise”ye dönüştürülmek suretiyle, Yüksek İslam Enstitülerinin yanında üniversitelere giriş kapısı da aralanmıştır. Aralanan bu kapıdan İmam Hatip Lisesi çıkışlı gençler artık üniversitelerin bütün Fakülteleri’ne veya bölümlerine değilse bile, Liselerin Edebiyat Kolu programlarını uyguladıkları için bu kol mezunlarının girebildikleri fakültelere ve bölümlerine girme hakkı elde etmişlerdir (Öcal, 2007:533). Yeni düzenleme ile ortaya çıkan ortaokula dayalı İmam-Hatip Okullarının ders dağıtım çizelgesi şu şekildedir:

Tablo 19: İmam-Hatip Okulu Haftalık Meslek Dersleri Ders Dağıtım Çizelgesi (1971-1973)

Dersler	Sınıflar				
	I	II	III	IV	Toplam
Kur’an-ı Kerim	5	4	4	5	18
Arapça	4	4	3	3	14
Akaid	-	-	2	-	2
Kelam	-	-	-	2	2
Din Dersi	2	2	2	-	6
Fıkıh	-	-	-	2	2
Tefsir	-	2	2	2	6
Hadis	-	2	2	2	6
Siyer ve ahlak	2	-	-	-	2
Hitabet	-	-	-	2	2
TOPLAM	13	14	15	18	60

(Ünsür, 2005:177)

Tablo 20: İmam-Hatip Okulu Haftalık Kültür Dersleri Ders Dağıtım Çizelgesi (1971-1973)

Dersler	Sınıflar				
	I	II	III	IV	Toplam
Türk Dili ve Edebiyatı	5	5	3	3	16
Tarih	2	2	2	-	6
Sanat Tarihi	-	-	-	2	2
Coğrafya	2	2	2	-	6
Matematik	4	2	2	2	10
Fizik	3	2	2	-	7
Kimya	3	2	1	-	6
Tabiat Bilgisi (Biyoloji)	-	3	2	-	5
Psikoloji	-	-	2	-	2
Felsefe	-	-	-	6	6
Yabancı Dil	3	3	3	3	12
Beden Eğitimi	1	1	1	-	3
Müzik	1	1	1	-	3
Milli Güvenlik	1	1	1	-	3
Sağlık ve Beslenme Eğitimi	-	-	1	-	1
Tarım	-	-	-	2	2
Endüstri Bilgisi	-	-	-	2	2
TOPLAM	25	24	23	20	92

(Ünsür, 2005:177)

Çizelgede görüldüğü gibi, 1971 öncesi okutulan dersler yeni programda yer alan derslerin birkaç tanesi dışında benzerlik arz etmektedir. İlk bakışta göze çarpan, Farsça, Astronomi ve Dinler Tarihi derslerinin programdan çıkarıldığı ve Tarım, Endüstri Bilgisi, Müzik, Hitabet gibi derslerin ilave edildiğidir. Meslek derslerinin kültür derslerine oranı ise, lise 1.sınıfta 13/25, lise 2.sınıfta 14/25, lise 3.sınıfta 15/23 ve lise 4.sınıfta 18/20 dir. Tüm sınıflarda genel olarak toplam 152 ders saati içinde 60 saat meslek dersleri ve 92 saat kültür dersleri haftalık yekûn oluşturmaktadır. Buna göre, meslek derslerinin programda ağırlığı %39,5, kültür derslerinin ki ise %60,5 oranındadır. Yani % 40 ve % 60'lık denge yeni programda göz önünde bulundurulmuştur. Bu dönemde (1971-1973) yeni İmam-Hatip Okulu açılmamıştır.

1973'te yapılan seçim sonrasında Bülent Ecevit Başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyon hükümeti döneminde (1974-1975) yılında 29 (Yirmi dokuz) İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. Bu Hükümetten sonra Süleyman Demirel'in Başkanlığında kurulan koalisyon hükümetleri döneminde ise (1980 yılına kadar) toplam 272 okul öğretime başlamıştır. 12 Eylül 1980 ihtilali dönemine gelindiğinde okul sayısı 374'e ulaşmıştır. Yeni açılan okullardan 33'ü Bülent Ecevit, 269'u Süleyman Demirel Hükümetleri dönemine aittir. Bütün bu gelişmeler sebebiyle 6 (Altı) yıllık bu dönemde İHL sayısında olduğu gibi öğrenci sayısında da büyük bir artış oldu. Orta ve lise kısmında 1973-1974'te toplam 34.482 olan öğrenci sayısı 1980-1981 öğretim yılına gelindiğinde 201.004'e ulaşmıştır (Öcal, 2007:534; Örtlek, 1998:580).

4.1.2.3. Genişleme Dönemi (1980-1997 Arası)

Dünyamız pek çok alanda büyük ve hızlı değişimler yaşamıştır. Teknoloji, ekonomi ve haberleşme alanında ulaşılan ilerleme, beklentileri bile aşacak şekilde hızlı ve görkemli olmuştur. Ancak sanayileşme ve şehirleşme beraberinde psiko-sosyal,

ekonomik ve kültürel olayları karmaşık bir tarzda hızlanmıştır. Dünya küçülmüş, toplumların pek çok açıdan birbirinden etkilenmesi kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bu yoğun etkileşim küreselleşme olgusunu da beraberinde getirmiştir (Ayhan, 2002:247). Küreselleşme, siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenlerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmıştır (Giddens, 2008:84).

Sanayileşmiş ülkelerde özellikle 1980’li yıllarda takip edilen piyasa yönelimli neo-liberal ekonomik modelin etkilerinin tüm dünyada hissedilmeye başlanması ekonomik küreselleşmenin bir işareti sayılmaktadır. Noe-ekonomik yapılanmanın toplumsal tabakalaşma sistemi içerisinde sınıflar arasındaki farkları arttırması, sosyo-ekonomik statüsü düşük olanların dinsel hareketlere yönelmelerine neden olmuştur (Bodur, 2003:50). Küreselleşme din ilişkisi bağlamındaki gelişmelerin ülkemizdeki dini hayat üzerindeki etkilerine bir göz atacak olursak liberal teolojiler çerçevesinde dini çoğulculuk ve tolerans gibi söylemlerle meşruluk zemini arayan dini cemaat ve hareketlerin faaliyetlerinde bir artış olduğu görülmektedir. Bu tür organizasyonlar küreselleşmenin imkânlarından yararlanarak kendilerine bir yer edinmek istemektedirler (Bodur, 2003:54). Ülkemizde 1980’li yıllar demokrasinin sekteye uğradığı özgürlüklerin kısıtlandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde din eğitimi adına yapılan en önemli faaliyet okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu hale getirilmesi ve anayasal güvence altına alınmasıdır. Din derslerinin zorunlu hale getirilmesini ve din eğitimi veren kurumlara müdahale edilmemesini küreselleşmenin Türk toplumu üzerindeki dini etkisi olarak değerlendirmek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

1970’li yıllarda halkın artan talepleri ve siyasi atmosferinde etkisi ile İmam-Hatip Liselerinin sayısı hızla artarak 1980-1981 öğretim yılında 374’e ulaşmıştır (Cebeci, 1990: 37). 12 Eylül 1980 darbesiyle askerin yönetime el koyup, meclisi ve siyasi partileri kapattıktan sonra tüm Türkiye’yi yeni bir tasarımla şekillendirmeye soyunduğu günlerde, İmam-Hatip Liselerinin geleceğinin ne olacağı da merak konusu olmuştu. Bilhassa son yıllarda bu okullar çevresinde yaşanan tartışmalar ve İmam-Hatiplerin giderek siyasal İslam’ın merkezlerinden biriymişçesine algılanması, bu okulların geleceğinin parlak olmadığı yolundaki kanaatlerin artmasına sebep olmaktaydı. İlk günlerdeki beklentiler meclis ve tüm siyasi sistemi tasfiye den 12 Eylül yönetiminin bu okulları kapatacağı, eğer kapanmayacaksa da sayılarını azaltarak sıkı bir şekilde denetim altına alacağı yönündeydi. Ancak, gelişmeler hiç de beklendiği gibi olmadı (Gökçağı, 2005:226,227).

12 Eylül’de yönetimin askerler tarafından devralındığı tarihte Türkiye’deki İmam Hatip Lisesi sayısı 374’tür (Gökçağı, 2005:233). 12 Eylül sonrasında irticai etkinliğin önüne geçmek adına, tereddütler ve kuşkular bulunsun da, İmam Hatip Liselerinin varlığına dokunmayan ihtilal yönetimi, bilhassa üniversiteye girişte bu okul mezunlarına tanımış olduğu haklarla bir anlamda bu okullara sahip de çıkmıştır¹⁹. Kenan Evren sıklıkla İmam Hatip Liselerinin sayılarının artmasına sebep olduğu yönündeki eleştirilere verdiği cevaplarda, kendisi döneminde sadece Tunceli’de ve İstanbul Beykoz’daki Anadolu İmam Hatip Liselerinin açıldığını belirtmiştir. Mevcut İHL sayısının kendi döneminde 376 olduğunun ve 33 tanesinin sadece ortaokul olan bu

¹⁹ Bu dönemde hazırlanan Anayasa’nın 24. Maddesi ile “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersleri zorunlu hale getirilmiştir (Ünsür, 2005: 64).

376 okulda okuyan öğrencilerin sayısının ise, 66.562'si erkek, 12.687'si kız olmak üzere 79.249 olarak belirtmiştir (Çalmuk, 2004: 81). 12 Eylül 1980 askeri ihtilal'ından sonra Emekli Oramiral Bülent Ulusu tarafından kurulup 13 Aralık 1983'e kadar devam eden ve Milli Eğitim Bakanlığı'nı Hasan Sağlam'ın üstlendiği hükümet döneminde yeni İHL açılmamıştır (Öcal,2007:536). İHL'nin mevcut durumu adeta dondurulmuştur. Çünkü bu dönemde; daha lise kısmı faaliyete geçmemiş olan 1978 yılı ve sonrası açılmış İmam Hatip Liselerinin lise kısmına öğrenci kaydı yaptırılmamıştır (Ünsür, 2005: 63).

14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Türk eğitim sistemini bazı yönleriyle yeniden ele alması ve birtakım düzenlemeler getirmesi nedeniyle önem arz etmektedir. Bu kanun, 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunla bazı değişikliklere uğramış ve bu günkü son şeklini almıştır. 1973 yılı öncesi, önleri yükseköğrenime Yüksek İslam Enstitüleri dışında kapalı olan bu okullar, 1973-1983 yılları arası uyguladıkları lise edebiyat kolu programı doğrultusunda yükseköğretim kurumlarına girebilmişlerdir. 16.6.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunun 10.maddesi²⁰ hükmünce diğer meslek liseleri gibi bütün yükseköğretim kurumlarına girebilmek için aday olma hakkına sahip olmuşlardır. Bu yıllardan sonra, İmam Hatip Lisesi mezunlarının yoğun bir şekilde, teoloji (ilahiyat) eğitimi veren yükseköğretim kurumları dışına yönelmeye başladıkları görülmektedir (Ünsür, 2005:178,179;Arslan, 1995:158).

12 Eylül dönemindeki uygulamaların Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki uygulamalardan belirleyici farkı, din olgusunu artık sadece vicdani boyuta indirgenmiş bir konu olarak görmemesi, konunun toplumsal boyutunu kabullenmesi oluşturmaktadır (Gökaçtı, 2005:233). 1980'li yılların sonrasında muhafazakâr kesimin yaşadığı değişim ve dönüşümün belki de en çarpıcı örneği, Anadolu Lisesi statüsü altında açılan İmam Hatip Liseleri oluşturmıştır. Kuruluş amacı din adamı yetiştirmek olan ve zaman içinde çeşitli gerekçelere bağlı olarak ülke çapında yaygınlaşan bu okulların, 1980 sonrasındaki değişime paralel olarak, yabancı dille eğitim yapan, bilgisayar laboratuvarları olan, çeşitli etkinliklerin yapılabileceği tesisleri ile spor sahalarına sahip birer modern eğitim kurumuna doğru evirilmeleri bu kesimde yaşanan değişimde tipik bir göstergesi olmuştur. Çocuklarının din adamı olmasından ziyade dini değerleri özümsemiş bireyler olarak yetişmesini, ama bunu yaparken de, zamanın gereği olarak yabancı dil konuşabilmesini, günümüz teknolojisini kullanabilmesini ve dönemin yükselen değerlerinden çocuklarının haberdar olmasını isteyen insanların talepleri doğrultusunda kurulan ve gelişen Anadolu İmam Hatip Liseleri kısa zamanda yaygınlık kazanmıştır (Gökaçtı, 2005:237).

Turgut Özal'ın 1983 ile 1989 yılları arasında (I. ve II. Özal hükümetleri) döneminde dört tane Milli Eğitim Bakanı görev yapmıştır. Bunlardan M.Vehbi Dinçerler dönemine denk gelen zaman diliminde, Beşinci Beş Yıllık kalkınma planında öngörülen Almanca Dil Ağırlıklı Anadolu İmam Hatip Liselerinden ilki İstanbul'da 1985-1986 öğretim yılından itibaren eğitim-öğretime başlamıştır (Hayıt,1993:117; Gündüz, 1998:554). Bu okul önce Beykoz'da öğretime başlamış, sonra Kartal'a taşınmıştır (Öcal, 2007:536). Bu okul daha ziyade Almanya'daki İşçilerimizin

²⁰ 2842 sayılı kanunun 10.maddesi: “Lise veya dengi okulları bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır.” “Hangi yükseköğretim kurumlarına, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yükseköğretim Kurulu tarafından tespit edilir”(Öcal, 2007:535).

çocuklarının eğitim görebilecekleri bir okul olarak düşünülmüş ve açılmıştır. 1989'da ise, aynı okulun İngilizce eğitim yaptıran şubesi de açılmıştır. 1993'te Bursa, Güngören (İstanbul), Isparta ve Konya Anadolu İmam Hatip Lisesi önce klasik İHL müdürlüklerine bağlı olarak açılmışlar, sonradan bağımsız müdürlük haline gelmişlerdir. 1993 yılında ayrıca İçel (Mersin) Bozyazı'da Hollanda'daki işçilerin çocuklarının eğitimi için bir Anadolu İmam Hatip Lisesi daha açılmış olup, bu dönemdeki Anadolu İmam Hatip Liselerinin toplam sayısı 7 (yedi)' dir (Öcal, 1994:59,60).

Öte yandan 1991 yılından başlayarak muhtelif yıllarda bazı il ve ilçelerdeki İmam Hatip Liselerinin bünyesinde ve aynı müdürlüğün yönetiminde (bağımlı) Anadolu İmam Hatip Liseleri açılmaya başlamıştır. 1996 yılına gelinceye kadar bu şekilde açılan Anadolu İmam Hatip Liselerinin sayısı 100'e ulaşmıştır. Halen 1998-1999 öğretim yılı itibarıyla 7'si bağımsız müdürlük halinde, 100'ü ise bağımlı olarak açılanlar olmak üzere 107 AİHL eğitim-öğretim faaliyetini sürdürmektedir (Öcal, 1998:248). 26.06.1993 tarihli kararla İstanbul Kadıköy İHL bünyesinde, 15.09.1993 tarihli kararla da Ankara Tevfik İleri İHL bünyesinde yabancı dil (İngilizce) ağırlıklı İHL programları açılmıştır. Bu ikisini de (Klasik) İHL bünyesinde açılmış bağımlı AİHL gibi mütalaa etmemiz halinde, bu okulların sayıları (bağımlı+bağımsız) toplam (7+100+2=) 109'a ulaşmıştır (Öcal, 1999:223). Aynı dönemde İmam Hatip Liselerinin hem ülke çapında büyük bir yaygınlık kazanması, hem de alternatif bir eğitim modeli olarak algılanmaya başlanması, hem de bütün bunlara paralel olarak muhafazakâr kesimde yaşanan değişim ve dönüşüm giderek daha çok dikkat çeker olmuştur. Daha önce çeşitli gerekçelere bağlı olarak eleştiri konusu yapılsalar da, kuruluş nedenleri ve varlıkları fazlaca eleştiri konusu olmayan İmam Hatip Okulları ilk kez 1990'lı yıllardan itibaren ciddi anlamda sorgulanmaya ve mevcut konumları itibarıyla eleştirilmeye başlanmıştır. Türkiye'de yaşanan değişim ve dönüşüme paralel kendisi de ciddi bir değişim sürecinden geçen muhafazakâr kesimlerin, bu dönemde aldığı yeni görünüm tartışmaların içeriği ve niteliğini de değiştirmiş bulunmaktaydı. Bu gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olarak, İmam Hatip Liseleri de bu dönemde hazırlanan çeşitli raporlarda mercek altına alınmaya başlamıştır (Gökçe, 2005:238,239).

Bu bağlamda İmam Hatip Liselerinin mevcut durumuna yönelik ilk ciddi değerlendirme TUSİAD'ın hazırlanmış olduğu “ Türkiye’de Eğitim” başlıklı meşhur raporda dile getirilmiştir. Bu raporda 1989 yılına kadar İmam Hatip Liselerindeki gelişmeler incelenmiş, bu okulların öğrenci artışına dikkat çekilerek bu okulların öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması tavsiye edilmiştir. İstanbul Ticaret Odası (İTO) tarafından 1990 yılında yayınlanan “Türkiye’nin Eğitim Politikası” adlı eserde ise İmam Hatip Liselerindeki öğrenci artışına işaret edilerek, söz konusu okulların son yirmi yıl içinde en hızlı öğrenci artışı sağlayan öğretim kurumları olduğu belirtilmiştir. Yine 1991 yılında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından bir başka raporda da, İmam Hatip Liseleri TUSİAD raporundaki gerekçelerin benzerleri dile getirilmek suretiyle ele alınmış²¹. Ve bu okullardaki öğrenci sayısında

²¹ 1 Temmuz 1990 tarihli “Türkiye’de Eğitim” adlı TUSİAD tarafından hazırlanan raporun, İmam-Hatip Liseleri ile ilgili kısımlarına katılmak mümkün değildir. İmam Hatip Liseleri üzerine araştırma yapacaklar, bu raporlara bakarak eskimiş fikirleri, kabul görmeyen görüşleri tekrar gündeme getirmemelidirler. Bu raporda İmam-Hatip Liseleriyle ilgili doğru olamayan görüşler bulunmaktadır. Bu raporun kamuoyuna sunulduğu 19 Eylül 1990 tarihinde, zamanın Cumhurbaşkanı merhum Turgut Özal bu raporu tenkit ederek diyor ki: “İmam-Hatip liselerinin eksikliklerini oturup önyargılarla değil, hakiki

görülen artışın diğer liseler ile meslek liselerine göre 7 ila 8 kat daha fazla olduğu, dolayısı ile bu okulların kuruluş amacının dışına çıktığı diler getirilmiştir (Ünsür, 2005:186,187;Gökaçtı, 2005:236).

1990-1991 öğretim yılında İmam-Hatip Liselerinin bünyesindeki ortaokullarda 208.105, lise kısmında ise 100.687 olmak üzere toplam 308.872 öğrenci öğrenim görmektedir. Toplam öğretmen sayısı da 12.447 olup, 25 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Oysa TİSK raporunda bu okullarda bir öğretmene 7 öğrenci düştüğü ifade edilmiştir. Oysa yukarıda açıklandığı şekli ile Milli Eğitim Bakanlığı verileri bu açıklamanın gerçeği yansıtmadığı göstermektedir (Ünsür, 2005:187,188).

duruma iyi bakarak, muhakkak surette makul bir uzlaşa içerisinde ortaya koymamız lazımdır. Aksi takdirde biz toplum içindeki gerginliklere devam ederiz. Bunları çözemeyiz” (Ayhan,1995: 14-16) demektedir.

Tablo 21: 1993-1994 Öğretim Yılı İtibariyle İHL Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

ORTAOKUL KISMI	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Yeni Kaydolan	37970	38.85	59777	61.15	97747
Toplam Öğrenci	102253	37.29	171922	62.71	274175
LİSE KISMI	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Yeni Kaydolan	19382	35.91	34592	64.09	53974
Toplam Öğrenci	53061	32.68	109292	67.32	162353
TÜRKİYE GENELİ	Kız	%	Erkek	%	TOPLAM
Ortaokul Kısmı	102253	37.29	171922	62.71	274175
Lise Kısmı	53061	32.68	109292	67.32	162353
TOPLAM	155314	35.58	281214	64.42	436528

(Ünsür, 2005:188)

1991-1992 öğretim yılından itibaren Talim Terbiye Kurulunun 29.8.1991 tarih ve 130 sayılı kararı ekinde şartları taşıyan ve istekli olan ortaöğretim kurumlarında Ders Geçme ve Kredi Sistemi Uygulamasına geçilmiştir. Aynı ders yılında İmam-Hatip Liselerinin çoğunluğu bu sisteme geçmiş, diğerleri ise sonraki yıllarda bu sisteme geçmeye başlamışlardır. Bu sisteme göre, İmam-Hatip Lisesi, her biri bir bütün ve diğerlerinden bağımsız 8 döneme ayrılmıştır. Dersler; Ortak Kültür Dersleri, Ortak Meslek Dersleri ve Seçmeli Dersler olarak üç gruba ayrılmış ve 208 kredi/saat limitini dolduran öğrenciye, eğer kredilerini düzenli olarak almış ve başarılı olmuşsa²² 8 dönem yerine 6 dönemde takip etmiş olduğu ders yoğunluğuna göre belirlenen alanlardan birinden mezun olabilmektedir. Ancak, İmam-Hatip Liseleri mezunları bu haktan yararlandırılmamış, öğrenim süresince takip ettiği dersler doğrultusunda “alan diploması” alamamış, seçtiği alan dersleri ne olursa olsun diplomalarının alanı bölümüne “Sosyal Bilimler ve Edebiyat” ibaresi yazdırılmıştır (Ünsür, 2005:190,191).

İmam Hatip Liseleri, Orta ve Lise kısmı (Klasik ve Kredili Sistem) dersleri ve haftalık ders/kredi saat’leri şu şekildedir.²³

²² Sisteme göre bir öğrenci bir dönemde en az 25 en fazla 38 kredi/saat ders alabilmektedir.

²³ Buraya alınan İmam Hatip Liseleri, Orta ve Lise kısmı (Klasik ve Kredili Sistem) dersleri ve haftalık ders/kredi saat’leri için (bkz: Ünsür,2005:192-196)

Tablo 22: İmam Hatip Liseleri (Lise Kısmı) Haftalık Ders Çizelgesi (M.E. B Talim ve Terbiye Kurulunun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı Kararı Gereğince)

DERSLER	SINIFLAR				
	IX	X	XI	XII	TOPLAM
Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3	14
Arapça	5	5	4	4	18
Akaid ve Kelam	-	-	2	2	4
Fıkıh	-	3	3	-	6
Tefsir	-	-	2	3	5
Hadis	-	2	2	2	6
Siyer	2	-	-	-	2
Dinler Tarihi	-	-	-	2	2
Hitabet ve Mesleki Uygulama	-	-	2	2	4
Meslek Dersleri Toplam	11	14	18	18	61
Türk Dili ve Edebiyatı	5	5	3	3	16
Psikoloji	-	2	-	-	2
Felsefe Grubu	-	-	-	6	6
Tarih	3	3	-	-	6
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	3	-	3
Sanat Tarihi	-	-	2	-	2
Coğrafya	2	2	2	-	6
Matematik	4	3	3	2	12
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	3	-	-	-	3
Fizik	3	-	-	-	3
Kimya	2	-	-	-	2
Yabancı Dil	3	2	2	3	10
Beden Eğitimi	2	2	1	1	6
Milli Güvenlik Bilgisi	-	1	-	-	1
Seçmeli Dersler	-	4	4	4	12
Kültür Dersleri Toplam	27	24	20	19	90
Genel Toplam	38	38	38	37	151

Tablo 23: İmam Hatip Liseleri (Orta Kısım) Haftalık Ders Çizelgesi (M.E. B Talim ve Terbiye Kurulunun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı Kararı Gereğince)

DERSLER	SINIFLAR		
	VI	VII	VIII
Türkçe	6	6	6
Matematik	4	4	4
Fen bilgisi	4	4	4
Milli tarih	2	2	-
Milli coğrafya	2	2	-
Vatandaşlık bilgileri	-	-	3
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	2
Yabancı Dil	3	3	3
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	2	2	2
Resim-İş	1	1	1
Müzik	2	2	2
Beden Eğitimi	2	2	2
Ortak Dersler Toplamı	28	28	28
Kur'an-ı Kerim	5	5	5
Arapça	3	3	3
TOPLAM	36	36	36

Tablo 22: İmam Hatip Liseleri Seçmeli Dersler

X.SINIF	XI. SINIF	XII. SINIF
Resim (1)	Resim (2)	Resim (3)
Spor (1)	Spor (2)	Spor (2)
II. Yabancı Dil (1)	II. Yabancı Dil (2)	II. Yabancı Dil (3)
Takviyeli Yabancı Dil (1)	Takviyeli Yabancı Dil (2)	Takviyeli Yabancı Dil (3)
Güz. Kon Yaz (1)	Güz. Kon Yaz (2)	Güz. Kon Yaz (3)
Bilgisayar	Bilgisayar	Bilgisayar
İş ve Tem. Mes.Bil.(1)	İş ve Tem. Mes.Bil.(2)	İş ve Tem. Mes. Bil.(3)
Daktiloğrafya	Daktiloğrafya	Daktiloğrafya
Dini Musiki (1)	Dini Musiki (2)	Dini Musiki (3)
Hüsn-ü Hat (1)	Hüsn-ü Hat (2)	Hüsn-ü Hat (3)
Tezhib	Tezhib	Tezhib
Fizik (1)	Fizik (2)	Fizik (3)
Kimya (1)	Kimya (2)	Kimya (3)
Biyoloji Sağ. Bilgisi (1)	Biyoloji Sağ. Bilgisi (2)	Biyoloji Sağ. Bilgisi (3)
Turizm	Ekonomi (1)	Ekonomi (2)
-----	-----	Astronomi

Tablo 23: Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan İmam-Hatip Liselerine Ait Ders Çizelgesi “Ortak Kültür Dersleri”

Dersin Adı	Haftalık	Kredi Sayısı	Toplam Kredi
Türk Dili ve Edebiyatı	1	4	14
	2	4	
	3	3	
	4	3	
Felsefe	1	2	4
	2	2	
Tarih	1	4	8
	2	4	
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	1	2	4
	2	2	
Coğrafya	1	2	4
	2	2	
Matematik	1	5	10
	2	5	
Fen Bilimleri	1	5	10
	2	5	
Yabancı Dil	1	4	8
	2	4	
Beden Eğitimi	1	2	4
	2	2	
Milli Güvenlik Bilgisi	1	2	2
			68

Tablo 24: Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliğini Uygulayan İmam-Hatip Liselerine Ait Ders Çizelgesi “Ortak Meslek Dersleri”

Dersin Adı	Haftalık	Kredi Sayısı	Toplam Kredi
Kur'an-ı Kerim	1	4	22
	2	6	
	3	6	
	4	6	
Arapça	1	4	20
	2	5	
	3	5	
	4	6	
Akaid	1	4	4
Kelam	1	2	4
Fıkıh	1	4	8
	2	4	
Tefsir	1	4	8
	2	4	
Hadis	1	4	8
	2	4	
Siyer	1	2	4
	2	2	
Dinler Tarihi	1	4	4
Hitabet ve Mesleki Uygulama	1	4	8
	2	4	

İmam Hatiplere yönelik sorgulama ve eleştiriler tüm 1990'lı yıllar boyunca artarak devam etmiştir. Böylece, müstakil İHL, AİHL ve İmam Hatip Liseleri bünyesindeki Anadolu İmam Hatip Lisesi sınıflarıyla birlikte 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde sayıları 500'ü aşmış olan bu okullara yönelik eleştirilerin ağırlık noktasını, mevcut laik eğitim ve öğretim sistemine ciddi bir alternatif haline geldikleri iddiası oluşturmuştur. Yine bu tartışmalar bağlamında neredeyse yüzyıldır var olan bir tartışma da yeniden gündeme gelmiş ve İmam Hatiplerin bir anlamda laik okullar karşısındaki medrese işlevini üstlenerek, eğitim birliği hedefinden uzaklaşmasına ve dolayısı ile ikili insan tipinin yeniden ortaya çıkmasına sebep olduğu ifade edilmiştir. Ya da başka bir ifadeyle mevcut gelişmenin laik cumhuriyetin en hassa olduğu konulardan birisini ihlal etmekte, hatta tamamen geçersiz kılmaya yönelik bir eğilim içinde olduğu iddia edilmiştir. Gerçek Cumhuriyetin tehlikede olmasından ziyade tüm cumhuriyet tarihi boyunca devlet ile muhafazakâr kesimler arasında var olan uzlaşmadaki güç dengelerinin son 20 yılda yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler bağlı olarak muhafazakâr kesimler lehine değişmekte olduğudur. Gidişattan memnun olmayan çevrelerin bozulan güç dengesini kendi lehlerine düzeltilmesi için çeşitli ortamlarda bir müdahalenin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ve böylece 28 Şubat sürecine gelinmiştir (Gökacı, 2005:240,241).

4.1.2.4. Katsayı Uygulaması (1997-2011 Arası)

Kamuoyunda 28 Şubat olarak bilinen dönem ülkemizde bazı alanlarda ciddi değişikliklere yol açmış, siyasi iktidar el değiştirmiş, başta eğitim olmak üzere pek çok alanda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu dönemde yaşanan olayların siyasi yönü bizi pek fazla ilgilendirmemekte olup daha çok bu dönemde yapılan düzenlemelerin eğitim üzerindeki etkilerini ele almaya çalışacağız. 28 Şubat süreci ile birlikte uygulanmaya başlayan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasının din eğitimi ve özelde ise İmam Hatip Okulları üzerindeki etkilerini, bu konu üzerine yapılan tartışmaları incelemeye çalışacağız.

1973'te yürürlüğe konulan Milli Eğitim Temel Kanunu ile bütün mesleki ve teknik liselerle imam hatip okullarının da liseye çevrilip İmam Hatip Lisesi adını alması ve mezunlarının üniversiteye girme hakkı elde etmesinden sonra bu okullar sık sık tartışma konusu olmuştur. Mezunların büyük bir azimle ve gayretle çalışıp dini yüksek öğrenim kurumları dışında başka yüksek öğrenim kurumlarında da öğrenim görmeye başlamaları bazı kişi veya kesimleri rahatsız etmiştir. Onlara göre; İHL mezunlarının kendi alanlarındaki mesleki (dini) yüksek öğretim kurumları dışındaki fakülte ve yüksek okullara gitmeleri mevcut Cumhuriyet rejimi ve Laiklik açısından sakıncalı idi. Bu konuda siyasi parti mensupları arasında sık sık tartışmalar yapılmıştır. Bir kısım gazete ve köşe yazarları ve bazı üniversite öğretim elemanları bu konuda yazılar yazmış, TV programlarında konuşmalar yapmışlardır. Hatta bazı öğretim üyeleri her yıl kendi fakültelerinin hangi bölümüne kaç İHL mezunu girdiğini tespit ederek kamuoyuna deşifre etmişlerdir (Öcal, 2011a:305).

İmam Hatip Liseliye karşı soğuk bakan ve birtakım kuşkular duyan kesimlerden bazıları açıkça, bazıları ise zımnen İHL mezunlarının başka alanlarda tahsil yapmaya yönelmelerini devleti ele geçirme planı olarak nitelendirmişlerdir. Onlar bu tür maksatlı iddialarıyla rejim ve laiklik konusunda hassas olan kişi veya kesimleri İHL ve mensupları aleyhine şartlandırmışlardır (Öcal, 2011:305). İşte bu tür tartışmaların yoğun olarak devam ettiği bir dönemde 28 Haziran 1996 günü Necmettin Erbakan'ın

Başbakanlığı, Tansu Çiller'in Başbakan Yardımcılığında 54. Koalisyon Hükümeti kurulmuştur²⁴. Bu hükümetin kurulmasıyla Türkiye yeni bir döneme girmiştir.

Refah Partisi'nin (RP) koalisyon ortağı olarak iktidar olması ve iktidar olmanın sağladığı özgüvenle birlikte yürürlüğe konulan ya da konulmaya çalışılan icraatlar ve kimi zamanda amacından ve maksadından uzaklaşarak kontrolsüz bir hal alan kimi gösteri ve toplantılar 1997 yılı itibariyle deyim yerindeyse zirveye ulaşmakta gecikmemiştir. Bu bağlamda örneğin hükümetin Taksime cami yapılması gibi konularda kamuoyunun bir kesiminden gelen tepkilere verdiği karşılıklar (Gökacı, 2005:242), Erbakan'ın Libya gezisi, İran Cumhurbaşkanı'nın Türkiye ziyareti, Başbakanlıkta tarikat üyelerine verilen iftar yemeği, D-8 girişimi, Kudüs gecesi ve tankların gövde gösterisi tansiyonu iyiden iyiye yükseltmiştir. Ayrıca susurluk kazası ve ona yönelik başlatılan ancak daha sonra hükümet ve "irtica" karşıtı bir harekete dönüşen ışık kapama eylemleri, Refah Partisinin önde gelen isimlerinin bazı açıklamaları özellikle Erbakan'ın "Türkiye'de faşist laik düzen var" söylemi (Bölükbaşı,2012:176). Metin Yüksel'i anma toplantısı, İstanbul'un Çarşamba semtinden çekilmiş görüntüler, İBDA-C mensupları ile Aczimendi tarikatına ait görüntüler, Kur'an Kursunda sıraya geçen öğrencilerin Atatürk büstüne tükürmeleri (Gökacı, 2005:243). Bu tartışmaların giderek kızışmasına ve tartışma olmaktan çıkarak bir çatışmaya dönüşmesine yol açmış ve bütün bu olaylar bir çeşit tetikleyici işlevi görmüştür.

Ayrıca bu nedenlerin yanında 28 Şubat sürecinin temel dinamiklerinin otantik Anadolu burjuvazisinin, modern burjuvaziye meydan okuyacak kadar güçlenmesinde ve Milli Görüş'ün soğuk savaş sonrası siyasete gerektiği kadar uyum sağlayamamasında aramak gerektiğini (Bölükbaşı, 2012:176) söylemeden geçmemek gerekir. Nihayetinde o dönemde yeşil sermaye adı verilen kuruluşların boy göstermeleri, yurt dışından topladıkları paralarla büyük işler yapmaya çalışan irili ufaklı çok sayıda holding'in piyasada türemesi, büyük ihaleleri yeşil sermaye olarak nitelendirilen kurumların alması, çarşafli ve cübbelilerin sosyete mekânlarında boy göstermeye başlamaları haliyle bazı kişi ve kesimleri rahatsız etmiştir.

Anayasa'da daima varlığını sürdüren din ve vicdan özgürlüğü, inanç ve ibadet Özgürlüğü, dini öğrenme, öğretme ve yayma hakkı gibi temel kriterlerden daha çok sürekli bir korku, endişe ve tedirginliğin öne çıktığı görülmektedir. Yönetici kadrolar, Cumhuriyet döneminin bu özgün kurumlarını yüksek bir özgüvenle geliştirmek yerine, onlara sürekli bir endişe ve tedirginlikle yaklaşmışlardır. Bu yaklaşımda yüz yıldır Türk siyasi literatüründe ağırlığını koruyan ve hala herkesin farklı anlamlar yükleyerek sıcak tuttuğu irtica tartışmalarının, siyasi ve sosyal her türlü irticayı dine bağlayarak laikliği din karşıtı olarak gören anlayışların küçümsenmeyecek rolü olduğu görülmektedir (Görmez, 2007:488). Nitekim 28 Şubat sürecinin oluşmasında da bu anlayışın izlerini görmek pekâlâ mümkündür.

28 Şubat 1997'deki Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında ordu komutanları rejimin laik ve demokratik niteliklerine zarar verdiği gerekçesiyle politikaya doğrudan müdahalede bulunmuş ve bu durum "yumuşak darbe" olarak

²⁴ Necmettin Erbakan'ın başkanlığında kurulan RP (Refah Partisi) DYP (Doğru Yol Partisi) koalisyon hükümeti, bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olarak Mehmet Sağlam görev yapmıştır. Bir yıllık görevden sonra; 18 Haziran 1997 günü istifa den Erbakan Hükümeti, 30 Haziran 1997 günü III. Yılmaz Hükümetine devretmiştir (Ünsür,2005: 68, Öcal,2007:593).

adlandırılmıştır (Bölükbaşı,2012:175). MGK toplantısında İmam Hatiplerin birer şeriat okula haline geldiği ve bu okullardaki öğrencilerin şeriat özlemi içinde oldukları, bu yolda kendilerine yandaş gördükleri partilere oy verdikleri dile getirilerek, temel eğitimin 11 yıla çıkarılmasının gerekliliğine işaretle, din eğitiminin de ancak 12 yıllık temel eğitimden sonra alınmasının hükme bağlanması istenmiştir. Bütün bu tartışmaların sonucunda söz konusu bildiride doğrudan imam hatipleri hedef alan ifadeler kullanılmasa da bu okulların statü ve durumlarının yeniden düzenlenmesine yönelik dolaylı uygulamaların yürürlüğe konması karara bağlanmıştır. Bu kararların en önemlisi de, hiç şüphesiz ki, kesintisiz 8 yıllık eğitime biran önce geçilmesi, Kur'an Kurslarına temel eğitim almış çocukların ailelerinin isteğine bağlı olarak devam etmesidir. Ve ayrıca Cumhuriyet rejimi ile Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü Milli Eğitim kuruluşlarının, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun bir şekilde faaliyetlerini sürdürmelerine işaret edilmiştir (Gökçağı, 2005:244).

1997 tarihinde toplanan MGK' da alınarak kamuoyuna açıklanan kararlar önce Erbakan Hükümetini sarstı. "28 Şubat süreci olarak anılacak olan toplantıda irtica ile ilgili ortaya konulan görüşler yıllarca tartışma konusu oldu ve bütün toplumu etkiledi. İlk kuruluş yıllarından beri İmam Hatip Liselerinde - 27 Mayıs 1960 ihtilali, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 ihtilal neticesinde görülen kısa süreli duraklama ve gerileme dönemleri hariç – aralıksız devam eden gelişmeler, bu kararlardan sonra olumsuz gelişme sürecine girmiştir (Öcal, 2011a:306). Fakat 28 Şubat'ın diğerlerinden farkı; 28 Şubat'ın "askeri ve siyasi bir hareket" değil, uzun bir tarihe yayılması planlanan "toplumsal mühendislik projesidir". Müdahale ile toplumun zaten zar zor işlev görebilen sosyo-kültürel dokusuyla oynanmak istendi, ana kodları hedefe koydu. Ana kodları içten değişime uğratarak başkalaştırılmak istendi. Kıvrıkoğlu "28 Şubat bin yıl sürecek" derken tam da bunu kastediyordu. 28 Şubat darbesi, kısmi de olsa sosyo-kültürel dokuya, özellikle İslam algısına önemli hasar vermiştir. (Bulaç, 2012, Zaman)

Bu kararlar neticesinde tartışmalar bu okullara taraf olanlar ve taraf olmayanlar arasında tüm hızıyla devam etmiş ve hal da devam etmektedir. İmam Hatip Okulları var oldukça da bu tartışmalar devam edecek gibi gözüküyor. O dönemde İmam Hatip liselerine taraf olan ve taraf olmayanlar arasında yaşanan tartışmaların basın yayında geçenlerine biraz göz atacak olursak; 25 Mart 1997 tarihli Milliyet gazetesinde Abbas Güçlü alınan kararlar gereğince 8 yıllık kesintisiz eğitimin amacının İmam Hatip Liselerini kapatmak olmadığına, aksine yeniden yapılandırmak olduğuna işaret etmiştir. 27 Temmuz 1997 tarihli Hürriyet gazetesindeki köşesinde Oktay Ekşi ise, bu okullara karşı olmadıklarını, ama bu okullara bir çeki düzen verilmezse düzen aleyhine çalışan okullar haline geleceklerini, dolayısıyla yapılan çalışmaların bunun önüne geçmek için yapıldığını yazmıştır. 5 Ağustos 1997 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde Mümtaz Soysal ise konuyu başka bir boyuta taşıyarak 1970'li yıllarda orta kısımları Talim Terbiye Kurulu'nun kararıyla açılan bu okulların yasal dayanaktan yoksun olduklarını en azından kapatılmalarının hukuki açıdan bir sorun oluşturmayacağını ifade etmiştir (Torun, 2003:515-551).

Zorunlu eğitimin kesintisiz bir şekilde 8 yıla çıkarılması ile orta kısımları kapanacak olan İmam Hatip Liselerinin karşı karşıya kaldığı bu durum, o günlerde muhafazakâr kesim tarafından da değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir. 29 Mart 1997 tarihli Yeni şafak gazetesindeki köşesinde Ahmet Taşgetiren aslında yapılmak

istenilenin İmam Hatipli ile askerin karşı karşıya getirilmek olduğunu dile getirmiştir. Aynı gazetenin başka bir yazarı Fehmi Kuru 26 Eylül 1997 tarihli yazısında bu okulların Batı'daki cemaatlara ait dini kurumların Türkiye'deki versiyonları olduklarını, bu özgün yapılarının yapılacak değişiklikler ile zarar görmesi halinde imam-hatiplerin işlevlerini kaybedebileceğine işaret etmiştir (Torun, 2003,509-525).

Peki, neden İmam Hatip Liselerine müdahale edilmekte ve önlerine engel çıkarılmaktadır? Acaba bu süreçte İmam Hatip Liselerini ya da imam hatipliyi savunanların hiç mi hataları yoktur? “İmam-Hatiplerin bugününü nasıl değerlendiriyorsunuz? İmam Hatiplerin en çok aksayan yön ile en olumlu bulduğunuz yönleri nedir”? Sorusuna kendisi de İmam Hatiplerin ilk mezunlarından olan Hayrettin Karaman hocanın verdiği cevap şu şekildedir: Bugün İmam Hatipler ilk yılların heyecanını, güzel duygularını, konumlarına uygun davranışlarını, kendilerini yetiştirmek, bekleneni vermek için sarf ettikleri gayreti büyük ölçüde yitirmiş durumdadırlar. İmam-Hatipler bütün milletin okulları idi. Zamanla bu okullara, partiler ve gruplar el attılar, her biri buraları kendi medreseleri veya kışlaları gibi gördü yahut bu hale getirmek istediler. Araya ayrılık, sen, ben, sizden, bizden davası girdi bu nedenle bazı değerler ve kaideler yıkıldı ve aşıldı (Karaman,1989: 16) ifadesiyle İHL'nin içinde bulunduğu durumu özetlemiştir.

Bütün bu tartışmalar arasında İmam-Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapanmaması için yapılan miting ve gösterilerin yanı sıra sağ kesimdeki pek çok siyasetçinin çabalarına rağmen 16 Ağustos 1997 tarih ve 4306 sayılı zorunlu 8 yıllık ilköğretim kanunu mecliste kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Ve bu konudaki çabalarda bir anlamda sonuçsuz kalmıştır (Gökçe, 2005:245).“Kesintisiz” kavramına ortaöğretim kurumlarının bünyelerindeki ortaokulların, bu arada özellikle de İmam-Hatip Liseleri orta kısımlarının kapatılmaları sonucunu doğuracak bir mana yüklenmek istenmektedir. Bu anlayışa göre “kesintisiz” kavramı tek çatı ve tek idare altında, yönlendirmeye yer vermeyen tek tip bir programa göre sekiz yıllık eğitimin bölünmeden sürdürülmesi şeklinde anlaşılmakta ve anlatılmaktadır. Bu anlayış bilimsellikten uzak, ülke imkân ve ihtiyaçlarını dikkate almayan, ideolojik olmanın ötesinde savunulabilir bir gerekçesi bulunmayan ve uygulamaya konulduğu takdirde, diğer meslek okullarıyla birlikte özellikle İmam-Hatip Liselerinin orta kısımları ve Kur'an Kursları'nı kapatmakla sonuçlanacak bir yaklaşıma dayanmaktadır.(İFAV, 1997: 27).

8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, hem imam hatip okullarının orta kısımları kapatılmış hem de kesintisiz eğitim uygulaması nedeniyle çocukların ilköğretim I. kademe sonrası (ilkokul) Kur'an kurslarına gitme imkânları ellerinden alınmıştır. Bu durum zaman içerisinde Kur'an kursu öğrencilerinin cinsiyet ve yaş grubu dağılımlarının da farklı şekilde değişmesine yol açmıştır. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması öncesinde daha çok 11-12 yaş arası çocuklar Kur'an kurslarına kayıt yaptırırken, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkmasından sonra 14-15 yaş sonrası gençlerin bu kurslara kayıt yaptırdıkları görülmüştür (Bahçekapılı, 2012: 85). 15 Eylül 1997 sabahı okullar 8 yıllık zorunlu eğitim yaptırmak üzere öğretime açıldı. İHL ile orta kısımları olan diğer meslek liseleri orta kısımlarına artık yeni kayıt yapmadan öğretime başladılar. Mili Eğitim Bakanlığı'nca İHL'nin 2. ve 3. Sınıflarına geçmiş bulunan öğrencilere öğrenimlerine bu okulda tamamlama zorunluluğu getirildi. İmam Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapatılması yanında, İmam Hatip Liseleri üzerine yapılan yanlış politikalar ve yayınlar sebebiyle bu okullar ve okullarda okuyan öğrenciler üzerinde ciddi bir psikolojik savaş yürütülmeye başlandı. Bunlara ilaveten

YÖK'ün (Yüksek Öğretim Kurulu) ve Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin (ÖSYM) Anayasa ve yasaların açık hükümlerine rağmen²⁵, uygulamaya koyduğu katsayı farkı da, öğrencilerin bu okullara olan ilgisini olumsuz yönde etkilemiştir (Bahçekapılı, 2012:132).

1999 yılında alınıp aynı yıl uygulamaya konulan katsayı kararıyla; lise mezunlarının orta öğretim başarı puanları 0,5 ile çarpılarak belirlenirken, mesleki ve teknik liseler ve İHL mezunlarının orta öğretim başarı puanları 0,2 ile çarpılarak belirlenmiştir. Bu uygulama ile lise mezunları ile meslek lisesi mezunlarının başarı puanları arasında- meslek lisesi mezunları aleyhine- 25-30 puanlık bir fark oluşturulmuştur (Öcal, 2007:543). Bu katsayı uygulaması sadece İHL mezunlarını değil, beraberinde tüm meslek lisesi mezunlarını da etkilemiştir. Normal lise mezunlarına göre meslek lisesi mezunlarının ÖSS puanlarının daha küçük katsayı ile çarpılması, her iki öğrenci sınavda aynı puanı almış olsa bile istediği bölüme yerleştirilme aşamasında aralarında büyük farklar doğmasına neden olmuştur. Bu kat sayı düzenlemesiyle; İmam Hatip lisesi mezunlarının siyasal, tıp, hukuk gibi branşlara geçiş yapması engellendi. Bu tarihten sonra imam hatiplerdeki öğrenci sayısı düştü (Taslaman, 2011:222).

Tablo 25: Katsayı Uygulamasından sonra İHL'nin Okul, Öğrenci ve Öğretmen sayıları

Yıl	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1996-1997	605	511.502	18.809
1997-1998	605	396,677	18,702
1998-1999	604	307,385	18,145
1999-2000	604	151,580	15,922
2000-2001	600	102,042	11,877
2001-2002	558	77,392	8,504
2002-2003	536	71,100	7,431
2003-2004	452	97.489	7,631
2004-2005	452	103,788	8,140

(Taslaman, 2011:222;Öcal,2007:546;Ünsür, 2005:241,kaynaklardan alınarak birleştirilmiş).

Burada açık bir hak gaspı söz konusudur. İmam Hatip Liselerinin önünü keselim derken, ülkemizdeki tüm meslek liseleri bu sürece feda edilmiştir. Oysa yapılan kamuoyu araştırmaları bunun tam aksini söylemektedir. İmam Hatip Liselerinin üniversiteye giriş sınavlarında yeterli puanı tutturdıkları takdirde istedikleri fakültelere girebilmeleri hakkında ne düşünüldüğü ve bazı fakültelere girebilmelerinin sakıncalı olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya %82,4 gibi yüksek bir oran “girebilmeli” cevabını verirken %14,5’lik bir kısım ise bazı fakültelere girmelerinin sakıncalı olduğunu belirtmiştir (Çarkoğlu ve Toprak, 2006: 55). Bu ve benzeri araştırmalar açık bir şekilde gösteriyor ki 1973’ten beri meslek ve imam hatip mezunlarına anayasa ve yasaların verdiği haklar kamuoyuna rağmen engellenmiştir. Son karar hukuki olsa bile

²⁵ Anayasa’nın 42.maddesi:”Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir” denilmektedir. Burada atıfta bulunulan kanun Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 31.maddesidir ve bu kanunun 31.maddesi şu şekildedir:”Hangi yüksek öğretim kurumlarına, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği. Yapılarak Yüksek Öğretim Kurulu tarafından belirlenir”(YÖK, Milli Eğitim Bakanlığını devre dışı bırakarak bu kararı almıştır.) (Bk.1982 Anayasası ve Milli Eğitim Temel Kanunu, Karşılaştı, Öcal, 2007:543).

meslek liselerinde kayıtlı bütün sınıflardaki öğrencilerin hakları korunarak mezun olmalı ve üniversitelerin istedikleri bölümlerine girebilmeliydiler.

2003-2004 öğretim yılına gelindiğinde ise; lise mezunlarının ortaöğretim başarı puanları hesaplanırken 0,8 ile mesleki ve teknik lise mezunlarının ortaöğretim başarı puanları hesaplanırken;0,3 ile çarpılarak hesaplanması kararlaştırılmıştır. Son karar ve uygulama meslek lisesi mezunlarının aleyhine 40 ila 50 puanlık fark ortaya koymuş ve bu sebeple artık meslek lisesi mezunlarının kendi ilgi alanlarındaki yükseköğretim kurumlarının dışında herhangi bir fakülte veya bölüme girmeleri imkânsız hale gelmiştir (Öcal, 2007:543).

Bu değişiklikleri izleyen dönemde İHL öğrenci sayılarında 2002-2003 öğretim yılına kadar ağırlıklı olarak bir azalma yaşanmıştır (Özcan,2012: 55). 2004 yılına gelindiğinde AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) Hükümetinin üniversiteye girişteki kat sayı adaletsizliğini düzeltereği yönündeki vaadinin ardından İmam-Hatip Liselerinde okuyan öğrenci sayısında %35’lik bir artış olmuştur (Sogukdere,2004:CNN Türk). 2004 yılında ÖSS’ye girmeye hazırlanan 1 milyon 129 bin meslek liselinin gözü kulağı katsayı adaletsizliğini kısmen ortada kaldıracak olan YÖK kanunudur. Fakat Cumhurbaşkanı sezer, YÖK Kanununda katsayı adaletsizliğini kaldıran düzenlemeyi veto ederek ÖSS’ye girmeye hazırlanan meslek lisesi ve imam hatip lisesi öğrencilerini hayallerini yıkmıştır. Sezer veto gerekçesinde “YÖK yasasının gerçek amacının, İmam Hatip Lise’sini bitirenlerin alanları dışındaki yükseköğretim programlarına girişlerini kolaylaştırmak ve İHL’ni çekici hale getirerek, bu okulların öğrenci sayısını daha da arttırmaktır olduğunu. Oysa bu okullarda gereksinimden çok fazla sayıda öğrenci bulunduğu bir gerçektir (Gerger, 2012: 59) diyerek açıklamıştır.

2008-2009 öğretim döneminde bu okulların öğrenci sayısı 2002-2003 öğretim yılına göre %102 artarak 143.637’ye yükselmiştir. Bu artışın nedeni hükümet tarafından katsayı konusunda düzenleme yapılması beklentisi(Kenar,2010:3) ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenen ve koordine edilen bu okulların, toplumda güçlü bir destek bulması, bu okulların kesinlikle mevcut okul sistemine çok iyi biçimde eklenme kapasitelerinin bir sonucudur (Özdalga, 2006: 188).

1999 yılından beri uygulanan katsayı farkı, 2002 yılından itibaren iktidara gelen AK Parti hükümetlerinin önemli uğraş alanlarından biri haline gelmiştir. YÖK başkanının değişmesiyle birlikte düşmeye basılmış, 21 Temmuz 2009 günü YÖK toplantısında yüksek öğretim kurumlarına geçiş sınavlarında uygulanmakta olan (alan içi, 0,8; alan dışı 0,3) katsayı farkı uygulamasına son verilmesi kararlaştırılmıştır (Öcal, 2011: 348; Bahçekapılı, 2012:124). YÖK’ün katsayı farkının kaldırdığını ilan etmesinden kısa bir süre sonra İstanbul Barosu Başkanı, katsayı farkının iptali için dava açmış ve Danıştay 8. Dairesi 20.11.2009 günü oy birliği ile aldığı kararla (Danıştay, Esas No:2009/6890) YÖK’ün aldığı katsayı kararını iptal etmiştir. YÖK’ün 21 Temmuz 2009 günü yüksek öğretim kurumlarına geçiş sınavlarında uygulanan katsayı farkını kaldırmasını ifade eden 1266 sayılı karar’ının ardından Danıştay’ın iptal kararı sonrasında ortaya çıkan hukuki boşluğun doldurulması zorunluluğu karşısında, herhangi bir karışıklılığa meydan vermemek için, yürütmesi durdurulan 1266 sayılı Karar’ın 3.,4., ve 5.maddelerinin (katsayı farkının kaldırılmasını ifade eden maddeler) yerine YÖK üniversiteye girişte yeni bir sistem geliştirmeye çalışmıştır (Bahçekapılı,2012:127).

Yapılan çalışmalar neticesinde YÖK (yüksek Öğretim Kurulu) 17 Aralık 2009 Perşembe günü aldığı yeni kararlar lise ve meslek liseleri arasındaki puan farkını iyice azaltan bir çözüm önerisinde bulundu²⁶. Buna göre; üniversite adaylarının ‘alan’ larıyla ilgili program tercihlerinde Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanları(AOBP) 0,15, alan dışı tercihte 0,13 ile çarpılarak belirlenmesini kararlaştırdı. Bu kararla YÖK, üniversiteye girişte adaylar arasında uygulanan katsayı farkını 0.02’ye indirmiş oldu. Alınan bu kararlar ÖSYM’nin düzenlediği üniversiteye giriş sınavlarında, genel lise mezunu ile meslek lisesi mezunlarının eşit sayıda doğru cevap vermeleri halinde, meslek lisesi çıkışlıların aleyhine 8-10 puanlık bir fark ortaya çıkmaktadır (Öcal, 2011: 348,349; Aydın, 2010: 27).

Ancak Yüksek öğretim konusuna dikkat kesilen İstanbul Barosu, YÖK’ün almış olduğu bu katsayı uygulamasını da yargı kararlarının uygulamama olarak yorumlayarak yürürlüğünün durdurulması için yeniden Danıştay 8.Daireye yeniden dava açmıştır. Danıştay 8. Dairesi de 27.01.2010 günü “1998 yılından itibaren uygulanan hukuka uygunluğu yargısal kararlarla istikrar kazanmış farklı katsayı uygulaması ile dava konusu karar alınıncaya kadar uygulanmakta olan alan içi tercihlerde 0,8, alan dışı tercihlerde 0,3 katsayısının esas alınacağına ilişkin düzenlemenin değiştirilerek alan içi 0,15, alan dışı 0,13 katsayı farkına dönüştürülmesine ilişkin dava konusu kararın hukuken geçerli bir sebebe dayanmadığı gibi Yargı kararlarının gereklerine aykırı olduğu ve yargı kararlarının geçersiz kıldığı sonucuna ulaşılmıştır.” Diyerek YÖK’ün 17.12.2009 tarihli 6 maddeden oluşan kararlarının 2.,3.ve 4.maddelerine yönelik olarak yürütmenin durdurulması isteminin oy birliği ile kabulüne, koşullar oluşmadığından 6.maddesine yönelik yürütmenin durdurulması isteminin oy çokluğu ile reddine karar vermiştir (Danıştay, 2010/2; Bahçekapılı, 2012: 128).

²⁶ (1) YÖK Genel Kurulu’nun 21 Temmuz 2009 tarihinde aldığı karardaki 3,4 ve 5. maddeleri hakkında Danıştay 8. Dairesi tarafından yürütmenin durdurulması kararı verilmesi üzerine ortaya çıkan hukuki boşluğun doldurulması zorunluluğu karşısında herhangi bir karışıklık olmaması için 3,4 ve 5. maddeler kaldırılmıştır.

(2) Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) puanlarıyla yerleştirme yapılan programlar ile Lisans Yerleştirme Programı (LYS) puanları esas alınarak, yerleştirme yapılan programlarda ilgili AOBP adayın kendi alanında bir programı tercih etmesi halinde 0.15, alanı dışında tercih yapması halinde 0.13 ile çarpılır. Ortaya çıkan sayının sınav sonucuna eklenmesi suretiyle bu aşamadaki yerleştirmeye esas olacak puan belirlenir.

(3) Adaylardan öğretmen lisesi ve meslek lisesi mezunu olanların sınavsız kayıt hakkı olanlar dışında kendi alanlarındaki programları tercih etmeleri halinde ilgili AOBP’lerinin (orta öğretim başarı puanı) 0.05 ile çarpımı sonucunda bulunan puan, diğer puanlarına ayrıca eklenir.

(4) Meslek Yüksekokullarının sınavsız geçişten boş kalan kontenjanlarına, açık öğretim programlarına ve meslek liselerinin devamı niteliğindeki lisans programlarına YGS puanları esas alınarak yerleştirme yapılır.

(5) Sınavsız geçiş dışındaki ön lisans ve açık öğretim programlarını tercih edebilmek için en az 140 YGS puanı gerekir. YGS puan türlerinden en az birinden 180 puan alan adaylar, LYS sınavlarından istediklerine girme hakkı kazanırlar. Lisans programlarını tercih edebilmek için ilgili puan türünde en az 180 puan almak gerekir.

(6) YGS ile LYS sonucu oluşan her puan türünde Türkiye genelinde ilk bin kişi arasına giren adayların yerleştirme puanı hesaplanırken AOBP’lerinde tercih edeceği bütün programlar için alan içi katsayı değeri (0.15) kullanılır. "ilke ve kuralları getirilmiştir (Bahçekapılı,2012: 127).

YÖK genel kurulu önce “eşit” katsayı, daha sonra 0,15-0,13 oranlarının Danıştay’dan dönmesinin ardından, YÖK Genel Kurulu yeni katsayılar belirledi. Buna göre: alan içi 0,15 ve alan dışı 0,12 olarak belirlendi. Böylece aradaki fark 0,01 oranında açılmış oldu. Bu kararla meslek liseleri farklı alanlarda üniversiteye girmek isterlerse genel liselerle aralarında en fazla 15, en az 3 puanlık bir fark oluşacaktı. Danıştay’ın yürütmeyi durdurduğu 0,15-0,13’lük Karar ise en fazla 10 puanlık fark oluşturuyordu (Bahçekapılı, 2012: 128). Tüm bunlar yaşanırken aslında olan üniversite sınavlarına hazırlanan gençlere oluyordu. Yargı ile YÖK arasında yaşanan katsayı farkın konusunda ki çekişme öğrencilerin, belirsizlik, dışlanmışlık, panik, hayal kırıklığı gibi psikolojik süreçleri yaşamalarına sebep olmuştur (Aydın, 2010: 26).

Aslında sahneye konulan oyun, İmam Hatip Liseleri ile ilgili olarak 28 Şubat sürecinde doğrudan yaptırımları devreye sokmak isteyen askerlere karşı bu kararların halk arasında sorunların yaşanmasına sebep olacağı gerekçesiyle karşı çıkan sivillerin önerileri doğrultusunda, imam hatip mezunlarının üniversiteye girişlerinin dolaylı bir şekilde engellenmesini öngören uygulamanın devreye girmesidir (Gökaçtı, 2005:246). Sonuç itibarıyla sadece imam hatip mezunlarının değil, beraberinde tüm meslek lisesi mezunlarını da etkilemiştir. Görülen o ki 28 Şubat müdahalesi ya da post modern darbesi daha çok mesleki din eğitime yöneliktir. Hedefte İmam Hatip Liseleri ve Kur’an Kursları vardır. Türkiye’de özellikle imam hatiplerin yaygınlaşmasından, öğrenci sayısının artmasından ve imam hatip mezunlarının üniversitelerin ilgi alanları dışındaki bölümlerine yerleşmelerinden rahatsızlık duyulmuş ve engellenmek istenilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı 20.07.2010 tarihli ve 76 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile hem ilköğretim hem de ortaöğretim kurumlarının ders çizelgelerini yeniden düzenlemiştir. Halen uygulanmakta olan “ Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Türkçe-Matematik ve Yabancı Dil” alanları kaldırılmıştır. Ders grupları, ortak dersler ve seçmeli dersler olarak belirlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının ilk ve ortaöğretim kurumlarında mevcut alan ayrımını kaldırmasından sonra, YÖK de 01.12.2011 tarihinde son olarak uygulanmakta olan alan içi 0,15 ve alan dışı 0,13’lük katsayı farkını tamamen kaldırmıştır. Bundan sonraki dönemde lise ve meslek lisesi ayrımı yapılmaksızın her tür ortaöğretim kurumu mezunlarının ortaöğretim başarı puanlarının 0,12 ile çarpılarak hesaplanmasına karar vermiştir (Habertürk,01.11.2011;Son dakika, 01.11.2011; Bahçekapılı,2012:129). Yenilenen ders çizelgeleri için bkz: tablo:28,29,30).

Tablo 26: İmam-Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 23.08.2010 tarih ve 45/1826 Sayılı Kararına göre)

İMAM HATİP LİSESİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ					
DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	Dil Ve Anlatım	2	2	2	2
	Türk Edebiyatı	3	3	3	3
	Tarih	2	2	-	-
	T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük	-	-	2	-
	Coğrafya	2	2	-	-
	Matematik	4	-	-	-
	Geometri	2	-	-	-
	Fizik	2	-	-	-
	Kimya	2	-	-	-
	Biyoloji	2	-	-	-
	Sağlık Bilgisi	1	-	-	-
	Felsefe	-	-	2	-
	Yabancı Dil	2	2	2	2
	Beden Eğitimi/ Görsel Sanatlar/Müzik	2	1	1	1
	Milli Güvenlik Bilgisi	-	1	-	-
	Trafik Ve İlk Yardım	-	-	-	1
TOPLAM		26	13	12	9
MESLEK DERSLERİ	Kur'an-ı Kerim	6	7	6	4
	Mesleki Arapça	5	5	5	5
	Temel Dini Bilgiler	2	-	-	-
	Siyer	-	2	-	-
	Fıkıh	-	-	2	-
	Tefsir	-	-	-	2
	Karşılaştırmalı Dinler Tarihi	-	-	-	2
	Hadis	-	-	2	-
	Kelam	-	-	-	2
	Hitabet Ve Mesleki Uygulama	-	-	-	2
	İslam Tarihi	-	-	-	2
TOPLAM		13	14	15	19
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		-	12	12	11
REHBERLİK ve YÖNLENDİRME		1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40

Kaynak Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, [MEB-DÖGM], (2010). İnternet ortamı. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/prgcizelge/ortaogretimkurumlari_derscizelgeleri.rar. Erişim Tarihi:[12.05.2013]

Tablo 27: Anadolu İmam-Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (Din Eğitimi Genel Müdürlüğünün 23.08.2010 tarih ve 45/1826 Sayılı Kararına göre)

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ					
DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	Dil Ve Anlatım	2	2	2	2
	Türk Edebiyatı	3	3	3	3
	Tarih	2	2	-	-
	T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük	-	-	2	-
	Coğrafya	2	2	-	-
	Matematik	4	-	-	-
	Geometri	2	-	-	-
	Fizik	2	-	-	-
	Kimya	2	-	-	-
	Biyoloji	2	-	-	-
	Sağlık Bilgisi	1	-	-	-
	Felsefe	-	-	2	-
	Yabancı Dil	6	3	3	3
	Beden Eğitimi /Görsel Sanatlar/Müzik	2	1	1	1
	Millî Güvenlik Bilgisi	-	1	-	-
	Trafik Ve İlk Yardım	-	-	-	1
TOPLAM		30	14	13	10
MESLEK DERSLERİ	Kur'an-I Kerim	4	7	6	4
	Mesleki Arapça	4	4	4	4
	Temel Dinî Bilgiler	1	-	-	-
	Siyer	-	2	-	-
	Fıkıh	-	-	2	-
	Tefsir	-	-	-	2
	Karşılaştırmalı Dinler Tarihi	-	-	-	2
	Hadis	-	-	2	-
	Kelam	-	-	-	2
	Hitabet Ve Mesleki Uygulama	-	-	-	2
TOPLAM		9	13	14	18
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		-	12	12	11
REHBERLİK ve YÖNLENDİRME		1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40

Not. Seçmeli dersler, ortaöğretim kurumlarında uygulanan 1.ve 2.grup seçmeli dersler arasından seçilecektir. Ders çizelgeleri 2010-2011 öğretim yılından itibaren 9 ve 10.sınıflardan başlanılarak ve kademeli olarak uygulanacaktır.11 ve 12.sınıflarda ise, Eylül 2009 tarih ve 2624 sayılı tebliğler dergisinde yayımlanan bir önceki haftalık ders çizelgeleri uygulanacaktır. Kaynak Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, [MEB-DÖGM], (2010). İnternet ortamı. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/prgcizelge/ortaogretimkurumlari_derscizelgeleri.rar. Erişim Tarihi:[12.05.2013]

Tablo 30: Ortaöğretim Kurumlarında Uygulanacak Seçmeli Dersler;

DERSİN ADI	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
Dil ve Anlatım	(2)	(2)(3)	(2)(3)
Türk Edebiyatı	(1)	(1)	(1)
Matematik	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
Geometri	(1)(2)	(2)(3)	(1)(2)
Fizik	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
Kimya	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
Biyoloji	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
Tarih	(2)	(2)(4)	-
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	-	-	(2)(4)
Coğrafya	(2)	(2)(4)	(2)(4)
Psikoloji	(2)	-	-
Sosyoloji	-	(2)	-
Mantık	-	-	(2)
Yabancı Dil	(4)(6)	(4)(6)	(4)(6)
İkinci Yabancı Dil	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)

Kaynak Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, [MEB-DÖGM], (2010). İnternet ortamı. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/prgcizelge/ortaogretimkurumlari_derscizelgeleri.rar. Erişim Tarihi:[12.05.2013]

1. **Grup Seçmeli Dersler;**

- Bilgi Kuramı (1–2)
- Demokrasi ve İnsan Hakları (1)
- Sosyal Etkinlik (1)
- Proje Hazırlama (1)
- Bilgi ve İletişim Teknolojisi (1–2)
- İşletme (2)
- Ekonomi (2)
- Girişimcilik (1)
- Astronomi ve Uzay Bilimleri (1–2)
- Uluslararası İlişkiler (2)
- Yönetim Bilimi (2)
- Diksiyon ve Hitabet (1)
- Sanat Tarihi (2)
- Alman Edebiyatı (1–2)
- İngiliz Edebiyatı (1–2)

Katsayı farkının kaldırılmasıyla birlikte yaklaşık 10 yıldır sürdürülmekte olan bir dayatmaya son verilmiş olundu. 28 Şubat sürecinin ürünü olan ve toplumda ayrımcığa, dışlanmışlığa sebebiyet veren bir uygulamadan vazgeçilmiştir. Bu uygulama, on yıldır sadece imam hatip lisesi mezunlarını mağdur etmemiştir. Aynı zamanda mesleki ve teknik eğitimi de mağdur etmiştir.

4.1.2.5. 4+4+4 Uygulaması (2011 ve Sonrası)

Ülkemizde 2002 yılından itibaren iktidarın değişmesiyle birlikte, bazı şeyler daha yüksek sesle söylenir olmaya başlamıştır. Türkiye'nin yıllardır kapısında beklediği AB (Avrupa Birliği)'ne giriş umudu, demokratikleşme çabaları, daha çok özgürlük gibi kulağa hoş gelen söylemlerin dillendirilmeye başlaması beraberinde birçok değişimi de getirmiştir. İktidar Partisinin genel başkanının kendilerini “muhafazakâr demokrat”(Bkz: Erdoğan (2004), 15 Ocak 2004 tarihli konuşma) olarak tanımlaması öyle gözüküyor ki, İslami kesimi daha da cesaretlendirmiş ve 28 Şubat “post modern darbesi” ile kontrol altına alınan, sindirilen İslami kesimin cesaretlenmesine zemin hazırlamıştır denilebilir. Çünkü iktidar partisinin genel başkanının sürekli olarak yapmış olduğu “demokrasi”(Bkz: Erdoğan (2004), 15 Ocak 2004 tarihli konuşma) vurgusu her kesimden taraftar bulmuştur. Son üç dönemdir ülke siyasetine yön veren parti konumunda olmaları bunun bariz ispatıdır.

Bilindiği üzere 16.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı Kanunla Milli Eğitim Temel Kanununa getirilen değişiklikler sonucunda zorunlu eğitim süresi 8 yıla çıkarılmakla birlikte bu eğitimin “kesintisiz” olması öngörülmüş ve 2012-2013 eğitim öğretim yılına kadar bu şekilde devam etmiştir. Kesintisiz eğitim uygulaması genelde din öğretimini, özelde ise, İmam Hatip Okullarını ve Kur'an Kurslarını etkilemiştir. İmam Hatip Liselerinin orta kısımları kapatılırken, Ku'an Kurslarına ancak belli bir yaştan üzerindeki çocukların devam edebilme şartının getirilmesinden dolayı Kur'an öğretimi de sekteye uğramıştır.

2012 yılına gelindiğinde AK Parti Meclis Grubu tarafından 20 Şubat 2012 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulan ve üzerinde hararetli tartışmalar yapıldığı, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3308 sayılı Mesleki Eğitimi Kanunu ile 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanununda değişiklik öngören “*İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlara da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” (Ensar Vakfı, 2012: 7). Teklifinin kabulünden sonra eğitim sisteminde yeni bir uygulamaya geçilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte halen uygulanmakta olan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yerine, 12 yıllık zorunlu kademeli eğitim getirilerek 12 yıllık süre üç kademeye ayrılmıştır. Birinci kademe 4 yıl süreli ilköğretim (1. 2. 3. ve 4. sınıf), ikinci kademe 4 yıl süreli ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıf) ve üçüncü kademe 4 yıl süreli lise (9. 10. 11. ve 12. sınıf) olarak düzenlenmiştir (MEB, 2012: 10). 28 Şubat 1997 süreciyle birlikte kapanan İmam-Hatip Ortaokulları, 2012 yılında getirilen 4+4+4 kademeli eğitim sistemiyle yeniden açılmıştır.

Yeni kademeli eğitim sistemi şu şekilde tasarlanmıştır. İlk 4 yılı oluşturan ilköğretim, öğrencilerin çevreye duyarlılıklarını arttıracak becerilerini geliştirecek, sosyalleşmelerini sağlayacak ve temel yaşam kurallarını öğrenecekleri bir zorunlu eğitim kademesi olarak tasarlanmıştır. İkinci 4 yılı oluşturan ortaokul, öğrencilerin kendisini ve farklı alanları keşfedeceği bir kademe, daha özgür bir birey olarak sivil toplum ve demokratik devlet anlayışı gereğince eğitim süreçlerinde özgür ve karar değiştirme hakkına sahip bireyler olarak yetişmelerine olanak sağlamak için tasarlanmıştır. Üçüncü 4 son yılı oluşturan lise kısmı ise genel, mesleki ve teknik alanlardan oluşmakta olup, öğrencileri hayata ve bir üst öğrenim kurumu olan üniversiteye hazırlamayı hedefleyen bir eğitim kademesi olarak tasarlanmıştır. Düzenlemenin en önemli amaçlarından biri de eğitim sistemimizi demokratikleştirme ve esnekleştirme arzusudur. Değişik kademelerde oluşturulacak seçimsel derslerle tüm vatandaşlarımızın ve öğrencilerimizin eğitimden beklentileri, sosyal ve kültürel talepleri

karşılanmaya çalışılacaktır. Öğrenciler sporda, sanatta veya başka bir alanda yetenek sahibi ise veya bu alanların birinde kendini geliştirmek istiyorsa 5. sınıftan itibaren kendisine bu imkânın tanınmış olacağı iddia edilmektedir (MEB, 2012: 9,10).

Yeni Eğitim Yasası'nın önemli kazanımlarının başında ortaokulların müstakilleştirilerek ayrı bir kurum olması ve öğrencilerin kendi ilgi, alaka ve kabiliyetlerine göre (MEB, 2012: 11) bu okullardan birini seçebilecek durumda olmaları gelmektedir. Ortaokulların ayrı olarak açılabilmesi, özellikle 28 Şubat sonrası kapatılan imam hatip ortaokullarının yeniden açılmasına zemin hazırlamıştır. Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanında seçmeli din eğitimi derslerine yer verilmesi Cumhuriyet tarihinde bir ilktir (Kaymakcan ve diğerleri, 2012: 8). 1997 sonrası kapatılan imam hatip okullarının yeniden açılması ve üniversiteye girişteki katsayı farkının kalkması, 1997 öncesi kazanımlara geri dönülmesi açısından oldukça önemlidir (Bahçekapılı, 2012:209).

4+4+4 kademeli eğitim sistemi din eğitimi ve imam hatipler için Cumhuriyet tarihinin beklide en önemli kazanımlarını sağlamış olması açısından son derece önemlidir. Fakat bu kazanımların elde edilmiş olmasını toplumun tüm kesimleri aynı heyecanla karşılamamış ve din eğitimi ve imam hatipler üzerinden hararetli tartışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Yeni eğitim sistemine yapılan itirazların başında, bu sistemin aslında “dindar nesil yetiştirme” arzusunun olduğu tartışmasıdır (Erdoğan, 2012: 1 Şubat 2012 Konuşması). Nihayetinde yeni eğitim sistemi ile birlikte imam hatip liselerinin orta kısımlarının açılması, Kur'an kurslarında yapılan iyileştirmeler, ilköğretim ve ortaöğretim okullarına konulan seçmeli dersler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Ülkemizin büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğu göz önünde bulundurulursa yapılan çalışmaların abartıldığı kadar olmadığı, hatta din eğitime yönelik daha ileri adımların atılması gerekmektedir. (TİMAV,2012: 48). Hükümetin yaptığı çalışmaların bu büyük kitleyi memnun etme çabası olarak da değerlendirmek yerinde bir tespit olacaktır.

4+4+4 eğitim sistemine geçilmesi ile ilgili diğer tartışmalar ise, 4+4+4 düzenlemesinin istisnalar için kaideyi değiştirme mantığının bir ürünü olduğu, istisnaların ise; İHL'nin orta kısımlarının açılması, karma eğitimden memnun olmayan muhafazakâr velilerin taleplerinin olduğu. Bu düzenlemenin aslında 28 Şubat sürecinin bir rövanşının alınması girişimi olduğu. 4+4+4 ile birlikte örgün eğitim dayatmasının olmayacağı, dolayısı ile kız çocuklarının çocuk gelin olmamaları için engel teşkil eden örgün eğitime alternatif olarak açık öğretim seçeneğinin getirilmesinin çocuk gelinleri arttıracığı, çocukların küçük yaşlarda çıraklığa yönlendirileceğinden dolayı çocuk işçilerin sayılarının arttıracığı. Okullaşma oranını düşüreceği, ilköğretimlerde paralı eğitime geçişin ilk adımı olduğu, iki farklı nesil yetiştirilmek istendiği (örgün öğretim, açık öğretim şeklinde) şeklindeki (Özcan, 2012:190-216) tartışmalarla sürüp gitmektedir. 2012-2013 eğitim öğretim yılı 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte oldukça sıkıntılı başlamıştır. Öncelikle yapılan eleştirilerin birtakım haklılık payları olmaktadır. Fakat ülkemizde yap boz tahtasına dönen eğitim sistemimizin düzenlenmesi adına, böyle bir düzenlemeye ihtiyaç hissedildiği varsayımından hareketle yapılan bu değişikliğin sonucunu görmek gerekir.

Yeni bir eğitim sistemine neden ihtiyaç duyulduğunu açıklayan dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer bu durumu şöyle izah etmektedir: “Bilgi çağı olarak nitelendirilen 21. Yüzyılda eğitim, değişimin ve dönüşümün en temel aktörü haline gelmiştir. Bugün uluslararası toplumda, ilköğretim eğitiminin yetersiz kaldığı ve tüm nüfusun en azından lise düzeyinde eğitim alması gerektiği yaygın olarak kabul edilmiştir. 1970'li yıllardan itibaren ise OECD ülkelerinde lise eğitiminin genç nüfusunun tamamına yaygınlaştırılması ve üniversite öncesi eğitimin süresini uzatarak,

genç nüfusun mümkün olduğunca daha uzun süre eğitim alması yönünde politikalar oluşturulmuştur. Yine dünya genelindeki uygulamalara bakıldığında; temel eğitim sürecini tek bir aşamada düzenlemek yerine, öğrencilerin yaş grupları ve fiziksel özellikleri temelinde bir kademelendirmenin tercih edildiği görülmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin yaş grupları ve bireysel farklılıklarını dikkate almayan sekiz yıllık kesintisiz eğitimle ülkemizin en önemli zenginliği olan genç nüfusu bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmak mümkün olmadığından hareketle eğitim sistemimizde yeni bir yapılanmaya gidilmiştir”(MEB, 2012:3) savunmasını yapmaktadır.

Ayrıca kesintisiz eğitimin kesintili hale getirilmesi yönünde ciddi pedagojik gerekçeler vardır. Çağdaş ülkelerde 1.-8.sınıf öğrencileri aynı okulda/mekânda eğitim görmemektedirler. Örneğin G-8 ülkelerinin tamamında 8 yıllık ve kesintisiz eğitim bulunmamaktadır. İlköğretim ilk kademe öğrencileri ile ikinci kademe öğrencilerinin bilişsel gelişimleri farklıdır. Ayrıca kesintisiz sekiz yıllık eğitimin ilk kademeden sonra tercihlere imkân vermemesi demokratik ve çoğulcu eğitim anlayışı bakımından da sorgulanabilir bir uygulamadır. Demokratik eğitimin esası katılımcılığa ve farklı tercihlere imkân vermesidir (Ensav Vakfı,2012: 8) Ayrıca Ülkelerin çağın gerektiği şekilde birçok alanda olduğu gibi eğitim sistemlerinde de değişiklik ve güncellemelere gitmesi ve bu konuda yatırım yapması son derece doğal ve gerekli bir durumdur (Coşkun, 2012, Sabah). Eğitim sistemlerinin bir toplumun gelecek nesillerini yetiştirdiği ve bir anlamda geleceği inşa ettiği düşünüldüğünde eğitimde çağdaş gelişmelerin, uygulama ve deneyimlerin takip edilmesi önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde ülkemizde eğitim ile ilgili alınan kararlar ve uygulamaların çoğu zaman ideolojik ve demokratik olmayan yaklaşımlarla gerçekleştiği görülmektedir. Eğitim ile ilgili kararların, toplumsal talep ve ihtiyaçlarla çatışmaması, demokratik ve katılımcı bir yolla alınması gerekir (Ensar Vakfı,2012: 8). Ülkemizde hemen hemen her alanda normalleşme yaşandığı bir süreçte eğitimle ilgili sorunların çözülmesi adına atılan bu adımları ve bu çerçevede eğitim sisteminde yapılan değişiklikleri olumlu karşılanmak gerekmektedir.

Yeni eğitim sistemi üzerine yapılan saha araştırmalarında, yeni eğitim sisteminin toplumumuza uygunluğu konusunda katılımcıların, %45,8'i olumlu fikir beyan ederken %29,8 olumsuz fikir beyan etmiştir. %25,5'lik kısım ise bu konuda bir fikrinin olmadığı yönde fikir beyan etmiştir (Timav, 2012:125). Yeni eğitim sistemi hakkında kamuoyunun çok fazla bilgi sahibi olmamasına rağmen (Bkz, Timav, 2012:125) toplumumuza uygunluğunu düşünüyor olması oldukça dikkat çekicidir. Buradaki durumu mevcut iktidara duyulan güven ya da yeni sistemin beklide cumhuriyet tarihinin din eğitimi açısından getirdiği en önemli yenilikleri kapsıyor olmasından duyulan memnuniyetten kaynaklandığını söyleyebiliriz. İmam Hatipler ve din eğitimi yıllardır tartışıldığı gibi bugünde tartışılmaktadır. Fakat burada eğitime ilişkin tartışmaların ideolojik kutuplaşmalara dönüştürülmeden tartışılması toplumumuzun birlik ve beraberliğinin devamı, gençliğimizin geleceği açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın okulların açıldığı ilk gün verdiği bilgilere göre İmam Hatip Liselerinin son durumu şu şekildedir: ülke genelinde 694 bağımsız imam hatip ortaokulu açılmıştır. Bu okullara yaklaşık 100 bin öğrenci kayıt yaptırmıştır. İlkokul 4'ten 5'inci sınıfa geçen öğrencilerin % 91'i düz ortaokullara devam ederken % 9'u da imam hatip okullarını tercih etmiştir. İstanbul'da ise 85 imam hatip ortaokuluna yaklaşık 20 bin öğrenci kayıt yaptırmıştır (Radikal,19.09.2012). Sonuç itibariyle ilk olarak 01.12.2011'de imam hatip liselerine uygulanan katsayı farkının kalkması ve daha sonra 6287 sayılı 4+4+4 Kesintili 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Kanunu'nun 30.03.2012 tarihi itibariyle kabul edilmesiyle birlikte imam hatip okullarının sayısal verileri olumlu

yönde gelişme göstermiştir. İmam Hatip Ortaokullarının açılmasıyla birlikte, halkımız bu okullara büyük ilgi göstermiştir. 2012-2013 öğretim yılı itibariyle müstakil imam hatip ortaokulu sayısı 735 ve imam hatip lisesi bünyesinde açılan 400 okulla birlikte imam hatip ortaokulu sayısı 1135'e ulaşmıştır. Din Öğretimi genel Müdürlüğünün elindeki verilere göre, şu an imam hatip lisesi ve imam hatip ortaokullarındaki öğrenci sayısı 450 bine ulaşmış durumdadır (Bahçekapılı, 2012:135). 2013-2014 eğitim-öğretim yılında uygulanmak üzere Din Eğitimi Genel Müdürlüğü İmam Hatip Okullarında uygulanacak haftalık ders çizelgeleri güncellenmiştir²⁷.(bkz:Tablo:31,32,33).

2012-2013 eğitim-öğretim yılına orta kısımlarının da açılmasıyla büyük bir heyecanla ve eski başarılı günlerine dönme umuduyla başlayan İmam Hatip Okulları bu yeni eğitim sisteminde elde ettiği kazanımları koruyabilmelidir. Artık toplumda İmam Hatip Okulları, mezunları ve öğrencileri ile ilgili tartışmalar ve onları farklılaştıran ötekileştiren uygulamalar olmamalı. Çünkü bu okullar yıllardır milletimizin teveccühünü kazanmış, eğitim sistemimiz içinde belli bir yeri ve ağırlığı olan okullarımızdır. Bu dönemde imam hatip okullarının tüm temsilcileri önceki dönemlerdeki tartışmalara meydan vermemelidir. Bunun için bozulan imajlarının düzelterek hiçbir kurumun veya siyasi oluşumun arka bahçesi olmadıklarını, toplumun tamamına hitap eden bir eğitim kurumu olduklarını kanıtlamalı ve bunun için gayret sarf etmelidirler.

²⁷ Haftalık ders çizelgeleri, 2013-2014 eğitim ve öğretim yılında ortaöğretim kurumlarının 10. sınıflarından başlamak üzere kademeli olarak uygulanacaktır. Haftalık ders çizelgelerinde ortak dersler, seçmeli dersler ve meslek dersleri bölümleri yer almaktadır. Ortak dersler ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin zorunlu olarak alması gereken derslerdir.

Tablo 31: 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılından İtibaren Uygulanacak İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Çizelgesi

İMAM HATİP LİSESİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ				
DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	Dil Ve Anlatım	2	2	2
	Türk Edebiyatı	3	3	3
	Tarih	2	-	-
	T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük	-	2	-
	Coğrafya	2	-	-
	Matematik	-	-	-
	Geometri	-	-	-
	Fizik	-	-	-
	Kimya	-	-	-
	Biyoloji	-	-	-
	Sağlık Bilgisi	-	-	-
	Felsefe	-	2	-
	Yabancı Dil	2	2	2
	Beden Eğitimi/ Görsel Sanatlar/Müzik	1	1	1
	Trafik Ve İlk Yardım	-	-	1
TOPLAM		12	12	9
MESLEK DERSLERİ	Kur'an-ı Kerim	5	4	4
	Mesleki Arapça	4	4	3
	Temel Dini Bilgiler	-	-	-
	Siyer	2	-	-
	Fıkıh	2	-	-
	Tefsir	-	2	-
	Karşılaştırmalı Dinler Tarihi	-	-	2
	Hadis	2	-	-
	Akaid ve Kelam	-	2	1
	Hitabet Ve Mesleki Uygulama	-	2	-
	İslam Kültür ve Medeniyeti	-	-	2
TOPLAM		15	14	12
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		12	13	18
REHBERLİK ve YÖNLENDİRME		1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40

Tablo 28: 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılından İtibaren Uygulanacak İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Çizelgesi

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ				
DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	Dil Ve Anlatım	2	2	2
	Türk Edebiyatı	3	3	3
	Tarih	2	-	-
	T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük	-	2	-
	Coğrafya	2	-	-
	Matematik	-	-	-
	Geometri	-	-	-
	Fizik	-	-	-
	Kimya	-	-	-
	Biyoloji	-	-	-
	Sağlık Bilgisi	-	-	-
	Felsefe	-	2	-
	Yabancı Dil	3	3	3
	Beden Eğitimi /Görsel Sanatlar/Müzik	1	1	1
	Trafik Ve İlk Yardım	-	-	1
TOPLAM		13	13	10
MESLEK DERSLERİ	Kur'an-I Kerim	5	4	4
	Mesleki Arapça	4	4	4
	Temel Dini Bilgiler	-	-	-
	Siyer	2	-	-
	Fıkıh	2	-	-
	Tefsir	-	2	-
	Karşılaştırmalı Dinler Tarihi	-	-	2
	Hadis	2	-	-
	Akaid ve Kelam	-	2	1
	Hitabet Ve Mesleki Uygulama	-	2	-
	İslam Kültür ve Medeniyeti	-	-	2
TOPLAM		15	14	12
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		11	12	17
REHBERLİK ve YÖNLENDİRME		1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40

Tablo 29: İmam-Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Seçmeli Dersler

İMAM HATİP-ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ SEÇMELİ DERSLER			10	11	12
SEÇMELİ DERSLER	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ	Fıkıh Okumaları (1)	-	(1) (2)	(1) (2)
		Tefsir Okumaları (1)	-	-	(1) (2)
		Hadis Metinleri (1)	-	(1) (2)	(1) (2)
		İslam Ahlakı (1)	-	(1)	(1)
		İslam Bilim Ve Düşünce Tarihi (1)	-	(2)	(2)
		Kur'an Okuma Teknikleri (2)	-	(2)	(2)
		Arapça (Metin-Mukaleme) (2)	-	(2) (3)	(2) (3)
		Seçmeli Hitabet Ve Mesleki Uygulama (1)	-	-	(1)
		İslam Tarihi (1)	-	(2)	(2)
	TÜRK İSLAM SANATLARI	Dînî Mûsikî (1)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
		Hüsn-İ Hat (1)	(1)	(1)	(1)
		Ebru (1)	-	(1)	(1)
		Tezhib (1)	-	(1)	(1)
	DİL VE ANLATIM	Seçmeli Dil Ve Anlatım (3)	(2)	(2) (3)	(2) (3)
		Seçmeli Türk Edebiyatı (3)	(1)	(1)	(1)
		Diksiyon Ve Hitabet (1)	(1)	(1)	(1)
		Osmanlı Türkçesi (3)	(2)	(2)	(2)
		Türkçe (1)	(1) (2)	-	-
	MATEMATİK	Seçmeli Matematik (3)	(2) (4)	(2) (4)	(2) (4)
		Seçmeli Geometri (3)	(1) (2)	(2) (3)	(1) (2)
	FEN BİLİMLERİ	Seçmeli Fizik (3)	(2) (3)	(2) (4)	(2) (3)
		Seçmeli Kimya (3)	(2) (3)	(2) (4)	(2) (3)
		Seçmeli Biyoloji (3)	(2) (3)	(2) (4)	(2) (3)
		Astronomi Ve Uzay Bilimleri (1)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
		Seçmeli Tarih (2)	(2)	(2) (4)	-
	SOSYAL BİLİMLER	Çağdaş Türk Ve Dünya Tarihi (1)	-	-	(2) (4)
		Seçmeli Coğrafya (3)	(2)	(2) (4)	(2) (4)
		Psikoloji (1)	(2)	-	-
		Sosyoloji (1)	-	(2)	-
		Mantık (1)	-	-	(2)
		Seçmeli Felsefe (1)	-	-	(1) (2)
		Bilgi Kuramı (1)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)
		Demokrasi Ve İnsan Hakları (1)	(1)	(1)	(1)
		Girişimcilik (1)	(1)	(1)	(1)
		Yönetim Bilimi (1)	(2)	(2)	(2)
		Uluslararası İlişkiler (1)	(2)	(2)	(2)
		Seçmeli Birinci Yabancı Dil (3)	(2) (4)	(2) (4)	(2) (4)
		Seçmeli İkinci Yabancı Dil (3)	(2) (4)	(2) (4)	(2) (4)
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	Beden Eğitimi (3)	(2)	(2)	(2)
		Sosyal Etkinlik (1)	(1) (2)	(1) (2)	(1) (2)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], (2013), <http://dogm.meb.gov.tr/www/imam-hatip-liseleri-haftalik-ders-cizelgeleri-guncellendi/icerik/76>, Erişim tarihi: [09.06.2013].

4.2. Fonksiyonalist Açıdan İmam Hatip Liseleri

Kuruldukları günden bu güne kadar Türk eğitim sistemi içinde yerini alan İmam Hatip Okullarının icra ettikleri fonksiyonlarının neler olduğunu bilmek bu okullara olan bakış açımızın farklılaşması açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Tarafsız bir değerlendirme yapılabilmesi için İmam Hatip Liselerinin fonksiyonlarını ve disfonksiyonlarını da aynı anda vermeyi uygun bulduk. İmam Hatip okulları kuruldukları günden beri tartışma konusu olmuştur. Ve İslamcılar ve laikler arasındaki bu tartışmalar yıllardır devam etmektedir. Tartışmaların temel de anlayış farklılarından kaynaklandığının söylemek zor değildir. Burada imam hatipleri savunan ve savunmayanların görüşlerini vererek imam hatip okullarının fonksiyonlarının ve disfonksiyonlarının neler olduğunu görmeye çalışalım. Bu tartışmalar daha çok İslamcılar ve laiklik yanlıları arasında cereyan etmektedir.

İslamcılar İmam Hatip okullarının, değerli ulusal ve kültürel mirası kurtarmanın bir yolu olarak görürken, laiklik yanlıları İmam Hatip okullarında yalnızca gerici eğilimleri görürler. İslamcılar imam hatip okullarını sivil toplumun inşasına bir katkı olarak konumlandırırken, laiklik yanlıları bu okullarda laiklik karşıtı ve dolayısı ile demokratik olmayan güçlerin tehdidini görürler. İslamcılar imam hatip okullarını kadınlar için eğitim, belki de bir meslek edinme yolu olarak görürken, laikler orada sadece örtünme ve böyle yaparak kendi özgürlüklerine ve kurtuluşlarına set çeken kadınlar görürler. Ve nihayet, İslamcılar inançtan hayat bulan anlamlı bir yaşama uzanan yol olarak gördükleri bu okullarda, laiklik yanlıları sadece ahmaklık ve batıl inançlar görürler. Bu tartışmalarda laiklik yanlıları tarafından ileri sürülen, ilkesel olarak en temel kaygı, imam hatip okullarının, eğitim birliği ile ilgili olarak getirilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu tehdit etmesidir. Ki bu okullar bu kanunla birlikte kurulmuştur. İmam hatip okullarını normal liselerden ayıran şey, olağan ders programlarına ilaveten Kur'an, tefsir, fıkıh, Arapça, dinler tarihi ve benzeri konularda ek derslere yer vermeleridir. İmamlara yalnızca mesleki eğitim vermek, eğitimin bütünlüğü açısından sorun yaratmazken, çok sayıda öğrenci normal lise eğitimine alternatif olarak imam hatip okullarını seçtiğinde, (Özdalga, 2006:187) laiklik yanlılarına göre eğitimin bütünlüğü tehdit edilmektedir. Laiklik yanlılarının bakış açısından, imam hatip okulları tartışmasındaki kilit mesele, laik cumhuriyetin temel taşlarından biri olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun nasıl yorumlanacağı ile ilgili anlaşmazlıktır. Bu mesele, sadece imam hatip okullarıyla değil, aynı zamanda diğer dini öğretim kurumu, Kur'an Kurslarıyla bağlantılı olarak da ortaya atılır (Özdalga,2006:188).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenen ve koordine edilen bu okulların, Türk toplumundan böylesine güçlü bir destek bulması, kesinlikle mevcut okul sistemine çok iyi biçimde eklenme kapasitelerinin bir sonucudur. Kaldı ki sıradan, dindar insanlar, kurulu devlet ya da rejimi değiştirmeyi göze alacak maceraperestler değildir (Özdalga, 2006:188). Bu tartışmaları verdikten sonra, imam hatip liselerinde kuruluşlarından itibaren görülen fonksiyonları ve disfonksiyonları şu şekildedir:

1- İmam Hatip Liselerine talebin, bu okullarda diğer liselerden farklı olarak dini bilgilerin daha iyi öğretilmesinden kaynaklandığı öne sürülmektedir (ERG, 2011: 23).

2- İmam hatipler, ideolojik aygıt olarak kullanılma amacından çok, çevrenin talepleriyle ilişkili bir şekilde kurulmuştur. Fakat bu kurumlar hep Cumhuriyet merkezinin denetimindeki Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu gibi kurumların denetiminde olmuşlardır. Diğer okullarda okutulan İnkılâp Tarihi, Türkçe gibi devletin ve devrimlerin ideolojisini öğrencilere ulaştıran birçok ders bu kurumlarda da okutulmuştur. Bu kuruluşların kurulmasına sebep olan unsurlar –halkın talepleri gibi-

farklı olsalar da bunlar, ideolojik aygıt olarak da işlev görmüşlerdir. Bu okullar Cumhuriyet'in müfredatına göre okumuş, giyinmiş ve cumhuriyet'in kurumlarının bir parçası olmuş burada yetişmiş bireylerin modernleşme ve küreselleşme süreçlerinin ne kadar etkisinde kaldıkları, Osmanlı'daki din adamlarından ne kadar farklılaştıkları da gözden kaçmamalıdır. Türkiye'deki siyasal İslam gibi, imam hatip okulları, merkezin ideolojisinin ve kültürünün birçok ögesine alternatif bir ideolojinin ve kültürün sözcüsü ve kaynağı olmuşlardır (Taslaman, 2011:224).

3. özellikle kırsal kesimden vatandaşların daha çok bu okulları istemeleri, velisi bulundukları öğrencileri bu okullara göndermeleri, onların uhrevi hayata meylinde ya da çocuklarını din görevlisi yapmak istemelerinden veya bütün nesilleri ruhban haline getirmek istemelerinden değildir. Onlar kendilerine ulaşan en yakın olarak İmam-Hatip Okullarını görmüşlerdir. Geleneklerine bağlı olmalarından ve evlatlarını da aynı dini görgü ve terbiyeden geçişini sağlayacağı ümidi ile bu okullara meyletmışlerdir. Kur'an-ı Kerim öğretiminin, yani Kur'an-ı Arap harfleriyle öğretmenin sadece bu okullarda bulunuşu ve bunun Türk Müslüman geleneğinde ibadetin önemli bir bölümü durumunda olması, halkın bu okullara rağbetini artırmıştır. Bu okulların binalarını halkın yapması sayesinde bu okullar kırsal kesimdeki okullaşma oranını artırırken (Bilgin, 1995: 97), geleneksel kültürün bu okullar sayesinde merkezlere taşınmasını da kolaylaştırmıştır.

4. insandaki deruni hasletlerin daim olmasını sağlayacak ya da bu anlamda insana hitap edecek gönül insanlarına ihtiyaç vardır. Bunları da yetiştirmek için İmam-Hatip Liseleri ilk basamaktır ve bu okullara ihtiyaç vardır (Çamdibi,1995: 21). İmam-Hatipler demokratik ortamın, geniş kitlelerin serpilip gelişmesine, aydınlanmasına katkı da bulunmuşlardır. Dünyanın ve bölgemizin yoğun çatışmalara sahne olduğu günümüzde, diriltici yeni bir soluğa ihtiyaç vardır ve bu hamlenin temel dokusunu İmam- Hatipler liseleri oluşturmaktadır (Gözübüyüköğlu, 1995:24,25).

5. hem dini ve hem de dünyayı bilen ve toplumun çeşitli kesimlerine dağılarak ülkenin geleceğine sahip örnek insan modeli yetiştirmek. Bu örnek insan modelini yetiştirmek adına kurulan kurum ise İmam-Hatip Liseleridir. En sade ve en temiz duyguyla, bu okullarda yetişecek gençlerin arkamızdan bir Fatiha okuyacağını ümit etmek (Öztop, 1995:30,31). Fatiha okuyacak insan yetiştirmek.

6. İmam-Hatip Liseleri Milli Eğitimin temel amaçlarını tahakkuk ettirecek sadece neslimize milli kültürü vermek ve halkımızın arzusunu yerine getirmekle kalmayıp, Türkiye'de azınlık bir grubun millete rağmen yerleştirmeye çalıştıkları pozitivist anlayışı değiştirmek gibi önemli bir vazifeyi de ifa etmektedirler (Topaloğlu, 1995: 74).

7. Sosyal hayatta sosyal barışı gerektirecek olan bilgiyi topluma yayacak olan, sosyal bütünleşmeyi, kaynaşmayı, kültürel entegrasyonu, evrensel değerlerle barışma işlevini yapacak kültürel değerleri aşılacak olan müesseselere ihtiyaç vardır. İşte bu müesseseler imam hatiplerdir. Milli Eğitim Temel Kanununda geçen iki kavram vardır. Birincisi manevi, ikincisi ruhi, Milli Eğitim Kanununa göre yetiştireceğimiz insan ruhi bakımdan zengin olmalıdır, manevi bakımdan toplumun ihtiyaçlarının karşılayacak bir şekilde olmalıdır. Milli Eğitim Kanununun bu alandaki manevi ve ruhi cephesini ihya edecek olan İmam Hatip Okullarıdır (Bayraklı, 1995:99,100).

8. Memleketimizde din kültürü ve dini havanın yaşanması, İmam Hatip Okulları neslinin halkımızın hizmetine girmelerinden sonra yaygın hale gelmiştir. Mezunlar çoğaldıkça, dini neşriyatın aranması, kıyıda köşede kalmış, unutulmuş kitapların piyasaya çıkmalarını, yeniden neşredilmelerini sağlamış, dini neşir hayatı canlanmış ve

mezunlarla teması olan kimselerin de bu neşriyata rağbetini temin etmiş ve dolayısı ile din kültürü yaygın hale gelmiştir (Uzunpostalcı, 1995:126).

9. İmam Hatip Liseleri bu milletin gözünde, geçmişle-gelecek arasındaki köprüyü oluşturur ve halk aydın arasındaki uçurumu kaldırır. Özellikle kız çocuklarının bu okullara kabul edilmesiyle kızların okuma isteğini kamçılamıştır (Aydın, 1995:138-140). İmam hatip okullarının sunduğu program olmasaydı, birçok kız çocuğu, beş yıllık zorunlu ilköğretimin dışında diğer herhangi bir eğitimden mahrum kalırdı (Özdalga, 2006: 186).

10. İmam-Hatip Liseleri, öncelikle Ankara'nın karşılayamadığı bir eğitim açığını kapatıyor. Cemaatin külfet paylaşımını sağlayarak hem devletin yükünü hafifletiyor, hem de bu paylaşım sayesinde kendi sivil niteliğini pekiştiriyor-“Şerif Mardin'in deyiimiyle Cumhuriyet'in yerine getiremediği görevi üstleniyor-“ Bugün dünyada dine dönüş süreci yaşanmaktadır. Ve bu sürecin lokomotifi İmam Hatip Liseleridir (Ateş, 1995:145,146).

11. İmam-Hatip Liseleri toplumsal kutuplaşmanın arttığı bir dünyada huzurun, kardeşliğin, sevginin, toplumsal barışın mimarı olmuşlardır. Çağımızın bunalan gençlerini, içine düştükleri bataklıktan kurtaran bir rehber olmanın yanında, toplumsal bütünlüğü, sosyal dayanışmayı sağlayarak toplumumuzun kaynaşmasında çok önemli roller üstlenmişlerdir (Gerger, 2012:133,134).Ayrıca laikliğin, dinle devlet arasındaki hassas dengeyi sağlayan formülasyonu için imam hatipler özgün bir deneyimdir. İmam hatipler, Batılaşmayla geleneksel/muhafazakâr kesimler arasındaki esaslı bir köprü görevini üstlenmişlerdir (Bkz, Subaşı, 2004).

12. İmam Hatiplerle ilgili olarak toplumun büyük bir kesimi (%70,1) İHL'lerde çocuklara ahlaki bir eğitim verildiğini düşünmektedir, ayrıca toplumun dini hassasiyetlerini karşılama yönünde önemli eğitim kurumları (Gerger, 2012:207-209) oldukları da düşünülmektedir.

13. 1960'lı yıllarda 27 Mayıs 1960 ihtilal Hükümeti, yeniden ve daha kuvvetli bir Atatürkçü politika takip etmeye başladı. Hal böyleyken, komünizmin yayılmasına mani olacak en kuvvetli silahın, dini duyguların kuvvetlendirilmesi olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir (Schimmel, 1988: 69). Dini duyguların geliştirilmesi noktasında İmam Hatiplerin aktif rol oynadığını düşünüyoruz.

14. İmam Hatip nesli ilk öğrenci ve mezunlarından başlayarak 60 yıl boyunca dini, ilmi, kültürel, siyasi, ekonomik, spor ve çeşitli sanat dallarında gözle görülür-görülmez çok büyük hizmetle ifa etmişlerdir. Bugün diyanet hizmetlerin tamamına yakını İmam Hatipliler tarafından ifa edilmektedir. Her seviyedeki din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerini onlar yürütmektedir. Memleketimizde düşünce hayatının zenginleşmesine, yeniliklerin, yeni bakış açılarının gelmesine, yeni fikirlerin doğmasına sebep olmuşlardır. Bu okullar sade vatandaşın, devletin en üst kademesindeki yetkililere kadar hemen herkesin dini, ilmi, milli, eğitimsel, sosyal, kültürel ve siyasi konulara yeni bir gözle bakabilmelerine ve olayları, gelişmeleri yeni ve farklı bir bakış açısıyla değerlendirmelerine sebep olmuşlardır. Bütün bunların üstünde de devlet-millet kaynaşmasını sağlamışlardır (Öcal, 2011b:11).

15. İmam Hatip Okulları ülkenin sosyal bileşenlerinde derin bir boşluk olarak ortaya çıkan inançlı entelektüel ihtiyacını karşılamaya yönelik imkânın adresi olmuşlar (Özdemir, 2010:6) ve inançlı entelektüel ihtiyacının karşılanması yönünde faaliyette bulunmuşlardır.

16. İmam-Hatip Liseleri, gelenekle moderni birleştirebilen, madde ile mana arasında köprü kurabilen, geleneğin zengin ve tarihi birikimini günümüz modern pedagoji anlayışıyla sunabilen eğitim kurumlarıdır (Ünal, 2012, Yenişafak).

17. Bu konuyla ilgili olarak zaman gazetesindeki köşesinde Ali Bulaç İmam Hatiplere ihtiyaç konusunda: "İmam hatiplere ihtiyaç artarak sürüyor" diye bağladığı tezini, beş farklı gerekçeye dayandırarak açıklıyor. Birincisi, iyi insan yetiştirmek için. İkincisi, hem Batı bilimini hem de İslâm'ı öğrenmek. Üçüncüsü, toplumda sınıf atlama kanalı olmak. Dördüncüsü, evrensel olarak dünyanın her yerinde olduğu gibi aileyi korumak başta olmak üzere toplumu sağlıklı bir denge içinde tutmak adına dindarlığı, "dindar nesiller yetiştirmeyi" teşvik etmek. Ve son olarak, Türkiye'nin İslâm dünyası ile entegrasyonu için İslâmî tefekkürün ve ilimlerin önünü açmak (Bulaç, 2012, Zaman). Şeklinde gerekçelendirdiği tezinde imam hatiplere ihtiyacın hala devam ettiğini, bu fonksiyonların ve misyonun devamı için imam hatiplerin gerekliliğine vurgu yapıyor. Bu konu ile ilgili olarak Mümtaz'ın Türköne ise zaman gazetesindeki köşesinde İmam Hatipler bu ihtiyaçları karşılama yeteneğine sahipler mi? Bugünden sonra bu vazifelerin altından İmam Hatiplerle kalkmak doğru mu? Diye sorduktan sonra İmam Hatiplerin resmi ideolojinin bir dayatması olduğundan hareketle ideolojinin müsaade ettiği dar bir alanda faaliyet gösteren bu okullarla bu ihtiyaçların altından kalkmanın doğru olmadığını altını çiziyor (Türköne, 2012a, Zaman, karşılaştır, Türköne, 2012b, Zaman).

18. İmam Hatip Liseleri önünde engel olarak duran sıkıntılardan; üniversitelere girişte katsayı problemi çözülmüş ve başörtüsüyle birlikte yıllarca taşımak zorunda kaldığı "laikliği tehdit etme ihtimali olan unsur" yükünden kurtulmuş durumda, İmam Hatip Liseleri; ancak vakti zamanında Türkiye'nin en başarılı öğrencilerini yetiştiren okullar olmaktan çok uzak artık. 28 Şubat'tan bu yana, veliler tarafından üniversiteyi kazanamayacağı kesin olan "haylaz, haşarı" çocukların, en azından dinini- diyanetini bilsin, biraz edep, terbiye öğreysin niyetiyle gönderdiği, büyük ihtimal imam hatiplerde görev yapan öğretmenlerin de aynı düşüncüyü paylaşarak "tahsil"den ziyade "talim-terbiye"yi öncelediği (Albayrak, 2012, Yenişafak) eğitim kurumları haline dönüşmüştür.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla yukarıda ifade etmeye çalıştığımız İmam Hatip Okullarının fonksiyonlarının birçoğuna katılmamak mümkün değil. Ancak zaman zaman bu fonksiyonlarının hepsini veya birkaçını yerine getirmekte zorlandığı disfonksiyonel olduğu bilinmektedir. Tamamına yakını hayırsever vatandaşlarımız tarafından açılan İmam Hatip Okulları tüm kesimleri tatmin eden bir din anlayışı gösterebilseydi bu şekilde tartışmalar yaşanmazdı. Evet, İmam Hatipler bütün milletin okulları idi. Zamanla bu okullara, partiler ve gruplar el atıldılar, her biri buraları medreseleri veya kışlaları gibi gördü yahut bu hale getirmek istediler. Araya ayrılık, gayrlılık, sen ben, sizden, bizden davası girdi. Bazı değerler ve kaideler yıkıldı ve aşındı (Karaman, 1989: 16). Görüleceği üzere İmam Hatip Liselerinin ilk neslinden olan Hayrettin Karman hocanın özetlediği gibi İmam Hatip Liseleri zamanla fonksiyonlarını icra edemez hale gelmişlerdir.

Sonuç olarak araştırmacının kendisinde İmam Hatip Liselerinin ortaokul kısmından mezun olan bir öğrenci olarak, okuduğu dönemdeki İmam Hatip Okulları ile günümüzdeki İmam Hatip Okulları arasındaki farkı şu şekilde özetlemektedir. Önceki dönemlerde imam hatip öğrencilerinde bir imam hatiplilik şuuru, öğretmenlerinde, öğrencileri için her türlü fedakârlığı göze alan bir özveri anlayışı, toplum ve millet yararına güzel işler yapabilme gayreti, samimiyeti ve içtenliği mevcut iken artık bu dönemde bu güzel hasletleri üzüterek ifade edeyim ki görmek pek mümkün olmuyor.

4.3. İmam Hatip Liselerinin Milli Eğitim Sistemi İçindeki Yeri

İlk örneği 1913'te açılan Medresetü'l- Eimme ve'l Huteba'ya kadar uzanan İmam Hatip Liseleri, yaklaşık bir asırdan beri eğitim sistemimiz içinde varlığının devam ettiren kurumlarımızdandır. İmam-Hatip Liseleri bir inkılâp kanunu olan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4.maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi içinde yer alan 5 yıllık ilkokula dayalı bir okul türü olarak açılmışlardır. Atatürk; "her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir" derken, Cumhuriyet nesline dini öğrenebilecekleri bir yer olarak okulu göstermiştir. 1924'te de 5 yıllık ilkokula dayalı İmam Hatip Mektepleri açtırmıştır. Ancak birtakım sebeplerle 1932'de kapanan bu mekteplerin yerine, 1948 tarihinde İmam Hatip Kursları açılması kararlaştırılmış (resmi açılış 15 Ocak 1949), 1951'de ise bu günkü İmam-Hatip Liseleri açılmaya başlanmıştır. Ondan sonraki yıllarda ise bütün hükümetler döneminde bu okullar açılmaya devam etmiştir (İFAV, 1997: 19). İmam Hatip Okulları, bu türden ilk açılan okullardır (Özdalga, 2006: 180). Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime elaman hazırlayan okullardır. Çünkü programlarının %40'ı mesleki (=dini) dersler, %60'ı kültür ve fen dersleridir (Ünsür, 2005:178).

İmam Hatip Liseleri tarihi süreçte 27 Mayıs 1960 ihtilali, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 ihtilali dönemlerinde kısa süreli duraklamalar yaşamıştır. 1997 yılına gelindiğinde 15. Milli Eğitim Şurası'nda alınan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kararına dayanılarak hazırlanan yasa tasarısı, TBMM' since kabul edilerek 4306 sayılı kanun olarak yürürlüğe konulmuştur (Öcal, 2007:540). Kesintisiz zorunlu eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte İmam-Hatip Liselerinin orta kısımları kapatılmıştır. Daha sonraki dönemlerde, üniversiteye girişte katsayı problemi ile karşılaşan İmam Hatip Liseleri bu dönemde büyük darbeler almıştır. 2012 yılına gelindiğinde İmam-Hatiplerin ileyhine olabilecek gelişmeler yaşanmıştır. 1997 yılı itibariyle 4306 sayılı Kanun olarak yürürlüğe giren 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasına, 30.03.2012 tarihinde yasalaşan 6287 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle son verilmiştir (Bahçekapılı, 2012: 189). 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda yapılan değişiklik sonucu, 12 yıllık zorunlu (kesintili) eğitim sistemine geçilmiştir. Bu eğitim sistemi ile birlikte, daha önceki dönemde kapatılan İmam Hatip Liselerinin orta kısımları tekrar açılmıştır (MEB,2012: 34). 2012-2013 eğitim öğretim yılın itibariyle ülkemizde 758 İmam Hatip Okulu (İHL, ÇPL İHL, AİHL, İmam Hatip Ortaokulu) faaliyet göstermektedir (Bkz: Timav, 2013).

İmam hatip liselerinin hukuki dayanaklarının şu şekilde belirtmemiz mümkündür. **Milli hukukumuzdaki dayanakları:** imam Hatip Liseleri'nin ilk ve temel hukuki dayanağı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan bütün anayasaların yanı sıra, 1982 Anayasası da bu okulların ikinci hukuki dayanağıdır. Çünkü 1982 Anayasası'nın 24.maddesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin mecburi olarak okutulacağından bahsedildikten sonra şöyle denilmektedir: " Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır." 42.madde ise: "Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz." "öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir."denilmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu ise İmam Hatip Liselerini "Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."şeklinde tanımlar (İFAV, 1997: 17,18).

Milletlerarası Antlaşmalardaki dayanaklarına gelince; 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yayımladığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 18.maddesi önemlidir. Bu madde aynen şöyledir: “Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyeti vardır. Bu hak din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca açık olarak veya özel surette öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izah etmek hürriyetini gerektirir.” 26.maddede ise şu ifadeler yer verilir: “Her şahsın eğitim hakkı vardır. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir.” ayrıca 1975'te imzalanan Helsinki Senedi ile 1990'da imzalanan Paris Yasası'nda şu ifadelere yer verilir: “Milletlerimizin tek yönetim sistemi olarak demokrasiyi kurmayı, sağlamlaştırmayı ve güçlendirmeyi taahhüt ederiz. Bu çabamızla aşağıdaki hususlara sadık kalacağız: insan hakları ve temel hürriyetler, tüm insanların doğumlarıyla birlikte iktisap ettikleri vazgeçilmez haklardır ve kanunlarla garanti altına alınmışlardır. Bunların korunması ve geliştirilmesi devletin başta gelen görevidir. Bunlara saygı, zorba bir devlete karşı asıl güvenceyi oluşturur. Bunlara uyulması ve tam olarak uygulanması hürriyetin, adaletin ve barışın temelidir.” Doğumla birlikte kazanılan insan hakları ve temel hürriyetlerden birisi de eğitim ve öğrenim hakkı olduğuna göre demokratik bir devlete düşen görev; vatandaşlarının inanç, ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda eğitim ve öğrenim imkânı sağlamak ve bu maksatla okullar açmaktır. Türkiye de devletin bu maksatla açtığı okullardan biri de İmam –hatip Liseleri'dir. Devlet Paris Yasası'na göre, bu dini eğitim ve öğretim kurumlarını korumak durumundadır. Çünkü Paris Yasası'na imza koyan taraflar yasanın bir yerinde şu ifadeye yer vermişlerdir: “ayrım gözetmeksizin herkesin düşünce, vicdan, din ya da inanç hürriyetine... Hakkı olduğunun teyit ederiz” (İFAV, 1997: 18,19) denilmektedir.

4.4. Rakamlarla İmam Hatip Liseleri

4.4.1. Yıllara Göre İmam Hatip Liseleri Sayısı

Bu bölümümüzde, İmam Hatip Liselerinin yıllara göre sayılarını aktaracağız. İmam Hatip Liselerinin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede okul sayılarındaki değişimlerinin bilinmesi, genelde din eğitiminin özelde ise İmam Hatip Liselerinin hangi süreçlerden geçtiklerinin objektif olarak karşılaştırılabilmesi açısından önemlidir.

4.4.1.1. İmam Hatip Mektepleri (1924-1930)

Tevhid-i tedrisat Kanunu'nda öngörülen okullar” İmam Hatip Mektepleri” adı altında 1924 yılında 29 merkezde açılmıştır. Bu okullar İstanbul'daki Medresetü-l İrşad ve İstanbul dışındaki” Taşra Mekteplerinin yerini almıştır (Çakır, Ruşen ve İrfan Bozan, Balkan Talu, 2004: 57).

Tablo 30: İmam Hatip Mekteplerinin Okul ve Öğrenci Durumları (1923-1930)

Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	29	2258
1924-1925	26	1442
1925-1926	20	1009
1926-1927	2	278
1927-1928	2	200
1928-1929	2	100
1929-1930	Kapatılış	-----

(Ünsür, 2005:143;Öcal,2011:139)

Bu okullarımız açıldıktan altı yıl sonra kapanmıştır. Okulların kapanış nedenleri şu şekilde açıklanmıştır: bu okulların dört yıllık ortaokul seviyesinde tutulması, lise ve yüksekokul imkânının olmayışı; Bu dönemlerde din görevliliğinin marjinalleştirilmesi; Diğer meslek teknik öğretim kurumlarının cazibelerinin arttırılması; Medreseler döneminde mevcut bulunan burs ve diğer imkânların ortadan kalkmış olması (Ünsür,2005:142).

4.4.1.2. İmam Hatip Kursları (1949-1951)

İmam Hatip Mektepleri'nin 1930 yılında öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatılmasının ardından aynı gerekçeyle Darülfunun bünyesindeki İlahiyat Fakülteleri de kapatılmıştır. İmam Hatip Mekteplerinin kapatılmasının ardından 18 yıl sonra, 1948 yılında 10 il merkezinde (İstanbul ve Ankara da hemen sonrada Afyonkarahisar, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa) mevcut din adamlarına yeteri kadar kültür vermek ve onları günün anlayışına yaklaştırmak amacıyla 10 ay süreli İmam Hatip kursları açılması kararlaştırılmıştır (Ünsür, 2005: 150,151). Bu kurslardan 1949 yılı sonuna kadar 50 kişi mezun oldu. Daha sonra kurslar iki yıla çıkarılarak meslek okulu mezunlarının da bu kurslara gitmelerine imkân tanındı (Çakır, Ruşen ve İrfan Bozan, Balkan Talu, 2004: 59; Cebeci, 1990: 35). Mesleki din eğitiminde 18 yıllık aradan sonra açılan ve pek çok problemiyle normal bir eğitim kurumu olmaktan çok uzak bir konumda olan imam hatip kursları, 1951 yılında İmam Hatip Okullarına yerini bırakmıştır (Ünsür, 2005:153).

4.4.1.3. İmam Hatip Okulları (1951-1972)

1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti, seçim öncesinde vaat ettiği İmam Hatip Okulları'nı, iktidarının birinci yılında açtı. 10 Ekim 1951 sayılı Müdürlük Komisyonu kararıyla ilkokula dayalı birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıl olan ve bir bütün teşkil eden İmam Hatip Okulları yedi il merkezinde açıldı. Bu iller Ankara, İstanbul, Adana, Konya, Isparta, Kayseri ve Maraş illeridir. İmam Hatip Okulları önce "Özel Okullar Müdürlüğü"ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürdü. İmam hatip Okullarının sayılarının artması ve mezunlarının devam etmesi amacıyla 1959 yılında "Yüksek İslam Enstitüleri açıldı. Bu okullar 1961 yılında kurulan "Din Eğitimi Müdürlüğü"ne, ardından 1964 yılında "Din Eğitimi Genel Müdürlüğü"ne bağlandı (Bozan,2007: 14). 13.11.1983 tarih ve 179 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 14.maddesine göre de Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün adı "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü" şekline dönüştürülmüştür (Ünsür,2005:157)

Tablo 31: İmam-Hatip Okullarının Yıllara Göre Açılış Durumu (1951-1971)

Öğretim Yılı	Açılan Okul Sayısı	Hizmet Veren Faal Okul Sayısı
1951-1952	7	7
1953-1954	8	15
1954-1955	1	16
1956-1957	1	17
1958-1959	2	19
1962-1963	7	26
1965-1966	4	30
1966-1967	10	40
1967-1968	18	58
1968-1969	11	69
1969-1970	2	71
1970-1971	1	72

(Ünsür, 2005:157)

4.4.1.4. İmam Hatip Liseleri (1973-1980)

12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra İmam Hatip Okulları iki önemli değişiklik geçirdi. Bunlardan ilki orta kısımlarının kapatılmasıydı. Bu tarihe kadar (1951-1971) İmam Hatip Okulları orta kısım dört, lise kısmı üç yıl olmak üzere yedi yıl eğitim veriyordu. İkinci önemli değişiklik ise Milli Eğitim Temel Kanunu ile geldi. 1973 yılında 1739 sayılı yasa olarak tanımlanan yasanın 32.maddesi o güne kadar İmam Hatip Okulu olarak anılan okullara İmam Hatip Lisesi adını verdi. Böylelikle İmam Hatip Okullarının hem ismi değiştirilmiş, hem de mezunlarına üniversite kapıları açılmış oldu. 26 Ocak 1974 tarihinde kurulan CHP-MSP(Milli Selamet Partisi) koalisyon hükümeti, programlarında şu vaatte bulunmuştur:

“Meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacak, meslek okullarının ikinci dönem mezunlarının üniversite ve yüksek okul giriş imtihtanlarına girebilmeleri sağlanacaktır. Halk yardımıyla yapıлып bugüne kadar öğrenime açılmamış bulunan okul binaları yapılış maksatlarına uygun olarak bir an önce hizmete açılacaktır.” Nitekim İHL'nin 1973 yılında kapatılan orta kısmı 1974 yılında tekrar açılmıştır (Bozan, 2007:16,17).

Tablo 32: İmam Hatip Liselerindeki Sayısal Gelişmeler Orta Okul ve Lise (1971-1980)

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	
	Orta Kısım	Lise Kısım
1970-1971	72	39
1971-1972	72	42
1972-1973	70	71
1973-1974	58	71
1974-1975	101	73
1975-1976	171	72
1976-1977	248	73
1977-1978	334	103
1978-1979	335	171
1979-1980	339	249

(Çakır, Ruşen ve İrfan Bozan, Balkan Talu,2004: 64)

İHL'nin sayıları ve bu okullara olan taleplerin hızla artmasında MSP'nin rolü büyüktü. CHP ile ortaklığında İHL'nin orta kısımlarını açtıran MSP, yeni okulların açılmasında da itici güç oldu. Öğrenci sayılarında ki artışın diğer nedenler ise; İmam Hatip Liseleri'nin hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulaması ve Türkiye'nin planlı dönemine denk gelmiş olmasıdır (Çakır, Ruşen ve İrfan Bozan, Balkan Talu, 2004: 65,66).

4.4.1.5. İmam Hatip Liseleri (1980 ve 2013 Yıllarında Görülen Sayısal Gelişmeler)

Türkiye'de her şeyin yeniden düzenlendiği 12 Eylül 1980 askeri darbesi dönemine gelindiğinde İHL'deki öğrenci sayısı 200 bini geçmiş, okul sayısı ise ortaokul düzeyinde 374, lise düzeyinde ise 333'e ulaşmıştır. 12 Eylül harekâtından sonra yeni İmam Hatip Lisesi açılması durdurulmuştur. Ancak bu sefer de mevcut okullar Valilikler onayı ile şubeler açarak yana doğru genişlemeye başlamıştır (Öcal, 1998: 247). 12 Eylül yönetimi yeni İHL açmazken, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 31.maddesi değiştirilmek suretiyle, İHL mezunlarının üniversitelerin her bölümüne girmesine olanak sağlayan bir düzenlemeye imza atmıştır (Bozan, 2007: 19).

Tablo 33: İHL' deki Sayısal Gelişmeler Orta Okul ve Lise (1981-1999)

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	
	Orta Kısım	Lise Kısım
1981-1982	374	336
1982-1983	374	341
1983-1984	374	351
1984-1985	375	375
1985-1986	376	341
1986-1987	375	341
1987-1988	375	341
1988-1989	382	350
1989-1990	382	365
1990-1991	382	379
1991-1992	390	390
1992-1993	390	390
1993-1994	391	391
1994-1995	446	394
1995-1996	479	434
1996-1997	601	601
1997-1998	604	605
1998-1999	612 ²⁸	612
1999-2000	-----	604 ²⁹

(Çakır, Ruşen ve İrfan Bozan, Balkan Talu, 2004: 67,68 karşılaştır, Öcal, 2011:301-304; Öcal,1999:229-232).

1980 yılından 1985 yılına kadar İHL açılmadı. İlk açılan iki okulu ise Tunceli İHL ve Beykoz Anadolu İHL'dir. Tunceli'deki okulun açılış nedeni olarak bölge halkının etnik yapısı, anarşi ve terörün bölgedeki yoğunluğu, Beykoz Anadolu İHL'nin açılışı ise; yurtdışındaki işçi çocuklarının eğitime katkı sağlamaktır. İHL'nin Anadolu İHL'ye dönüşmesi bu okulların niteliksel olarak da geliştirilmesine işaret etmektedir. 1985 yılında açılan Anadolu İHL'nin sayısı daha sonra hızla arttı. Tek bir İHL

²⁸ 107 Anadolu İHL, 1 ÇPL, 2 Yabancı Dil Ağırlıklı İHL ve 38 ÇPL dâhil

²⁹ İHL+AİHL Dâhil toplam sayısı

binasında aynı müdürlüğe bağlı Anadolu İHL açılması yöntemi yaygın olarak uygulanmaya başlandı. 1997 yılında İHL'nin orta kısımları kapatıldığında Anadolu İHL'lerin sayısı, bağımsız müdürlük halinde 7, normal İHL müdürlüklerine bağlı olarak 100 sayısına ulaşmıştı (Çakır, Ruşen ve İrfan Bozan, Balkan Talu,2004: 66-68;Öcal, 1998:248).

Bilindiği gibi 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı ve bu toplantıda alınan kararlar gereği ülkemizde bazı alanlarda ciddi değişimler yaşanmıştır. Bunların başında 8 Yıllık Kesintisi Eğitim Yasası olarak bilinen 16.08.1997 tarih ve 4306 sayılı kanun gelmektedir. Adı geçen yasanın yürürlüğe girmesi ile 1997-1998 öğretim yılından itibaren İHL Orta kısmı kapanma sürecine girmiş yeni kayıt alınmamış, bu okullar 1+3 yıllık öğretim kurumlarına dönüştürülmüştür (Ünsür,2005: 230,231). Okul sayısındaki düşüş yukarıdaki tabloda görülmektedir. Ayrıca 1999 yılında YÖK tarafından uygulamaya konulan “Alan Katsayı uygulaması” mesleki ve teknik orta öğretim kurumları mezunlarına 1993 yılında tanınan “eşitlik statüsünü ortada kaldırmıştır. 1999-2000 öğretim yılından itibaren bu okullara yeni kayıt olan öğrenci sayılarında ciddi düşüslere neden olmuştur (Ünsür, 2005: 233). Bu tarihten itibaren İHL'nin orta kısımları tamamen kapanmıştır.

Nihai olarak Kesintisiz Eğitim Kanunu'nun ve beraberinde uygulanan katsayı uygulamasının imam hatip liselerini ciddi anlamda olumsuz bir şekilde etkilediğini, bununla birlikte 2003-2004 yılından itibaren (Hükümet değişimleri ve alan katsayı konusundaki beklentiler nedeniyle) imam hatip liselerine olan ilginin artmaya başladığını söyleyebiliriz.

Tablo 34: Son Yıllardaki İHL ve AİHL Sayısı (1997-2013)

ÖĞRETİM YILI	İHL-AİHL	ÖĞRETİM YILI	İHL-İHL
1997-1998	605	2005-2006	453
1998-1999	604	2006-2007	455
1999-2000	604	2007-2008	456
2000-2001	600	2008-2009	458
2001-2002	558	2009-2010	465
2002-2003	536	2010-2011	493
2003-2004	452	2011-2012	537
2004-2005	452	2012-2013	705

(Öcal, 2011:354; Bahçekapılı, 2012:134)

İlk olarak 01.12.2011'de imam hatip liselerine uygulanan katsayı farkının kalkması ve daha sonra 4+4+4 Kesintili 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Kanunu'nun 30.03.2012 tarihi itibarıyla kabul edilmesiyle birlikte imam hatip okullarının sayısal verileri olumlu yönde gelişme göstermiştir. Yeni uygulama ile birlikte imam hatip okullarının orta kısımları tekrar açılmıştır.

Tablo 35: 2012-2013 Öğretim Yılı İtibarıyla İHL, AİHL ve İHO Sayıları

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI
Müstakil İHL	253
Müstakil AİHL	19
İHL+AİHL	433
TOPLAM	705
Müstakil İHO	735
İHL Bünyesinde İHO	400
TOPLAM	1,135

(Bahçekapılı, 2012:134).

4.4.2. Yıllara Göre İmam Hatip Liseleri Öğrencileri

Kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte İmam Hatip Liselerinin öğrenci sayılarına bakacak olursak, İmam Hatiplerin dönemlere göre öğrenci sayılarındaki dalgalanmaları görebiliriz. Bu dalgalanmalar bazen hükümet değişiklikleri ile bazen eğitim sistemi ve kanun değişiklikleri ile olabilmektedir.

Tablo 40: İmam Hatip Mekteplerinin Öğrenci Sayıları (1923-1930)

Ders Yılı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	Öğretim Yılı Başı:2258 Öğretim Yılı Sonu:1822
1924-1925	1442
1925-1926	1009
1926-1927	278
1927-1928	200
1928-1929	100
1929-1930	Kapatılış

(Ünsür, 2005:143;Öcal, 2011:139)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile açılan İmam Hatip Mektepleri açıldıklarında sadece altı yıl sonra iddia edildiğine öğrencisizlik sebebiyle kapatılmıştır.1951 yılında tekrar açılan İmam Hatip Liseleri o günlerden günümüze kadar varlığının sürdürebilmiştir.

Tablo 41: İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1951-1971) Orta Kısım

Yıllar	Yeni Kayıt	Öğrenci	Mezun
1951-1952	876	876	-
1952-1953	-	1191	-
1953-1954	-	1642	-
1954-1955	-	2048	194
1955-1956	924	2181	242
1956-1957	-	2520	452
1957-1958	-	2584	368
1958-1959	-	2628	418
1959-1960	-	2922	409
1960-1961	246	3374	380
1961-1962	-	4200	444
1962-1963	-	5874	505
1963-1964	-	8576	689
1964-1965	-	9676	800
1965-1966	-	11832	1223
1966-1967	-	17242	1760
1967-1968	12090	24678	2239
1968-1969	13079	31822	2638
1969-1970	13308	36655	4371
1970-1971	13555	41767	5650
Toplam	54078	-----	22782

(Ünsür, 2005: 65 karşılaştır, Öcal, 1999:229,230)

Tablo 42: İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1951-1971) Lise Kısım

Yıllar	Yeni Kayıt	Öğrenci	Mezun
1951-1952	-	-	-
1952-1953	-	-	-
1953-1954	-	-	-
1954-1955	-	-	-
1955-1956	-	254	-
1956-1957	-	500	-
1957-1958	-	892	193
1958-1959	-	997	220
1959-1960	-	1144	336
1960-1961	-	1171	321
1961-1962	-	1175	334
1962-1963	-	1166	380
1963-1964	511	1248	328
1964-1965	453	1285	347
1965-1966	783	1646	364
1966-1967	1082	2297	440
1967-1968	1545	3369	702
1968-1969	1921	9486	1049
1969-1970	2102	5235	1508
1970-1971	2957	6708	1600
Toplam	54078	-----	8122

(Ünsür, 2005: 166 karşılaştır, Öcal, 1999:231,232)

Tabloya bakıldığında 1951-1971 yılları arasında İmam Hatip orta kısmında yeni kayıt olan öğrenci sayısı 876'dan 13.555 yükselmiş, artış oranı 15,5 kat olmuştur. Öğrenci sayısı 876'dan 41.767'ye yükselerek 47,5 kat artış gerçekleşmiştir. Mezun sayısı ise 1954-1955 öğretim yılı sonu ve 1970-1971 öğretim yılı sonu itibariyle 194'ten 5650'ye yükselmiş ve 29 kat artış olmuştur. Aynı yıllarda lise kısmındaki gelişmeler ise

şu şekildedir; 1963-1964 öğretim yılına kadarki dönemde yeni kayıtlarla ilgili bilgi yer almamaktadır (Bkz. Ünsür, 2005:167). 1963-1971 yılları arası 5 kat artış meydana gelmiştir. Öğrenci sayısında ise, 1955-1956 öğretim yılında 254 öğrenci lise kısmında öğrenim görmekte iken bu sayı 1970-1971 yılında 26 kat artarak 6708'e çıkmıştır. Mezun sayısı ise 8 kat artarak 193'ten 1600'lere ulaşmıştır.

Tablo 36: İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1971-1997)
Orta Kısım

Yıllar	Yeni Kayıt	Öğrenci	Mezun
1971-1972	7966	36928	1258
1972-1973	2583	16443	3346
1973-1974	3344	10552	3523
1974-1975	18896	24091	2759
1975-1976	33040	51829	2286
1976-1977	40832	84863	9931
1977-1978	45 997	108340	16967
1978-1979	42 141	114273	19520
1979-1980	46 746	130072	25549
1980-1981	51 901	138798	22552
1981-1982	51 391	147071	14001
1982-1983	43 920	147140	26516
1983-1984	42 446	134688	32393
1984-1985	44 260	145816	28353
1985-1986	48 369	150465	27986
1986-1987	53 553	160001	24902
1987-1988	52 479	169769	28670
1988-1989	60 010	180007	31965
1989-1990	62 140	189786	32755
1990-1991	70 495	209377	46938
1991-1992	79 302	227088	55790
1992-1993	94 183	249984	62908
1993-1994	97 747	274175	67941
1994-1995	100. 600	301,862	83531
1995-1996	101.073	306,684	79238
1996-1997	107.754	318,775	83912

(Ünsür, 2005: 184 karşılaştır, Öcal, 1999:229,230)

Tablo 37: İmam H İmam Hatip Okulları Öğrenci Sayılarındaki Gelişmeler (1971-1997) Lise Kısmı

Yıllar	Yeni Kayıt	Öğrenci	Mezun
1971-1972	4195	9094	2635
1972-1973	13650	19935	3334
1973-1974	9374	23960	3359
1974-1975	8180	24809	4738
1975-1976	6488	25809	4763
1976-1977	6854	25800	5924
1977-1978	9150	26177	5354
1978-1979	16355	34417	4144
1979-1980	19429	47941	4606
1980-1981	23137	62206	5434
1981-1982	19761	69793	9240
1982-1983	19653	72791	10998
1983-1984	20551	72318	14347
1984-1985	24937	83157	13896
1985-1986	23028	87560	15727
1986-1987	23126	89666	15917
1987-1988	20619	87972	17574
1988-1989	24155	87079	17280
1989-1990	27923	92527	17060
1990-1991	29947	100176	21249
1991-1992	39236	119086	21147
1992-1993	47804	142097	26285
1993-1994	53974	162353	48987
1994-1995	59713	171439	44739
1995-1996	66788	188896	48480
1996-1997	69872	192727	47768

(Ünsür, 2005: 185 karşılaştır, Öcal, 1999:231,232)

Tablolar incelendiğinde İmam Hatiplerin hem orta kısımlarının hem de lise kısımlarının gerek yeni kayıt, öğrenci ve mezun açısından büyük bir gelişme kaydettikleri görülmektedir.

Tablo 38: 1997-2012 Yılları Arası İH ve Aİ H Liseleri Öğrenci Sayıları

Yıllar	Yeni Kayıt	Toplam	Erkek	%	Kız	%	Mezun
1997-1998	59830	183085	98840	53,99	84245	46,01	11837
1998-1999	44916	191183	98785	51,67	82398	48,33	83235
1999-2000	43262	134224	66776	49,75	67448	50,25	45729
2000-2001	18391	91620	46906	51,20	44714	78,80	29355
2001-2002	23520	71742	38828	54,12	32914	45,88	25752
2002-2003	30832	64534	38987	60,41	25547	39,59	9367
2003-2004	31198	84898	49336	58,11	35562	41,89	11731
2004-2005	32544	96851	52359	54,06	44492	45,94	14254
2005-2006	35419	108064	55011	50,91	53053	49,09	15481
2006-2007	41964	120668	58500	48,48	62168	51,52	21267
2007-2008	48331	129274	60356	46,69	68918	53,31	18794
2008-2009	51316	143637	65916	45,89	77721	54,11	17651
2009-2010	79616	198581	94242	47,46	104339	52,54	23383
2010-2011	68412	235639	112651	47,81	122713	52,09	-
2011-2012		268245	126429	47,13	141816	52,87	-

(Bahçekapılı, 2012:133)

1997-1998 öğretim yılından itibaren imam hatip liselerinin yeni öğrenci kayıtlarında azalma meydana gelmiştir. Ancak en keskin düşüş 2000-2001 öğretim yılında yaşanmış ve yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısı 18.391'e kadar düşmüştür. 1997 yılında uygulamaya konulan kesintisiz Eğitim Yasası ve 1999 yılında katsayı uygulanmasının başlaması, imam hatip lisesine yeni öğrenci kayıtlarını düşürdüğü için zamanla mevcut öğrenci sayısı da azalma göstermiştir. 2012 yılı itibariyle 12 Yıllık Zorunlu (Kesintili 4+4+4) eğitimi sistemine geçilmiş ve 8 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasasıyla kapatılan imam hatiplerin orta bölümleri tekrar açılmıştır. Yeni eğitim yasasıyla yeniden yapılanan imam hatip ortaokuluna ve liselerine Ekim 2012 itibariyle imam hatiplerin ortaokullarının 5.sınıfına 128.577, liselerinin 9.sınıfına 165.000 öğrenci kayıt yaptırmıştır. 2012-2013 eğitim öğretim yılı itibariyle imam hatip lisesi ve imam hatip ortaokullarındaki öğrenci sayısı 450 bine ulaşmış durumdadır (Bahçekapılı, 2012: 135-191).

4.4.3. İmam Hatip Liseleri Öğrenci Profili

İmam Hatip Okullarının açıldığı yıllardaki öğrencilerinin %90'a yakını köylü ve fakir aile çocukları idi. Kentlerde ikamet edip çocuğunu bu okullara gönderen aileler de –bazı istisnalar haricinde- genellikle köyden gelip kente yerleşen veya fakir çevrelerin insanlarıydı. 1970'li yıllara kadar da öğrenci profili böyle devam etmiştir (Öcal, 2011b:9; Mermutlu, 2008: 88). Şehir ve kasabalarda oturan çocuklardan bu okullara devam edenlerin miktarının %3, gibi düşük bir seviyeye tekabül ettiği, aslında bu okullara orta mektep ve liselere gitmeye iktidar ve imkânları müsait olmayan vatan evlatlarının devam ettikleri görülmektedir. Onlar bu okulları kendileri için bir kurtuluş çaresi olarak gördükleri için bu okullara akın etmişlerdir (Yavuz, 1993: 144). 1989 yılında yapılan bir yüksek lisans tezinin ortaya çıkardığı anket rakamlarına göre; İmam Hatip Liselerinden mezun 170 denekten alınan sonuçlara göre; İmam Hatip mezunlarının %70'i, ekonomik durumu orta ve orta altı seviye aile çocuklarıdır (Bolay ve Türköne, 1995:149).

1973'te Milli Eğitim Temel Kanununun yürürlüğe girmesi ile İmam Hatip Okulu mezunlarına üniversite giriş hakkının tanınması ve öte yandan her geçen yıl şehirleşmenin yoğunlaşmasına paralel olarak öğrenci profilinde de değişimler başlamıştır. İşte bu gelişmeler ve özellikle köyden kente doğru yaşanan yoğun göç Türkiye'nin sosyo- kültürel yapısını ve bu arada İmam Hatip Liselerini de etkilemiştir. Gerçi bazı bölgelerimizde halen İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu yine köy ve kasabalarda ikamet eden aile çocukları olmakla birlikte, büyük illerimizdeki öğrencilerin %80, % 90'lara kadar yükselen oranlarla şehir merkezlerinde ikamet den aile çocukları oldukları yapılan tespitlerdendir (Öcal, 1995: 126). Bilhassa 1990'lı yıllarda üniversiteye giriş sınavlarında Türkiye birincileri, ikincileri, üçüncülerinin çıkması üzerine İmam-Hatip Liseleri bazı zengin ve bürokrat çocuklarının da ilgi odağı haline gelmiştir (Öcal, 2011b:9)

Okulun isminden ve kuruluş amacından dolayı ilk zamanlar kız öğrencilerin de İmam-Hatip Okulunda tahsil yapmaları kimsenin aklına gelmemekteydi. 1960'lı yıllarda çok sınırlı sayıda olsa da bazı İmam Hatip Okullarında kız öğrencilerde öğrenim görmeye başladılar. 1972'de çıkarılan İmam Hatip Okulları İdari Yönetmeliğiyle kız öğrencilerin bu okullara girişi yasaklanmıştır. Ancak yönetmeliğin ilgili maddesinin 1976'da Danıştay tarafından “eğitimde fırsat eşitliği ilkesine aykırı” bulunarak iptali üzerine kız öğrencilerde İmam Hatip Liselerine girmeye başlamışlardır. Sonraki yıllarda giderek artan kız öğrencilerin oranı 2000'li yıllarda erkek öğrencileri geçmiştir (Öcal, 2011b: 9).

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren değişmeye başlayan öğrenci profili artık imam hatiplerin ilk kurulduğu yıllardan tamamen farklıdır. Ve artık ülke insanı da eskiden olduğu gibi imam hatipleri fakir aile çocuklarının tercih ettikleri okullar olarak düşünmemektedirler (TİMAV, 2012: 49; Mermutlu, 2008: 91). İmam Hatip Liselerinin öğrenci profili kurulduğu yıllar itibarıyla genellikle kırsal kesimdeki fakir aile çocuklarından oluşmaktadır. Şehirleşmenin artmasıyla, imam hatip okullarının birçok alanda başarılı hizmetler vermeleriyle, öğrenci profilinde de değişiklikler yaşanmış ve artık fakir köy çocukları ile birlikte varlıklı insanların, bürokratların çocuklarının da tercih ettikleri bir eğitim kurumu haline gelmişlerdir.

4.5. Dini Alanda Özelleşme İmam Hatip Okulları ve Dini Gruplar

Modernleşmeyle birlikte özel ve kamusal alan ayrımı yapılmaya başlamıştır. Kamusal alan seküler bir mahiyet kazanırken, din sadece özel alanın konusu haline gelmeye başlamıştır. Kurumsal dinden memnun olmayan insanlar herhangi bir dini geleneğe ait olmadan kutsal ilişki kurmanın bir takım özel, kişisel yollarını aramıştır. İnançlı olduklarını, ancak herhangi bir dini geleneğe ait olmadıklarını ifade eden insanların bu durumunu Grace Davie, "ait olmadan inanma" şeklinde ifade etmiştir (Bayer, 2006: 43). Din kurumunun toplumsal alandaki çok fonksiyonlu rol yapısından daha uzmanlaşmış yapılara doğru evrilmesinin yol açtığı yapısal farklılaşma sonucu, gündelik hayatın büyük bir bölümü dinî otoriteden ayrılarak diğer kurumlara devredilmeye başlamıştır. Kuşkusuz bu süreç, dinî kurumların toplumsal ilişkilerdeki oldukça belirgin olan güçlerini zayıflatırken, uzun zamandır dinin gösterdiği birçok gizli fonksiyonları da alt üst etmiştir (Kirman, 2004:65). Modernleşmenin temel bileşenlerinden olan rasyonelleşme, sekülerleşme ve bireycilik gibi eğilimler, geleneksel inanç ve değerlerin gücünü zayıflatırken, oluşan boşlukların farklı biçimlerde doldurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu çerçevede başta Batılı toplumlara olmak üzere tüm dünyada insanlar bir anlam ve kimlik krizine düşmüştür. Mevcut din anlayışından da tatmin olmadığı için yeni arayışlara girmiş ve bu çerçevede yeni dindarlık biçimleri, yeni kutsallıklar ortaya çıkmış ve bu tür yeni dindarlıkları temsil eden birçok yeni dini hareket ortaya çıkmıştır (Kirman, 2009:114).

Bu hareketlerin en önemli özelliği egzotik, yeni ve tuhaf olmaları ve eklektik bir karakter sergilemeleridir. Nitekim bu özellikleriyle söz konusu hareketler "yamalı bohça" olarak da adlandırılmıştır. Bu yeni kutsallıkların insanların manevi ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde olup olmadığı, sahte kutsallıklar olduğu iddia edilmekte ise de, modern insanın manevi bir arayış içinde olduğu açıktır (Kirman,2009:114). Manevi bir arayış içinde olan insan, toplumun yaşamış olduğu yapısal değişim süreçlerinden kolayca etkilenmekte ve bu tarz oluşumların içerisinde kendisine kimlik edinme gayretine girebilmektedir. Ülkemizde özellikle 1950 ve 1980 sonrası dönemlerde sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yaşanan değişimlerin dini ve kültürel alana da yansımaları söz konusu olmuştur. 1980 sonrası dönemde yeni dindarlık biçimleri kamusal alanda daha çok görünürlük kazanmıştır (Kirman, 2012: 42).

Türkiye'de dinî cemaat ve tarikat olgusu ile bu yapısal değişim süreci arasında çok sıkı bir ilişki söz konusudur. Toplumsal dokusu oldukça güçlü olan gecekonduarda yaşayan ve daha üst sınıflara çıkmaya ve toplumla bütünleşmeye istekli görülen insanların şehrin yabancı atmosferi içinde kendilerini kaybetmemek için bir kimlik edinme gayreti içine girmiş oldukları; bu çerçevede camiler inşa ettikleri; böylece bir anlamda "ılımlı İslam'ın şehre başarılı bir transfer"ini gerçekleştirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu kalabalıkları şehir karşısında bir şahsiyet olarak ayakta tutabilen ortak temelin 'Müslümanlık' olduğunu söyleyen Erol Güngör'e göre de, bu kitleler, geçirdikleri sosyal ve kültürel şoku atlatabilmek, kendi hayatlarına ve dünyanın gidişine

bir anlam verebilmek üzere İslam dinine dayanıyorlardı. Bu noktada İslam'ı geniş halk kitlelerinin anlayacağı şekilde yorumlayan ve üyelerine yüz yüze ilişkilerin sıcaklığını sunan dinî cemaatlere yönelik ilginin arttığı, bilinmektedir. Değişim sürecinin ortaya çıkardığı bu gerçeği iyi kavramış görünen, üstelik insan psikolojisini yakından bilen karizmatik liderlere sahip birçok yeni dinî oluşumun insanların ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermek üzere ortaya çıktığı ve çeşitli fonksiyonlar üstlendiği görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, Türkiye’de yaşanan modernleşme sürecinde ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve dinî ihtiyaçların mevcut formel ilişkiler düzeni içerisinde karşılanamaması nedeniyle bir takım boşlukların oluştuğu görülmektedir. Sözgelimi mevcut sosyal güvenlik veya eğitim kurumlarının insanların gelecek endişesini giderme noktasında kendilerinden beklenen fonksiyonları tam olarak yerine getiremedikleri için modern iletişim kanallarında bulunamayan birincil ilişkilerin cemaate duyulan özlemi, bunun da geleneğin yeniden inşa edilmesi sürecini başlattığı söylenebilir (Kirman,2004: 68). Bu sayede etki alanlarını genişleten dini gruplar toplumda din eğitimi gibi hassas bir konuya el atmışlardır.

Özellikle 1950’den sonra din eğitiminin İmam Hatip Liseleri aracılığıyla yapılması ve planlanması noktasında bir sıkıntı yoktu. 1950’den sonra kısmi demokratikleşme ve özgürlük elde eden dini cemaatler siyasi ekonomik ve liberal politikalar uygulanması ile kendilerine özgüven kazanmalarına, güçlenmelerine yola açtı. Bu özgür ortamın vermiş olduğu özgüven sayesinde resmi dini otorite ve kurumlarla mücadele eğilimini ortaya çıkarmıştır. Buna paralel olarak da halkın dini duygularında bir canlanmanın meydana geldiği dini cemaatlerin kamusal alanda görünürlük elde etme çabalarının da hız kazanmış olduğu bilinmektedir (Kirman, 2004: 68). Nitekim Batıda ortaya çıkan Yeni Dini Hareketlerde bulundukları mevcut toplumsal yapı içinde kendilerine resmi bir zemin hazırlama yoluna gitmişlerdir. Son yıllarda Türkiye’de yaşanan özelleşme uygulamaları dini cemaatlerin, dernek, vakıf, özel hastane, poliklinik, sağlık merkezleri, işsizlere yardım ve barınma imkânı gibi “sosyal ve ekonomik yardımlaşma ve dayanışma” ;gazete, dergi ve kitap yayınlama ve bilimsel toplantılar düzenleme gibi “kültür ve araştırma merkezi” olma şeklinde çeşitli fonksiyonlar üstlenmiş oldukları ya da özel radyo ve televizyon yayını yapma, günlük gazete ve periyodik dergi çıkarma gibi “kitle iletişim” alanlarında; bilimsel araştırma, özel okullar, kolejler öğrenci yurtları, pansiyonlar ve kurslar gibi “eğitim-öğretim kurumu” faaliyetlerini sürdürdükleri bilinmektedir (Kirman, 2012: 44). Bu çerçevede özel okulların çoğunun dini gruplara mensup kişiler tarafından açıldığı, yönetildiği, organize edildiği bilinmektedir. Dini gruplar tarafından düz lise ve ortaokul açılmasına rağmen dini öğretim yapan İmam Hatip Okullarının özellerinin açılmaması bu alanda özelleşme yapılmadığını göstermektedir. Dini cemaatlerin özel okullar açmalarına rağmen İmam Hatip Okulları gibi dini eğitim veren kurumların özellerini açmaya teşebbüs etmemeleri bu grupların kendi dini anlayışlarını meşru yoldan anlatma, aktarma işini yapamadıklarını göstermektedir. Bu ihtiyaca binaen, hem kendilerine yeni fırsat alanları, meşruiyet ve üye kazanma yolları bulma adına İmam Hatip Okulları ile gizli bir çatışma içine girdikleri, İmam Hatiplerin varlıklarını kendileri için bir tehdit unsuru olarak gördükleri varsayımını desteklemektedir. Bu nedenle dini gruplar görünürlük kazabilmek ve taraftar toplayabilme adına din eğitimi verme işinin kendilerine verilmesi noktasında kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Din eğitimi verme işine talip olan, dini gruplar, ülkemizde din eğitimi veren kurumların yeterli eğitim veremediklerini, verdikleri eğitimin resmi devlet ideolojisinin bir dayatmasından ibaret olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca ülkemizde okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin 1982 Anayasanın 24. Maddesine göre zorunlu olarak veriliyor olmasını, diğer mezheplere haksızlık olarak yorumlayarak bu

isteklerine meşru zemin hazırlama eğilimindedirler. Dini grupların din eğitimi verme konusundaki talepleri aslında, kendi anlayışlarını egemen kılma, toplumsal tabanlarını genişletme, yeni şartlarda varlıklarını sürdürme, otoriter din, partikülarist din anlayışı ve dini bir önder etrafında toplanma anlayışları gibi birçok nedene bağlamak mümkündür. Zira kaynak mobilizasyonu kuramına göre, önemli bir takım kaynaklar olmadan toplumsal alanda bir değişim isteği uyandırmak veya toplumsal bir hareket başlatmak neredeyse imkânsız gibidir (Kirman, 2004: 73). Bu nedenlerle imam hatip ve ilahiyat fakültesi mezunlarına karşı almış oldukları tavır, bu kurumlardan yetişen kişiler üzerinde etkili olamamalarıdır. Aslına bakılırsa, dini cemaatlerde demokratik bir din anlayışının varlığından söz etmek de mümkün değildir. Dini hareket ve cemaatler içinde yer alanlar tutum ve davranışlarında özgür olmadıklarından dolayı dini konulardaki açıklamaları grubun çıkarlarına yönelik olarak tek yanlı olmak durumundadır. Mesela Gülen cemaatinin lideri, her ne kadar bazı çevrelerce ılımlı İslamcı, geniş görüşlü ve modern bir lider olarak takdim edilse bile bizzat kendisi cemaat içerisinde bireysel düşüncelerin gelişemeyeceğini kabul etmektedir (Bodur, 2003: 54). Kişilerin fikirlerini rahatlıkla ifade edemedikleri bir ortamda tarafsız olmaları düşünülemez. Bu tarz gruplarda demokratik bir din anlayışında da söz edilemez. Şayet demokratik bir din anlayışları olsaydı ya da kendi anlayışlarının yayma adına bir faaliyetin içine girmemiş olsalardı, İmam Hatip Okullarının yanında cem evi, Süleymancılar kursları, Gülen cemaatinin sohbet grupları olmazdı.

Küreselleşme sürecinin yerelliği canlandırıcı yüzü sonucu, dini hareket ve cemaatleşmede bir artış gözlenmiş, madalyonun diğer bir yüzü olarak da bu dinsel oluşumlar küresel ölçekte bir şebekeleşmeye girişmişlerdir (Bodur, 2003: 51). Dini inançlar ve değerlerin ulusal birliğin entegral bir parçası olduğu bilinmektedir. Birçok dinsel akım ve cemaatler, vokabülelerine bazı küresel söylemleri katarak, yeni ekonomik ve iletişim alanlarını da kullanmak suretiyle halkı mobilize etmeye çalışmaktadırlar. Böylece aynı toplum içerisinde farklı dini gruplaşmalar dini çatışmalara yol açabilmekte ve sosyal bütünleşmeyi tehdit eden bir unsur haline gelebilmektedir (Bodur, 2003:56,57). Bir öneri olarak dile getirilen “din eğitimi cemaatlere bırakma” konusunda yapılan oldukça isabetli bir değerlendirmede belirtildiği üzere, genel eğitimin dışında verilen bir din eğitiminin mezhepçiliğe, tarikatçılığa, peygamber dışında dini motifler aramaya ve din adına çatışmaya götürmesi sonucunu doğurabileceğinden, bu önerinin fayda değil zarar getireceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu konuda bir başka değerlendirmede de “din eğitimi cemaatlere bırakmayı tartışabilmek için öncelikle cemaatleri tartışmak gerektiği ve Türkiye’de Diyanet’in devredilebileceği herhangi bir cemaat olmadığı saptaması net bir şekilde ortaya konulmaktadır.(Özcan, 2012:175)

İmam Hatip Liselerini savunan söylem içerisinde din eğitiminin cemaatlere bırakılmasının savunular olmasına rağmen, bu önerinin İmam Hatip Okullarını savunan söylem içerisinde baskın bir talebi dile getirmediğini ortaya koyan, dindarlık seviyeleri yüksek olan dini gruplara yönelen kişilerin, din işlerinin dini gruplara bırakılmasına karşı görüş bildirdikleri saha çalışmalarının olmasıdır. Bu ise İmam Hatip Liselerini savunan söylem içerisinde Diyanet’i dini grupların, dini grupları da Diyanet’in alternatifi olarak görmediğini ortaya koymaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen, Doğu ve Güneydoğu illerindeki camilerimizde din hizmetlerinin İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi mezunlarınca verilmeyecek olması. Bunların yerine bölgede “mele”, genelde ”molla” denilen bir takım dini cemaatlerin önderlerine imamlık kadrosu tahsis edilmesi ve bunun bütün yurda yaygınlaştırılacağının belirtilmesiyle, artık din eğitiminin cemaatlere bırakılması yönünde önemli bir adım atılmıştır (Özcan, 2012:176).

Günümüz Türkiye'sinde din eğitiminin sürdürülmesi ve daha da güçlü hale gelmesinde aile kadar önemli bir etkiye sahip olan kaynakların başında dini grupların geldiği görülmektedir. Dini bilgilerin öğrenilmesi ve pratiğe dönüştürülmesi noktasında, ilköğretim lise eğitimine kadar toplumsal hayatta güçlü bir etkiye sahip olan dini cemaat ve tarikatların, gençlerin bu konuda eğitilmesine verdikleri katkı yadsınamayacak kadar güçlüdür. Dini cemaat ve tarikatlara ait okullar, kurslar, yurt ve dershaneler bu amaca hizmet eden önemli kuruluşlardır. Devlet bünyesindeki din eğitimine, laiklik ilkesine dayanılarak çeşitli sınırlandırmaların getirilmesi, bu eğitim yasal olmayan bir biçime bürünerek sürdürülmesine neden olmuştur. Din eğitimi konusunda cemaatlerin söz sahibi olmasına, din eğitiminin yasal olmayan bir biçimde sürdürülmesine biraz da 28 Şubat sürecinde yapılan yasaklamalar sebebiyet vermiştir. Bu dini grupları temsil eden mekânlar olarak yurtlar, okullar, kurslar, dershaneler, öğrenci evleri, gittikçe büyüyen, güçlenen ve saf bir dini amacın ötesinde ideolojik bir yönü de olan dini grupların örgütlendikleri mekânlara dönüşmeye başlamışlardır (Akşit ve diğerleri, 2012:407,408).

Din öğreniminin özelleştirilmesi önerisi, Türkiye'deki laiklik tartışmalarının geleneksel saflarını altüst ediyor. Bu öneriye en sert itirazların bazı muhafazakârlardan gelmesiyse dikkat çekicidir. Bu kişiler, din eğitiminin özelleştirilmesi durumunda, birtakım radikal unsurların ve cemaatlerin denetimi ele geçirebileceği uyarısında bulunuyorlar. Bu ve benzeri kaygıların giderilmesi noktasında iktisatçı mantığından hareket edersek, iktisadi krizlerin çözümde “denetleyici devlet modeli” bankalara tekelcilik yaptıkları için ceza yağdırabiliyor (Bkz, Bodur,2012). Bunu dini alana uyarlarsak, devletin dini alanda oluşacak problemlere karşı düzenleyici ve denetleyici yetkisini kullanarak çeki düzen vermesi gerekmektedir. Bu sayede cemaatlerin yanlış uygulamalarının önüne geçilerek kişilerin bu konudaki kaygıları giderilebilir. Dini alandaki özelleşme toplumda ayrışmalara, dayatmalara, İslam'ın sosyal fonksiyonuna, ideolojik kamplaşmalara sebebiyet verdiği sürece topluma fayda sağlamayacaktır. Din eğitiminin dini grupların eline teslim edilmesi, ülkemizdeki cemaatlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ve devletin, gruplar üzerindeki denetim eksikliği göz önüne alındığında ülkemiz açısından uygulanabilir olarak gözükmemektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ülkemizde din hakkında her gün kamuoyunu şu veya bu şekilde meşgul eden tartışmalar, gerilimler yaşanmaktadır. Toplum meşgul eden bu tartışmaların yanında din tüm insanların hayatını ve ilişkilerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. İnsanın yaşaması için maddi ihtiyaçlarını karşılaması ne kadar önemli ise, manevi ihtiyaçlarını karşılaması da o derece önemlidir. Bu manevi ihtiyaçların temelini oluşturan en önemli unsur dindir. İnsanoğlunun dünyaya teşrifinden bu yana dinsiz yaşayamadığı ve yaşayamayacağı bilinen bir gerçektir. İnsan için birinci derecede önem arz eden din kurumunun bilinmesi, anlaşılması ve nasıl yaşanması gerektiği merak edilmekte, sorgulanmakta ve tartışılmaktadır. Ülkemizde Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. "Laiklik ilkesi" doğrultusunda din kurumuna farklı bir yaklaşım sergileyen yeni yönetim ile laiklik ilkesini farklı yorumlayan kesimler arasında din konusunda sürekli sürtüşmeler ve tartışmalar yaşanmıştır. Toplumumuzun farklı kesimlerinin dine farklı yaklaşımları dinin yorumlanması ve uygulanması konusundaki tutumlarının sosyal ve siyasal gerilimler doğurduğu bilinmektedir. Ayrıca din konusu sadece dindarları değil; toplumun tamamını yakından ilgilendiren, toplumdaki herkesin ve her kesimin yakından takip ettiği bir konudur.

Din fitri bir duygudur. Bu duygunun insanı etkilememesi mümkün değildir. İnsanda yaratılıştan var olan inanma güdüsü tatmin edilmediğinde, insanlarda olumsuz duygu ve düşünceler oluşmaktadır. Bu da toplumda sosyo-psikolojik ve ahlaki açıdan çöküntüler yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu noktada insan için vazgeçilmez olan dinin öğrenilmesi, öğretilmesi ve yaşanması da son derece önemlidir. Bu sebeple din eğitiminin sağlıklı, planlı ve programlı bir şekilde formasyon sahibi kişiler tarafından verilmesi en doğru yoldur. Din eğitimi insanın temel sorunlarına cevap verir, toplumun kültürünün, örf ve adetlerin gelecek nesillere aktarılması için din eğitimi gereklidir ve önemlidir. Kültürümüze ve dinimize yabancılaşmamak ve sağlıklı bir kültürel aktarımın olması için din eğitimi ne kadar önemli ise, din eğitimi veren kurumların bilinmesi, tercih sebepleri, din eğitimi konusundaki yeterliliklerinin ve gerekliliğinin de bilinmesi önemlidir. İşte bu gerekçelerden hareketle yapılan bu araştırma, Türkiye'de eğitim kurumları içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olan İmam Hatip Liselerinin din eğitimi ve öğretimi alanında yerini ve önemini belirleyerek; bu okullara olan talebi etkileyen etmenleri, öğrencilerin beklenti ve sorunlarını, öğrenci profillerini, din eğitimi konusundaki yerini ve önemini ortaya çıkarmaktır. Laik bir devlette din ve eğitim ilişkisinin nasıl olması gerektiğine ilişkin tartışmalar Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından bu yana gündemdedir. Ülkemizin gündemini sürekli meşgul eden İmam Hatip Liseleri ve din eğitimi konusunda olumlu, yapıcı, sağlıklı bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Araştırmamızda İmam Hatip Liselerinin tarihi gelişimini mercek altına almaya ve bu okulların süreç içerisindeki gelişimini incelemeye çalıştık. Bunu yaparken de İmam Hatip Liselerinin zaman içerisinde geçirdiği niteliksel ve niceliksel değişimlere değinmeye ve bütün bunların farklı kesimler tarafından nasıl algılanıp değerlendirildiğini belirlemeye çalıştık. Ülkemizde din eğitimi tartışmalarının bu okullar üzerinden yapıldığı varsayımından hareketle araştırmamızın kapsamına Türkiye'de din eğitimi tarihini de dâhil ettik. Araştırmamızı dayandırdığımız varsayımlarımızı değerlendirdiğimizde ise varsayımlarımızın gerçekleştiğini gördük.

- Varsayım: . Türkiye’de din konusundaki siyasi ideolojik tartışmaların İmam Hatip Liseleri üzerinden yürütüldüğü ve İmam Hatip Liselerinin başarı ve başarısızlıkları üzerine kurgulandığı gözlenmektedir.

İmam Hatip Liselerinin bu ülkenin bir gerçeği olduğu ve bu ülkenin dindar kesimleri için çok şey ifade ettiği açıktır. Bu okullar diğer İslam ülkelerinde olmayan sadece bizim ülkemize özgü eğitim kurumlarıdır. Özellikle Cumhuriyet dönemiyle birlikte hızlı bir modernleşme ve sekülerleşme sürecine giren ülkemizde inkılâp kanunu olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu mucibince kurulan bir eğitim kurumudur. Ve kurulduğu günden bu yana bu okulların, ülkemizdeki farklı kesimler gözünde farklı anlamlar taşıdıkları ve farklı bakış açıları sebebiyle ideolojik bir tartışma konusu ve siyaset malzemesi yapıldıkları bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün ülkemizin geldiği noktada din eğitimi tartışmaları İmam Hatip Liseleri üzerinden yapılmakta ve İmam Hatip Liselerinin başarı ve başarısızlıklarına göre bir değer biçilmektedir. İmam Hatip Liseleri başarılı oldukları dönemlerde din eğitimi iyi noktada yorumları yapılırken başarısızlıkları durumunda artık misyonunu tamamlamıştır din eğitimi dini gruplara bırakalım önerisi yapılabilmektedir.

- Varsayım: Genel eğitim sistemi içerisinde İmam Hatip Liseleri önemli fonksiyonlar üstlenmiş olmasına rağmen zaman zaman disfonksiyonel olduğu bir gerçektir. Bu çerçevede İmam Hatip Liselerinin miadının doldurup doldurmadığı tartışmalarının yapıldığı ve din eğitiminin cemaatlara bırakılması noktasında taleplerin oluştuğu.

Genel eğitim içerisinde İmam Hatip Liseleri kuruluşlarından itibaren önemli fonksiyonlar icra etmişlerdir. Din eğitimi konusunda önemli bir açığı kapattıkları bilinen bir gerçektir. Zamanla bu kurumlarımıza dini grupların ve siyasilerin müdahaleleri olmuştur. Bu müdahaleler neticesinde bu okullarımız birilerinin arka bahçesi ya da oy toplama mekânı olarak görülmüşler icra etmekte oldukları fonksiyonlarını yerine getirme konusunda zafiyete düşmüşlerdir. İmam Hatip Liselerinin disfonksiyonel oldukları dönemlerde miadını doldurduğu tartışmaları yapılmaya başlanmıştır. İmam Hatip Liselerinin miadını doldurduğunu düşünenlere katılmak mümkün değildir. Çünkü bu okullarımızın kapatılması durumunda oluşacak boşluk birileri tarafından doldurulmak suretiyle toplumda farklı din anlayışları ve hurafeler yaygınlaşacak, toplumumuzdaki birlik ruhu zayıflayacaktır.

- Varsayım: Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurulmuş bir eğitim kurumu olmakla birlikte, modern çevrelerce neden tartışıldığı ve kabullenilmediği; İmam Hatip Liselerinin din eğitimi vermesine rağmen bazı dindar kesimler tarafından neden tartışıldığı ve kabullenilmediği.

Bu okullarımız ülkemize özgü din eğitimi veren kurumlar olmalarına rağmen bazı muhafazakâr kesimlerce de kabul görmemiştir. Bunun nedeni bu kesimlerin bu okullara ve bu okullardan mezun olanlara sirayet edememeleri ve savundukları görüşlerini kabul ettirememelerinden kaynaklanmaktadır. İmam Hatip eğitimi ya da İlahiyat eğitimi alanların dini anlamada ve yorumlamada ileri safhada oldukları, aldıkları dini eğitim sayesinde mezhepler üstü ve cemaatler üstü düşünce yeteneklerinin geliştiği bilinen bir gerçektir.

- Varsayım: İmam Hatip Liselerini birçok din adamının özgün bir model olarak görmesine rağmen neden bu okulların sürekli tartışıldığı. 4+4+4

eğitim sistemi ile müfredatlarında yapılacak yeni düzenlemelerle, İmam Hatip Liselerine olan ilgi artarken, bu okullardan beklentilerin artarak devam edeceği

Yeni eğitim sistemiyle (4+4+4) birlikte bu okullarımıza olan ilgi artarken, bu okullarımızdan beklentilerde artarak devam etmektedir. İmam Hatip Liselerinin bu beklentileri ne oran karşılayacağını bekleyip görmek gerekir umarız önceki dönemlerde yapılan yanlışlar tekrar edilmeyerek toplumun beklentileri boşa çıkarılmaz.

Dini alanda özelleşme ve din eğitimi cemaatlere bırakalım önerisini tartışmalarını değerlendirecek olursak; Bu öneriye, bugünün Türkiye'sinde olumlu bir gözle bakmak mümkün görülmemektedir. Bugün Avrupa'nın birçok ülkesinde din eğitimi cemaatler tarafından mezhepler üstü bir eğitim anlayışı dikkate alınarak verilmektedir. Oysa ülkemizdeki cemaatler arasında bir uzlaş, ortak bir anlayış söz konusu değildir. Tüm cemaatler taraftar kazanma düşüncesiyle kendi fikrini kabul ettirme adına din konusunda farklı uygulamalar yapabilmektedir. Dini gruplar arasında bir olgunlaşma, mezhepler üstü düşünme yetisi, kendi taraftarı olsun olmasın tüm insanları kuşatacak evrensel bir anlayış mevcut değildir. Böyle bir ortamda din eğitimi dini grupların güdümüne vermek toplumsal barışı, milli birlik ve beraberliği bozacağı gibi dinin evrensel mesajının herkese ulaştırılamaması gibi bir sonucu da beraberinde getirecektir. Dini söylemlerin toplum üzerindeki etkinliğini ve bireyleri yönlendirmedeki gücünü dikkate alarak dinin siyasal ve diğer amaçlar uğruna istismar edilmesini önlemek ve toplumdaki doğru din anlayışını oluşturmak ve korumak adına din eğitiminin uzlaşıcı bir tavırla pedagojik bilimsel bir yaklaşımla verilmesi gerekmektedir.

Ülkemizin din eğitimi tecrübesine tanıklık eden din eğitiminin belli bir noktaya gelmesinde en büyük paya sahip olan kurumlardan biri İmam Hatip Liseleridir. Fakat bu okullar üzerindeki tartışmalar kuruldukları gün ne ise bugün de aynı noktadan sürüp gitmektedir. Tabir yerinde ise imam hatip liseleri evrim geçirerek modern eğitim kurumları haline gelmişlerdir. Oysa tartışmalar aynı noktalardan yani; Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılan, Osmanlı da ikili yapının geleneksel ayağının en önemli kurumu olan medreselerin devamı olarak görülmeleri, bu okullardan yetişen kitlenin sahip olduğu varsayılan farklı zihniyetin toplumda etkin konuma gelmesi neticesinde, cumhuriyet'in devrimlerinden ve kazanımlarından geriye dönüşe sebep olup olmayacağıdır. Söz konusu gelişmenin sonunda İmam Hatiplerin yaygınlaşması ve mezunlarının devlet kademelerinde belli noktalara yerleşmesinin sonuçta bir İslam devletinin yolunu açacağı endişesinin varlığı. İmam hatiplerin siyasal İslam'ın temsilcisi olarak görülmeleri, bazı kesimlerin bu okulları arka bahçesi gibi görmeleri, kırsal kesim çocuklarının bu okullar sayesinde sınıf atlaması, çağdaş dünyaya bir saldırı olarak algılanmış ve imam hatipler etkisizleştirilmesi gereken bir tehlike olarak görülmüştür. Devletin din eğitimi vermesinin laik devlet anlayışıyla bağdaşmadığı düşüncesi, halkın bu okullara olan teveccühü, maddi, manevi desteği ve sahiplenmesi İmam Hatip Liselerinin tartışılmasına, kapatılmalarına, önlerinin kesilmesine, ötekileştirilmelerine sebep olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Bu tartışmaların yapılmasında İmam Hatip Liselerinin hiç mi hatası yoktur diye bir soru sorulacak olursa elbette vardır. Şöyle ki; İmam Hatip Liseleri din eğitimi alanındaki bir boşluğu doldurma adına, halkın yoğun isteği neticesinde kurulmuşlardır. İlk kuruldukları dönemlerde bu okullarda yönetici ve öğretmen olarak görev yapanların büyük çoğunluğu ciddiyetleri ve vakarlarıyla, kişilik ve karakterleri ile öğrencilerine her

alandaki örnek ve yol gösterici olmuşlardır. Fakat sonraları bu okullarda görev yapan bazı idareci ve öğretmenler mesleki bilgi ve kültür bakımından zayıflıklarını kapatabilmek için siyaset ve ideoloji ile ilgilenmeye başlamışlardır. Yani kuruldukları dönmedeki samimiyet, özveri yerini zamanla samimiyetsizliğe bırakmış, bu da imam hatiplilik şuurunu zayıflatmıştır. Bazı siyasi grupların ve cemaatlerin bu kurumlara el atması ve bu kurumları siyaset malzemesi olarak kullanmalarına, arka veya ön bahçeleri olarak görmelerine İmam Hatip camiasından bazı kimselerin zemin hazırlaması, nicelik olarak artışın nitelik olarak dönüşümünün sağlanamaması, zamanla fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanması ve disfonksiyonel hale gelmesi yapılan hatalardandır.

Toplum, artık kuruldukları günden bugüne Türkiye'nin önemli siyasi meselelerinden biri haline gelen İmam Hatip Liselerine ideolojik olarak yaklaşılmasından ve siyasi tartışmalarla yıpratılmasından rahatsızdır. Bu okulların ideolojik olarak ötelenmesi ve ayrımcılığa uğraması özellikle İmam Hatip Liselerine sempati duyan kesim tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Bu durumda karşı tepki oluşmasına neden olmaktadır ki bu da toplumda huzursuzluğa ve sürtüşmeye neden olmaktadır. İmam-Hatip Liseleri siyasi İslam'ı temsil ettiği, birilerinin arka bahçesi olduğu ya da cumhuriyet rejimi yerine şeriat anlayışına dayalı bir yönetim kurmak istediği için değil, insanımızın dini ihtiyaçlarına cevap verdiği ve isteyenlere din eğitimi ve öğretimi yaptırdığı için ilgi görmekte ve halkımız bu okullara maddi ve manevi olarak sahip çıkmaktadır. Unutulmamalıdır ki; irticaya ve siyasal İslam'a örnek olarak gösterilen olayları ancak sağlıklı ve doğru kaynaktan verilen din eğitimiyle yok etmek mümkündür. Bunun içinde devlet din eğitimi ve öğretimi yaptıracak ortamı hazırlamak, bu çerçevede İmam-Hatip Liselerini açık tutmak ve din eğitimi genel eğitim-öğretim içinden ayırmamak zorundadır. Bugün geline nokta modernlik, sekülerleşme özgürlük gibi kulağa hoş gelen söylemlerin etkisi ile din eğitimi verilmemeli veya din eğitimi veren kurumlar kaldırılmalı ya da din eğitimi başka kanallardan verilmelidir düşüncelerine katılmak mümkün görülmemektedir. Evet, din ve vicdan özgürlüğü olmalı, herkes inancının emrettiği ritüelleri yerine getirebilmeli rahatça yaşayabilmelidir. Ancak din eğitiminin verilmemesi durumunda; uyuşturucu kullanımının, alkolizmin, cinsel sapıklıkların, din dışında farklı inançların ve anti sosyal davranışların artacağı unutulmamalıdır.

2013 Türkiye'sinde 4+4+4 yeni eğitim sistemi ile birlikte gündemin ilk sıralarını meşgul eden din eğitimi, uygulamaya konulan Seçmeli Hz. Muhammed'in Hayatı, Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler dersleri gibi din eğitimi dersleri ile birlikte dinin anlaşılması, yaşanılması noktasında bu derslerin faydalı olacağı muhakkaktır. Seçmeli ders uygulamasının 2013-2014 yılından itibaren ilk ve ortaöğretim kurumlarında kademeli olarak tüm sınıflarda okutulacak olması din eğitiminde belli bir mesafenin alındığını göstermektedir. Eğitim sisteminin kademeli hale getirilmesiyle birlikte orta kısımları tekrar açılan İmam Hatip Liselerinin ise eskiden olduğu gibi başarılı olup olmayacaklarını hep birlikte izleyerek göreceğiz. Sosyolojik tespitlere dayanarak objektif bir bakış açısıyla fonksiyonel ve çatışmacı perspektiflere de yer vermek suretiyle ülkemizin gündemini sürekli meşgul eden din eğitimi ve imam hatip liseleri konusunda yapmış olduğumuz bu araştırmanın olumlu, yapıcı, sağlıklı bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

15.Milli Eğitim Şurası(1996)”2000’li Yıllarda Türk Eğitim Sistemi”, Raporlar, Görüşler, Kararlar, (13-17 Mayıs 1996 Ankara),Şura Genel Sekreterliği.

AKIN, A. (2011), *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi (1920-1950)*, İstanbul, Ensar Neşriyat,375s

AKŞİT, B.,ŞENTÜRK, R., KÜÇÜKURAL, Ö., KURTULUŞ, C., (2012), *Türkiye’de Dindarlık, Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 360s.

AKYÜZ, Y., (1982), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982’ye)*,Ankara Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

_____,(1997), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1997’ye)* Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.400s

ALAKUŞ, F., BAHÇEKAPILI, M., (2009), *Din Eğitimi Açısından İngiltere ve Türkiye*, İstanbul, Ark Yayınları,260s

ALBAYRAK, Ö., (2012), “İmam Hatip Lisesi: İtibarı var, tahtı yok”, 15.06.2012, *Yenişafak*, Erişim tarihi: [14.03.2013].

ALTUNKAYA, M., (1998) *Din Eğitiminde Kur’an Kurları*, II. Din Şurası, Tebliğ ve Müzakereler II, (23-27 Kasım 1998),II, Ankara 2003, s.472-478.

ARABACI, F., (2003), *Türkiye’de Dini Sosyalleşmenin Temel Etkenleri*, Dini Araştırmalar, (Mayıs- Ağustos 2003), C.6 s.39-54.

ARSLAN, A.T., (1995), *Türkiye’de Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:7-8-9-10 (1989-1990-1991-1992),İstanbul, S.155-177.

ARSLAN, M., (2006), *Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Geç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma*, Akademik Araştırmalar Dergisi 2006, Sayı:31 s.61-78.

ARSLANTAŞ, H., AKSOY, A., DURAK, N., (2010), *Ana Hatlarıyla Selçukludan Cumhuriyet’e Eğitim- Öğretimde Kurumsal Değişim*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:20, Sayı:1, Elazığ 2010.

ASLAN, A. K.,(2001), *Eğitimin Toplumsal Temelleri*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 5 Mayıs 2001, s.16-30.

ASLAN, A., (2002), *Küreselleşme ve Din*, Küreselleşme İslam Dünyası ve Türkiye, (Yayına Haz: İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz) İstanbul, Ensar Neşriyat. s.163-201.

AŞIKOĞLU, N. Y., (1994), *Din Eğitimi Bilimi’nin Türkiye’de Doğuşu ve Gelişimi*, Diyanet İlmi Dergi Temmuz, Ağustos, Eylül 1994, Cilt:30, Sayı:3, s.85-92.

ATAY, H., (1983), *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergah Yayınları.

ATEŞ, M., (1995), *Bir Dirilişin Serencamı*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.141-152.

AYDIN, M., (1995), *Kültür Davamızda İmam-Hatip Liselerinin Yeri*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.135-140.

AYDIN, M. Z., (2002), *Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye ile Karşılaştırılması*, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, (Editör. Suat Kılıç), Tertipleyen: Türk Ocakları Sakarya Şubesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Değişim Yayınları, s.80-92.

AYDIN, M., (2010), *Katsayı Engelinin Psikolojik Süreci ve Çözüm Yolu*, Tohum Dergisi, Sayı:135, Şubat- Mart 2010,s.26,27.

AYDIN, M. Ş., (2011), *Açık Toplumda Din Eğitimi* (Yeni Paradigma İhtiyacı), 1.Baskı, Nobel Yayınları,160s.

AYHAN, H., (1985), *Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)*, Diyanet İşleri Başkanlığı, s,150s.

_____, (1993), *Temel ve Orta Öğretimde Din Eğitimi*, İHL’nin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimim, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993,s.80-85.

_____,(1995), *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim-Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İlmi Tartışmalar Dizisi:5, İstanbul 1995, s.11-19.

_____, (1998), *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimine Genel Bir Bakış*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 75. Yılına Özel Sayı, s.237-254.

_____, (2002a), *Anayasanın 24. Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar*, Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, tertipleyen Türk Ocakları Sakarya şubesi- Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Editör: Suat Cebeci), İstanbul Değişim Yayınları, s.101-108.

_____, (2002b), *Küreselleşme ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Küreselleşme, İslam Dünyası ve Türkiye, (Yayına Hazırlayanlar: İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz), İstanbul, Ensar Neşriyat, ,s.247-259.

_____, (2001), *Din Eğitimi ve Öğretimi, 21.Yüzyıldan Beklentiler, 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, (Yayına Hazırlayanlar: Orhan Oğuz. Ayla Oktay. Halis Ayhan), Seda Eğitim Araştırma Yayıncılık. İstanbul 2001, s.281-316

BAHAR, H. İ., (2011), *Sosyoloji*, 4.Baskı, ,Hayat Yayıncılık İletişim. İstanbul,2011.s,400.

BAHÇEKAPILI, M., (2012),*Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü Raporu* (1997-2012), İlke İlim Kültür Eğitim Derneği, İlke Yayınları:1, İlke Raporları:1, İstanbul 2012.

BALTACI, C., (1995), *Türk Milli Eğitimi İçinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri ve Önemi*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.71-74.

_____, (1993). *Türk Eğitim Sisteminin Tarihi Gelişimi*, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, İHL’nin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul,1993 s.12-23.

BAŞARAN, İ.E., (1994), *Eğitime Giriş*, Yargıcı Matbaası, 4. Baskı, Ankara 1994.

BAŞKURT, İ., (2007), *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları (İstanbul Örneği)*, Dem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007

BAYER, A., (2006), *Sosyolojik Perspektiften Sekülerleşme ve Din İlişkisine Yeniden Bakış*, Kahramanmaraş, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

BAYRAKLI, B., (1995), *Zorunlu Temel Eğitim ve İmam Hatip Liseleri-Müzakereler-* Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.99-101.

_____, (1997), *İslam da Eğitim, Batı Eğitim Sistemi ile Mukayeseli*, 5.Baskı, Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul,1997.

BAYRAKTAR, M. F., (1993), *Kur'an Kurslarındaki Eğitim- Öğretim Üzerine Bazı Tesbit ve Teklifler*, Türkiye'de Din Eğitim ve Öğretimi, İHL'nin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, , İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s.128-132.

BAYRAM, M., (1981) , *Anadolu Selçuklularından Günümüze Din Eğitimi*, Atatürk'ün 100. Doğum Yılında, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, İlahiyat Vakfı Yayınları, 23-25 Nisan 1981,Ankara, s.49-53.

BİLGİN, B., (1980), *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Matbaacılık, Ankara,1980.

_____, (1981), *Din Eğitiminin, Genel Eğitimdeki Yeri*, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XXIV. s,469-483.

_____, (1995), *Zorunlu Temel Eğitim ve İmam Hatip Liseleri*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İlmi Tartışmalar Dizisi:5, İstanbul 1995, s.93-97.

_____, (2001), *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Kaynak Eserler Dizisi:12, Gün Yayıncılık Genel Dizisi:24, Ankara,2001.

_____, Selçuk, Mualla (2000), *Din Öğretimi, Özel Öğretim Yöntemleri*, 5. Baskı, Gün Yayıncılık Ankara, 2000.

BUHARİ (2004), *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih (Çeviri: Abdullah Fevzi Kocaer)*, Hüner Yayınları, Cilt:1, Konya,2004.

BODUR, H. E., (2003), *Küreselleşmenin Dini Boyutu ve Türk Toplumunu Üzerindeki Yansımalarının Bir Değerlendirmesi*, Dini Araştırmalar cilt:6, sayı:17, s.47-57.

_____, (2012), *İslam Ekonomi Ahlakı Perspektifinden Kapitalizme Farklı Bir Bakış: Yapısal Faktörlerin ya da Değerlerin Önceliği Sorunu*, Felsefe-Edebiyat ve Değer Sempozyumunda sunulan Tebliğ, Kahramanmaraş, Kasım 2012.

BOLAY, S. H., TÜRKÖNE, M., (1995), *Din Eğitimi Raporu*, Ankara Merkez İHL öğrenci ve Mezunları Vakfı tarafından hazırlanmıştır. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

BOZAN, İ., (2007), *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri, Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*, (Yayına Haz: Derya Demirler), İstanbul Tesev Yayınları, İnternet ortamı: <http://www.tesev.org.tr:80/tr/yayin/devlet-ile-toplum-arasinda-bir-okul-imam-hatip-lise>

BÖLÜKBAŞI, M., (2012), *Milli Görüşten Muhafakar Demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat Süreci İslami Elitlerin Dönüşümü*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi II, 2012, Cilt:1, Sayı:2, s.166-187.

BULAÇ, A., (2005), “Din Eğitimi”, *Zaman*, 09.07.2005, Erişim tarihi:[18.06.2013].

_____, (2012) “İmam Hatipler Miadını Doldurdu mu?” 05.07.2012 *Zaman*, Erişim tarihi:[25.04.2013].

BULUT, M., (1996), *Sosyolojik Açından Ahlak ve Ahlak Eğitimi*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt:32, Sayı:1, Ocak, Şubat, Mart 1996, s.97-105.

_____, (1999), *Osmanlı Devletinde Dini Teşkilatlanma ve Yaygın Din Eğitimi*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt:35, sayı:2, Nisan, Mayıs, Haziran 1999, s.101-116.

CEBECİ, S., (1990), *Türkiye’de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi*, Diyanet Dergisi (Dini-İlmi-Edebi, Üç Aylık Dergi), Temmuz-Ağustos-Eylül 1990, Cilt:26, Sayı:3, s.29-45.

CİHAN, A., (2007), *Osmanlı’da Eğitim*, 3F Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2007.

COŞKUN, İ., (2012), “4+4+4, Dindar Nesil Yetiştirme Projesi mi”? *Sabah*, 08.09.2012, Erişim Tarihi:[07.06.2013]

ÇAĞRICI, M., (2002), *Kur’an Kursları*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.26, Ankara, 2002.

ÇAKIR, R., BOZAN İ., TALU, B., (2004), *İmam Hatip Liseleri Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul Tesev Yayınları, İnternet ortamı: <http://www.tesev.org.tr:80/tr/yayin/imam-hatip-liseleri-efsaneler-ve-gercekler>

ÇALMUK, F., (2004), *Kod Adı: İHL, Bir İmam Hatip Hikâyesi*, Merdiven Yayınları, Ankara, 2004.

ÇAMDİBİ, H. M., (2011), *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*, Çamlıca Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011,

ÇAMDİBİ, M., (1995), *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim-Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları –Müzakereler-* Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.21-22.

ÇARKOĞLU, A., TOPRAK, B., (2006), *Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*, (Yayına Hazırlayan: Derya Demirler), İstanbul, TESEV Yayınları.

ÇELİK, A., (2001), *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım*, Erzurum, Ekev Yayınevi.

_____, (2008), *1960 Sonrasında Türkiye’de Din Eğitimi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:29, Erzurum, 2008, s.71-84.

ÇELİKKAYA, H., (1995), *Öğretmen Adaylarının Din Eğitimi İhtiyacı*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:1995, Sayı:2,Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, İstanbul, s.181,201.

DANIŞTAY,EsasNo:2010/2.internet ortamı:
<http://www.the.org.tr/2010/02/08/esitsiz-katsayida-yeni-danistay-karari-yeterince-esitsiz-degil/> , Erişim Tarihi:[01.06.2013].

DANIŞTAY,EsasNo:2009/6890.İnternet ortamı:
<http://www.the.org.tr/2009/11/26/yuksek-ogrenime-giriste-farkli-katsayi-uygulanmasina-iliskin-danistay-karari/>, Erişim tarihi:[01,06.2013].

DİNÇER, N., (1974) *1913'den Bugüne İmam Hatip Okulları Meselesi*, İstanbul, Yağmur Yayınevi.

DOĞAN, A., (2006) *1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana,2006.

DOĞAN, R., (1997), *Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili*, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi; Cilt: XXXVII, s. (407-442) .

_____,(1998), *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitimi-Öğretimi*, AÜİFD Cilt: XXXVIII, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1998, s.361-445.

ENSAR VAKFI, (2012), *4+4+4 Eğitim Sistemi Yeni Anayasa'da Dini Kurumlar Din Öğretimi ve Eğitimi İsteğe Bağlı Din Eğitimi, "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun teklifi hakkında bazı değerlendirmeler ve öneriler*, Ensar Vakfı, İstanbul.(internetortamı:www.ensar.org/ENSAR_12_yil_kademeli_zorunlu_egitim_raporu.pdf (Erişim:15.04.2013).

ERDOĞAN, R.T., (2012), 1 Şubat 2012 tarihinde "Genişletilmiş AK Parti İl Başkanları toplantısı konuşma metni. İnternet Ortamı <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-erdoganin-genisletilmis-il-baskanlari-toplantisi-konusmasinin/19694>.erişim tarihi: 02.06.2013.

ERDOĞAN, R. T., (2004), 15 Ocak 2004 tarihinde "Uluslar arası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu"nda yaptığı konuşmanın metni Erişim tarihi:30.05.2013.

ERGÜN, M., (1994), *Eğitim Sosyolojisine Giriş, Eğitim ve Toplum*, 5.Baskı, Ankara, Ocak Yayınları.

ERKAL, M. E., (1999), *Sosyoloji (Toplum Bilim)*, Dem Yayınları, 10.Baskı, İstanbul 1999.

EL K.[http://haber.gazetevatan.com/katsayi-kalkti-ogrenciler-hatipe-akin-etti/394444/...](http://haber.gazetevatan.com/katsayi-kalkti-ogrenciler-hatipe-akin-etti/394444/)

EŞSİZ, M., (2002), *Din Öğretiminde yeni Yönelişler*, Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, Editör: Suat cebeci, (Tertipleyen: Türk Ocakları Sakarya Şubesi- SAÜ İlahiyat Fakültesi), Değişim Yayınları, 1. Baskı, s.17-25.

FURAT, Z. A., (2009), *Popüler Kültürün Din eğitimine Yansımaları*, Kuram ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri- Sempozyum- 8-9 Mayıs

2009. Yayın No:6, Kongre/Sempozyum/ Toplantı:4, Konevi Kültür Merkezi, 1.Baskı Mayıs 2010,Konya.

GERGER, M.E., (2012), *Din Eğitimi, İmam Hatipler ve Başörtüsü Yasağı*, Çelik Yayınları,2.Baskı, İstanbul 2012.

GİDDENS, A., (2008), *Sosyoloji*, (Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel) 5. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul,2008, s.201.

GÖKAÇTI, M. A., (2005), *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam Hatipler*, 1.Baskı, İletişim Yayınları. İstanbul,2005.

GÖKALP, Z., (2010), *Kültür ve Medeniyet Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Yayına Hazırlayan Eyüp Tosun, 1. Baskı, Gençlik Kitabevi Yayınları, Konya 2010.

GÖRMEZ, M., (2007), *Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama*, (Editör: İlyas Çelebi), İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi:50, Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi, 1.Baskı, Ensar Neşriyat İstanbul, 2007.

GÖZÜBÜYÜKOĞLU, M., (1995), *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim-Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları –Müzakereler-* Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.23-25.

GÜNAY, Ü., (1981), *Türkiye’de Dini Sosyalleşme*, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981, İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara,1981, s,192-199.

_____, (1999), *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, 1. Baskı, İstanbul 1999.

_____, (2003), *Din Sosyolojisi*, 6. Baskı, insan Yayınları, İstanbul 2003.

GÜNAYDIN, M., (2009), *Din Kültürü ve Ahlak Öğretiminin İlköğretim ve Liselerde Zorunlu Ders Olmasına Prof. Dr. Hüseyin Atay’ın Katkıları*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX (2009), Sayı:1, s.287-304.

_____, (2011), *Zorunlu Din Eğitimi Meselesine Yaklaşımlar: Tarihi Sürece Bakış ve Değerlendirmeler*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:9, Sayı:17, Ocak- Haziran 2011,s.163-203, Kahramanmaraş, 2011.

GÜNDÜZ, T., (1998), *Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)*, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Sayı:7, Cilt:7,S.543-557.

GÜNGÖR, Ö., (2012a), *1,5 ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dini Sosyalleşmeleri (New Jersey, USA Örneği)*, Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi 53,2, s,85-119.

_____, (2012b), *Amerika’daki Türk Gençleri için Cami ve Dini Sosyalleşme (New Jersey Örneği)*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt:48, Sayı:4, Ekim, Kasım, Aralık 2012, s.117-136.

HAYIT, Halil (1993), *İmam Hatip Liselerinin Dünü ve Bugünü*, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, İmam Hatip Liselerinin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İslam Medeniyeti Vakfı, s.116-127, İstanbul,1993.

<http://www.haberturk.com/yasam/haber/692995-yokten-katsayi-karari>, Erişim Tarihi:[01.06.2013].

<http://www.sondakika.com/haber-yok-un-katsayi-karari-3-3162482/>, Erişim Tarihi:[01.06.2013].

İFAV (1997),*Genel Öğretim İçinde Din Eğitimi ve Öğretimi*, Bilimsel Toplantı 1, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 09 Mayıs 1997, İstanbul 1997.

İNSEL, A., (2008), “Zorunlu Din Öğretimi ve Sahte Laiklik”, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=465>,Erişim tarihi:[28.02.2012]

İPŞİRLİ, M.,(1999), *Osmanlı Devleti Tarihi, Osmanlı Devlet Teşkilatı*, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700.Yıl Armağanı (Ed: Ekmellettin İhsanoğlu), Feza Gazetecilik,1.Cilt, İstanbul,1999.

KARA, İ., (2004), *İmam-Hatip Liselerini Yeniden Tartışmak*, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim Öğretim/Yayına Hazırlayan: Mahmut Zengin,1. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul,2005, s.35-43.

KARA, K., (2010), *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*, Önde Yayıncılık, İstanbul,2010.

KARAKALE, R. <http://blog.Milliyet.com.tr/İmam-hatip-meselesi/Bloğ/?BlogNo=379813>,<http://blog.milliyet.com.tr/r.karakale>.

KARAMAN, H., (1989), *İlk İmam Hatip Neslinden Hayrettin Karaman İle Kuruluşundan Günümüze İmam Hatipler Üzerine Bir Sohbet*, Altınoluk Dergisi Röportaj, Mart,1989, Sayı:37, s.16.

_____, (2011), *İmam- Hatilelik Şuuru*, 4. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat.

_____, (2012) “*İmam hatilelerin misyonu (2)*”, 01.07.2012 *Yenişafak*, Erişim tarihi:[10.05.2013].

KAYMAKCAN R., (2005), *Türkiye’de Misyonerlik ve Din Eğitimi*, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi,12, s.25-39.

_____, (2006), *Türkiye’de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler*, EKEV Akademi Dergisi Yıl:10, Sayı:27, s.21-36.

_____, AŞLAMACI, İ., YILMAZ, M., TELLİ, A., (2013), *Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, İstanbul Çınar Basım Yayın. (Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezi tarafından hazırlanmıştır).

_____, AŞLAMACI, İ., (2011), *İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme*, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:9, No:22, Aralık 2011, s.71-101.

KAZICI, Z., (2004), *Osmanlı’da Eğitim Öğretim*, 1.Baskı, Bilge yayıncılık, İstanbul,2004.

KENAR, N., (2010), *Mesleki ve Teknik Eğitimin Değerlendirilmesi*, MESS Eğitim Vakfı, internet ortamı: <http://www.messegitim.com.tr/ti/577/0/> S.3.Erişim tarihi:[20.05.2013).

KİRMAN, M. A., (2004), *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Yeni Dini Cemaatler*, Muhafakar Düşünce, Yıl,1, Sayı 2, Kış 2004.s.61-78.

_____, (2005), *Din ve Sekülerleşme, Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Adana, Karahan Kitabevi, 304ss.

_____, (2008), *Sekülerleşme perspektifinden İnsan-Din İlişkisinin Dünyü Bugünü ve Geleceği* (Sekülerleşme ve Dini Canlanma, Sempozyum,22-23 Ekim, Ankara).

_____, (2009a), “Modernleşme Sürecinde Din”, (Sekülerleşme Perspektifinden Sosyolojik Bir Analiz), IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2009, s.112-122.

_____, (2009b), “Türk Modernleşmesi ve Yüksek Din Eğitimi”, Darülfünun İlahiyat Sempozyumu, İstanbul, 18-19 Kasım 2009

_____, (2011), *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 296ss.

_____, (2012), *Sekülerleşme Perspektifinden Yeni Dini Hareketler*, Din ve Toplum Dergisi, Sayı:10, Aralık 2012, s.38-47.

KOÇER, H. A., (1992), *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Araştırma İnceleme Dizisi, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,s260.

KOÇKUZU, A. O., (1995), *İmam Hatiplinin Kimliği*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.127-134.

KOŞTAŞ, M., (1987), *Sosyalleşme*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XXIX, s.329-334.

_____, (1999), *Türkiye’de Laikliğin Gelişimi (1920’den Günümüze Kadar)*, AÜİFD, Özel Sayı, Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan, Ankara Üniversitesi Basımevi,1999,s.186-196.

KURT, A., (2011), *Din Sosyolojisi*, Dora Yayınları, Bursa, 2011. S.134.

KÜÇÜK, A., (1981), *Temel Eğitim de, Din Eğitimi*, Tebliğler/ Müzakerelerden özetler/ Sonuç Bildirileri, Tertip Eden: Aydınlar Ocağı, İstanbul,1981.

LESSING, G. E., (2011), *İnsan Soyunun Eğitimi, Aydınlanma, Din ve Eğitim* (çev: Ahmet Akdoğan), İstanbul, Say Yayınları

MARDİN, Ş., (1986), *Din ve İdeoloji*, Bütün Eserleri:2, 2.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları

_____, (2011), *Türkiye, İslam ve Sekülerizm, Makaleler 5*, Çev: Elçin Gen-Murat Bozluolcay, İstanbul, İletişim Yayınları

MEHMEDOĞLU, Y., (2001), *Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi (1838-1920)* M.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2001.

MEMDUHOĞLU, H. B., (2008), *Örgütsel Sosyalleşme ve Türk Eğitim Sisteminde Örgütsel Sosyalleşme Süreci*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: V, Sayı: II, s.137-153, Aralık 2008.

MERMUTLU, B., (2008), “*İmam Hatip Liselerinin Seküler Açamızı*”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl:10, Sayı:38, s.87-98.

MEB (2012), 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Sorular Cevaplar, Ankara, internet ortamı: 2012.http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/12Yil_Soru_Cevaplar.pdf, Erişim tarihi:[01.06.2013].

MEB-DÖGM (2013), Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi genel Müdürlüğü, <http://dogm.meb.gov.tr/www/imam-hatip-liseleri-haftalik-ders-cizelgeleri-guncellendi/icerik/76>, Erişim tarihi: [09.06.2013].

MEB-OGM (2012), Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Genel Müdürlüğü, internet ortamı: <http://ogm.meb.gov.tr/www/2012-2013-egitim-ve-ogretim-yilinda-genel-mudurlugumuze-bagli-okullarda-uygulanacak-olan-haftalik-ders-cizelgelerine-yonelik-hakkinda-aciklamalar-yayimlandi/icerik/21>, Erişim tarihi: [18.06.2013]

MEB-TTKB (2010), Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, internet ortamı: http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/prgcizelge/ortaogretimkurumlari_derscizelgeleri.rar, Erişim tarihi:[01.06.2013].

MEB-TTKB (2013), Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, <http://ttkb.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanligi-ortaogretim-kurumlarinin-10-11-ve-12-siniflarina-ait-haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/156>, Erişim tarihi:[21.06.2013].

MUTTALİPOĞLU, Z., (1995), *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim- Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları-Müzakereler- Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*, İlmî Tartışmalar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.27-29.

OCAK, A., (2002), *Nizamiye Medreseleri ve Selçuklularda Eğitim*, Türkler, Cilt 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

OCAK, Y., (1981), *Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Tekkelerin Dini- Tasavvufi Eğitimine Genel Bakış*, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan 1981, Ankara, İlahiyat Vakfı Yayınları, s.73-80.

ORUÇ, C., (2008), *Din Eğitiminin Hedefleri*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13,1, s.259-269.

ÖCAL, M., (1994) *İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1994.

_____, (1998), *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı:7, Cilt:7. s.241-268.

_____, (1999), *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı:6 İstanbul 1999, s.201-254.

_____, (2007), *Türk Hukuk Mevzuatında Din Eğitimi ve Öğretiminin Yeri ve Uygulama Biçimi*, (Editör: İlyas Çelebi), İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi:50, *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi*, Ensar Neşriyat İstanbul, 2007.

_____, (2008), *Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü*, Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi, Cilt:6, Sayı: 12, s.399-430.

_____, (2011a), *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi (Mukaddime Kitap)*, 1.Baskı, Düşünce Yayınları. İstanbul,2011.

_____, (2011b), *Dünden Bugüne İmam-Hatip Liseleri*, Tohum Dergisi, İmam Hatip Liselerinin Kuruluşunun 60.Özel Sayısı, Kasım-Aralık,2011, Sayı:141,S.6-15.

ÖNGÜL, A., (2003), *Selçuklularda Eğitim Faaliyeti ve Yetişen İlim Adamlarına Genel Bir Bakış*, Sosyal Bilimler, Yıl:2003, Cilt:1, Sayı:2, 67-78.

ÖRTLEK, Ö., (1998), *Türkiye’ de Din Eğitimi ve Öğretimi*, II. Din Eğitimi Şurası, Tebliğ ve Müzakereler (23-27 Kasım 1998), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara,2003, s.580-592.

ÖZBEK, A., (1983), *Okullarımızda Ahlak Eğitimi*, Diyanet Dergisi, Ekim, Kasım, Aralık, Cilt: XIX, Sayı:4, s.57-64.

ÖZBEN, M., (2007), *Türkiye’de 1981 sonrasında Din Siyaset ilişkilerini Belirginleştiren Bir unsur Olarak Semboller*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum,2007.

ÖZCAN, F., (2012), *4+4+4 İmam-Hatip Tüm Tartışmaların Odağı Okul, Din Öğretiminde Toplumsal Uzlaşma*, 1.Baskı, Toplumsal Yayıncılık. İstanbul,2012.

ÖZDALGA, E., (2006), *İslamcılığın Türkiye Seyri, Sosyolojik Bir Perspektif*, İstanbul, İletişim Yayınları.

ÖZDEMİR, İ. M., (2010), *Türkiye’nin Sosyal Bileşeninde İmam Hatip Ruhu*, Tohum Dergisi, Şubat-Mart 2010, Sayı:135, s.4-6.

ÖZTOP, Ö., (1995), *İmam-Hatip Liselerinin Eğitim- Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları-Müzakereler- Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s.31-33.

ÖZÜDOĞRU, Ş., (2003),*Kuruluşundan Bugüne Türkiye’de İmam Hatip Liseleri ve Konya İmam Hatip Lisesi (1951-2001 50.Yıl)*, 2.Baskı, Konya, Altınarı Ofset

PARMAKSIZOĞLU, İ., (1966), *Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.

RADİKAL (2012), İmam Hatiplerin Yeniden Doğuşu, 19.09.2012 tarihli haber,internet ortamı:<http://www.radikal.com.tr/egitim/> imam_ hatiplerin_yeniden_dogusu-1100847, Erişim tarihi:[09.06.2013].

Resmi Gazete, Bkz. 18.08.1997 gün ve 23084 Sayılı de (s.2-6), Yayınlanan 4306 sayılı ilköğretim ve eğitim kanunu, Milli Eğitim Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu.

SAVİ, S. İ., (1981), *Ailede Din Eğitimi*, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında, Türkiye’de 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), Ankara 1981, s.252-257.

SCHİMMEL, A., (1988), *Avrupa Gözü İle Türkiye’de İslamiyet, (1900-1965)*, (Çeviri: Hulusi Yavuz), İslami Araştırmalar Cilt:2, Sayı:8, s.51-70.

SOĞUKDERE Ö., (2004) CNN Türk, Mayıs, 2004 28,<http://www.cypriot.org.uj/Documents/Haber1/İmam-Hatip-Liseleri.htm>).

ŞANVER, Mehmet (1996), *TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye’de Din Eğitimi (1946-1957)*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl.1996, Sayı:1, S.333-347.

ŞUBAŞI, N., (2004), *İmam Hatip(li)ler Üzerine Teolojik Birikimin Modern Kaynakları*, Değerler Eğitimi Dergisi, Yıl:2, Sayı:6 (Nisan), s.115-132.internet ortamı:<http://www.necdetsubasi.com/index.php/makale/22-imam-hatipliler-uzerine-teknolojik-birikimin-modern-kaynaklari>.

TASLAMAN, C., (2011), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam*, İstanbul Yayınevi,2011.

TEKİN, B. B., (2010), *Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme*, 27-30 Eylül Tarihleri Arasında Erciyes Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi Tarafından Düzenlenen 1. Uluslar arası Selçuklu Sempozyumunda Sunulan Tebliğ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:32, Yıl 2012/1, (21-32), Elazığ,2010.

TEZCAN, M., (1985), *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 4.Baskı, Ankara.

TİMAV (1996), *XV. Milli Eğitim Şurası ve Din Eğitimi*, (Timav, Türkiye İmam-Hatipliler Vakfı), Konya 1996.

TİMAV (2012), *Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı*,İnternet ortamı:<http://www.timav.org.tr/dosya/imam%20hatip%20liseleri%20arastirmasi.pdf>, Erişim tarihi:[05.06.2013].

TİMAV(2013),<http://www.timav.org.tr/index.aspx?Yazi=689&Kategori=280&Islem=4&Show=1&n=5>, Erişim tarihi:[08.06.2013].

TOKER, İ., (2007), *Şerif Mardin’de Sosyal Değişme, Modernleşme ve Din*, İslami Araştırmalar Dergisi Cilt:20, Sayı:1,s.71-84, Kış 2007.

TORUN, T., (2003), *Türk Aydınlarının Din’e ve Din Eğitimiine Bakışları (Türk Basınında Din-Ahlak Öğretimi ve İmam-Hatip Liseleri İle İlgili Yazılar 1997-2000)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul,2003.

TOSUN, C., (1995), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış*, Tartışılan Değerler Açısından Türkiye (Sempozyum 17-18 Haziran 1995) Türk Ocakları Genel Merkezi, Türkiye İlahiyatçılar Birliği Vakfı, Dinler Tarihi Derneği, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/218, Ankara 1996 s.95-111.

_____, (2008), *Türkiye’de Eğitimin Laikleşmesi ve Din Öğretimi*, Dinler Tarihi Araştırmaları- VI, Sekülerleşme ve Dini Canlanma, Sempozyum (22-23 Ekim 2008,Ankara), (Yayına Hazırlayan: Ali İsmail Güngör), Yayın No:6, s.228-237.

TÜSİAD, (1990), Türkiye’de Eğitim.

ERG (2011) *Türkiye’de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci*, (Yayına Hazırlayanlar: A. Şaşmaz, B. Aydagül, I. Tüzün, İ. Aktaşlı), Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul.

TÜRKÖNE, M., (2012a) “İmam Hatiplere İhtiyaç var mı?” 06.07.2012, *Zaman*, Erişim tarihi:[13.05.2013].

_____, (2012b) “İmam Hatipler Misyonunu Tamamladı mı”? *Zaman*, 26.06.2012 Erişim tarihi:[29.04.2013].

_____, (2012c), “Din Dersleri kaldırılmalı mı?” *Zaman*, 31.01.2012, Erişim tarihi:[30.05.2013].

_____, (1994), *Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi*, 1.Baskı, Ark Yayınevi.1994, İstanbul.

URAL, İ., (1993), *Kur'an Kurları ve Din Eğitimi*, Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretimi, İHL’nin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İstanbul, İslam Medeniyeti Vakfı, s.5-7.

UZUNPOSTALCI, M., (1995), *Türkiye’de Din Eğitimi*, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri, İlmi Tartışmalar Dizisi, İstanbul, Ensar Neşriyat, s.119-125.

ÜNAL, T., (2012), “Gelenekle modern buluşturan okul: İmam Hatip”, 13.06.2012, *Yenişafak*, Erişim tarihi: [14.02.2013].

ÜNSÜR, Ahmet (2005), *Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri*, 2.Baskı, , Ensar Neşriyat, İstanbul,2005.

VAROL, B., (2000), *Hulefa-i Raşidin Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış:1*,(Eğitim Öğretimi Yapılan İlim Dalları ve İlim Merkezleri), Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, X. Sayı, Konya 2000, s. 479-504.

YAVUZ, H., (1993), *Yabancı Gözüyle İmam-Hatip Liseleri (1924-1992)*, Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretimi, İHL’nin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s.134.172.

YAZICI, N., (1993), *II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Din Görevlisi Yetiştiren Kurumlar Üzerine Bazı Gözlemler*, İHL’nin 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s.90-97.

YILMAZ, Y., (2007), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinin Yeniden Düzenlenmesi ile ilgili Öneriler*,1. Din Eğitimi Hizmetleri Sempozyumu, 3-4 Kasım 2007, Cilt:1, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s.647-656.

YÜCEL, İ., (2006), *Peygamberimizin Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 15. Baskı, Ankara,2006.

ZENGİN, Z. S., (2002), *Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyet’in Başlarında Türkiye’de Medreseler ve Din Eğitimi*, AÜİFD, Cilt: XLIII, Sayı:2, s.277-313.

_____, (2011), *Medreseden Darülfünuna Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul, Çamlıca Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

1981 Samsun-Havza doğumlu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1997 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesini Kazandı. 2002 yılında bu fakülteden mezun oldu. 2003-2009 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığında çalıştı. 2009-2010 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığında sözleşmeli öğretmenlik yaptı. 2010 yılında MEB Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak atandı. Halen bu görevini sürdürmektedir. 2012 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dal'ında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

EKLER

EK:1

İmam-Hatipler Üzerine Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası

İmam Hatipler üzerine yapılmış bibliyografya çalışması Recep Kaymakcan ve İbrahim Aşlamacı'nın "İmam Hatip Liseleri Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme" makalesinden alınarak son dönemde yapılan çalışmalar eklenmek suretiyle buraya alınmıştır.

1. Tezler

- Akçayöz, Harika (2003), Anadolu Lisesi ve İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri Arasındaki Sosyo-Kültürel ve Siyasal Farklılaşma (Diyarbakır örneği) , Y.lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Danışman: Y. Doç. Dr. Rüstem Erkan

- Akdoğan, Ali (1994), İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Hadis Dersi Programının Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Peker

- Altunsaray, Musa (2000), İmam-Hatip Liselerine Talebi (İstemi) Etkileyen Etmenler, Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Kasım Karakütük.

- Arpacı, Önder (1997), İmam-Hatip Liselerinde Öğrenci-Öğretmen İletişimi ve Doyum Problemleri, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. M. Faruk Bayraktar

- Arslan, Ahmet (1997), İmam-Hatip Liselerindeki Kelam Dersi Programının Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Mehmet Emin Ay

- Bakioğlu (Bayraktar), Ayşe (1985), İmam-Hatip Liseleri (Plan, Program, İstihdam), Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Danışman, Prof. Dr. Saffet Bilhan.

- Cangir, Mücella (2002), İmam-Hatip Liselerinde Arapça Öğreniminde Karşılaşılan Sorunlar, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Azmi Yüksel

- Cebeci, Suat (1994), İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Yeterlilikleri, Doktora tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Beyza Bilgin.

- Cerrah, Lokman (2010), İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin 'Din-Toplum İlişkileri' Konusundaki Mülahazaları (Erzurum Örneği), Y.lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Fazlı Polat.

- Coşkun, Mustafa Kemal (1999), Comparative Study of Secondary Schools in Turkey, Example of İmam-Hatip Schools [Türkiye'de orta dereceli okulların karşılaştırmalı bir çalışması: İmam-hatip okulları örneği], Y.lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Bahattin Akşit.

- Çevik, Mehmet (1995), İmam-Hatip Liselerinde Hitabet Dersi ve Eğitimi, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Mustafa Öcal.
- Daşkın, Abdurrahman (2007), İmam-Hatip Liselerinde İzlenen Yöntemler Nelerdir? Y.lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. M. Şevki Aydın.ⁱ
- Demir, Ömer (1997), İmam-Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Öğretimi, Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Mualla Selçuk.
- Demirtaş, Kenan (2001), Hadis Öğretimine İmam-Hatip Liseleri Gelişim Modeli Çerçevesinde Bir Yaklaşım, Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Mualla Selçuk, Prof.Dr. İsmail Hakkı Ünal.
- Doğan, Ahmet (2006), 1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam-Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği) , Y.lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Zeki Salih Zengin
- Döğen, Hayrul (1992), Tevhid-İ Tedrisat Kanunu ve İmam ve Hatip Mektepleri, Y.lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Mustafa Öcal.
- Dündar, Fatma Gonca (2008), Çocuklarını İmam-Hatip Lisesine Gönderen Anne Babaların İmam-Hatip Liselerini Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat İli Örneği) , Y.lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Meral Uysal.
- Ekşi, Halil (1998), İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri İle Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması, Y.lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Halis Ayhan.
- Ertürk, Nazan (2004), Türkiye’de Arapça Öğretimi Açısından “İmam-Hatip Liseleri Yeni Programa Uygun Arapça” Adlı Ders Kitabı Serisinin Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Cihaner Akçay
- Eyimaya, Muzaffer (2006), İmam-Hatip Liselerinde Tefsir Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme, Y.lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006, Danışman: Prof. Dr. Nevzat Yaşar Aşıkoğlu.
- Işık, İrfan (2005), İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Arapça Dersi Müfredatının İncelenmesi, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Emrullah İşler.
- Kanal, İsa (2008), İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin Çok Yönlü Olarak İncelenmesi [İstanbul İli Anadolu Yakası Örneği] , Y.lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Halil Ekşi.
- Kantar, Harun (2008), İmam-Hatip Liselerinde Kuran-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği), Y.lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Nevzat Yaşar Aşıkoğlu.

- Karaca, Mahmut (1992), İmam-Hatip Liselerinde Arapça Öğretimi ve Arapça Ders Kitaplarının Tahlili, Y.lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Erol Ayyıldız.
- Karacoşkun, M. Doğan (1994), İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Hüseyin Peker
- Karateke, Tuncay (2010), İmam- Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Batman ili örneği), Y.lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Şuayp Özdemir.
- Kaya, Feyza (2000), 15-16 Yaş İmam-Hatip Lisesi Ergenlerinde Sorumluluk ve Dini Sorumluluk Seviyelerinin İncelenmesi, Y.lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Faruk Bayraktar.
- Konal, Salim (1995), İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Mesleki Problemleri, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Mevlüt Kaya
- Köse, Nuri (1998), İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Tefsir Dersi Programının Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Mevlüt Kaya.
- Mehmed, Enfes Ali (2007), Bulgaristan'da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri: Beklenti ve Sorunlar, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Mehmet Şanver.
- Özcan, Faruk (2006), Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye'de Örgün Din Eğitimi: İmam-Hatip Liseleri Örneği, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Bedri Mermutlu.
- Özdemir, Şuayip (1994), İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Fıkıh Dersi Programının Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Hüseyin Peker.
- Özgür, İren (2009), Imam-Hatip Schools and the Islamic Movement in Turkey, Ph.D. diss. University of Oxford.
- Özüdoğru, Halide Nur (2003), İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç ve Tutumları İle Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği), Y.lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Bayyigit.
- Pak Soon-Yong (2002), At the Crossroads of Secularizm and Islamism, Ph.D. diss., University of Wisconsin-Madison.
- Polat, İbrahim (2003), Türkiye'de Arapça Öğretimi Açısından İmam-Hatip Liseleri İçin Arapça Adli Ders Kitabı Serisinin Değerlendirilmesi, Y.lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Musa Yıldız.
- Tahsin Ergül (1997), Fıkıh Dersi Müfredat Geliştirme Programı Üzerine Bir Araştırma, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Mehmet Akif Kılavuz.
- Tarhan Mehmet (1996), Religious Education In Turkey: A Socia-Historical Study of TheImamHatipSchools, Ph.D.diss., TempleUniversity.

- Taşçı, Cuma (2006), İmam-Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Yeterlik Durumu ve Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Temel Yeterliklere Sahip Olma Düzeyleri, Y.lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Abbas Çelik.

- Taşpınar, Aişe Sıddıka (1994), İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okullardan Beklentileri ve Kendilerini Nasıl Değerlendirdikleri, Y.lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Hüseyin Peker.

- Topcuk, Ali (1995), İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretiminin Verimliliği, Y.lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Selahattin Parlatır.

- Torun, Tuğba (2003), Türk Aydınlarının Dine ve Din Eğitime Bakışları (Türk Basınında Din-Ahlak Öğretimi ve İmam-Hatip Liseleri İle İlgili Yazılanlar 1997-2000), Y.lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Halis Ayhan.

- Türkmen Gül, Emine (1998), İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Akif Kılavuz.

- Uluğ, Feyzi (1988) Anadolu ve İmam-Hatip Liseleri Müdürlerinin Önderlik Davranışları, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Saim Kaptan

- Uyar, Mustafa (1989), Yönetim Fonksiyonları Açısından İmam-Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi, Doktora tezi, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Abdullah Özbek.

- Ünsür, Ahmet (1995), Bir Mesleki Eğitim Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Sabahattin Zaim.

- Yıldırım, Bekir (2007), İmam-Hatip Liselerinde Siyer Dersinin Öğretimi, Y.lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Doç.Dr. Recep Kaymakcan.

- Yüksel, Reyhan (2007), Genel Lise ve İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Popüler Müziğe Yaklaşımı, Y.lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Ahmet Faruk Kılıç.

- Yıldız, Ünlü (1999), İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları, Y.lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Y.Doç.Dr. Mustafa Öcal.

2. Makale, Bildiri ve Kitap Bölümleri

- Acar Abdullah (1995), “İmam-Hatiplinin Misyonu” Kuruluşunun 43. Yılında İmam- Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, ss:115-118.

- Adam, Hüdaverdi (2003), “The Profile Of Imam-Hatip Schools In Contemporary Tur- key(From the Beginning until 1997)” Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı 19, 2003, s.163-182.

- Akpınar, Aylin (2007), "The Making of a Good Citizen and Conscious Muslim through Public Education: The Case of Imam Hatip Schools," Education in Multicultural Societies: Turkish and Swedish perspectives (ed Marie Carlson, Annika Rabo, Fatma Gök), Swedish Research Institute in İstanbul, 2007, s. 161-178

- Akşit, B. (1991) "Islamic Education in Turkey: Medrese Reform in Late Ottoman Times and Imam- Hatip Schools" published in R. Tapper (ed.) Islam in Modern Turkey: Religion Politics and Literature in a Secular State London:

- I B Tauris and School for Oriental and African Studies, University of London, 1991.

- Akşit, Bahattin (1986), "Imam-Hatip and Other Secondary Schools in the Context of Political and Cultural Modernization of Turkey", Journal of Human Sciences, METU, vol.5, No.1, 1986, s.25-41.

- Akşit, Bahattin (2004), Coşkun, Mustafa Kemal, "Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam-Hatip Okulları", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-6, İslamcılık, (der: Yasin Aktay), İletişim yayınları., İstanbul 2004. s. 394-410.

- Akşit, Bahattin (1999), Şen, M, Coşkun, M.K. "Türkiye'de Ortaöğretim Kuramları: Laiklik ve/veya Dinsel Tekdüzeleşme mi Çeşitlenme mi?" 6. Sosyal Bilimler Kongresi, Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, ODTÜ, Ankara, 1999, s159-160

- Alagöz, Muhittin (2003), "Eğitim Sistemi İçerisinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri," II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (23-27 Kasım 1998), 2003, cilt: II, sayı:(yok), s. 572-579

- Altıntaş, Ramazan. "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Kelam Dersi Programının Amaç ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 289-309.

- Ateş, Mustafa (1995), "Bir Dirilişin Serencamı" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s,141-152.

- Aydın, Mahmut (2005), "Dinler Tarihi Dersi: Amaç, Yöntem, Muhteva ve İşleniş ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 354-365.

- Aydın, Mehmet Zeki (2004), "İmam-Hatip Liseleri Arapça Öğretim Programı ve Ders Kitaplarıyla İlgili Bir Eleştiri Yazısı Üzerine", İslâmiyât, 2004, cilt: VII, sayı: 4, s. 227-242

- Aydın, Mehmet Zeki (2003), "İmam-Hatip Lisesi Arapça Derslerinin Plânlanması", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, cilt: VII, sayı: 2, s. 159-178.

- Aydın, Mehmet Zeki (2005), "İmam-Hatip Lisesi Arapça Ders Programı Uygulamalarıyla İlgili Sorunlar ", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 429-455.

- Aydın, Mehmet (1995), "Kültür Davamızda İmam-Hatip Liselerinin Yeri" Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s.135-140.

- Ayhan, Halis (1995), “İmam-Hatip Liselerinin Eğitim Öğretim Sistemi ve Bu Liselerin Mevcut Sorunları” Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s.11-19.

- Ayhan, Halis (2005), “İmam-Hatip Lisesi Öğrenci ve Ailelerinin Psikolojik ve Sosyolojik Durumları: Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne Baba Rollerini Projesi Örneği ”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s.73-78.

- Bedir, Murtaza (2005), “İmam-Hatip Liselerinde Fıkıh ve Temel Dini Bilgiler Dersleri ”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 212-226.

- Bilgin, Beyza (1976), “İmam-Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1976, cilt: XXI, sayı: , s. 317-322.

- Bilgin, Beyza. “Zorunlu Temel Eğitim ve İmam-Hatip Liseleri” Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, EnsarNeşriyat, İstanbul, 1995, s. 93-98.

- Birişik, Abdulhamit (2005), “İmam-Hatip Liseleri Tefsir Dersi Müfredatı ve Ders Materyalleri ”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 137-161.

- Bulut, Mehmet (2003), “Din Görevlisi Yetiştirme Sorunu ve Diyanet İşleri Başkanlığına Eleman Yetiştiren Kurum Olarak İmam-Hatip Okulları (Tarihi Süreç İçinde Gelişmeler)”, II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (23-27 Kasım 1998), 2003, cilt: II, sayı: s. 542-565.

- Cebeci, Suat (1999), “İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi”, Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, s.385-393, Ankara, 1999.

- Cebeci, Suat (1990), “Türkiye’de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi”, Diyanet İlmi Dergi, Cilt. 26, Sayı: 3, s. 29-45, Ankara, 1990.

- Cebeci, Suat (1995), “İmam-Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1995, sayı: 1, s. 111-120

- Cebeci, Suat (1993), “İmam-Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri”, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s. 109-115.

- Çakan, İsmail Lütfü. (2005), “İmam-Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama ”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 381-389.

- Çakmak, Diren (2009), “Pro-Islamic Public Education in Turkey: The Imam-Hatip School”, Middle Eastern Studies, 45: 5, (2009) s. 825-846

- Çelebi, İlyas (2005) “İmam-Hatip Liselerinde Kelam Dersi Öğretimi ”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 280-287.

- Çiçek, Cemil (2005), “Milletin Gözüyle İmam-Hatip Okulları ve Beklentileri” Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s:75-83

- Çollak, Fatih (2005), “İmam-Hatip Lisesi Kuran-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri Üzerine Düşünceler”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 125-136.

- Dinçer, Nahit (1971), “Orta Öğretim Reformu ve İmam-Hatip Okulları”, Diyanet İlmi Dergi, 1971, cilt: X, sayı: 104-105, s. 53-58.

- Doğan Recai (1999), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar”, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, s.227-288.

- Ekşi, Halil. “Ailelerin Okul tercihlerini Etkileyen Faktörler: İmam-Hatip Liseleri Örneği”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s.79-96.

- Erdil, K. “İmam-Hatip Okulları ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın İstihdam-İhtiyaç Sorunu”, IX. Millî Eğitim Şûrası, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1974.

- Ergün, Mustafa (1974), “Medreseler ve İmam-Hatip Liseleri”, Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı, Malatya 2005.

- Erkan, Rüstem - Akçayöz, Harika (2003), “Siyasi İslam Tartışmaları Açısından İmam- Hatip Lisesi Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi” C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2003 Cilt: 27 No: 2, s 174 -201.

- Güran, Kemal (1995), “İmam-Hatip Okullarının Türkiye’ye Kazandırdıkları”, Her Yönüyle Tefvîk İleri, 1995, s. 91-109.

- Güran, Kemal (1981), “İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının İstihdamı İle İlgili Problemler”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları 1, Gelişim Matbaası, Ankara, 1981, s.336-347.

- Hayit, Halil (1993), “İmam-Hatip Liselerinin Dünyü ve Bugünü, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s. 116-127.

- Hökelekli, Hayati (1986), “Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi (İmam- Hatip Lisesi ve Genel Lise Öğrencilerinin Davranışları Arasında Mukayeseli Bir Araştırma)”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986, cilt: I, sayı: 1, s. 35-52.

- Kaçar, H. İbrahim. “İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretimi Üzerine”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2006, sayı: 17, s. 117-134.

- Kara, İsmail (2005), “İmam-Hatip Liselerini Yeniden Tartışmak”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 35-43.

-Karlık, Halil (1991), “İmam-Hatip Liselerinde Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi”, Diyanet İlmi Dergisi, 1991, cilt: XXVII, sayı: 4, s. 229-237

- Kayadibi, Fahri (2005), “İmam-Hatip Liseleri Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersleri Değerlendirmesi”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 391-399.

- Kaymakcan, Recep (2005), “İmam-Hatip Liselerinde Dinler Tarihi Öğretimi”,İmam- Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 333-351.

- Kırbasoğlu, M. Hayri (2005), “İmam-Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı Üzerine”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 261-265.
- Koç, Ahmet (2009), “İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Yeterlilikleri Üzerine Bir Araştırma”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009, cilt: 13, sayı: 2, s. 131-174.
- Koçkuzu, Osman (1995), “İmam-Hatip’linin Kimliği”, 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s. 127-134.
- Mermutlu, Bedri (2008), “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”, Akademik Araştırmalar Dergisi, 2008, cilt: X, sayı: 38 (Kâşgarlı Mahmud Özel Sayısı), s. 87-98.
- Nahin, Süreyya (1981), “İmam-Hatip Liseleri İle İlgili Görüş ve Teklifler”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye’de Din Eğitimi Semineri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, Gelişim Matbaası, Ankara, 1981, s. 333-335.
- Reed, Howard A. (1988), “Islam and Education in Turkey”, The Turkish Studies Association Bulletin, Mart 1988, 1-5.
- Reed, Howard A. (1955), “Turkey’s New İmam-Hatip Schools”, Die Welt des Islams, New Series, Vol. 4, Issue 2/3 (1955), s. 150-163
- Rutz, Henry J. (1999), “The Rise and Demise of İmam-hatip Schools: Discourses of Islamic Belonging and Denial in the Construction of Turkish Civic Culture”, Polar: Political and Legal Anthropology Review, Volume 22, Issue 2, 1999, s. 93-103.
- Onay, Ahmet (2005), “İmam-Hatip Liselerindeki Din Eğitimi ve Dindarlık Yansımaları”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 97-112.
- Öcal, Mustafa (2008), “Künye Defterleri’ne Göre İstanbul İmam-Hatip Mektebi (1924-1930)”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008, cilt: XVII, sayı: 2, s. 175-232.
- Öcal, Mustafa (2003), “İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülakatlar ve Şehâdetname Örnekleri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, cilt: XII, sayı: 2, s. 51-101.
- Öcal, Mustafa (1999), “Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 1999, sayı: 6, s. 201-254.
- Öcal, Mustafa (1991), “Kütahya (Eski) İmam ve Hatip Mektebi Mezunlarından Ebe- zade Şerif Ahmed Efendi ile Bir Mülakat ve Bazı Belgeler”, Diyanet İlmi Dergi (Diyanet Dergisi), 1991, cilt: XXVII, sayı: 4, s. 125-146.
- Öcal, Mustafa (2007), “From the Past to the Present İmam and Preacher Schools in Turkey: An Ongoing Quarrel”, Religious Education, Vol. 102, No 2, Spring 2007, pp. 191-205.
- Öcal, Mustafa (1995), “İmam-Hatip Lisesi Mezunlarının Yüksek Öğretime Yönelişleri ve Üslendikleri Görevler”, 43.Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s. 35-67.

- Öcal, Mustafa (1991), “Müdürlerine Göre İmam-Hatip Liseleri”, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi, S. 30, Eylül-Ekim, Ankara 1991. s. 36-65.
- Öcal, Mustafa (1992), “Neden İmam-Hatip Liseleri?” Türkiye Yazarlar Birliği Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1992, s. 9, Ankara 1992, s. 137-149.
- Öcal, Mustafa (1993), “İmam-Hatip Liseleri Müdürlerine Göre İlahiyat Fakülteleri ve Mezunları”, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s. 41-63.
- Özdemir, Mehmet (2005), “Siyer ve İslam Tarihi Müfredat Programları ve Ders Kitapları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 243-260.
- Özdemir, Şuayip (2005), “İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Temel Dini Bilgiler İle Fıkıh Dersi Programındaki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 189-209.
- Özen, Yener - Gülaçtı, Fikret (2006), “Genel Lise ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Meslekleri Prestij Yönünden Algılamaları ve Algılamalarının Etkileyen Bazı Faktörler” Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: (8) Sayı: (2) Yıl:2006, s. 49-68
- Pak, Soon-Yong (2000), “Articulating the Boundary Between Secularism and Islamism: The Imam-Hatip Schools of Turkey”, Anthropology and Education Quarterly, Vol. 35, Issue 3, (2000), s. 324-344
- Pak, Soon-Yong (2004), “Cultural Politics and Vocational Religious Education: The Case of Turkey”, Comparative Education, Vol. 40, No. 3 (2004), s. 321-341.
- Subaşı, Necdet (2005) “Teoloji Birikimimizin Modern Kaynakları: İmam-Hatip Liseleri Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, Dem Yay. İstanbul, 2005, s. 45-69.
- Subaşı, Necdet (2004), “İmam-Hatipliler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları” Değerler Eğitimi Dergisi, sayı 6, (2004), s. 115-132.
- Tuğ, Salih (1986), “Muslim Education in the Past and Its Present Heritage in Turkey”, Muslim Education Quarterly, Vol. 3, No:3, 1986, 68-76
- Uzunpostalcı, Mustafa. “Türkiye’de Din Eğitimi” Kuruluşunun 43. Yılında İmam-Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s.119-125.
- Ünsür, Ahmet (2000), “Türk Eğitim Sisteminde Başarılı Bir Model İmam-Hatip Liseleri”, Demokratik Hukuk devletinde Din Ve Vicdan Hürriyeti, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı 8. İstişare Toplantısı, Ensar yay. İstanbul, 2000.
- Yavuz, Hulusi (1993) “Yabancı Gözü İle İmam-Hatip Liseleri”, Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s.134-171.
- Yılmaz, Hakkı (2003), “Eğitim Sistemi İçerisinde İmam-Hatip Liselerinin Yeri ve Tarihçesi”, II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (23-27 Kasım 1998), 2003, cilt: II, sayı: , s. 519-541.

- Yurtseven, Necmettin (2004) “İmam-Hatip Liseleri Arapça Öğretim Programı ile Buna Göre Yazılmış ve Bakanlıkça Bastırılmış Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi ve Bazı Öneriler”, İslâmiyât, 2004, cilt: VII, sayı: 2 (Karşılaşma 2: İslam ve Helenistik Kültür özel sayısı), s. 143-154.

- Zaim, Sebahattin (1985), “Modern Education in Turkey”, Muslim Education Quarterly, Vol. 2, No:3, 1985, s.27-63.

- Zaim, Sebahattin. (1987), “Evaluation and Implementation of Islamic Education in the Context of Modern Systems in Turkey”, Muslim Education Quarterly, Vol. 4, No:4, 1987, s.17-28.

3. Kitap ve Raporlar

- Akdeniz, Sabri (1971), Milli Eğitimimizde İmam-Hatip Okullarının Yeri ve Köy Enstitüleri, Tohum yay. İstanbul 1971.

- Ayhan, Halis (2004), Türkiye’de Din Eğitimi, Dem Yay. İstanbul, 2004.

- Bolay, Süleyman Hayri - Türköne, Mümtaz’er (1995), Din Eğitimi Raporu, Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Ankara 1995

- Ceyhun, Demirtaş (1999), Kod Adı: Ulu Hakan : (Osmanlı Aydınının Dramı: Medreseden İmam-Hatip’e), Sis Çanı Yayınları, İstanbul, 1999

- Çakır Ruşen- Bozan İrfan- Talu Balkan (2004), İmam-Hatip liseleri: Efsaneler Gerçekler, Tesev yay. İstanbul 2004.

- Çalmuk, Fehmi (2004), Kod Adı: İHL, Merdiven Yayın, Ankara, 2004.

- Dinçer, Nahid (1998), İmam-Hatip Okulları Meselesi: 1913’ten Günümüze, Şule Neşriyat, İstanbul 1998.

- Erdil, Kemalettin (1974), 9. Milli Eğitim Şurası İmam-Hatip Okulları ve Diyanet İşleri Başkanlığının İstihdam-İhtiyaç Sorunu, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974.

- Gerger, Mehmet Emin (2012), Din Eğitimi, İmam Hatipler ve Baş Örtüsü Yasağı, Çelik Yayınları, İstanbul 2012.

- Gökaçtı, Mehmet Ali (2005), Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

- İmam-Hatip Liseleri: Kuruluşunun 43.Yılında, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995

- İmam-Hatip Liseleri’nde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı? Dem yay. İstanbul 2006.

- İmam-Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti’nin Kapatılışı, Neşriyatının Durdurulması, Mallarına El Konması ve İlmi Hüküm. / Neşreden: Abdullah Işıklar. Abdullah Işıklar Kitabevi, İstanbul.(tarih yok).

- Karaman, Hayreddin (2005), İmam-Hatiplilik Şuuru, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

- Kırboğa, Ali Rıza (1975), Din Eğitimi ve İmam-Hatip Okulları Davası, Milli Gazete yay. İstanbul, 1975.

- Korutürk, Fahri (1976), Reis-İ Cumhurla Hasbıhal ve İmam-Hatip Okulları Meselesi, röportaj Ahmet Çiftçi, Hisar yayınevi, İstanbul 1976.
- Köse, Faruk (1998), Laikçi Faşizmin Son Kurbanları; İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an Kursları Kesintisiz Cinayeti, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1998.
- Milli Eğitim Reformu ve İmam-Hatip Okulları, Türkiye İmam-Hatip Okulları Mezunları Cemiyetleri Federasyonu Yayını, Ankara 1970.
- Okutan, Ömer (1971), Din eğitimi okulları planlaması ile ilgili rapor, MEB planlama Araştırma ve Koordinasyon Dairesi, Ankara, 1971.
- Öcal, Mustafa (1994), İmam-Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1994.
- Öcal, Mustafa (2008), Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi ve Dini Hayat, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.
- Özcan, Faruk (2012), 4+4+4 İmam-Hatip Tüm Tartışmaların Odağı Okul, Din Öğretiminde Toplumsal Uzlaşma, 1.Baskı, Toplumsal Yayıncılık. İstanbul,2012.
- Özüdoğru, Şükrü (2003) Kuruluşundan Bugüne Türkiye'de İmam-Hatip Liseleri ve Konya İmam-Hatip Lisesi: (1951-2001) 50. Yıl Altın Ofset, Konya 2003.
- Sağlam, Vedat (2003), Köy Enstitülerinden İmam-Hatip Okullarına Eğitim ve Kültür, Nesil Yayınları, İstanbul, 2003.
- Saqib, Ghulam Nabi (1983), Modernization of Muslim Education in Egypt, Pakistan and Turkey: A Comparative Study, Lahore: Islamic Book Service, 1983.
- Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi: İmam-Hatip Liselerinin Kuruluşunun 40.Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İslam Medeniyeti Vakfı İstanbul, 1993.
- Ünsür, Ahmet (2005), Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, Ensar neşriyat, İstanbul 2005.
- Zapsu, Abdurrahman, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İmam-Hatip Mektepleri, Sıralar Matbaası, İstanbul, (tarih yok.)
- İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, yayına hazırlayan. Mahmut Zengin, Dem Yayınları İstanbul, 2005.

EK 2: Tevhidi Tedrisat Kanunu Orijinal Metin

Yayın tarihi ve sayısı: 06/03/1340 - 63

Numarası: 430

Madde 1 - Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye maarif vekaletine merbuttur.

Madde 2 - Şer'îye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâleti'ne devir ve raptedilmiştir.

Madde 3 - Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 - Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere darülfünunda bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir.

Madde 5 - Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliye'ye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atıyen ait olduğu vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

(ek: 22/4/1341 - 637/1 md.) mektebi harbiyeden menşe teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadrolariyle müdafaa-i milliye vekaletine devrolunmuştur.

Madde 6 - İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7 - İşbu kanunun icrayı ahkamına icra vekilleri heyeti memurdur.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu Günümüz Türkçesiyle

Kabul tarihi: 3 Mart 1924 - 63

Numarası: 430

Madde 1. Türkiye'deki bütün bilim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır.

Madde 2. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen bütün medrese ve okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Madde 3. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde, okullara ve medreselere ait olan birikimler, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine devredilecektir.

Madde 4. Milli Eğitim Bakanlığı, yüksek din uzmanları yetiştirilmesi için, üniversitede bir İlahiyat Fakültesi açacak; imamet ve hatiplik gibi dini hizmetlerin görülebilmesi için de ayrı okullar açacaktır.

Madde 5. Bu yasanın yayımı tarihinden başlayarak genel eğitim ve öğretimle görevli olup, şimdiye kadar Milli Savunma'ya bağlı olan askeri ortaokul ve liseler ile Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan yetim yurtları bütçeleri ve eğitim kadroları ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu ortaokul ve liselerde bulunan eğitim gruplarının bağlantıları, bundan sonra ait oldukları bakanlıklar arasında değişiklik suretiyle düzenlenecek ve o zamana kadar orduya bağlı olan öğretmenler orduya bağlılıklarını sürdüreceklerdir.

Madde 6. Bu yasa yayımı tarihinde geçerlidir.

Madde 7. Bu yasanın yürütülmesinden hükümet sorumludur.

EK:3

T.C.
BAŞBAKANLIK
Diyanet İşleri Başkanlığı

Sayı : 45796484-260/782

18.04.2013/

Konu : Tez alışması

Sayın: Ömer SOYLU
omersoylu55@hotmail.com

İlgi : 31.03.2013 tarihli e-postanız.

İlgi e-postanız incelenmiştir.

İlgi e-postada tez çalışmanızla ilgili müracaatınızda; very/istatistiki bilgi olarak kullanılmak üzere 2010-2012 ve 2013 yıllarına ait Türkiye genelinde açılmış olan Kur'an kurslarının, bu kurslara kayıt yaptırmış öğrenci ve bu kurslarda görev alan öğreticilerin (personelin) sayısal bilgileri talep edilmektedir.

Söz konusu bilgiler aşağıya çıkarılmıştır.

Bilgilerinizi rica ederim.

Belgin AYDIN
Başkan a.
Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanı

Ek: Kur'an kurslarına ait sayısal veriler

EK:4

SON 10 YILA AİT TÜRKİYE GENELİNDE AÇILMIŞ OLAN KUR'AN KURLARI VE YAZ KUR'AN KURLARININ, BU KURLARA KAYIT YAPTIRMIŞ ÖĞRENCİ VE BU KURLARDA GÖREV ALAN ÖĞRETİCİLERİN (PERSONELİN) SAYISAL BİLGİLERİ

YIL	KURS SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	Uzun Dönem Kurlar
			PERSONEL SAYISI
2002-2003	6855	118335	4257
2003-2004	6973	134406	3587
2004-2005	7325	155285	3631
2005-2006	7360	184356	3793
2006-2007	7996	230273	3989
2007-2008	7934	253339	8629
2008-2009	7677	268.735	9923
2009-2010	9401	278449	10141
2010-2011	11886	297.637	10304
2011-2012	12867	342760	11720

YIL	KURS SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	Yaz Kur'an Kurları
			PERSONEL SAYISI
2003	48680	1121781	-
2004	52459	1006999	-
2005	55830	1303089	64357
2006	58541	1483449	69586
2007	58717	1436169	67240
2008	62754	1801150	74632
2009	62215	1.881.637	77082
2010	61205	1402728	72415
2011	66485	1.269.759	81689
2012	91819	2731569	73034

Not: 2003 ve 2004 yıllarına ait Yaz Kur'an kurlarında görev alan personel verileri Başkanlığımız tarafından tutulmadığından tabloda belirtilmemiştir.

EK:5

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Temel Eğitim Genel MüdürlüğüSayı : B.08.0.TEG.0.04.00.00-100/(03) /2668
Konu : Seçmeli Dersler

31.../08/2012

GENELGE
2012/3 7

- İlgi : a) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25/06/2012 tarihli ve 69 sayılı Kurul Kararı eki İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi,
b) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 10/07/2012 tarihli ve 98 sayılı Kurul Kararı eki İmam Hatip Ortaokulu Haftalık Ders Çizelgesi,
c) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 14/08/2012 tarihli ve 124 sayılı Kurul Kararı.

2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren Bakanlığımıza bağlı tüm resmî ve özel ilkokul ve ortaokullarda ilgi (a) Çizelge 1 ve 5 inci sınıflardan başlamak üzere, imam hatip ortaokullarında ilgi (b) Çizelge 5 inci sınıftan başlamak üzere, ortaöğretim kurumlarında ise ilgi (c) Kurul Kararı 9. sınıftan başlamak üzere kademeli olarak uygulanacaktır.

İlgi (a) ve ilgi (b) Çizelgeleri ile ilgi (c) Kurul Kararı'nda yer alan seçmeli derslerle; öğrencilerimizin akademik başarılarının yanında ilgi ve yeteneklerini keşfetmeleri ve geliştirmeleri amaçlanmıştır. Bu nedenle seçmeli dersler, öğrencilerin ilgi, yetenek ve istekleri doğrultusunda velisinin de rehberliğinde öğrenci tarafından seçilecektir.

2012-2013 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanacak seçmeli derslerin seçiminde aşağıdaki açıklamalar dikkate alınacaktır:

1. Ortaokullarda kayıtlı 5 inci sınıf öğrencileri, Bakanlığımızın www.meb.gov.tr internet adresindeki seçmeli derslerin tanıtımlarını 03-10 Eylül 2012 tarihleri arasında inceleyerek hangi dersleri seçeceklerine karar vereceklerdir.
2. Ortaokul 5 inci sınıf öğrencileri ekteki dilekçe örneğine uygun olarak seçmeli derslerle ilgili yazılı müracaatlarını 10-12 Eylül 2012 tarihleri arasında öğrenim göreceği ortaokul veya imam hatip ortaokulu müdürlüğüne ulaştıracaklardır.
3. Ortaokul ve imam hatip ortaokullarının 5 inci sınıflarında seçmeli derslerde aynı öğretim programları uygulanacaktır.
4. Haftalık ders saati sayısına göre ortaokullarda 8 saat; imam hatip ortaokullarında ise 4 saat seçmeli ders seçilecektir.
5. Ortaöğretim kurumları 9 uncu sınıf öğrencileri de ilgi (c) Karar doğrultusunda seçmeli derslerle ilgili yazılı müracaatlarını ekte yer alan dilekçe örneğine uygun olarak 10-12 Eylül 2012 tarihleri arasında öğrenim görecekları okul müdürlüğüne ulaştıracaklardır.

Atatürk Bulvarı 06648 Bakanlıklar/ ANKARA
Telefon : (0 312) 413 15 86
e-posta : tcgm_ogrencileri@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin: Galip GÜLMEZ Şube Müdürü
Faks: (0 312) 417 71 05
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr

EK:6

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

SAYI : 18	TARİH : 28.03.2013	KONU: Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumlarının 10, 11 ve 12. Sınıflarına Ait Haftalık Ders Çizelgeleri
ÖNCEKİ KARARIN		
SAYI : 76	TARİH : 20.07.2010	
132	17.09.2010	
10	08.02.2011	
135-138	27.08.2012	

Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün 26/02/2013 tarihli ve 21658195/121.01/135650 sayılı; Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 27/02/2013 tarihli ve 45123216/121/140744 sayılı; Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünün 27/02/2013 tarihli ve 59917357/101.03/139245 sayılı teklif yazıları üzerine Kurulumuzda görüşülen;

1. Genel Lise, Anadolu Lisesi, Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesinin 10, 11 ve 12. sınıflarına ait haftalık ders çizelgelerinin, 2013-2014 Öğretim Yılından itibaren 10'uncu sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere ekli örneklerine göre kabulü,

Kurulumuzun 20/07/2010 tarihli ve 76 sayılı kararı ile kabul edilen söz konusu okullara ait haftalık ders çizelgelerinin, 9 ve 10'uncu sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak uygulamadan kaldırılması,

2. Teknik Lise, Anadolu Teknik Lisesi, Meslek Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi ve Anadolu Sağlık Meslek Lisesi 10, 11 ve 12. sınıf haftalık ders çizelgelerinde, 2013-2014 Öğretim Yılından itibaren 10'uncu sınıftan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere ekteki açıklamalar doğrultusunda değişiklik yapılması

kararlaştırıldı.

Nabi AVCI
Millî Eğitim Bakanı

Prof. Dr. Emin KARİP
Kurul Başkanı

Dr. Hüseyin ŞİRİN
ÜYE

Prof. Dr. Mehmet BAYYIGIT
ÜYE

Doç. Dr. Hatice DURAN YILDIZ
ÜYE

Abdülkadir YILMAZ
ÜYE

Prof. Dr. Cengiz ALACACI
ÜYE

İbrahim BUKEL
ÜYE

Dr. İbrahim DEMİRCİ
ÜYE

Doç. Dr. Güray KIRPIK
ÜYE

EK:7

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü

Sayı : 59917357/101.03/474915

04/04/2013

Konu: Haftalık Ders Çizelgelerinin Seçmeli
Ders Saatlerinde Yapılan Değişiklikler

..... VALİLİĞİNE
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

İlgi : a)30.03.2012 tarihli ve 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda
Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,
b) 28.03.2013 tarihli ve 18 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı.

İlgi (a) Kanun gereği ilgi (b) Kurul Kararı ile Genel Müdürlüğümüze bağlı mesleki ve teknik ortaöğretim okullarından meslek lisesi, anadolu meslek lisesi ve anadolu sağlık meslek lisesi türlerinde uygulanan bazı alan ve dallara ait haftalık ders çizelgelerinin seçmeli ders saatlerinde değişiklik yapıldığına dair ilgi (b) Kurul Kararı ve eki açıklamaların bir örneği yazımız ekinde gönderilmiştir.

İlgi (b) Kararla yapılan değişikliğe göre;

Teknik Lise ve Anadolu Teknik Lisesi haftalık ders çizelgelerinde bir değişiklik yapılmamıştır.

Meslek, Anadolu Meslek ve Anadolu Sağlık Meslek Liselerinin 10, 11 ve 12' inci sınıfların haftalık ders çizelgelerinde, 2013-2014 öğretim yılından itibaren 10'uncu sınıftan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere ilgi (b) Kurul Kararı eki açıklamalar doğrultusunda değişiklik yapılmıştır.

Seçmeli derslerin nasıl seçileceği ve hangi ders saatleri kadar seçileceği ilgi (b) Kurul Kararı eki açıklamalarda yer almaktadır.

Bilgilerinizi ve uygulamanın buna göre yapılması için konunun ilinizdeki mesleki ve teknik ortaöğretim okul/kurum müdürlüklerine duyurulması hususunda gereğini rica ederim.

Ömer AÇIKGÖZ

Bakan a.

Genel Müdür

EK:

İlgi (b) Kurul Kararı ve Eki Açıklamalar (10 sayfa)

Dağıtım:

B Planı

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Atatürk Biv. No:98 06648 Kızılay/ANKARA
Elektronik Ağ:http://mtegm.meb.gov.tr
e-posta: mte_program@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Programlar ve Öğretim Materyalleri Grup Başkanlığı
Tel: (0312) 413 13 01-03-05
Faks: (0312) 425 19 67

EK:8

SEÇMELİ DERSLER TABLOSU

SEÇMELİ DERSLER			10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
SEÇMELİ DERSLER	DİL VE ANLATIM	SEÇMELİ DİL VE ANLATIM (3)	(2)	(2)(3)	(2)(3)
		SEÇMELİ TÜRK EDEBİYATI (3)	(1)	(1)	(1)
		DIKSİYON VE HİTABET (1)	(1)	(1)	(1)
		OSMANLI TÜRKÇESİ (3)	(2)	(2)	(2)
		TÜRKÇE (1)	(1)(2)	-	-
	MATEMATİK	SEÇMELİ MATEMATİK (3)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
		SEÇMELİ GEOMETRİ (3)	(1)(2)	(2)(3)	(1)(2)
	FEN BİLİMLERİ	SEÇMELİ FİZİK (3)	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
		SEÇMELİ KİMYA (3)	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
		SEÇMELİ BİYOLOJİ (3)	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
		ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	SOSYAL BİLİMLER	SEÇMELİ TARİH (2)	(2)	(2)(4)	-
		ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ (1)	-	-	(2)(4)
		SEÇMELİ COĞRAFYA (3)	(2)	(2)(4)	(2)(4)
		PSİKOLOJİ (1)	(2)	-	-
		SOSYOLOJİ (1)	-	(2)	-
		MANTIK (1)	-	-	(2)
		SEÇMELİ FELSEFE (1)	-	-	(1)(2)
		BİLGİ KURAMI (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI (1)	(1)	(1)	(1)
		İŞLETME (1)	(2)	(2)	(2)
		EKONOMİ (1)	(2)	(2)	(2)
		GİRİŞİMCİLİK (1)	(1)	(1)	(1)
		YÖNETİM BİLİMİ (1)	(2)	(2)	(2)
		ULUSLARARASI İLİŞKİLER (1)	(2)	(2)	(2)
	DİN, AHLAK VE DEĞERLER	KUR'AN-I KERİM (3)	(2)	(2)	(2)
		HZ. MUHAMMED'İN HAYATI (3)	(2)	(2)	(2)
		TEMEL DİNİ BİLGİLER (2)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	YABANCI DİLLER VE EDEBİYATI	SEÇMELİ BİRİNCİ YABANCI DİL (3)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
		SEÇMELİ İKİNCİ YABANCI DİL (3)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
		ALMAN EDEBİYATI (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		İNGİLİZ EDEBİYATI (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		FRANSIZ EDEBİYATI (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
	SPOR VE SOSYAL ETKİNLİK	BEDEN EĞİTİMİ (3)	(2)	(2)	(2)
		SOSYAL ETKİNLİK (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		TEMEL SPOR EĞİTİMİ (2)	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
	GÜZEL SANATLAR	GÖRSEL SANATLAR (3)	(2)	(2)	(2)
		MÜZİK (3)	(2)	(2)	(2)
		SANAT TARİHİ (1)	(2)	(2)	(2)
		DRAMA (1)	(1)	(1)	(1)
		ÇAĞDAŞ DÜNYA SANATI (1)	(2)	(2)	(2)
		ESTETİK (1)	(2)	(2)	(2)
	BİLİŞİM	BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİSİ (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)
		PROJE HAZIRLAMA (1)	(1)(2)	(1)(2)	(1)(2)

EK:9

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Ortaöğretim Genel Müdürlüğü

Sayı : 21658195/121.01/774054
Konu : Haftalık Ders Çizelgeleri

29/04/2013

..... VALİLİĞİNE
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

- İlgi: a) Talim ve Terbiye Kurulunun 14/08/2012 tarihli ve 124 sayılı Kararı,
b) Talim ve Terbiye Kurulunun 28/03/2013 tarihli ve 18 sayılı Kararı,
c) Talim ve Terbiye Kurulunun 20/07/2010 tarihli ve 76 sayılı Kararı,
ç) Talim ve Terbiye Kurulunun 01/02/2013 tarihli ve 9, 10, 11 ve 12 sayılı Kararları.

Talim ve Terbiye Kurulunun ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgelerinin 9 uncu sınıflarına ait seçmeli ya da diğer seçmeli ders saati sayılarında yapılan değişiklikle ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgelerinin 2 nci grup seçmeli dersler listesine Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler ilave edilmesine dair ilgi (a) Kararı doğrultusunda hazırlanan 10, 11 ve 12 nci sınıflara ait haftalık ders çizelgeleri 2013-2014 eğitim ve öğretim yılında 10 uncu sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere ilgi (b) Karar ile kabul edilmiş olup "<http://ttkb.meb.gov.tr>" internet sayfasında da yayımlanmıştır.

2013-2014 eğitim ve öğretim yılında;

- ilgi (b) Karar ile kabul edilen ve 10 uncu sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanacak olan haftalık ders çizelgeleri,
- ilgi (c) Karar ile kabul edilen ve 11 ile 12 nci sınıf öğrencilerinin tabi olacağı mevcut haftalık ders çizelgeleri,
- ilgi (ç) Kararlar ile Ortaöğretim Matematik, Fizik, Kimya ve Biyoloji Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programlarının 9 uncu sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere kabul edilmesi nedeniyle bu doğrultuda hazırlık çalışmaları devam eden haftalık ders çizelgeleri uygulanacak olup konunun ilinizde bulunan Genel Müdürlüğümüze bağlı okullara duyurulması hususunda bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Ercan TÜRK
Bakan a.
Genel Müdür

DAĞITIM:
B Planı